

**Управління культури та креативних індустрій
Департаменту гуманітарної політики
Вінницької обласної військової адміністрації
Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
імені Валентина Отамановського
Вінницьке обласне відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація**

БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ І КОНСТРУЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Матеріали IV Науково-практичної конференції

27 вересня 2023 року

**Вінниця
2023**

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенік,
директор ВОУНБ ім. В. Отамановського

Редакційна колегія:

Г. М. Слотюк (голова редкол.), П. І. Цимбалюк (упоряд.), Т. П. Кристофорова (упоряд.),
Л. Б. Борисенко, С. В. Лавренюк, А. В. Присяжнюк, К. А. Скомаровська, О. В. Стояльникова

Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього : матеріали ІV Наук.-практ. конф. (до Всеукраїнського дня бібліотек) 27 верес. 2023 р., м. Вінниця / Упр. культури та креат. індустрій Департаменту гуманітар. політики Вінниц. обл. військ. адмін., ВОУНБ ім. В. Отамановського, Вінниц. обл. від-ня ВГО УБА ; відп. за вип. Л. Б. Сенік ; редкол.: Г. М. Слотюк (голова) [та ін.], упоряд.: П. І. Цимбалюк, Т. П. Кристофорова. – Вінниця, 2023. – 167 с.

У збірнику вміщено матеріали ІV Науково-практичної конференції «Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього», яка відбулася 27 вересня 2023 р. в онлайн-форматі на платформі для відеоконференцій ZOOM та приурочена до Всеукраїнського дня бібліотек.

Видання містить доповіді та повідомлення провідних фахівців Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, обласних бібліотек (Вінниця, Полтава, Херсон), Львівської обласної бібліотеки для дітей, Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, бібліотеки імені Павла Усенка для дітей ЦБС Дніпровського району м. Києва, бібліотек територіальних громад і закладів вищої освіти Вінниччини та ін. На конференції було висвітлено актуальні питання сучасної діяльності бібліотек в умовах воєнного стану та перспектив їхнього подальшого розвитку.

У збірнику збережено стилістику представлених статей. Автори відповідають за зміст опублікованих матеріалів, повноту висвітлення досліджуваних питань, системність викладу, достовірність наведених фактів, посилань на джерела, написання власних імен, географічних назв, дат тощо.

The collection includes materials from the IV Scientific and Practical Conference «Library in the Modern Context and Building the Future», which took place on September 27, 2023, in an online format on the ZOOM video conferencing platform and was dedicated to the All-Ukrainian day of libraries.

The publication contains reports and messages from leading experts the National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise, the Vernadsky National Library of Ukraine, the National Historical Library of Ukraine, the library of the Kyiv National University of Culture and Arts, the State Scientific-Pedagogical Library of Ukraine named after V.O. Sukhomlynsky, regional libraries (Vinnytsia, Poltava, Kherson), the Lviv Regional Children's Library, the Public Library named after Lesya Ukrainka for adults in Kyiv, the Library for children named after P.Usenko of the Dnipro District Central Library System in Kyiv, libraries of territorial communities and higher education institutions in Vinnytsia and others. The conference addressed current issues of modern library activities in conditions of a state of war and the prospects for their further development.

The collection preserves the stylistics of the presented articles. The authors are responsible for the content of the published materials, the completeness of coverage of the researched topics, the systematic presentation, the accuracy of the cited facts, references to sources, the writing of proper names, geographical names, dates, etc.

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	5
<i>Пасека Г. А.</i>	5
<i>Побережна Т. І.</i>	6
<i>Лугова Л. А.</i>	7
<i>Сеник Л. Б.</i>	7
БІБЛІОТЕКА: ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	9
<i>Сеник Л. Б.</i> Бібліотеки області в реаліях війни: сталість чи рестарт?	9
<i>Здановська В. П.</i> Бібліотеки як мішень в російсько-українській війні	14
<i>Білоус В. С.</i> Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: з повагою до минулого та вірою у майбутнє	17
<i>Кристофорова Т. П.</i> Пріоритети діяльності бібліотек Вінниччини під час війни	21
<i>Зіньковська О. О.</i> Національно-патріотичне виховання як складова бібліотечного обслуговування (з досвіду роботи відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук ВОУНБ ім. В. Отамановського)	25
<i>Квітко Т. В.</i> Сучасні тенденції довідково-бібліографічної та інформаційної роботи в Публічній бібліотеці імені Лесі Українки для дорослих м. Києва	29
<i>Захарчук О. М.</i> Робота бібліотек Жмеринської міської територіальної громади в умовах воєнного стану	33
<i>Тарановська Т. В., Петравчук З. М., Сопотницька А. М.</i> Публічні бібліотеки: адаптація до нових реалій в умовах воєнного стану	36
<i>Введенська О. Ю.</i> Інклюзія в бібліотечному просторі (з досвіду роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського)	39
БІБЛІОТЕКА – БРЕНД ПРОСУВАННЯ ЧИТАННЯ В ГРОМАДІ	43
<i>Коляструк О. А.</i> Культурна пам'ять українців і бібліотеки: рольові моделі і функції	43
<i>Вінничук А. П.</i> Читацькі смаки крізь призму літературних ієрархій та репутацій	47
<i>Конасова О. Я.</i> Інформаційні технології як засіб підвищення мотивації до читання дітей	51
<i>Побережна Т. І.</i> Популяризація читання за допомогою засобів театрального мистецтва	54
<i>Мазур Т. М.</i> Бібліотека і промоція читання під час війни	57
<i>Матвійчук О. Є.</i> Бібліографічна продукція ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського як форма презентації ресурсів бібліотеки	61
<i>Безмоцук А. В.</i> Конкурсна діяльність – майданчик для втілення творчих здібностей користувачів бібліотек	64
<i>Юрченко О. В.</i> Промоція читання та реалізація літературних проєктів – основа створення успішного іміджу бібліотеки (з досвіду роботи КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради»)	66
БІБЛІОТЕКА – ТЕРИТОРІЯ ВОЛОНТЕРСТВА ТА ВЗАЄМОДІЇ З ВПО В ГРОМАДІ	69
<i>Крисько Н. М.</i> Волонтерство як вияв морально-громадянських цінностей та суспільної активності (на прикладі роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського)	69
<i>Вігуржинська В. С.</i> Бібліотека і ВПО: разом працюємо для ЗСУ (з досвіду роботи бібліотек Тульчинщини)	71
<i>Максименко О. О.</i> Бібліотечний клуб української мови як засіб формування й утвердження української національної та громадянської ідентичності	73
<i>Зотова О. О.</i> Бібліотечно-інформаційні послуги для підтримки ВПО (з досвіду роботи відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук ВОУНБ ім. В. Отамановського)	76
<i>Киричок Л. О.</i> Мистецтво як важливий інструмент для підтримки та реабілітації ВПО (з досвіду роботи відділу художньої культури та мистецтв ВОУНБ ім. В. Отамановського)	78
<i>Слободян Л. М.</i> Бібліотека – осередок підтримки ВПО в громаді	82

БІБЛІОТЕКА ТА КРАЄЗНАВЧІ ПРАКТИКИ	85
<i>Волошинська Н. О., Михайлова О. В.</i> Структура і форми методичного забезпечення краєзнавчої роботи регіональних бібліотек: попередні результати дослідження	85
<i>Поперечна Л. А.</i> Актуальність регіональних бібліотекографічних досліджень у контексті формування Української бібліотечної енциклопедії	87
<i>Дідусенко Г. А.</i> Краєзнавство як перспективний напрямок бібліотечної роботи (з досвіду Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського)	91
<i>Красноштан А. О.</i> Бібліотечні практики вивчення родоводу	94
<i>Іщук Л. С.</i> Внесок бібліотек Літинщини в дослідження та популяризацію знань про рідний край	97
<i>Шуть О. В.</i> Вивчення та відображення культури й побуту як один із напрямів краєзнавчої практики публічної бібліотеки	101
<i>Швець Т. В., Закупень Н. М., Савіна А. М.</i> Краєзнавство як один із напрямків національно-патріотичного виховання студентської молоді	106
БІБЛІОТЕКА ТА ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР	109
<i>Соколова І. В.</i> Використання електронних технологій у бібліотечному середовищі: зарубіжний досвід (на прикладі країн Західних Балкан)	109
<i>Антонюк О. Ю.</i> Краєзнавчі електронні ресурси як основа регіональних інформаційних джерел у цифровому суспільстві	111
<i>Віжгічаніна Л. М., Донченко Т. В.</i> Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеса Гончара – осередок розвитку медіаграмотності	115
<i>Семик М. В.</i> Інтерактивні навчання: як платформа «Дія. Освіта» трансформує навчання для людей старшого віку	118
<i>Кушнір Т. Я.</i> Комунікації бібліотек у реальному та віртуальному середовищі	120
<i>Кокус В. В.</i> Медичне краєзнавство в електронному середовищі Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету	123
<i>Німчук Л. М.</i> Бібліотека та віртуальний простір (з досвіду роботи Комунального закладу «Бершадська бібліотека»)	127
<i>Бугайова О. В.</i> Бібліотечні послуги хмельницьких бібліотек у віртуальному просторі	130
БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ	133
<i>Кирилова О. І.</i> Актualізація бібліотечного фонду: досвід Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського	133
<i>Красноштан А. О.</i> Актualізація бібліотечних фондів: з досвіду роботи КЗ «Публічна бібліотека Погребищенської міської ради»	136
<i>Цимбалюк П. І.</i> Формування та збереження архівного фонду – важливий напрям діяльності обласної наукової бібліотеки	138
<i>Ружанська В. П.</i> Роль місцевого обов'язкового примірника документів у поповненні фонду ВОУНБ ім. В. Отамановського в умовах воєнного стану	142
<i>Огороднік Н. І.</i> Місцева преса Вінниччини: історія, сучасний стан, проблеми і значення в умовах сьогодення	145
БІБЛІОТЕКАР: СУЧАСНІ ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ	150
<i>Слотюк Г. М.</i> Інформальна освіта в системі координат професійних компетентностей бібліотекаря	150
<i>Туровська Л. О.</i> Сучасний імідж бібліотечного працівника в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування	153
<i>Толочко С. Є.</i> Мотивація кадрового персоналу бібліотеки як стратегічний пріоритет сьогодення	155
<i>Бондарчук Я. С.</i> Бібліотечний апгрейд: ключові компетентності бібліотекаря майбутнього (з досвіду роботи Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова)	158
<i>Моторна Н. І.</i> Формування професійних компетентностей здобувачів освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Тульчинського фахового коледжу культури	162

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Шановне товариство, учасники поважного зібрання!

Мені надзвичайно приємно вітати таке потужне представництво від національних, обласних бібліотек України, а також книгозбірень територіальних громад і закладів вищої освіти Вінниччини та інших регіонів нашої держави.

Основна мета, яку ставлять перед собою організатори цього престижного форуму, поділитися здобутками та окреслити завдання, що стоять перед бібліотеками в умовах воєнного стану.

Управління культури та креативних індустрій Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної військової адміністрації докладає зусиль, аби зберегти мережу бібліотек, посприяти оновленню бібліотечних фондів, поліпшенню технічного оснащення, в тому числі доступу до мережі «Інтернет», важливих соціальних комунікацій задля обміну інформацією та світовими і власними електронними ресурсами, а головне – для забезпечення успішної життєдіяльності книгозбірень регіону. Ми розуміємо, що бібліотеки нині, як ніколи, виконують важливу інформаційно-просвітницьку функцію й залишаються осередками культурного життя, а нині ще й волонтерськими центрами територіальних громад.

Хочу наголосити, що бібліотекарі всіх рівнів – від обласних, міських, освітянських до найвіддаленішої книгозбірні територіальної громади зайняли гідне місце на культурно-патріотичному фронті. Це передусім активна волонтерська діяльність, яка охоплює інформаційну, фінансову, матеріальну та моральну підтримку Збройних сил України та внутрішньо переміщених осіб. Бібліотечні працівники здійснюють її спільно з іншими закладами культури і мистецтв, громадськими, благодійними організаціями.

Можна перерахувати численні приклади такої роботи, але сьогодні ви ділитиметеся своїми найкращими здобутками, які допомагають внутрішньо переміщеним особам не лише адаптуватися до нових умов, але й стати повноцінними членами територіальних громад та разом працювати на допомогу ЗСУ.

Я маю сьогодні нагоду від керівника Громадської організації «VinnSolard» Ольги Миколаївни Дернової та від себе особисто подякувати співробітникам нашої обласної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського, працівникам інших книгозбірень за активну допомогу. «VinnSolard» створена на початку російсько-української війни і має численні напрацювання – виготовлення маскувальних сіток, захисних костюмів, збір та передача коштів, продуктів харчування, засобів гігієни, дитячих малюнків тощо. Співпрацюємо з різними фірмами, благодійними і громадськими організаціями, що дає вагомий результат. Ми отримуємо вдячність від наших захисників та робимо свій посильний внесок у спільну ПЕРЕМОГУ.

Ми готові ділитися своїми найкращими напрацюваннями, у той же час із задоволенням запозичимо досвід провідних бібліотек України.

Бажаю учасникам форуму плідної роботи, нових цікавих знахідок та ідей, творчої наснаги та міцного здоров'я. Вітаю з прийдешнім професійним святом – Всеукраїнським днем бібліотек, зичу незламності духу та віри в нашу перемогу.

Все буде Україна!

*Пасека Галина Анатоліївна,
заступник начальника управління культури
та креативних індустрій,
начальник відділу культурно-мистецьких
закладів та творчих колективів
Департаменту гуманітарної політики
Вінницької обласної військової адміністрації*

Шановні учасники конференції!

Мені надзвичайно приємно, що маю можливість сьогодні взяти участь у роботі форуму, адже питання, які будуть на ньому розглянуті, важливі та актуальні. Про трансформаційні зміни, що відбуваються в бібліотечній галузі, безперечно, можуть говорити передусім фахівці, тому що саме вони найкраще розуміють стан справ, можуть акцентувати на проблемах та намітити шляхи подальшого їх розв'язання.

Ми всі прекрасно розуміємо, що українське суспільство ХХІ століття позитивно зорієнтовано на європейський вектор розвитку, активно реформує всі галузі соціуму. Безперечно, сьогодні бібліотечна справа також не стоїть осторонь таких змін, активно розвивається, модернізуючи та оптимізуючи всі напрямки діяльності. Варто зазначити, що це відбувалося на різних історичних етапах суспільного розвитку. Бібліотечна галузь змінюється, трансформується відповідно до тих викликів часу, які ми переживаємо. Сама бібліотека цінна, важлива, необхідна, і ми маємо зберегти її основні функції, тому що в правовому полі врегульовані гарантії діяльності закладів усіх рівнів.

Безперечно, сьогодні ми розуміємо, що ті зміни, які відбулися на рівні держави спонукають оновлюватися для того, щоб жителі територіальних громад мали можливість отримувати якісні бібліотечно-інформаційні послуги.

Ми протягом усієї роботи конференції матимемо можливість обговорити не лише здобутки, цікаві напрацювання бібліотек, але чітко окреслити основні проблемні питання, загрози, навіть причини погіршення умов праці в бібліотеках. Не варто забувати, що в бібліотеці працюють висококваліфіковані кадри, які потрібно цінувати, щоб зберегти престиж і важливість цієї професії.

Безперечно, питання захисту прав і гарантій членів профспілки, зокрема бібліотечних працівників, нині стоїть доволі гостро. І ми зі свого боку як структури, що покликані захищати інтереси, їхні соціально-економічні й трудові права, на сьогодні займаємося цими питаннями на всіх рівнях, при зустрічах зі всіма представниками органів влади – і законодавчої, і виконавчої. Намагаємося сприяти, щоб бібліотеки в умовах воєнних реалій виразно засвідчили свою здатність задовольняти в режимі «24 на 7» інформаційні, освітні, культурні, дозвілєві потреби мешканців ТГ.

Треба віддати належне, що адекватно реагуючи на виклики сьогодення, бібліотеки йдуть шляхом перевтілення, постійно впроваджують у щоденну практику сучасні інформаційні комунікаційні технології.

На завершення свого короткого вітального слова хочу побажати учасникам конференції, щоб ми з вами, вирішуючи питання, рухаючись уперед, мали зворотний зв'язок зі своїми користувачами тому, що саме це дає можливість бачити завтрашній день, перспективу. Я щиро вітаю всіх напередодні прекрасного свята – Всеукраїнського дня бібліотек. Бажаю, щоб ви пишались тим, що працюєте в найкращих закладах, у найкращих умовах, у своїй країні, в Україні. Бажаю плідної роботи нашому поважному зібранню!

***Побережна Тетяна Іванівна,**
голова Вінницької обласної організації профспілки працівників культури,
перший заступник голови Федерації профспілок Вінницької області,
депутат Вінницької обласної Ради,
директор Вінницького академічного обласного театру ляльок*

Добрий день шановні колеги!

Я рада брати участь у вашій конференції. Коли дивишся бібліотечний календар вересня, це просто свято душі. Нещодавно відшумів XIII Львівський міжнародний бібліотечний форум, і майже в кожному регіоні в цей час проходять різноманітні конференції, семінари, форуми, присвячені розвитку бібліотек. На форумі ми аналізували сьогоднішній стан бібліотек. Олег Олегович Сербін говорив, що, за даними останнього дослідження «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, внаслідок повномасштабного вторгнення майже 800 бібліотек постраждали, близько 200 знищено повністю. Але наводив і позитивні факти, що 100 бібліотек одразу після деокупації відновили свою роботу. Наводилися приклади, і їх безліч, як бібліотеки працюють у ці нелегкі для нас часи.

І, знаєте, вчора ми, журі Всеукраїнського конкурсу «Бібліотека року», підбивали підсумки, хто ж стане бібліотекою року? Ми плакали, що не можемо дати це звання всім. Бо кожен проєкт ще раз продемонстрував оте, про що так любить говорити президент УБА Оксана Бруй, що «бібліотеки – це про все, бібліотеки сьгодні особливо це довели, що бібліотечна спільнота скрізь, де потрібна допомога». І я впевнена, що бібліотека – це просто місце для співдії, місце сили, що бібліотека – просто неоціненна допомога громаді. Мені подобається, що в назві вашої конференції є таке словосполучення «конструювання майбутнього», що ви не тільки збираєтесь вислухати про існуючі досягнення, але будете розмірковувати разом над тим, чим мають бібліотеки займатися в майбутньому. Ми маємо змінити все, змінити свої підходи, змінити моделі існуючої бібліотеки, це просто нам підказує час.

Дуже цікаво було би, щоб люди не лише ділилися враженнями, але й наводили, пропонували якісь конструктивні рішення, цікаво було би почути про аналіз реформ, які відбулися у вашій області. Я знаю, що відбулися й об'єднання бібліотек, тому бібліотечну громадськість цікавить, чи це не погіршило стан обслуговування користувачів. Які нові позитивні досвіди з'явилися у зв'язку з оптимізацією та реформою бібліотек? Це все буде цікаво не тільки представникам Вінницької області, а й учасникам з інших областей.

Я вам усім бажаю плідної та конструктивної роботи, вітаю з прийдешнім нашим професійним святом – Всеукраїнським днем бібліотек. Нехай кожна ваша бібліотека буде серцем – і вашим серцем, і серцем вашої громади!

*Лугова Лариса Анатоліївна,
віцепрезидент ВГО Українська бібліотечна асоціація,
заступник директора Львівської обласної бібліотеки для дітей*

Шановні колеги, учасники конференції!

Четверта науково-практична конференція «Бібліотеки в умовах сучасності і конструювання майбутнього», приурочена до Всеукраїнського дня бібліотек, проходить в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Запровадження воєнного стану та ситуація, що склалася в країні, не могли не вплинути на зміст діяльності бібліотек, адже вони ніколи не стояли осторонь подій, які відбувалися в суспільному житті. Особливістю нинішнього зібрання є те, що бібліотеки докорінно змінили вектор своєї діяльності, адаптували її до нинішніх умов, де пріоритетом стала робота на допомогу Збройним силам України та внутрішньо переміщеним особам.

Форум відбувається в онлайн-форматі, що дає змогу розширити аудиторію учасників, долучитися до його проведення бібліотекарям та всім зацікавленим особам з найвіддаленіших куточків країни.

Нам приємно, що нині до участі в конференції доєдналися фахівці провідних бібліотек країни – Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, Київського національного університету культури і мистецтв, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського. Активізували участь у нинішньому форумі фахівці обласних наукових бібліотек, де окрім вінничан, представили свої напрацювання Полтава, Херсон, а також Львівська обласна бібліотека для дітей, Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, бібліотеки імені Павла Усенка для дітей ЦБС Дніпровського району м. Києва, а також територіальних громад та закладів вищої освіти Вінниччини – Вінницького національного медичного університету імені Миколи Пирогова, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Вінницького фахового технічного коледжу, Тульчинського фахового коледжу культури.

Бібліотечні фахівці, науковці підготували близько 50 доповідей, у яких не тільки поділяться результатами своїх наукових досліджень, практичних напрацювань, але й представлять своє бачення вирішення нагальних питань подальшого розвитку вітчизняних книгозбірень у складних умовах воєнного стану.

Бібліотеки нині володіють потужним інформаційним та людським потенціалом, тому не можуть робити паузу у своїй діяльності, а навпаки мають мобілізувати зусилля та продовжити бути культурно-просвітницькими центрами для своїх громад задля соціально-економічного, культурного та духовного розвитку регіону. Бібліотеки повинні не лише продовжувати, але й удосконалювати забезпечення вільного доступу до інформації, сприяти подальшому розвитку цифровізації суспільства, не забуваючи при цьому використовувати та запроваджувати нові форми промоції читання. Ніхто не заперечуватиме, що читання – головне вміння людини в житті, без якого вона не може досягнути навколишній світ.

У відповідь на виклики війни питання стану та формату й моделей подальшого функціонування бібліотек, а також образ нового бібліотекаря обговорювалися на XIII Львівському міжнародному бібліотечному форумі, де взяла участь і делегація вінничан, яку я мала честь очолювати. Загальна тема форуму «Бібліотека вільних людей», а пленарне засідання проходило під назвою «Бібліотека. Незламність заради майбутнього». Наголошувалося також на питанні виконання бібліотеками Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України».

Наша конференція, як і в попередні роки, проходить за сприяння Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної військової адміністрації, управління культури та креативних індустрій, Вінницької обласної Ради та Вінницького обласного відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація. Це вселяє надію на подальшу підтримку бібліотечної галузі Вінниччини з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Матеріали конференції плануємо цього року не лише представити на вебсайті Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського, але й видати друком.

На завершення хочу побажати учасникам нашого форуму плідної роботи, привітати всіх із Всеукраїнським днем бібліотек! Зичу міцного здоров'я, професійного зростання, творчих активностей у реалізації найсміливіших планів та проєктів, а найголовніше – довгоочікуваного, переможного, стійкого миру!

*Сеник Лариса Борисівна,
директор ВОУНБ ім. В. Отамановського,
член президії ВГО Українська бібліотечна асоціація,
голова Вінницького обласного відділення
ВГО Українська бібліотечна асоціація*

БІБЛІОТЕКА: ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 027.5(477.44):355.01(470:477)»2022/2023»

Бібліотеки області в реаліях війни: сталість чи рестарт?

Сеник Лариса Борисівна,
директор ВОУНБ ім. В. Отамановського,
член президії ВГО Українська бібліотечна асоціація,
голова Вінницького обласного відділення
ВГО Українська бібліотечна асоціація

У статті подано аналіз специфіки діяльності книгозбірень Вінниччини в умовах збройної агресії РФ проти України, подолання викликів, запровадження нових форматів та форм, проблем дотримання нормативно-правової бази.

Ключові слова: публічна бібліотека, російсько-українська війна, Збройні сили України, територіальна оборона, внутрішньо переміщені особи, донати, волонтерство.

The article provides an analysis of the specifics of Vinnytsia book depositories in the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, overcoming challenges, introducing new formats and forms, problems of compliance with the regulatory and legal framework.

Keywords: public library, Russian-Ukrainian war, Armed Forces of Ukraine, territorial defense, internally displaced persons, donations, volunteering.

Війна в Україні триває вже другий рік, і українське суспільство зазнало докорінних змін в усіх аспектах – від побуту до поглядів на світ і ціннісних орієнтирів. Ми вже ніколи не будемо такими, як раніше, бо війна, окрім утрат, несе можливості – почати, продовжувати, змінити, використати та вирости для нового рестарту.

Після шоку, що супроводжував початок воєнних дій росії проти України, швидко настав час внутрішньої мобілізації. Ті, хто не збирався виїздити за межі країни, ставили собі запитання: «Чим я можу допомогти спротиву ворогу?». Ми, бібліотекарі, як і весь український народ, не мали часу на зневіру та розпач! І дуже швидко слово «волонтерство» приміряли на себе. Як показало наше немирне життя: у працівників бібліотечних закладів Вінниччини виявився широкий спектр волонтерства. Це і передача власних коштів на підтримку ЗСУ й переселенців, надання свого житла для біженців і допомога в організації їхнього розміщення в центрах тимчасового перебування, збір гуманітарної допомоги, зокрема продуктів харчування для Вінницького шпиталю. Бібліотекарі громад ліпили вареники, пекли пиріжки, заготовляли тушонку для ЗСУ, територіальної оборони та переселенців. Група працівників ВОУНБ ім. В. Отамановського взяла на себе щоденну організацію процесу обслуговування військових в одній з їдалень міста.

Сільські бібліотекарі громад області влилися в штаби старостинських округів, де взялися до виконання першочергових завдань: збір, пакування і відправка гуманітарної допомоги; інформування жителів села; перепис осіб, що прибули в населені пункти; приготування їжі. Роблять все, що вимагає час. Це бібліотекарі Джулинської, Липовецької, Лука-Мелешківської, Погребищенської, Тростянецької, Уланівської та інших громад.

Бібліотекарі активно доєдналися до волонтерської діяльності на допомогу ЗСУ. Окрім безпосереднього донату коштів, активно організують ярмарки, творчі марафони, акції щодо збору коштів на потреби Збройних Сил України. Завдяки проведенню акції «Все буде

Україна» бібліотекарі Вінницької міської ЦБС зібрали 15000 грн на потреби ЗСУ. По всіх філіях КЗ «Гніванська публічна бібліотека» було оголошено акцію «Здай російську книгу – допоможи ЗСУ», завдяки якій було зібрано 3000 грн, які передано на потреби військових. Бібліотекарі Крижопільської громади долучилися до благодійної акції «Смілива гривня» Національного банку України.

Більшість головних бібліотек громад стали й залишаються на сьогодні центрами плетіння маскувальних сіток, «кікімор». Так, протягом березня – серпня 2023 року в головній бібліотеці Тульчинської громади виготовлено 46 маскувальних сіток, а в Ситковецькій публічній бібліотеці Райгородської сільської ради лише за липень – серпень – 21. І звичайно, бібліотекарі в'яжуть теплі шкарпетки та постійно проводять збір книг для військових.

На сьогодні завдяки ЗС України ми не маємо в області руйнацій агресором приміщень публічних бібліотек, за винятком липневого 2022 року бомбардування Вінниці, коли постраждала філія Вінницької міської ЦБС.

Викликами в бібліотечній галузі області залишається збереження мережі бібліотек. Так, протягом 2022 року, року російської агресії, мережа публічних бібліотек області скоротилася на 29 закладів. Найбільших змін (за погодженням з Міністерством культури та інформаційної політики України) зазнала мережа публічних бібліотек Чернівецької громади. Ліквідовано 7 сільських бібліотек. І вже в цьому році у Вендичанській громаді, теж за погодженням профільного міністерства, закрито 4 сільські бібліотеки.

Відповідно до державних статистичних даних в області, на 1.01.2023 року функціонувало 865 бібліотек системи Міністерства культури та інформаційної політики України, але електронну звітність у системі ЕСМаР подано від 779 бібліотек. Основною причиною неподання звіту від 66 публічних бібліотек є відсутність працівника, і як показує система ЕСМаР, вакансії в цих бібліотеках не заповнюються по декілька років. Так, Верхівська сільська бібліотека у Копайгородській громаді з цієї причини не надає бібліотечно-інформаційні послуги з 2018 року, Комаровецька та Івановецька сільські бібліотеки Барської громади вже третій рік не надають послуги, а в зону обслуговування кожної з них входить понад тисячу осіб. І зовсім неприйнятною є ситуація, яка склалася з Могилів-Подільською районною бібліотекою. Бібліотека, яка заснована в 1904 році, не працює з 2021 року, 12 працівників звільнено. На жаль, від влади громади отримати належну відповідь щодо її подальшого функціонування не вдається.

Загалом по області необхідно привести у відповідність до наявних реалій (забезпечити працівника, узгодити закриття з МКІП України) у Барській громаді – 9 бібліотек; у Копайгородській та Могилів-Подільській по 5 бібліотек; Северинівській, Станіславчицькій, Літинській, Чернівецькій по 4 бібліотеки; Немирівській, Дашівській, Теплицькій по 3 бібліотеки; Махнівській, Ольгопільській, Жмеринській, Стрижавській по 2; Городківській, Ободівській, Краснопільській по 1 бібліотеці.

Міцним фундаментом конструювання майбутнього щодо сталості мережі публічних бібліотек та їхньої організаційно-функціональної структури в територіальних громадах є дотримання правового поля України. І насамперед постанови Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 72 «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні». Відповідно до пункту 15 цієї постанови рекомендовано в територіальній громаді мати організаційну структуру мережевого функціонування бібліотек як «публічна бібліотека з бібліотеками-філіями». Цей процес не складний, бо саме орган місцевого самоврядування територіальної громади на пленарному засіданні відповідно до пункту 30 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» на базі мережі публічних бібліотек, що функціонують на її території, утворює публічну бібліотеку з філіями.

В області на кінець вересня 2023 року в 48 громадах області бібліотеки функціонують в організаційно-правовій структурі мережевої взаємодії (2 – ЦБС, 46 – Публічна бібліотека). У цьому році враховано ці рекомендації і організовано Публічну бібліотеку з бібліотеками-філіями у Вендичанській, Кунківській громадах, але водночас вже дев'ятий місяць не завершується процес повернення до статуту Публічної бібліотеки в Тиврівській громаді. Викликає

занепокоєння порушення правового поля щодо функціонування бібліотек у Барській, Бершадській, Могилів-Подільській, Копайгородській, Іванівській, Краснопільській, Лука-Мелешківській, Самгородоцькій громадах. Також, окрім правового поля, не відповідає завданням і цілям бібліотек внесення їх як структурних підрозділів до Центрів культури і дозвілля в Агрономічній, Стрижавській, Сутисківській, Турбівській, Теплицькій, Северинівській, Станіславчицькій громадах.

Потужне функціонування бібліотечної галузі області – це професійний, з широким колом компетенцій персонал! На жаль, тенденція зменшення персоналу в бібліотеках області утрималася і в 2022 році, а саме: на 42 бібліотекарі стало менше.

Відрадно, що фаховий показник персоналу бібліотек понад 80 % становить у Ладижинській, Агрономічній, Вендичанській, Шаргородській, Бершадській, Іллінецькій, Тульчинській, Чернівецькій, Джуринській, Мурованокуриловецькій, Теплицькій, Томашпільській громадах.

Проте значно зменшився показник фахової освіти бібліотечного персоналу області. Так, у 2015 році він становив 69 %, а у 2022 році – 60 % від загальної кількості бібліотекарів. Критичне становище склалося в Іванівській громаді, де цей показник становить – 8 % (12 працівників, з них лише 1 з фаховою освітою), Станіславчицькій – 17 % (6 працівників, з них лише 1 з фаховою освітою) тощо.

Аналізуючи стан бібліотечного персоналу області, необхідно вказати, що 58 % бібліотекарів працюють на неповний робочий день. Особливо це характерно для сільських бібліотек, і при цьому не враховується ні зона обслуговування (кількість жителів), ні те, що основні функції бібліотечно-інформаційного обслуговування, величезний обсяг роботи з актуалізації бібліотечного фонду (вилучення та процес списання), а також прибирання приміщення бібліотеки, волонтерство, залучення до виконання різної роботи та заходів у населеному пункті – всі ці обов'язки покладаються на одну особу. І зовсім ганебна практика, яка використовується в деяких громадах, а саме, коли «з метою економії коштів», не маючи на це в області ніяких підстав, бібліотекарів відправляють на простій.

У своєму виступі перед європарламентарями український письменник, поет, музикант і волонтер Сергій Жадан зазначив, що війна росії проти України – це не лише війна цивілізаційних систем, це й ідеологічна війна, не лише війна армій і політиків, а це війна культур. А оскільки основним культурним, цивілізаційним, ідеологічним ресурсом бібліотеки в очах суспільства залишається книга, то питання актуалізації бібліотечних фондів українських бібліотек є абсолютно природним і вмотивованим.

Для управління та стимулювання цього процесу Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з консультативно-дорадчим органом – Радою з питань розвитку бібліотечної справи – у травні 2022 року розробили «Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України».

Згідно зі статистичними даними, на 1 січня 2022 року частка книг російською мовою в бібліотечних фондах обласних та публічних бібліотек становила 46 %. І тільки за рік війни, на 1 січня 2023 року показник впав до 40 %.

Першим кроком з актуалізації фондів публічних бібліотек у Вінницькій області було вилучення книг російських авторів з відкритого доступу. Так, на першому етапі в березні 2022 року Вінницькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені Валентина Отамановського було здійснено аналіз бібліотечного фонду на наявність книжкових видань, внесених до відповідних переліків за посиланнями, вказаними в рекомендаціях. Вилучено з відкритого доступу на абонементі та в читальних залах художню літературу російських авторів, книги з історії та військової справи росії, суспільних та політичних наук, біографії російських діячів – все, що могло провокувати конфлікт в умовах війни й підігрівати певні настрої серед читачів. Уже в серпні 2022 року з абонементу головної книгозбірні було списано 399 книжкових видань. У коло вилучення потрапили книжки сучасних російських авторів різних жанрів, зокрема книги Тетяни Устінової, Олександри Марініної, Дар'ї Донцової, Чингіза Абдуллаєва, Фрідріха Незнанського, Миколи Леонова, Ігоря Воронова, а також література серії «Сталкер» тощо.

Цей досвід транслювався для публічних бібліотек області на всіх методичних заходах ВОУНБ ім. В. Отамановського. Зокрема, в рамках занять Школи керівника бібліотеки, методичних днів, семінарів Вінницького обласного навчально-методичного центру галузі культури, мистецтв та туризму, виїздів на місця та індивідуальних консультацій.

Необхідно зазначити, що на Школі керівника бібліотеки 12 квітня 2023 року директори комунальних закладів «Немирівська публічна бібліотека», «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради», «Ситковецька публічна бібліотека Райгородської сільської ради» ділилися досвідом щодо стану актуалізації бібліотечних фондів публічних бібліотек у їхніх територіальних громадах.

Круглий стіл «Актуалізація бібліотечних фондів в умовах збройної агресії рф проти України» (в офлайн / онлайн форматах) за участі представників державної влади й місцевого самоврядування, науковців, видавців, бібліотечних фахівців був проведений 25 травня 2023 року у ВОУНБ ім. В. Отамановського. На заході обговорювали питання світоглядних, видавничих аспектів, бібліотечних практик та захисту інформаційного простору.

За оперативними даними, з бібліотечного фонду публічних бібліотек територіальних громад Вінницької області протягом 2022–2023 років вибуло 1 млн 817 тис. примірників російськомовних книг на суму 2 млн 728 тис. грн. Це становить 10,5 % від загального бібліотечного фонду бібліотек області системи Міністерства культури та інформаційної політики України.

Сьогодення актуальності бібліотеки, її сталості, перезавантаження послуг лежить у площині якомога швидшого оновлення бібліотечних фондів, насамперед за кошти місцевих бюджетів. Так, дворічна дія постанови Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 року № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» надала законодавчу можливість органам місцевого самоврядування не закладати кошти на закупівлю книг та передплату періодичних видань, але з 19.05.2023 до цього Порядку внесено зміни, які дозволяють придбання книг та періодичних видань до бібліотечних фондів. Тож тепер оновлення бібліотечних фондів передусім залежить від органів місцевого самоврядування, а саме щодо закладення суми коштів цих видатків на 2024 рік у бюджет кожної громади. І водночас варто констатувати, що органи місцевого самоврядування Вінницької, Ободівської, Крижопільської, Тростянецької, Тульчинської, Калинівської, Хмільницької громад знайшли можливість у 2023 році за кошти місцевого бюджету придбати книги для бібліотек.

До Всеукраїнського дня бібліотек за кошти місцевого бюджету закуплено книги до бібліотек Лука-Мелешківської, Ладизинської громад. Крім того, за кошти місцевого бюджету здійснено передплату періодичних видань на друге півріччя 2023 року до бібліотек 17 громад (Тульчинської, Ямпільської, Тростянецької, Теплицької, Ободівської, Ольгопільської, Кунківської, Ладизинської, Гайсинської, Дашівської, Джулинської, Тиврівської, Сутисківської, Погребищенської, Літинської, Вінницької, Гніванської, Липовецької).

Якість бібліотечних фондів – це в цілому складова гуманітарного середовища територіальної громади, у кінцевому підсумку це – майбутнє нашої країни. З приємністю чекаємо на нові книги, які вже незабаром з'являться на полицях наших бібліотек. Адже правильно укомплектований бібліотечний фонд, що планомірно поповнюється, є запорукою інтелектуального розвитку суспільства та державотворення.

Сьогодні більшість бібліотек області виконують свої основні завдання та функції, які направлені на задоволення інформаційних, освітніх, культурних, соціальних, дозвілєвих потреб як жителів територіальних громад, так і переселенців. Загалом у публічних бібліотеках області по-новому налагоджено роботу з переселенцями та тимчасово переміщеними особами, додатково організовано комфортні місця для дистанційної роботи, інформаційні зони, облаштовані ігрові простори для дітей. Так, у січні 2023 року в Крижопільській громаді на базі КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» в бібліотеці для дітей відкрився простір завдяки підтримці чеської гуманітарної організації «Людина в біді» та співпраці Вінницького обласного молодіжного центру «Квадрат». Для облаштування відремонтованого центру придбано меблі та технічне оснащення. Загальна сума гранту становила понад 180 тис. грн. Окрім цього, в центрі працює професійний психолог.

Для внутрішньо переміщених осіб у багатьох бібліотеках області започатковано й успішно працюють клуби, гуртки, цикли занять удосконалення української мови «Говорімо українською», проведено перегляд українських фільмів у рамках національного кіномистецького туру-проєкту «Кіно заради Перемоги!». Бібліотекарі Жмеринської міської громади, залучаючи своїх користувачів-переселенців, спільно з працівниками Центру культури і дозвілля та Міським історичним музеєм реалізували мистецько-патріотичний проєкт «Україна – це любов».

Публічні бібліотеки Вінницької області, чії послуги за наявності комп'ютерів та мережі «Інтернет» інноваційно адаптувалися у цифровому ландшафті. Більшість бібліотек активно ведуть сторінки в соціальних мережах, намагаючись постійно підтримувати зв'язок з читачами, організовують віртуальні виставки та різноманітні зустрічі, влаштовують флешмоби, конкурси, вікторини тощо.

Окрім того, 265 бібліотек області зареєстровані як бібліотеки-Хаби цифрової освіти й активно співпрацюють у проєкті «Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти», який реалізує ВГО Українська бібліотечна асоціація за підтримки Програми розвитку ООН («Проєкт підтримки Дія») та Міністерства цифрової трансформації України.

Грантові проєкти щодо уникнення ризиків і загроз при користуванні цифровими технологіями в громадах реалізують ВОУНБ ім. В Отамановського – проєкт «Кібербулінг: від проблеми до рішення» та Немирівська публічна бібліотека – проєкт «Кібербезпека».

Загалом необхідно констатувати, що публічні бібліотеки свою проєктно-грантову діяльність стали більш тісно пов'язувати з допомогою своїй громаді. Так, Барська міська бібліотека та ГО Асоціація користувачів Барської бібліотеки «Світ інформації» завдяки виграним проєктам передали на місцеву лікарню операційний механіко-гідравлічний стіл вартістю 200 тисяч гривень та операційну лампу вартістю 117 тисяч гривень. А в межах грантового проєкту «Забезпечення умов спрощеного харчування дітей в закладах загальної середньої освіти Барської ТГ» (міжнародний) придбано для загальноосвітніх шкіл Барської ТГ 26 термopotів. Загальна ж сума проєкту – 600 тис. грн.

КЗ «Публічна бібліотека Тульчинської міської ради» стала переможцем конкурсу від міжнародного фонду «EVZ» та розпочала реалізацію проєкту «Розширимо діалог: покращене дозвілля людей похилого віку, які пережили фашизм в м. Тульчині і навколишніх селах» вартістю 8 тисяч євро. Бібліотекарі та волонтери проєкту відвідують людей похилого віку. Він охопив 20 осіб, переважно це мешканці навколишніх сіл. Ця сама бібліотека реалізує грантовий проєкт на 24 тис. євро та за співфінансування з міського бюджету 70 тис. грн щодо облаштування та функціонування Молодіжного центру в структурі закладу.

У межах відзначення 660-ї річниці з часу заснування Вінниці та Дня міста для жителів і гостей Вінницька міська централізована бібліотечна система, ГО «Культурний Всесвіт», БФ «Відкрита книга» провела 10-й ювілейний фестиваль «VinBookFest».

Війна внесла свої корективи та перетворила бібліотечні заклади області на центри гуманітарної допомоги, пункти цивільного захисту населення, пункти обігріву та незламності, платформи психоемоційної підтримки для мешканців територіальних громад. Прикметою часу для публічних бібліотек області стали навчання з надання домедичної допомоги. До проведення таких тренінгів бібліотекарі залучають медиків та співробітників Червоного Хреста.

Проте книги залишилися одним із основних ресурсів бібліотеки, а особливо в боротьбі зі стресовим станом населення. За спостереженнями бібліотекарів, найбільший попит серед читачів мали книги патріотичної тематики, історичні, сучасних українських авторів і, звичайно, дитяча література. І водночас бібліотеки області працюють у кіберпросторі проти дезінформації; створюють тематичні колекції інформаційних ресурсів; виконують функцію центрів просвітництва; розвивають інформаційно-консультативну діяльність з правових, соціальних, екологічних напрямків, питань охорони здоров'я, залучаючи відповідних фахівців.

І все це ще раз підтверджує, наскільки бібліотеки та бібліотекарі сильні й адаптивні, як швидко знаходимо рішення та вміємо протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам. Тим самим демонструючи і сталість, і перезавантаження та рестарт.

І як підтвердження знову цитата Сергія Жадана, що сказана під час сьогоднішньої великої війни: «Бібліотеки для мене – це місце сили, особливо в тій ситуації, що склалася у нас зараз, у нинішній культурній парадигмі».

Використані джерела

1. Статистичний експрес «Бібліотеки Вінниччини 2020–2021 рр.» / Вінниц. ОУНБ ; уклад.: Т. М. Марченко, Н. М. Мельник, Т. П. Кристофорова, Г. В. Качуринська ; відп. за вип. Л. Б. Сенік. – Вінниця, 2022. – Режим доступу: <https://library.vn.ua/e-library/katalog/statistichnij-ekspres-2020-2021-rr>
2. Статистичний експрес «Бібліотеки Вінниччини 2021–2022 рр.» / ВОУНБ ім. В. Отамановського ; уклад.: Т. М. Марченко, Т. П. Кристофорова, Н. Г. Супрун, Г. В. Качуринська ; відп. за вип. Л. Б. Сенік. – Вінниця, 2023. – Режим доступу: <https://library.vn.ua/e-library/katalog/statistichnij-ekspres-2021-2022-rr>

УДК 02:355.018(470:477)»2022/2023»

Бібліотеки як мішень в російсько-українській війні

Здановська Валентина Петрівна,

*головний бібліотекар науково-методичного відділу
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого*

У статті подано дані про втрати українських бібліотек, спричинені російською агресією проти України, на основі даних Міністерства культури та інформаційної політики України.

Ключові слова: *російсько-українська війна, об'єкти культурної інфраструктури, бібліотеки, система моніторингу ЕСМАР.*

The article presents data on the loss of Ukrainian libraries caused by Russian aggression against Ukraine, based on information from the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, objects of cultural infrastructure, libraries, ESMAR monitoring system.*

Уже сімнадцять місяців поспіль не лише ми з вами, а й весь світ є свідками того, що епоха великих війн, на жаль, не залишилась у минулому, що ворог, переслідуючи свої цілі, фактично порушує всі міжнародно-правові норми і принципи, які встановлюють правила ведення збройних конфліктів і регулюють захист жертв війни.

Кероване насилля та вбивства ворог спрямовує на цивільних людей, нашу екосистему, енергосистему, інфраструктуру наших населених пунктів. Рашисти цілеспрямовано грабують і руйнують складові соціальної та інституційної пам'яті – університети, школи, музеї, архіви та бібліотеки. Це, на їхню думку, має підірвати чи навіть знищити національну і культурну ідентичність українців.

За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, на сьогодні внаслідок повномасштабного вторгнення пошкоджено або зруйновано 1624 об'єкти культурної інфраструктури.¹ 37 % від загальної кількості становлять бібліотеки (шкільні, університетські, публічні – 610 закладів). На жаль, ця статистика щомісяця змінюється. Це підтверджують і дані, які Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого збирає від обласних універсальних наукових бібліотек у межах дослідження «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії».

Ідея проведення цього дослідження виникла після деокупації Київської області, коли ми почали дізнаватись / чути про наслідки «руської весни» на наших землях: 2 публічні бібліотеки на Київщині були зруйновані повністю (Підгайненська сільська бібліотека-філія КЗ «Іванківсь-

¹ Через війну в Україні вже постраждали 1624 об'єкти культурної спадщини. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3755440-cerez-vijnu-v-ukraini-vze-postrazdali-1624-obekti-kulturnoi-spadsini-mkip.html>

ка публічна бібліотека» Іванківської ТГ та Андріївська сільська бібліотека КЗ «Публічна бібліотека» Макарівської ТГ), а 83 – зазнали значних пошкоджень та потребували капітального ремонту чи реконструкції, ще 5 бібліотек у м. Києві зазнали незначних пошкоджень. Ми розуміли, що в населених пунктах тих областей, у які вдалося увійти ворогу, ситуація, вочевидь, буде не кращою. Саме тому було прийнято рішення провести в травні 2022 року перший етап дослідження і надалі моніторити ситуацію раз на квартал.

Попри те, що отримана в результаті моніторингу інформація, на жаль, не є вичерпною (значні частини територій Донецької, Запорізької, Луганської, Херсонської областей досі перебувають у тимчасовій окупації й отримати звітти інформацію наразі не є можливим), все ж вона дозволила виявити певні тенденції та дала підґрунтя для оцінки наслідків воєнних дій для мережі публічних бібліотек.

Як же ж позначилася повномасштабна війна на публічних бібліотеках? Мережа сільських, селищних, міських, обласних публічних бібліотек зменшилася на 2 560 закладів і наразі становить 11 791 (проти 14 351 у довоєнний період). Примітно, що припинення діяльності бібліотек відбувається не лише внаслідок повного руйнування чи пошкодження бібліотек на територіях, що були деокуповані або нині перебувають під щоденними ворожими обстрілами, а й через «тимчасове призупинення» діяльності бібліотек (вочевидь, внаслідок браку бюджетних коштів на утримання бібліотек у громадах) на тих територіях, які не відносяться до зони бойових дій (Чернігівська, Житомирська, Львівська, Закарпатська, Хмельницька, Кіровоградська, Вінницька, Тернопільська області).

На кінець першого півріччя 2023 р. нам відомо про 110 повністю зруйнованих бібліотечних будівель або приміщень, у яких вони були розташовані (38 – у Донецькій, 30 – у Харківській, 21 – у Херсонській, 11 – у Миколаївській, 4 – у Чернігівській, 3 – у Запорізькій, 2 – у Київській, 1 – у Житомирській областях).

Під прицілом російських агресорів опинились і 665 бібліотек, що зазнали різного ступеня пошкоджень, із них 327 будівель бібліотек наразі потребують капітального ремонту (121 заклад – у Донецькій, 72 – у Київській, 58 – у Харківській, 43 – у Херсонській, по 8 – у Миколаївській і Запорізькій, 7 – у Чернігівській, 4 – у Сумській, 3 – у Дніпропетровській, по 1 – у Житомирській, Одеській, Черкаській областях).

Переважно це сільські, селищні й міські бібліотеки. Втім і більші бібліотеки (обласного рівня) мають втрати. Повністю зруйнована Донецька обласна бібліотека для дітей, дуже пошкоджена Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесея Гончара, постраждали від обстрілів Херсонська обласна бібліотека для дітей імені Дніпрової Чайки, Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека, Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олега Ольжича, Харківська наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Софії та Олександра Русових, капітального ремонту потребує один із корпусів Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва.

Окрім руйнування і пошкодження будівель бібліотеки втрачають і свої матеріально-технічні засоби (персональні комп'ютери, копіювально-розмножувальна техніка, мультимедійне обладнання, меблі тощо). На сьогодні 155 бібліотек втратили всі матеріально-технічні засоби (переважно в Харківській (66), Херсонській (25), Донецькій (45), Миколаївській (9), Чернігівській (5), Запорізькій і Київській (по 2), Житомирській (1) областях). Ще 242 бібліотеки зазнали часткових втрат. Що не згоріло від пожежі внаслідок прямого попадання снарядів / ракет / авіаційних бомб, було вкрадено або спалюжено ворожими солдатами. Про це красномовно свідчать спогади наших колег. Тетяна Сватула, завідувачка науково-методичного відділу Херсонської ОУНБ імені Олесея Гончара згадує: *«Це був жах: в будівлі абсолютний безлад, усі двері всіх відділів на чотирьох поверхах були відчинені, іноді виламани, шафи і тумби розламані на підлозі. Викрали ложки, тарілки, чашки, чайники, каву, чай, цукор – усе. Вся підлога була встелена папером, в одному з відділів розбили скло. Колектив бібліотеки ще 2–3 дні все це вимивав і впорядковував»*; після деокупації Веселівської ТГ *«приміщення [Веселівської сільської бібліотеки] виглядало так: скрізь було сміття і сморід, залишки їжі, шприці; книги розкидані, вишиті рушники порвані й використані як туалетний папір; комп'ютери і новіші меблі*

вкрали; батареї опалення зірвані...». Зі спогадів директорки Білозерської Публічної бібліотеки ім. П. Григоренка Галини Гринчук, «...що побачила по дорозі до свого кабінету (в кінці коридору): сходи були брудні, в потьоках від води і сечі (запах бив у ніс одразу), адже в приміщенні бібліотеки туалет відсутній; ...вибиті двері, книги на підлозі; виставкові стелажі валялися в кутках, деякі каталожні ящики вивернуті»². Багато свідчень наших колег, що пережили окупацію, чи тих, хто і зараз працює під щоденними обстрілами, зафіксовано на шпальтах всеукраїнського журналу «Бібліотечна планета»³.

Одночасно із руйнуваннями, знищенням матеріально-технічних засобів бібліотек воєнні дії негативно позначаються і на бібліотечних фондах. Чи варто говорити, що на початок повномасштабного вторгнення практично жодна бібліотека не мала чіткого плану з забезпечення своїх фондів від розграбування і знищення ворогом? Тож керівництво та працівники бібліотек, що опинилися на лінії зіткнення або в окупації, самостійно ухвалювали рішення, які сприяли порятунку хоча б найцінніших, раритетних видань. Знаємо декілька прикладів того, як бібліотекарі під обстрілами вивозили книжки на власних автівках, а іноді й на «кравчучках» до своїх домівок, ховали їх у потаємних куточках підвалів бібліотек. Утім, знаємо і випадки, коли бібліотекарі-колаборанти вказували російським окупантам місця сховку наших раритетів, відбирали книжки патріотичного спрямування для подальшого знищення.

Загалом станом на перше півріччя 2023 р. можемо констатувати, що частину своїх документних ресурсів втратили 399, а жодного документа не збереглося в 116 бібліотеках Донецької (39), Харківської (30), Херсонської (25), Миколаївської (10), Запорізької (8), Київської (2), Житомирської та Чернігівської областей (по 1). Установити точну кількість втрачених / пошкоджених примірників видань наразі не є можливим з об'єктивних причин, зокрема й неможливість проведення інвентаризації через перебування працівників бібліотек у простої, замінування територій, де розташовані бібліотеки, регулярні обстріли тощо. Втім, навіть за попередніми підрахунками загальні втрати бібліотечних фондів зараз становлять не менше 200 тис. примірників. Крім того, на цей час відсутня достовірна інформація щодо втрат бібліотечних фондів тих публічних бібліотек, що потрапили в зону підтоплення або повного затоплення в Херсонській і Миколаївській областях внаслідок підриву росіянами Каховської ГЕС. Із офіційного вебсайту МКІП стало відомо, що в цих областях у зоні ризику опинилось 147 закладів культури. Дані щодо бібліотек МКІП не виокремлює. Втім, зважаючи на дані, зафіксовані в електронній системі моніторингу ЕСМАР, у зоні техногенної катастрофи потенційно могло опинитися не менше 22 сільських і селищних публічних бібліотек. Тож можемо припустити, що у фондах цих бібліотек може бути суттєво пошкоджено не менше 320 тис. примірників видань.

Усі означені вище статистичні показники не є остаточними. Війна триває і знаходить все нові й нові мішені для знищення. Ніхто з нас не знає про руйнування скількох десятків чи сотень бібліотек нам належить дізнатися після визволення наших територій. Скількома сотнями тисяч видань ми вимірюватимемо втрату бібліотечних фондів? Про все це ми дізнаємось, коли прийде час.

А сьогодні, не зважаючи на складні умови, кожній п'ятій із 665 пошкоджених бібліотек удалося відновити свою роботу й обслуговування користувачів. Окремі бібліотеки були передислоковані в інші приміщення, в решті закладів було проведено ремонтні роботи, здебільшого за кошти бюджетів міських і сільських ТГ, спонсорів, а також за допомогою волонтерів.

² Сватула Т. Бібліотеки Херсонщини під час окупації: нотатки під обстрілами // Бібл. планета. – 2023. – №2.

³ Руйнування під час окупації бібліотек Чернігівщини та їх відновлення в умовах воєнного часу / матеріал підготувала Райхіль К. // Бібл. планета. – 2023. – №1.

Василенко Ю. Донецька обласна бібліотека для дітей: втрати, здобутки, бачення майбутнього // Бібл. планета. – 2023. – №1.

Лісогор В. Бібліотеки Маріуполя – руйнування, втрати і віра в майбутнє // Бібл. планета. – 2022. – №4.

Літвак О. Бібліотеки Запорізької області в умовах війни // Бібл. планета. – 2022. – №4.

Агаркова В. Бібліотеки Миколаївщини: реалії воєнного часу // Бібл. планета. – 2022. – №4.

Моїсєєва С. Мандрівна бібліотека: рецепт виживання після двох окупацій // Бібл. планета. – 2022. – №3.

Крім того, постраждали бібліотеки Запоріжжя, Донеччини, Луганщини, Миколаївщини, Сумщини, Харківщини, Херсонщини, Чернігівщини активно шукають шляхи поновлення своїх документних ресурсів, залучаючи жителів громад і меценатів. Значну підтримку в поновленні фондів постраждалим бібліотекам надають як окремі українці, так і обласні універсальні наукові бібліотеки, обласні бібліотеки для дітей та обласні бібліотеки для юнацтва Вінниці, Запоріжжя, Івано-Франківська, Києва, Львова, Рівного, Тернополя, а також Науково-технічна бібліотека НУ «Львівська політехніка», які організували акції зі збору книжок («Книжкова естафета», «Тернопіль – бібліотека – Маріуполь», «Українська книга – українській Херсонщині», «Книги для нескорених», «Книжкова “валентинка” для Чорнобаївки»). Не можна не згадати й підтримку бібліотек численними українськими видавництвами, неурядовими організаціями (PEN Ukraine, Благодійний фонд «Бібліотечна країна»), комерційними установами (Приватбанк), що долучаються до благодійних зборів книг.

Сподіваємось, що в післявоєнній відбудові бібліотеки стануть пріоритетними об'єктами, матимуть сучасні й комфортні простори для роботи з громадами, отримують багато нових україномовних видань для задоволення інформаційних, культурних, освітніх і виробничих потреб користувачів. Віримо в нашу Перемогу! Слава Героям!

УДК [027.7:37](477.44-25)

**Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського:
з повагою до минулого та вірою у майбутнє**

Білоус Валентина Степанівна,
директор бібліотеки
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

У статті розглядається питання вивчення історії бібліотеки як важливої складової бібліотечного краєзнавства. Використані традиційні та інноваційні методи дослідження. Коротко проілюстровано історію бібліотеки Вінницького педуніверситету від початку становлення до сьогодення. Акцентовано увагу на діяльності університетської бібліотеки під час воєнного стану.

Ключові слова: бібліотечне краєзнавство, методи дослідження, історія бібліотеки, бібліотека Вінницького педуніверситету, бібліотека і війна.

The article considers the issue of studying the history of the library as an important component of library local history. Traditional and innovative research methods are used. The history of the library of the Vinnytsia Pedagogical University from the beginning to the present is briefly illustrated. Attention is focused on the activities of the university library during martial law.

Keywords: library local history, research methods, library history, Vinnytsia Pedagogical University, library and war.

Актуальність дослідження. Краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері матеріальної і духовної культури [4, с. 18]. Практичне вирішення проблем освіти та культури неможливе без всебічного й достовірного відтворення всіх сторін національної історії, у тому числі історії становлення та розвитку бібліотек, фонд яких є спадщиною та важливою інформацією про минуле заради майбутнього. З давніх часів бібліотеки були й залишаються донині ознакою культури та цивілізованості суспільства, безцінними скарбницями духовних багатств людства, що поєднують минуле, сучасне і майбутнє. Вивчення історії окремо взя-

тої бібліотеки є складовою бібліотечного краєзнавства, одним із напрямів наукової діяльності бібліотеки, що передбачає проведення біографічних та бібліографічних досліджень, використання традиційних методів та інноваційних підходів.

Аналіз дослідження. Серед вітчизняних науковців-істориків та фахівців бібліотечної справи, які вивчають питання історії освітянських бібліотек на Поділлі, – Айвазян О., Верменич Я., Дитинник Л., Кароєва Т., Касьянов Г., Новохатько Л., Поліщук А., Прокопчук В. та інші.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. намітилася тенденція до заснування і розвитку бібліотек та їх обов'язкова наявність при закладах освіти. Відкриття у Вінниці учительського інституту в 1912 р. було подією великого національно-культурного значення. Він став носієм національної ідеї, де формувалися українські педагогічні кадри, яким відводилася рушійна роль у творенні своєї держави. Виконання освітньої функції інституту тісно пов'язувалося із функцією бібліотеки – однією із вирішальних умов забезпечення навчально-виховного процесу [5]. Історія бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – яскрава сторінка становлення та відродження університету. Історичний період, політика держави, керівники навчального закладу, викладачі та студенти мали безпосередній вплив на розбудову освітянської книгозбірні, яка у всі часи свого існування виконувала основну функцію: забезпечення інформаційних потреб освітян, допомога навчально-виховному процесу у формуванні майбутнього вчителя. Вся історія бібліотеки вмістила багато подій: революції, війни, зміни соціально-економічних ладів, занепади та відродження, пандемію. Їй доводилося долати чимало труднощів, поневірянь у непристосованих приміщеннях, фінансові проблеми. Проте бібліотека завжди була, є і буде інформаційним центром, основою навчально-педагогічного та наукового процесів університету, від ресурсів та послуг якої залежить якість навчання та наукових досліджень.

Потребу та бажання аналізувати діяльність бібліотеки особливо гостро відчуваєш напередодні чергових ювілеїв, які спонукають до вивчення її історії та відображення в публікаціях. Результат багаторічних досліджень історії бібліотеки викладено в книгах: «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: історія, сьогодення, постаті» (2013), «Сто років духовності: спогади про бібліотеку ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського» (2013), «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в особах» (2018).

Події останніх років зумовили необхідність зміщення акцентів у функціонуванні бібліотеки, поставили високі вимоги до її персоналу. Пандемія, спричинена внаслідок поширення світом епідемії коронавірусу COVID-19, внесла значні корективи в життя бібліотеки. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» та наказу ректора ВДПУ ім. М. Коцюбинського «Про проведення карантину в Педуніверситеті», бібліотека тимчасово була змушена призупинити роботу з обслуговування читачів офлайн та розпочала працювати дистанційно, зосередилася на використанні онлайн-сервісів та розвитку нових.

Впровадження дистанційного навчання у вищій школі поставило перед бібліотекою завдання не тільки збереження якості й повноти традиційних функцій та напрямів діяльності, а й необхідність запропонувати студентам і викладачам комплекс нових сервісів і послуг у дистанційному форматі, серед яких: оперативне реагування на зміни, що відбулися в соціумі в цілому та академічному середовищі зокрема; розширення каналів цифрової комунікації з користувачами; інформаційно-довідкове обслуговування користувачів в онлайн-форматі; формування цифрових компетентностей користувачів. Дистанційне навчання та його інформаційне забезпечення стало випробуванням для усіх учасників освітнього процесу, що визначило головний акцент у роботі закладів вищої освіти та бібліотек. Впровадження інноваційних технологій дало можливість працювати бібліотеці в дистанційному режимі, що стало надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (неодноразове замінування установи, сезонні карантини) [1, с. 32].

Нові випробування перед бібліотеками постали у зв'язку з страшною повномасштабною війною з російським агресором. Нині бібліотекарі та бібліотеки приймають виклики, породжені війною, та шукають рішення для подолання наявних проблем та загроз [7, с. 9]. Університетська бібліотека згуртувалася та мобілізувалася задля надання інформаційної, волонтерської, соціальної та психологічної підтримки тим, хто цього потребує [3]. З перших днів війни та оголошеного в Україні воєнного стану працівники бібліотеки виявили свою громадянську та людську позицію: здійснювали регулярні фінансові внески на потреби армії, перераховували кошти на рахунки волонтерів для закупівлі спецобладнання для військових; збирали продукти харчування, ліки, теплі речі для потреб ЗСУ; надавали фінансову допомогу та організували збір гуманітарної допомоги малозабезпеченим сім'ям, внутрішньо переміщеним особам, вразливим соціальним категоріям; виготовляли «коктейлі Молотова», плели маскувальні сітки; приносили до місцевих шпиталів постільну білизну, одяг та книги; брали участь в облаштуванні університетського укриття. Працівники бібліотеки продемонстрували, що здатні швидко адаптуватися до різних драматичних викликів, до нових умов і, незважаючи на графіки роботи (чи то гнучкий графік, дистанційна робота, простій чи відпустка), продовжували інформаційне забезпечення користувачів бібліотеки. Щоб залишатися потрібною, бібліотека оперативно реагувала на зміни в навчальному процесі, впевнено тримала інформаційний стрій. Важливо було зберегти та зміцнити довіру користувача, перенісши комунікацію з користувачами й між бібліотекарями в цифровий простір, використовуючи широкий набір інструментів взаємодії та новітніх технологій.

Питання забезпечення користувача необхідними вітчизняними та світовими інформаційними ресурсами – важливий напрям діяльності бібліотеки. Відповідно до «Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» проведені відповідні заходи. У зв'язку з вилученням із навчальних планів дисциплін, пов'язаних з вивченням російської мови та літератури, вилучено методичну та художню літературу російськомовних авторів. Акценти бібліотеки спрямовуються на формування електронних ресурсів, популяризацію ідей відкритого доступу, побудову загальнодоступних архівів наукової інформації. Стратегічним завданням залишається впровадження інноваційних послуг: електронні ресурси локального доступу; інтернет-ресурси та ресурси віддаленого доступу; інноваційні та комбіновані сервіси (МБА, ЕДД). Досвід дистанційної роботи, який був набутий в умовах карантинних обмежень, показав, що бібліотека має можливість перетворити свої послуги на цифрові для забезпечення якості обслуговування. Бібліотека не припиняє надавати інформаційні послуги та консультації користувачам і в період дії воєнного стану.

ВДПУ ім. М. Коцюбинського визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, щорічно захищаються докторські та кандидатські дисертації, публікуються наукові статті в міжнародних наукометричних БД, виходять фахові збірники. Бібліотека є активним партнером на всіх стадіях життєвого циклу наукових досліджень учених університету, сприяє підвищенню вебметричного рейтингу навчального закладу. У бібліотеці започатковано комплекс електронних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб наукових співробітників, аспірантів, викладачів та студентів, впроваджуються нові цифрові послуги із супроводу університетської науки. Бібліотека вже декілька років має доступ до наукометричних БД Scopus та Web of Science, тестовий доступ до пакета академічних баз даних EBSCO, окремих архівів видавництва Scisearch та Springer. Для того щоб підтримати наукову спільноту України під час війни за ініціативи МОН України, отримали безкоштовний доступ до ресурсів платформи Research4Life (електронних журналів, книг, баз даних). Активно використовується контент упровадженого бібліотекою проєкту «Наукометричні портрети вчених університету». Цей інтернет-проєкт містить інформацію про присутність університету в Google-академії, WOS, Scopus та «...є джерелом забезпечення вільного доступу до публікацій наукових працівників університету» [2, с. 62].

Завдяки дистанційним технологіям змінюється та розширюється діяльність бібліотеки, впроваджуються нові бібліотечно-бібліографічні сервіси: оновлюється та підтримується в актуальному стані сайт бібліотеки; надаються довідки та консультації через «Гостьову книгу» віртуальної довідкової служби сайту, соціальні мережі, вайбер, телеграм, e-mail та за телефоном; забезпечується функціонування інтернет-каталогу; наповнюється інституційний репозитарій; комплектується електронна бібліотека; здійснюється наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету, проводиться редакція профілів; впроваджуються нові проекти; забезпечується перевірка на плагіат академічних текстів студентів; надаються індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій учених тощо.

Підкреслю, що у Вінницькому педуніверситеті належна увага приділяється академічній доброчесності. Бібліотека бере участь у заходах у межах Міжнародного тижня відкритого доступу (вебінар «Відкрита наука України крізь призму Web of Science» тощо), проводить онлайн-практикуми та науково-методичні семінари («Електронні наукові та освітні ресурси, сервіси: доступ та відповідальне використання»; «Академічна доброчесність – одна із чеснот вченого»). Для викладачів та студентів Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського» проведено онлайн-лекцію «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця».

Бібліотека долучається до онлайн-заходів, спрямованих на допомогу навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності університету. На початку навчального року для студентів першого курсу організували онлайн-екскурсії бібліотекою. У рамках вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень» проводяться заходи для студентів старших курсів («Електронні освітні ресурси бібліотеки для ЗВО: формування та використання»). Працівники бібліотеки беруть участь у настановних конференціях з педагогічної практики студентів, проводять онлайн-огляди інтернет-ресурсів.

Всеукраїнський радіодиктант національної єдності (до Дня української писемності та мови) об'єднав в онлайн- та офлайн-форматах ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Працівники бібліотеки також активно доєдналися до написання диктанту. Текст радіодиктанту «Твій дім» був таким зворушливим, ще більше дав зрозуміти важливість сімейних цінностей, показав, яким рідним є для нас дім, наше місто, наша рідна Україна. У Міжнародний день захисту дітей (2023 р.) у Вінницькому педуніверситеті лунали музика, пісні, дитячий сміх. Університетська спільнота віншувала найдорожчих – дітей. До заходу долучилася й бібліотека: організували книжкову виставку «Країна мрій» та дарували малюкам кульки.

В умовах війни, попри вимкнення світла, нестабільний інтернет, відсутність тепла та інші незручності, за ініціативи НБ Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської ДНБ ім. В. Короленка бібліотека сприяла організації участі студентів у Міжнародних інтелектуальних онлайн-турнірах: «#Слово Сковороди_ Ми_ побудуємо_ світ_ кращий» (з нагоди 300-річного ювілею Г. Сковороди) та «Українська вишиванка: оберіг, мистецтво, культурний код» (до Всесвітнього дня вишиванки).

Щоб залишатися потрібною, привабливою та цікавою для користувачів, бібліотека прагне змінюватися, йти в ногу з часом, впроваджує в роботу нові форми і методи. З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти інтернет-маркетингу. Варто відзначити, що в умовах воєнного стану працівники бібліотеки належну увагу приділяють підвищенню кваліфікації, продовжують брати участь у науково-практичних конференціях та семінарах. Колеги з ВОУНБ ім. В. Отамановського та методичного об'єднання закладів вищої освіти м. Вінниці постійно підтримують одне одного, діляться досвідом організації роботи в режимі воєнного стану. Так, на базі НБ ВНМУ ім. М. Пирогова відбулася науково-практична конференція «Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів», на якій заступник директора бібліотеки Воробйова Л. М. підготувала виступ «Згуртовуємось задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського під час війни)». Працівники бібліотеки взяли участь у форумі жіночого лідерства «Жінки для фронту та Перемоги України», який проходив на базі Вінницького педуніверситету (Воробйова Л. М., «Бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського – режим воєнного стану»).

Висновок. Таким чином, у різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених війною, бібліотека залишається надійним інформаційним центром університету. Організаційна стійкість керівників університету та працівників бібліотеки, створення інформаційно-бібліотечних послуг задля підтримки науки та освіти, управління знаннями під час масштабних кризових подій сьогодення (природні та техногенні катастрофи, пандемія COVID 19 та російсько-українська війна) демонструють цінність, важливість та здатність адаптуватися до неочікуваних і трагічних обставин. Перед працівниками бібліотеки стоять високі вимоги. Ми повинні бути готовими до будь-яких викликів та ризиків, «до виживання та досягнення успіху в різних сценаріях часів драматичних невідомостей» [6].

У надзвичайно складний трагічний 2023 рік бібліотеці виповнюється 110 років. З огляду на довгий історичний розвиток, незважаючи на проблеми сьогодення, споглядаючи минуле, бібліотека з оптимізмом дивиться в майбутнє. Саме бібліотека «озброює» свою спільноту знаннями дня, поширює їх серед студентів, викладачів, учених, громад міста, інтегрує їх у міжнародний науково-освітній простір, використовує в розробці власних продуктів і послуг. Ми працюємо задля перемоги, зберігаємо зовнішній спокій, навіть коли страшно виють сирени, і стаємо свідками викликів руйнівних змін. Ніколи не забудемо, не простимо, а відбудуємо нашу країну. Віримо, що 110-й ювілейний рік бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського неодмінно буде переможним. Попереду в колективу – активна робота на інформаційно-освітній та культурній ниві, попереду – нові ювілеї під мирним небом нашої оновленої, вільної України.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні. *Бібл. форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 1. С. 31–34.
2. Білоус В. С., Лазаренко Н. І., Коломієць А. М. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка* : зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66. Серія: Педагогічні науки.
3. Воробйова Л. М. Згуртуємося задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського під час війни). *Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів* : наук.-практ. конф. / ВНМУ ім. М. Пирогова. 5 жовтня 2022 р. URL:<http://library.vnmu.edu.ua/conferences/naukovo-praktichna-konferentsiya-bibliotichni-kompetentnosti-v-umovah-novih-viklikiv/>
4. Гальчак С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі XIX–XXI ст. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. 788 с.
5. Дитинник Л. В. Становлення і розвиток бібліотек системи Дирекції народних училищ на Поділлі (кінець XIX–поч. XX ст.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 2. 648 с. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство.
6. Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей. 2021 р. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11914>].
7. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібл. форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3. С. 9–14.

УДК 027.5(477.44)

Пріоритети діяльності бібліотек Вінниччини під час війни

Кристофорова Тетяна Петрівна,

головний методист науково-методичного відділу
ВОУНБ ім. В. Отамановського

У статті висвітлюється робота публічних бібліотек області в умовах збройної агресії рф. Акцентується увага на волонтерській діяльності бібліотекарів, яка спрямована на допомогу ЗСУ. Виділяється робота бібліотек з внутрішньо переміщеними особами. Розкривається інформаційна робота бібліотек під час російського вторгнення.

Ключові слова: публічні бібліотеки, російська агресія, волонтерство, допомога Збройним силам України, внутрішньо переміщені особи, гуманітарні, волонтерські, консультаційні центри, проекти, акції, майстер-класи.

The article highlights the work of public libraries of the region in the conditions of armed aggression of the Russian Federation. Attention is focused on the volunteer activity of librarians, which is aimed at helping the Armed Forces of Ukraine. The work of libraries with internally displaced persons is highlighted. The informational work of libraries during the Russian invasion is revealed.

Keywords: *public libraries, Russian aggression, volunteering, assistance to the Armed Forces of Ukraine, internally displaced persons, humanitarian, volunteer, consultation centers, projects, promotions, master classes.*

Яка роль бібліотеки та її інформаційних ресурсів в умовах повномасштабного вторгнення росії? Які проблеми та виклики постали перед бібліотеками?

Під час війни публічні бібліотеки продовжують працювати. І хоча робота бібліотек у звичному форматі спочатку призупинилась, визначились нові нагальні напрямки їхньої діяльності. І зараз бібліотеки не лише інформаційні центри у своїх громадах, а ще й гуманітарні, волонтерські, консультаційні центри, робота яких зосереджена на наданні підтримки ЗСУ та найбільш постраждалим від війни верствам населення.

Попри те, що деякі бібліотеки перебували на простой, вони все ж працюють та активно займаються волонтерством. Бібліотекарі плетуть маскувальні сітки, «кікімори», теплі шкарпетки для військових, виготовляють окопні свічки. Вони сортують та пакують продукти харчування, медикаменти, засоби гігієни з гуманітарних траншів, готують м'ясні консерви, інші продукти харчування, печуть хліб для військовослужбовців та переселенців. З перших днів війни таку роботу здійснюють бібліотекарі Літинської, Липовецької, Немирівської, Томашпільської, Погребищенської, Тростянецької, Райгородської, Хмільницької, Турбівської, Ямпільської та інших територіальних громад.

Важливим напрямком діяльності бібліотек стала робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Бібліотекарі намагаються створити всі умови для того, щоб допомогти людям адаптуватися до нової місцевості, вирішити питання щодо оформлення необхідних документів і виплат, знайти помешкання для проживання. Для ВПО у бібліотеках надається безкоштовний доступ до мережі «Інтернет» та комп'ютерної техніки, щоб вони могли розшукати близьких, знайти нове помешкання та роботу, користуватись електронною поштою, спілкуватись у соціальних мережах.

Так, наприклад, у Гайсинській центральній бібліотеці та бібліотеці-філії для дітей м. Гайсин у перші дні війни було організовано пункти для відпочинку та ночівлі внутрішньо переміщених осіб. Майже всі працівники бібліотек-філій Гайсинської ЦБС брали участь у зборі гуманітарних вантажів, виготовленні захисних сіток, зборі, сортуванні речей, продуктів харчування.

У публічних бібліотеках Тростянецьчини для ВПО були організовані всі умови, щоб вони могли отримати інформацію про надання адміністративних та соціальних послуг, познайомитись з інфраструктурою ТГ.

Важливим напрямком у роботі з ВПО є надання психологічної підтримки та організації дозвілля, особливо для дітей. Для цього бібліотекарі залучають професійних юристів, психологів, які надають консультації. Також з перших днів війни в багатьох бібліотеках відбулися навчання з надання невідкладної домедичної допомоги. Працівники бібліотек області регулярно чергували на організованих у період перебоїв з електропостачанням пунктах незламності, які були оснащені генераторами. Такі пункти працювали в бібліотеках Вінницької міської ЦБС, Калинівської публічної бібліотеки.

Особливу увагу роботі з ВПО приділяють працівники КЗ «Публічна бібліотека Тульчинської міської ради Вінницької області». Для цього в приміщеннях бібліотек були організовані комфортні місця для дистанційної роботи та ігрові зони для дітей. У молодіжному центрі Тульчинської бібліотеки організовувались тренінгові заняття з кваліфікованим психологом з циклу «Емоційна стійкість під час війни». Бібліотекарі намагаються організувати роботу так, щоб здійснювати обслуговування ВПО за місцем тимчасового проживання в Тульчинській громаді. Тому з квітня щовівторка бібліотекарі виїжджають до своїх нових читачів у санаторій, де вони проживають.

Мурованокуриловецька селищна бібліотека започаткувала благодійну акцію «Поклик милосердя», у межах якої працівники книгозбірні працюють з внутрішньо переміщеними особами, які перебувають у місцевій лікарні. Також обслуговують ВПО у лікарні працівники КЗ «Публічна бібліотека» Чечельницької селищної ради.

У бібліотеці с. Антонівка Томашпільської ТГ організовано пункт збору документів для оформлення допомоги від ООН для ВПО.

Бібліотекарі Хмільницької ТГ оголосили акцію «Подаруй переселенцям книгу».

Нові користувачі з-поміж ВПО стали активними відвідувачами бібліотек та учасниками їх заходів, акцій та майстер-класів.

Для дітей вимушених переселенців у Безводнівській сільській бібліотеці Ямпільської ТГ організовано гурток «Бібліо-АРТ-майстерня», де вони займаються творчістю – малюють малюнки, плетуть патріотичні браслети, виготовляють обереги для військових тощо... Готові вироби продають. У результаті було зібрано майже тисячу гривень, які перераховано у фонд Сергія Притули.

Майстер-класи в КЗ «Брацлавська публічна бібліотека» організовують у рамках проєкту «Підтримка ВПО в Україні», який реалізується ГО «Дівчата» у партнерстві з World Vision та за фінансового сприяння АДН.

Важливу роботу проводить Барська публічна бібліотека, яка реалізувала проєкт «Екстремне реагування на проблеми внутрішньо переміщених осіб під час воєнного стану в Україні» від Міжнародного Вишеградського Фонду. В межах проєкту для дітей та дорослих ВПО постійно проводять майстер-класи.

Робота центру проєктного менеджменту барської бібліотеки також була спрямована на допомогу ВПО, ЗСУ та мешканцям громади. Завдяки цьому ГО Асоціація користувачів Барської бібліотеки «Світ інформації» стала переможцем у конкурсі «Надання благодійної допомоги ініціативним групам спільнот» («Інтегрована допомога в умовах війни та післявоєнного відновлення на Вінниччині для незахищених верств населення») від ГО «Центр громадського здоров'я “Незалежність”» спільно з МБФ «Альянс громадського здоров'я», що реалізувався за фінансової підтримки Christian Aid. Завдяки проєкту було отримано та передано на лікарню операційний механіко-гідролічний стіл вартістю 200 тисяч гривень. Також бібліотекарі Барської бібліотеки стали переможцями в конкурсі малих грантів у межах проєкту «Med Aid» за підтримки Fondation de France та отримали операційну лампу вартістю 117 тисяч гривень.

При читальному залі Ямпільської міської публічної бібліотеки діє Центр регіональної інформації. Для користувачів з-поміж ВПО бібліотекарі підготували буклет «Для тих, хто вперше в нашому місті», «Інформаційний довідник для громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території»; інформаційний список законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів «Законодавство про права переселенців», створено розділ «На допомогу переселенцям». Також бібліотекарі постійно готують інформаційні списки законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів «Законодавство про права переселенців». А ще Ямпільська бібліотека співпрацює з «Ямпільським бюро правової допомоги» Томашпільського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги в напрямку інформаційної допомоги переселенцям.

КЗ «Публічна бібліотека Жмеринської міської ТГ» стала ініціатором мистецько-патріотичного проєкту «Україна – це любов», який реалізується спільно з Управлінням культури і туризму, Центром культури і дозвілля та міським історичним музеєм. Саме так бібліотека стала місцем для культурного діалогу й обміну досвідом внутрішньо переміщених осіб та місцевих жителів.

Спільно з ГО «Унікальна Країна» в рамках проєкту «Соціальна адаптація під час кризи» на базі Жмеринської публічної бібліотеки організовують проведення майстер-класів для вимушених переселенців. У рамках реалізації проєкту публічна бібліотека отримала комп'ютер та ноутбук для забезпечення інформаційних потреб ВПО.

Сьогодні вся бібліотечна спільнота області по змозі працює на перемогу, допомагає ЗСУ.

У КЗ «Гніванська публічна бібліотека» проводився збір газових балонів для виготовлення буржуйок.

Тульчинські бібліотекарі разом з ВПО долучилися до акції «Килимок для ЗСУ», що оголосила «Волонтерська сотня Тульчинщини» з виготовлення килимів для наших воїнів-захисників ЗСУ. Окрім того, у Тульчинській бібліотеці започатковано цикл майстер-класів із в'язання шкарпеток.

У рамках акції «Теплі шкарпетки для воїна» власноруч плели шкарпетки бібліотекарі Мурованокуриловецької бібліотеки. Також плели шкарпетки для наших захисників, організувавши місцевих майстринь, бібліотекарі Немирівської, Крижопільської, Лука-Мелешківської, Райгородської, Якушинецької, Ямпільської ТГ та інших бібліотек.

Окрім того, бібліотекарі організовують благодійні акції та ярмарки зі збору коштів та передають власні кошти на підтримку ЗСУ.

Активно працюють у цьому напрямку бібліотеки Вінницької міської централізованої бібліотечної системи. З перших днів бібліотекарі збирали гуманітарну допомогу для ВПО та ЗСУ. Завдяки проведенню творчого благодійного марафону «Все буде Україна» зібрану допомогу було передано ГО «Мольфар». Працівники галузі культури долучилися до роботи в Гуманітарному хабі. Було організовано цикл культурно-мистецьких інтерактивних заходів, майстер-класів, літературних вечорів для дітей ВПО з соціального центру «ЯМаріуполь».

Бібліотекарі області долучилися до благодійної акції «Смілива гривня», яку ініціював Національний банк України. По всій країні до 31 жовтня 2022 року тривав збір монет номіналами 10, 50 копійок та 1, 2, 5 і 10 гривень. Сума зібраних коштів була перерахована на потреби Збройних сил України.

Бібліотеки стали ініціаторами благодійної акції «Ворожу літературу – на макулатуру, а гроші – на ЗСУ». Кожен міг принести до бібліотеки книги мовою окупанта, які пропагують російську ідеологію та відкрито підтримують агресію. Зібрані видання здавали на макулатуру, а вилучені гроші віддавали на потреби ЗСУ. Акцію підтримали працівники КЗ «Публічна бібліотека Оратівської селищної ради», КЗ «Бершадська бібліотека», Калинівської публічної бібліотеки, Публічної бібліотеки Крижопільської селищної ради, Козятинської публічної бібліотеки та інші бібліотеки великих / малих територіальних громад.

Важливого значення під час російської агресії набуло знання української історії, культури та мови, новим змістом наповнилась робота бібліотек у напрямку патріотичного виховання. Особливу увагу бібліотеки приділили мові. Так у багатьох бібліотеках області з'явилися клуби з удосконалення української мови «Говорімо українською» для внутрішньо переміщених осіб та жителів громади. Зокрема, активно працювали клуби в Барській, Бершадській, Немирівській, Томашпільській, Тульчинській, Крижопільській, Джулинській ТГ.

Волонтерська робота стала головною і для бібліотекарів Іллінецької міської мультимедійної бібліотеки. Бібліотекарі також плели маскувальні сітки, збирали одяг, організували майстер-класи з виготовлення українських оберегів для ВПО. А на базі Центру активності громадян Іллінецької ТГ, що діє в бібліотеці й активно співпрацює з Молодіжною радою Іллінецької міської ради і членами Спілки «Воїнів АТО та ветеранів інших бойових дій», було реалізовано ряд волонтерських ініціатив. Зокрема, працював клуб любителів української мови «Українська – мова вільних людей». Організували зустрічі з психологом на тему «Стресостійкість та як побороти тривожність». А ще тут для мешканців та вимушено переміщених осіб Іллінецької міської ТГ проходили покази українських кінострічок у межах Національного кіномистецького туру «Кіно заради Перемоги», що реалізувався за ініціативи Офісу Президента, Держкіно, Асоціації «Дивись українське!». Національний тур охопив майже всі бібліотеки територіальних громад області, де на перегляд фільмів українських режисерів збирались місцеві мешканці та ВПО.

З метою вшанування пам'яті всіх Героїв-захисників, які загинули під час війни з рф, у Вороновицькій публічній бібліотеці реалізується проект «Щоденник болю, щоденник війни» та розпочата робота над створенням книги «Наш біль і гордість».

Все ж таки головна функція бібліотеки – задоволення інформаційних потреб користувачів. А головним інформаційним ресурсом бібліотеки є бібліотечні фонди. В умовах збройної агресії рф перед українськими бібліотеками постало завдання переглянути свої

ресурси, здійснити актуалізацію бібліотечних фондів. Основні принципи цієї роботи викладені в «Рекомендаціях Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» від 23.05.2022 р.

Отже, публічні бібліотеки почали проводити роботу щодо аналізу стану своїх фондів та вилучення книг відповідно до цих рекомендацій. Тепер виникає питання оновлення бібліотечних фондів та поповнення їх українськомовними книгами й книгами українських видавництв.

З перших днів війни публічні бібліотеки стали центрами інформаційної боротьби. Використовуючи різні комунікаційні канали, бібліотекарі виконують важливе завдання – говорять всьому світу про те, що відбувається в нашій країні, протидіють фейкам, дезінформації та проросійській пропаганді.

Працюючи в цьому напрямку, бібліотекарі сприяють покращенню цифрової грамотності населення. У бібліотеках для користувачів організують онлайн-навчання з цифрової освіти, перегляди освітніх серіалів на національній онлайн-платформі «Дія. Освіта», які допомагають засвоїти базові принципи кібергігієни та алгоритми дій у разі виявлення ознак інформаційних атак та захисту персональних даних громадянина.

Саме тому працівники та користувачі КЗ «Публічна бібліотека» Літинської селищної ради на платформі «Дія. Освіта» ознайомилися із переліком освітніх серіалів, які в час війни мають особливе значення, і переглянули серіали «Обережно! Кібершахраї», «Психологічна підтримка себе та близьких для цивільних». Подібні заходи та навчання на платформі «Дія» організують для своїх користувачів, зокрема ВПО, в Немирівській, Тульчинській, Томашпільській, Погребищенській, Хмельницькій, Козятинській, Ямпільській та інших бібліотеках області.

Зважаючи на все викладене, потрібно підкреслити те, що перезавантаження відбулось. Працюючи в умовах війни, приймаючи нові виклики, публічні бібліотеки вимушені шукати нові рішення та визначати нові пріоритети своєї діяльності.

Досвід найбільш активних бібліотек представлено в цій публікації. Робота бібліотек не залишається непомітною в громаді, прикладом тому є колектив Немирівської головної публічної бібліотеки, який за волонтерську діяльність відзначено Почесною грамотою ГО «Чорноморська Січ».

Але потрібно наголосити, що кожна публічна бібліотека області – абсолютно кожна – сільська, селищна, міська з початку збройної агресії росії працює і вносить свою частку в наближення перемоги.

УДК 027.53(477.44):[37.035:172.15

**Національно-патріотичне виховання
як складова бібліотечного обслуговування**
(з досвіду роботи відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук ВОУНБ ім. В. Отамановського)

*Зіньковська Оксана Олегівна,
завідувачка відділу документів із гуманітарних,
технічних та природничих наук
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті висвітлено досвід діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського з національно-патріотичного просвітництва на прикладі соціокультурних заходів, організованих відділом документів із гуманітарних, технічних та природничих наук.

***Ключові слова:** Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського, патріотизм, національно-патріотичне просвітництво, соціокультурна діяльність.*

The article highlights the experience of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky on national-patriotic education on the example of socio-cultural events organized by the department of documents of humanitarian, technical and natural sciences.

Keywords: *Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after Valentin Otamanovsky, patriotism, national-patriotic education, socio-cultural activity.*

З початком повномасштабної війни в Україні наш народ демонструє героїчну здатність чинити опір російським окупантам, велику єдність у бажанні зберегти незалежність рідної країни. В українському суспільстві відбулося переосмислення власної національної ідентичності, до багатьох прийшло усвідомлення, якими важливими є своя історія, культура, мова. Любов та відповідальне ставлення до своєї батьківщини, гордість за приналежність до свого народу, повага до рідної мови, культури, історії, захист інтересів свого народу та землі – всі ці почуття є ознаками патріотизму [1]. Почуття патріотизму здатне об'єднати суспільство, роблячи його сильним та незламним перед спільною загрозою. Відомий український письменник Василь Шкляр влучно сказав: «Патріотизм – це особлива сила земного тяжіння», і дійсно, це сила тяжіння до рідної землі.

Патріотами не народжуються, це почуття формується в людини під впливом всього, що її оточує – родини, соціуму, ЗМІ тощо. В Україні діє ціла комплексна система щодо формування в суспільстві патріотичної свідомості, що базується на діяльності органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, різних соціальних інститутів [2].

З метою удосконалення та розвитку загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання постановою Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 затверджено Державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Метою Програми є формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) і загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення у сфері культури, економіки, науки, спорту, дієве сприяння органам державної влади та органам місцевого самоврядування в захисті й охороні національної державності Українського народу, готовність до захисту державної незалежності та територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов'язку з розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній [3].

У справі національно-патріотичного просвітництва важлива роль належить бібліотекам. Така діяльність лежить в основі ключових напрямків та завдань бібліотек й успішно реалізується за допомогою проведення великого спектру соціокультурних заходів та популяризації літератури відповідної тематики.

Прикладом такої діяльності є заходи, що були організовані відділом документів із гуманітарних, технічних та природничих наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського протягом 2022–2023 рр.

Поряд із зосередженістю роботи бібліотеки на подіях сучасності не менш важливо берегти історичну пам'ять, популяризувати історичні постаті, які в різні періоди нашої історії формували засади Української держави. До таких постатей, безсумнівно, належить великий мислитель, культурний діяч – Григорій Савич Сковорода. З нагоди 300-річчя від дня народження Г. Сковорода 1 грудня 2022 року в бібліотеці відбувся літературно-мистецький захід «Григорій Сковорода: шлях мудреця».

Під час заходу звучали поетичні та музичні твори у виконанні акторів Вінницького обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. М. К. Садовського, фольклорного гурту «Мокоша» Вінницького фахового коледжу мистецтв ім. М. Д. Леонтовича, учнів театрального відділення Вінницької дитячої школи мистецтв «Вишенька». Сторінки з життя Григорія Сковорода учасникам висвітлила Ірина Зелененька, старший викладач кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидат філологічних наук [4].

На захід завітали студентська молодь міста, представники письменницької спільноти, користувачі бібліотеки. Усі разом учасники свята змогли вшанувати пам'ять і прилучитись до мудрості, світлого поетичного слова видатного українського філософа.

Через 300 років Григорій Сковорода залишається нашим сучасником, чий мудрі поради допомагають і ще будуть допомагати українському народу. Для українців визначальною цінністю завжди була й залишається свобода. Сковорода фактично є її уособленням для нас. Тому популяризація постаті філософа, його вчень особливо важливі сьогодні, з огляду на загрозу нашій свободі в часи повномасштабної війни, яку веде проти України росія [5].

31 березня цього року минуло 150 років від дня народження ще одного важливого діяча в історії України – Миколи Івановича Міхновського. До цієї дати фахівці відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук організували круглий стіл «Роль Миколи Міхновського у формуванні української держави».

Микола Міхновський передусім відомий як автор праці «Самостійна Україна», яка побачила світ у Львові навесні 1900 року. В основі її тексту була покладена промова, яку Міхновський виголосив у Полтаві й Харкові під час Шевченківських свят того самого року.

З іменами Міхновського та його соратників пов'язана ціла суспільно-політична течія в Наддніпрянській Україні початку ХХ ст. – самостійницька. Діячів такого масштабу в історії України останнього десятиліття ХІХ ст. – першої чверті ХХ ст. було небагато, а їхній вплив на громадсько-політичні процеси в суспільстві важко переоцінити. Такі, як М. Міхновський, торували політичні шляхи для цілої нації, і тому в сьогоденній Україні маємо знати про них якомога більше [6].

У круглому столі взяли участь науковці, історики, державні службовці, юристи. Тематика доповідей висвітлила постать Міхновського в різних гранях його життєдіяльності, зокрема, звучали такі теми: «Роль Миколи Міхновського у суспільно-політичному і громадському житті України кінця ХІХ – початку ХХ ст.»; «Микола Міхновський як один із організаторів Збройних сил України»; «Микола Міхновський – ідеолог українського самостійництва»; «Міхновський на Донеччині»; «Юридична та адвокатська діяльність Миколи Міхновського».

Доповнила круглий стіл презентація книжково-ілюстративної виставки «Видатний борець за державну незалежність України».

20 лютого ми відзначаємо День Героїв Небесної Сотні, що покликаний вшанувати учасників подій на Майдані. З цієї нагоди 16 лютого цього року у відділі документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася патріотична година «Пам'ятай, Україно, своїх гідних синів» [7].

На захід були запрошені подружжя М. С. Мельника та В. Х. Шпак-Мельник. Микола Серафимович, учасник Революції Гідності, під час силового спротиву на Майдані отримав поранення. Нагороджений Почесною відзнакою «За заслуги перед Вінниччиною». Валентина Харитонівна – голова ГО «Вінницьке крайове козацьке молодіжне об'єднання «Молода Подільська Січ». Була знайома з Героями Небесної Сотні – Максимом Шимком та Сашком Капіносом. Про те, якими були ці молоді люди, справжні патріоти своєї землі, пані Валентина згадувала у своїй розповіді.

Микола Серафимович розповів про події на Майдані, учасником яких він був, про людей, з якими він там познайомився, та про те, як мужньо учасники Революції Гідності боролися за краще майбутнє України та віддавали за це найцінніше – свої життя.

Учасниками заходу були курсанти та студенти закладів вищої освіти Вінниці.

Символічно, що патріотична година відбулася в День єднання – державне свято, що покликане ще більше згуртувати українців у нашій спільній боротьбі проти ворога. Тому по завершенню всі присутні стали у «Живий ланцюг» – символічну акцію єднання.

Цікавим досвідом роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського є проведення благодійних ярмарків на підтримку Збройних сил України. Вперше такі ярмарки в бібліотеці відбулися ще у 2014 році. 29 вересня 2022 року в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук знову відбувся благодійний ярмарок – «З паляницею до Перемоги» [8]. До організації ярмарку долучились усі структурні підрозділи бібліотеки. Всі охочі могли

придбати домашню випічку, консервацію, смачні страви, фрукти, овочі, вироби ручної роботи тощо. Такі заходи є дуже важливими й ефективними. Спільними зусиллями фахівці бібліотеки змогли зробити гарну справу та підтримати наших військових. Усього було зібрано понад 12 тисяч гривень. Усі кошти були передані на потреби Збройних сил України.

Одним із цікавих заходів, що висвітлюють згуртованість українців задля Перемоги у війні, стала зустріч із волонтерською групою «Заради майбутнього», що відбулась у відділі документів із гуманітарних, технічних та природничих наук 1 березня 2023 року [9].

9 років війни, 1 рік після повномасштабного вторгнення росії в Україну наші волонтери дивують, вражають та надихають своєю цілеспрямованістю, невтомністю та витримкою. Сотні тисяч українців долучилися до волонтерського руху та роблять, здавалось би, неможливе. Забезпечують армію всім необхідним, розв'язують складні логістичні питання, ризикують власними життями та евакуюють людей з найгарячіших точок, доставляють тисячі тонн гуманітарної допомоги, прихищають і підтримують мільйони переселенців в Україні та за кордоном, піклуються про тварин, дбають про людей старшого віку, відбудовують зруйновані будинки, блокують тисячі ворожих ресурсів та щоденно роблять інші неймовірні подвиги.

В Україні волонтери – це основа громадянського суспільства, герої та приклад для наслідування. Саме такі люди завітали на зустріч. Волонтери розповіли про свою щоденну працю, про особливості та складнощі волонтерської роботи. Наголосили на тому, наскільки важлива підтримка суспільства нашому фронту, людям, які постраждали через війну.

На захід були запрошені учні та студенти міста Вінниці. Також гості дали учасникам зустрічі поради, як можна допомагати та стати частинкою волонтерського руху.

Тримаємо волонтерський фронт разом та впевнено крокуємо разом до Перемоги!

Ми, українці, – вільний народ, з надзвичайною культурою, прекрасною мовою, багатою історією. Нам є чим та ким пишатись і що відстоювати. Наша сила в любові до своєї землі, у патріотизмі. Тому робота бібліотек з національно-патріотичного просвітництва є надзвичайно важливою.

Список використаної літератури

1. Побережний Д., Костенко Н. Теоретико-методологічні засади дослідження молодіжного патріотизму // Наука і навчальний процес : матеріали XXI звіт. наук.-практ. конф., 16 квіт. 2021 р., м. Вінниця / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Вінниц. соц.-екон. ін-т, Наук. т-во студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Вінниц. ін-ту ун-ту «Україна». Вінниця, 2021. С. 184–190.
2. Національне патріотичне виховання [Електронний ресурс] // Міністерство науки і освіти України : офіц. вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення: 31.08.2023).
3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : [Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021р. № 673] // Урядовий портал : офіц. вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini> (дата звернення: 29.08.2023).
4. Курсанти відвідали літературно-мистецький захід «Григорій Сковорода: шлях мудреця» [Електронний ресурс] : [Для здобувачів вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ було організовано відвідування літературно-мистецького заходу «Григорій Сковорода: шлях мудреця», що відбувся в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук та у просторому вестибюлі Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки] // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіц. вебсайт. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/14404> (дата звернення: 20.08.2023).
5. Григорій Сковорода та його вплив на становлення ідей української «філософії серця», кордоцентризму і гуманізму // Сковорода і Ми / упоряд. О. Доній. Київ, 2022. С. 12.
6. Микола Міхновський // 150 великих українців / Генік С. Івано-Франківськ, 2001. С. 155.
7. Пам'ятай, Україно, своїх гідних синів [Електронний ресурс] : [за такою назвою 16 лютого в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулась патріотична година до Дня Героїв Небесної Сотні. У заході взяло участь подружжя М. С. Мельника та В. Х. Шпак-Мельник] // Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського : офіц. вебсайт. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/meeting/pamyataj-ukraino-svoix-gidnix-siniv> (дата звернення: 5.08. 2023).
8. Бобрусь О. «З палянницею до перемоги!»: вінничан запрошують на благодійний ярмарок [Електронний ресурс] : [у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці 29 вересня відбудеться благодійний ярмарок

«З паляницею до перемоги!» для збору коштів на потреби ЗСУ] // 20 хвилин : сайт новин. URL: <https://vn.20minut.ua/dopomogha-armiyi/z-palyanitseyu-do-peremogi-vinnichan-zaproshtuyut-na-blagodiyuniy-yarmar-11683799.html> (дата звернення: 11.08.2023).

9. Заради майбутнього [Електронний ресурс] : [про зустріч з волонтерською групою «Заради майбутнього» у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук ВОУНБ ім. В. Отамановського 1 березня 2023 р.] // Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського : офіц. вебсайт. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/meeting/zaradi-majbutnogo> (дата звернення: 30.08. 2023).

УДК 027.5(477.411)(042.5)

Сучасні тенденції довідково-бібліографічної та інформаційної роботи в Публічній бібліотеці імені Лесі Українки для дорослих м. Києва

*Квітко Тетяна Володимирівна,
завідувачка відділу електронних ресурсів
та довідково-бібліографічного обслуговування
Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва*

У доповіді висвітлено досвід роботи Публічної бібліотеки імені Лесі Українки в сучасних умовах. Представлені основні акценти та форми інформаційно-бібліографічної діяльності. Висвітлені можливості бібліотеки в обслуговуванні користувачів у режимі онлайн.

Ключові слова: *бібліотека в умовах воєнного стану, інформаційна діяльність, довідково-бібліографічна діяльність, публічні бібліотеки, інновації, акції, проекти, бібліотерапія.*

The report examines the experience of the Lesya Ukrainka Public Library in modern conditions. The main projects of the library and their implementation are presented. The possibilities of the library in serving users using online services and the Internet are highlighted.

Keywords: *library under martial law, information work, reference-bibliographic work, Lesya Ukrainka Public Library, innovations, actions, projects, bibliotherapy.*

Бібліотеки перебувають у постійному пошуку сучасних, ефективних форм обслуговування користувачів, активно впроваджують нові інформаційні технології, прагнучи відповідати вимогам часу. Головна мета будь-яких інновацій – досягнення вищого рівня повноти та оперативності послуг, що надзвичайно актуально з огляду на мінливість інформаційного середовища та шалений темп нашого життя. Особливо ця потреба зростає в період катастроф, природних чи рукотворних, і пов'язаних з ними викликів, на які ми маємо відповідати.

Завдяки впровадженню сучасних технологій та інтернет-комунікацій розширення спектра послуг та моделей інтелектуальних сервісів, форм представлення бібліотечних інформаційних продуктів, – нам вдається адаптовувати довідково-бібліографічне обслуговування та інформаційну діяльність відповідно до обставин, у яких перебуває і бібліотека, і користувачі.

Суттєва ідеологічна складова сучасної російсько-української війни – війна інформаційна, яку ворог веде постійно для отримання стратегічно-політичних переваг шляхом деморалізації або введення в оману населення. Тому важлива тенденція інформаційної діяльності бібліотеки – інформаційне протистояння ворогу та інформаційний супровід на вирішення різноманітних проблем життєдіяльності в умовах російської агресії. У рамках проекту бібліотеки «Твоя інформаційна та медіаброня» систематично проводяться заняття та презентації з медіаграмотності як для наших користувачів, так і для співробітників. Сформовані й постійно доповнюються блоки вебресурсів, представлених на сайті бібліотеки і на головному вікні кожного користувачького комп'ютера банерами: «Правила безпеки в інтернеті у воєнний час», «Як читати новини під час війни» і т. п. Працівники сектору медіаресурсів бібліотеки надають консультації щодо окремих можливостей та послуг платформи «Дія. Освіта». Допомагають аналізувати та критично оцінювати медіаповідомлення, перевіряти інформацію на правдивість, не поширювати фейки.

Бібліотека є офіційним хабом цифрової освіти. У програму навчальних курсів інтернет-грамотності для людей старшого віку введено тему з інтернет-безпеки в умовах війни. Проводяться заняття з користування мобільними додатками, що полегшують життя, як діяти, якщо загубили телефон, як захистити свій гаджет від вірусів та ще багато цікавого та потрібного.

Постійно в процесі актуалізації блоки вебресурсів, представлених на сайті бібліотеки, що корисні для людей, які опинилися в скрутному становищі у зв'язку з воєнним вторгненням росії в Україну: інформація, яка допоможе українцям забезпечити себе житлом та роботою, отримати медичну та матеріальну допомогу, зареєструвати пошкоджене майно, зайнятися волонтерською роботою, швидко та безпечно отримати грошові перекази та ін. Зокрема, систематично поповнюється рубрика «Інформація для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та для людей, які виїхали за кордон».

Електронний каталог бібліотеки – потужна пошукова система до фондів 90 публічних бібліотек для дорослих міста Києва. В доповнення до його пошукового функціоналу за автором, назвою, темою, предметною рубрикою, персоналією, мовами, видавництвами, видами, роком / роками видання джерел, місцем (бібліотекою) його зберігання введено пошук за жанрами (детектив, фентезі, історичний роман і т. д.). У 2022 році введено можливість пошуку за предметною рубрикою «Російсько-українська війна» і підрубриками до неї, за жанрами: воєнна проза, воєнна поезія та ін.

І під час епідемії коронавірусу, і під час воєнного стану електронний каталог, доступний цілодобово онлайн будь-кому з будь-якої точки світу, відіграє ключову роль у надходженні численних інформаційних запитів не лише з України, але й із-за кордону.

До прикладу, наприкінці 2022 року бібліотека отримала звернення із Тбілісі, з Міністерства культури та освіти, з проханням допомогти з інформацією про земляків, які покинули батьківщину у 1921 році через окупацію Грузії більшовиками. Серед них – відомий театральний художник Олександр Шервашидзе, який працював за кордоном з балетами Дягілева, з Лифарем та іншими. Їм відомо, що в 1963 році Лифар передав Україні, Києву частину робіт Наталії Гончарової для балету «Лицар у шкірі пантери», а також деякі матеріали, які він передав до Тбіліського музею. Але, на їхній великий жаль, вони не змогли простежити ці матеріали в Тбілісі, тож звернулися із запитанням, чи є в нашій бібліотеці твори Олександра Шервашидзе (ескізи декорацій, костюми до театральних постановок). А також поцікавилися, чи можемо допомогти з копіями робіт Наталії Гончарової для балету «Лицар у шкірі пантери».

Працівники відділу літератури з мистецтв нашої бібліотеки звернулися до Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, де, на нашу думку, могли бути ці матеріали. Але, на жаль, музей їх не має.

На звернення ми повідомили, що були б надзвичайно раді зберігати в Києві – місті, де художник 5 років навчався, ескізи декорацій та костюмів О. Шервашидзе, але, на жаль, головний зберігач музею Тетяна Руденко підтвердила, що таких робіт у фонді немає. Базуючись на ресурсах, які містять фонди бібліотеки, ми надали найповнішу довідку щодо вистави Всеволода Меєрхольда та Олександра Шервашидзе «Трістан та Ізольда» і які джерела містять кольорові вставки ескізів О. Шервашидзе до цієї вистави.

У відповідь бібліотеці надіслано прохання щодо копій кольорових вставок ескізів до опери Ріхарда Вагнера «Трістан та Ізольда», зроблених О. Шервашидзе, матеріалів до спектаклю «Блазень і Тантрис» та інших матеріалів про Олександра Шервашидзе, а також побажання миру та добра Україні, українському народу, який заслуговує на захоплення та поклоніння!

Останніми роками звернення із запитом до бібліотеки онлайн витіснили практику запитів телефоном чи безпосередньо при фізичних візитах користувачів. Сприяє цьому і встановлений у фое бібліотеки електронний смартдовідник, де відвідувач сам може ввести пошукове слово й отримати перелік джерел за своїм запитом. Важливо також, що для користування довідником від відвідувача не вимагається попередня реєстрація як користувача бібліотеки.

Варто зауважити, що переваги користувачів прослідковуються й у зверненнях онлайн. Сервіс «Віртуальна довідка» на сайті бібліотеки сьогодні за кількістю запитів поступається чату для звернень на сторінці бібліотеки у мережі «Фейсбук».

Щороку з'являється багато інтернет-ресурсів, що дозволяють створювати нестандартні та цікаві інформаційні ресурси, рекламувати і спрямовувати на які дуже зручно через генерування QR-кодів. Адже нашим користувачам простіше навести камеру смартфона на код, ніж вводити покликання вручну. Можна розмістити коди на будь-якій поверхні об'єкта або рекламних матеріалах. А згенерувати QR-код можна за декілька секунд у спеціальному додатку, і таких додатків та спеціальних програмних засобів існує багато.

Серед основних сфер використання QR-кодів у бібліотеці слід виділити: листівки, плакати, зовнішня реклама із зашифрованим повідомленням або побажанням; при організації проєктної діяльності створюємо покликання на колекції посилок, інформаційних блоків, коментарів і т. п., на сайти, на мультимедійні джерела та ресурси: відеоролики, програми, вебсайти, малюнки, анімації, електронні видання.

Бібліотека проводить велику кількість реальних і віртуальних зустрічей з письменниками, відеозаписи яких збережено на бібліотечному ютуб-каналі. Користувачі, взявши до рук книжку автора, творчість якого презентована в закладі, можуть легко познайомитися з ним наживо, побачити його в стінах книгозбірні, почути його голос через сканування наклеєних на форзаці його книжок QR-кодів відеозаписів. Цей проєкт ми назвали #автор_наживо, і кількість книжок з доповненою реальністю у фонді бібліотеки зростає практично щоденно.

Публічна бібліотека ім. Лесі Українки активно позиціонує себе в соціальних мережах, що дає можливість рекламувати та залучати до користування інформаційними ресурсами книгозбірні велику кількість зареєстрованих у фейсбуці та інстаграмі користувачів, застосовуючи систему покликань (лінків) від візуального матеріалу до бібліографічних записів в електронному каталозі та представлених повнотекстових видань у цифровій бібліотеці «Київ».

Інформаційний спротив російському агресору бібліотека почала чинити з перших днів відкритого російського вторгнення. 26 лютого було анонсовано та проведено в прямому етері зі сторінки бібліотеки в мережі «Фейсбук», підписниками якої є понад 8 тис. користувачів, лекцію «Як українці придумали Росію». Практика поширення в коментарях під відеотрансляціями покликань на згенерований в електронному каталозі список джерел на тему лекції – вже звичайна справа.

За час від початку повномасштабного вторгнення було підготовлено понад 200 тематичних списків до лекцій.

Працює бібліотека над розвитком Цифрової бібліотеки «Київ», яка доступна онлайн. Це колекція вибраних електронних об'єктів з фондів бібліотек, організацій, наукових установ, а також приватних колекцій про Київ, його історію, культуру, суспільне та економічне життя, що надані авторами за договором використання об'єкта авторських прав. Платформа Open, на якій розміщена електронна бібліотека, дає можливість формувати експозиції – електронні виставки, персональні або тематичні. Таким чином, з оцифрованих бібліотекою та представлених у цифровій бібліотеці «Київ» книжок поета-шістдесятника Миколи Соми створена експозиція.

Записи в електронному каталозі всіх оцифрованих і представлених у цифровій бібліотеці «Київ» книжок містять активні покликання, за якими легко від запису книжки можна здійснити перехід на її повнотекстову електронну копію.

Кожному працівнику бібліотеки сьогодні по силі створення віртуальних виставок і презентацій за допомогою різних інтернет-сервісів. Найпоширенішими у практиці нашої діяльності є Calameo і Tilda.

Бібліотека має великий досвід з укладання та видання фундаментальних бібліографічних видань. Високу оцінку фахівців дістали видані раніше бібліотекою бібліографічні покажчики «Книжкова колекція Сержа Лифаря» і «Український художній авангард». Бібліотекою підготовлено та видано ще у 2017 році завдяки фінансуванню за міською програмою «Київ інформаційний» довідник, присвячений життю та творчості Леся Курбаса. Цей довідник подає вичерпну бібліографію публікацій творчої спадщини Леся Курбаса та матеріалів про його театральну та кінорежисерську, акторську, педагогічну й літературну діяльність на сторінках книжкових видань та газетно-журнальної періодики більше ніж за 100 років, починаючи з

1906 року (рік першої літературної публікації Леся Курбаса у «Літературно-науковому віснику», що видавав І. Я. Франко) і включно по 2011 рік. Бібліографічний довідник «Лесь Курбас», на нашу думку, є важливим кроком на шляху створення курбасівської енциклопедії.

У період підготовки до відзначення 150-річного ювілею Лесі Українки проведена велика робота з укладення літопису вистав, створених за драматургією Лесі Українки на українській та світовій драматичній, оперній і балетній сцені від першої постановки до останніх прем'єр сьогодні. До цього видання, що за своїм змістом та типом є бібліографічним довідником, внесено також бібліографію джерел про вистави, присвячені Лесі Українці.

У складову інформаційної діяльності під час війни ми додали й реалізацію ініціативи із забезпечення доступу до української книжки тих наших співвітчизників, які виїхали за межі України і знайшли прихисток у різних містах світу. Серед них – багато наших читачів.

З початку лютого ми почали збирати українські книжки та відправляти їх через волонтерів, перевізників за кордон. Щось відбирали із власного обмінно-резервного фонду (1,5 тис. книжок), частину книжок пожертвували автори, видавництва, читачі із власних бібліотек. Коли почали надходити прохання щодо потреби в конкретних книжках: комплектах підручників, дитячої та підліткової літератури, фінансову підтримку через волонтерку із Чехії надав благодійний фонд «Zimin Foundation».

Понад 7,5 тис. книжок відправлено бібліотекою до співвітчизників у 36 міст світу. Усі вони – друзі бібліотеки, які намагаються у відповідь підтримати її, провідуючи рідні домівки – провідати книгозбірню і привезти їй у дарунок книжки іншими мовами. Саме таким чином фонд бібліотеки збагатився книжками хорватською, англійською, польською та німецькою мовами.

Чудовим доповненням до фонду інформаційних ресурсів бібліотеки стала пропозиція польської компанії «Legimi», яка в червні цього року запропонувала безкоштовний доступ до електронної бібліотеки «Legimi». Вже з липня наші користувачі мають можливість обирати та безплатно завантажувати на власні пристрої електронні книжки (українською, польською, англійською мовою) через згенерований та наданий бібліотекарем код доступу. Через обмеження кількості книжок (70 тисяч сторінок), які можна отримати з «Legimi», бібліотека надає доступ лише до тих видань, що відсутні на полицях нашої бібліотеки в паперовому форматі.

Повномасштабне вторгнення наклало відбиток на психіку кожної людини, навіть якщо особистість вважає себе сильною та не вразливою, а українці своїм високим рівнем стійкості та витривалості дивують світ. Проект «Бібліотерапія» бібліотека започаткувала задовго до повномасштабної війни. І сьогодні він набув нової актуальності. Усі «рецепти»-БАДДи (Бібліотека – аптека для душі) з рекомендаціями списку книжок для читання, помічних для покращення тих чи інших психологічних станів, переглянуто й відкореговано, розроблено додатковий «рецепт» терапії для зміцнення національної ідентичності.

Українці демонструють такий високий рівень стійкості та витривалості, що дивують увесь світ. В основі національної стійкості лежить як впевненість у моральній правоті, так і сподівання на перемогу.

Ще до оголошення воєнного стану бібліотека уклала договори про співпрацю з Департаментом з питань виконання кримінальних покарань та з Центром пробації України в напрямку ресоціалізації осіб, які відбувають кримінальні покарання: проекти «Видима бібліотека» та «Бібліопроба». Ці проекти є ще одним підтвердженням важливої ролі бібліотеки в житті кожної людини, у яких би обставинах вона не перебувала. Одним із завдань проєктів є оновлення компетентностей, що пов'язані із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і розвиток практичних навичок користування сучасними бібліотечними сервісами та технологіями. Двічі на місяць працівники бібліотеки через онлайн-платформу Zoom проводять лекції для засуджених. Під час онлайн-зустрічей з ув'язненими презентовано довідково-бібліографічну службу сучасної бібліотеки, корисні онлайн-сервіси (окрема тема про канал на платформі «YouTube»), проведено тренінг з генерування та використання QR-кодів, висвітлено теми медіаграмотності та протистояння фейкам, проведено тренінг з мистецтва публічного виступу, поетичний слем серед ув'язнених, які займаються поетичною творчістю. Було

також підготовлено 3 посібники: «Огляд книжок, написаних авторами, коли ті перебували в ув'язненні»; «Огляд книжок, основний сюжет яких розгортається у місцях позбавлення волі» та «Список книжок, доступних онлайн, що сприяють ресоціалізації особистості шляхом переосмислення прочитаного і є мотивуючими для повернення до повноцінного життя у соціумі». Також підготовлено довідник про онлайн-ресурси, які будуть корисними ув'язненим як для навчання впродовж життя, так і для адаптації в мінливому соціумі після завершення терміну їхнього ув'язнення. Всі ці ресурси – у вільному доступі на сайті бібліотеки.

Звичайно ж, для того, щоб тримати руку на пульсі мінливого інформаційного середовища й оперативно відповідати на всі виклики сьогодення, бібліотечні працівники постійно працюють над підвищенням фахового рівня: беруть участь у навчально-методичних семінарах та майстер-класах, які проводять державні та національні бібліотеки, проходять навчальні курси, що пропонуються на різноманітних освітніх платформах. Уже вдруге в цьому році взяли участь у міжнародній акції #1Lib1Ref, метою якої є наповнення української енциклопедії «Вікіпедія» авторитетними джерелами.

Список джерел

1. Брах, О. Бібліотека – місце безпеки. Інтерв'ю зі столичними бібліотекарями про роботу в нових реаліях : [про діяльність Публічної бібліотеки імені Лесі Українки] [Електронний ресурс] / Ольга Брах, Марія Бліндюк // Суспільне. Культура. – Режим доступу: <http://sur1.li/mwnjs>. – Дата публікації: 30.09.2022.
2. Дорогі друзі. Наразі ми формуємо Бібліотечку емоцій, розвиваючи пропозиції нашого проекту «Бібліотерапія»... : [про формування підбірок книжок у б-ці, які викликають різні емоції, досвід європ. б-к, «Бібліотеки емоцій»-«Креативна Європа»] [Електронний ресурс] // Facebook. Публічна бібліотека ім. Лесі Українки. – Режим доступу: <http://sur1.li/kcgus>. – Дата публікації: 15.01.22. – Назва з екрана.
3. Катаєва, М. Як пережила воєнний рік головна публічна бібліотека столиці: благодійність та оновлення фондів : [про виклики та адаптацію до нових реалій «Вечірньому Києву» розповіла директорка Публічної бібліотеки імені Лесі Українки Ольга Романюк] [Електронний ресурс] / Марія Катаєва // Вечірній Київ. – Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76481/>. – Дата публікації: 31.12.2022.
4. Книжки вслід : акція [Електронний ресурс] // Публічна бібліотека імені Лесі Українки : [сайт]. – Режим доступу: <http://sur1.li/kclxi>. – Дата публікації: 04.05.2022. – Назва з екрана.
5. Криворучко, Л. Літопис театральних вистав за драматичними творами Лесі Українки / Леонід Криворучко, Ольга Романюк // Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки) : зб. наук. пр. за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 25–26 лют. 2021 р. / наук. ред. Тетяна Єщенко. – Львів, 2021. – С. 248–252. – (Культурологія. Мистецтвознавство. Збереження та популяризація спадщини Лесі Українки як постаті національної пам'яті українців).

УДК 02(477)

Робота бібліотек Жмеринської міської територіальної громади в умовах воєнного стану

*Захарчук Ольга Миколаївна,
директор КЗ «Публічна бібліотека
Жмеринської міської територіальної громади»*

У статті висвітлюється досвід роботи бібліотек Жмеринської міської територіальної громади в умовах воєнного стану, їхня волонтерська та благодійна діяльність, робота з внутрішньо переміщеними особами, участь у проектній діяльності та розвиток дитячої творчості через участь у конкурсах краєзнавчого напрямку.

Ключові слова: *бібліотека, волонтерство, благодійність, бібліотечні послуги, внутрішньо переміщені особи, проектна діяльність, конкурси, бібліотечне краєзнавство.*

This article aims to consider the experience of the libraries in Zhmerynka city territorial community in wartime conditions, their volunteer and charity activities, work with internally

displaced persons, participation in project activities and the development of children's creativity through participation in local history competitions.

Keywords: *library, volunteering, charity, library services, internally displaced persons, project activities, competitions, library local history.*

У війні з російською федерацією важливу роль відіграє українська культура, адже одне з ключових стверджень російської пропаганди – це те, що українська нація немає своєї ідентичності та самобутності, а вся українська культура вигадана комуністичним урядом початку ХХ століття.

Поки наші мужні воїни боронять Батьківщину на фронті, працівники культури Жмеринської міської територіальної громади також змінили вектор своєї роботи та підлаштувалися працювати в умовах вторгнення рф.

Бібліотеки ж стали острівцями безпеки для багатьох людей. Волонтерство, благодійні програми, робота з внутрішньо переміщеними особами – сучасні реалії в житті бібліотек нашої громади. А також постійні повітряні тривоги, вимкнення електроенергії та паніка в очах маленьких відвідувачів. Попри це, бібліотеки Жмеринської територіальної громади ні на день не призупинили свою діяльність, а просто змінили її формат відповідно до умов, які диктує сьогодення.

Кожна наша бібліотека вносить свою частку праці в наближення перемоги та виконує функції осередків волонтерської діяльності, де й досі плетуть маскувальні сітки, виготовляють різні смаколики, допомагають збирати речі першої необхідності для ВПО із залученням волонтерів із закордону, в'яжуть теплі речі, вишивають обереги для наших захисників, формують продуктові набори для воїнів Збройних сил України та жителів міст, постраждалих від військових дій окупантів. А також організують та беруть участь у благодійних акціях та ярмарках зі збору коштів для ЗСУ, серед яких:

- мистецько-патріотичні проєкти: «Україна – це любов» [8, 9, 10], «Соняшник – символ світла, єдності, миру і добра», «Святому Воскресінню – Народний лендліз» [2] – реалізовані спільно з Управлінням культури і туризму та Центром культури і дозвілля. Спільними зусиллями, разом із творчими вихованцями та переселенцями виготовляли обереги для воїнів, пекли патріотичне печиво, готували великодні кошики з пасочками й крашанками та збирали необхідні продукти. В рамках проєктів діяли творчі майстерні з написання писанок, розмалювання імбирних пряників, виготовлення вітальних листівок, створення оберегів [4] та різноманітних сувенірів; організовано перегляди лялькових вистав та українськомовних мультфільмів;

- благодійна акція «Подаруй книгу дитині-сироті», під час якої було зібрано понад 200 українських книг, які відправлено для дітей-сиріт, евакуйованих у Польщу;

- патріотичний культурно-мистецький проєкт «Сильні люди вільного міста! Наближаємо Перемогу разом!» [5], що було реалізовано під час відзначення Дня міста Жмеринка. На заході в рамках проєкту бібліотечні та клубні працівники Жмеринської міської територіальної громади проводили різноманітні благодійні майстер-класи та ярмарок з продажу смаколиків, виготовлених із сушених фруктів – елементу, що внесено до обласного переліку нематеріальної культурної спадщини.

Поряд з цією діяльністю працівники бібліотек громади не забувають про свою основну роботу – задоволення освітніх, інформаційних, культурних, комунікативних та інших потреб різних категорій читачів.

Для забезпечення відвідувачам Публічної бібліотеки комфортних і зручних умов облаштовано відокремлені зони: для проведення майстер-класів, використання бібліотечного комп'ютерного обладнання, а для створення гарного настрою оформлюються фотозони до різних свят.

Публічна бібліотека Жмеринської міської територіальної громади за час військового стану в країні стала місцем для культурного діалогу й обміну досвідом внутрішньо переміщених осіб та місцевих жителів. Спільно з ГО «Унікальна Країна» в рамках проєкту «Соціальна адаптація під час кризи» на базі Публічної бібліотеки організували проведення ряду навчань

для вимушених переселенців: догляд за волоссям та створення зачіски, макіяж на кожен день, техніка самомасажу та ін. Також відбувся тренінг «Вирішення конфліктів і ведення діалогів». Окрім вищевказаних заходів, до послуг внутрішньо переміщених осіб та людей старшого віку пропонується безкоштовний доступ до комп'ютерів та інтернету з наданням консультацій щодо використання соцмереж.

З моменту повномасштабного вторгнення росії гостро постало питання з актуалізації фондів бібліотек та популяризації української літератури. У зв'язку з цим у бібліотеках громади активно вилучаються російськомовні книги, а для поповнення фондів актуальною літературою проводяться акції серед читачів та жителів громади під назвою «Подаруй бібліотеці книгу». Для популяризації рідного слова в Публічній бібліотеці Жмеринської міської територіальної громади проводяться презентації книг як місцевих авторів, так і письменників з інших регіонів України.

Велика увага приділяється підростаючому поколінню. Для дітей у бібліотеках громади проводяться різноманітні пізнавально-розважальні заходи, поєднані з книгою, майстер-класи, серед яких значна кількість спрямована на збереження національних традицій та звичаїв (з приготування українських страв та виготовлення оберегів), а також патріотичного спрямування (з виготовлення патріотичних сувенірів, браслетів та ін.).

Багато років при Публічній бібліотеці працює ляльковий театр Кота Лапченка, юні актори якого показують свою майстерність молодшій категорії наших користувачів, у тому числі й дітям-переселенцям та дітям з інвалідністю. А герої казок Бабуся Казкарка та Бабуся Яга знайомлять маленьких користувачів із казками через вікторини, читання книг, різноманітні забави та постійну онлайн-рубрику «В гостях у казки». Для охочих відсвяткувати весело та креативно свій день народження та відвернути увагу хоч на деякий час від сумних реалій життя почала діяти послуга «Свято з Котом Лапченком», у рамках якої іменинника чекає календар з миттєвим фото, оригінальний бенто-тортик із задуванням свічок, а також розваги із знаменитим Котом.

Важливу роль у роботі бібліотек громади відіграє краєзнавча діяльність. Павло Тичина стверджував: «Забудеш рідний край – тобі твій корінь всохне» [1]. Цей крилатий вислів актуальний сьогодні під час оборони нашої держави від ворога, як ніколи. Знати історію свого краю – це означає берегти й шанувати історію своєї держави. КЗ Публічна бібліотека Жмеринської міської територіальної громади спільно з Управлінням культури і туризму Жмеринської міської ради ще у 2020 році розпочали роботу над проектом «Культурна спадщина та видатні постаті краю» і, незважаючи на трагічні події в країні, продовжують роботу в цьому напрямку. Адже в рамках цього проекту через проведення конкурсів: «Казка для Пана Клякси» [3, 11], «Я маляу казку», «Цілий світ на твоїй долоні», «Театральна палітра казок» [6] – здійснюється популяризація видатних постатей нашого міста: мікрмініатюриста Михайла Маслюка, письменника Яна Бжехви та художника-ілюстратора Анатолія Базилевича. Під час проведення цих конкурсів виявлено велику кількість обдарованих, талановитих дітей та молоді Жмеринщини, які проявили себе як справжні письменники, художники та майстри мініатюри. А це – понад 300 учасників, серед яких діти, що покинули рідне місто у зв'язку з подіями в Україні.

У цьому році заходи в рамках проекту присвячені ювілейним датам, які тісно пов'язані з вищезазначеними особистостями: 105 років від дня народження майстра М. Маслюка, 225 років з часу публікації поеми «Енеїда» І. Котляревського, ілюстрації до якої створив А. Базилевич, а також 125 років від дня народження Я. Бжехви – відомого польського письменника, уродженця м. Жмеринка.

Твори переможців у конкурсі авторської казки та ілюстрації до них, що виявилися найкращими в конкурсі малюнків, увійшли в першу збірку жмеринських казок «Дружити – щасливо жити». Ця книга нещодавно побачила світ і була презентована на святковому літературному заході, присвяченому 125-річчю від дня народження польського казкаря самим паном Кляксою – головним героєм відомої повісті Яна Бжехви «Академія пана Клякси», написаної під час Другої світової війни та перекладеної 16 мовами світу. З нагоди свята на території, прилеглої до бібліотеки, було облаштовано сквер з чарівними лавками та скульптурою відо-

тому герою. Під час святкового дійства було оголошено про відкриття казкової Академії пана Клякси, до якої ввійшли три факультети. Серед яких і літературного напрямку – «літеров'язання», що діятиме при Публічній бібліотеці Жмеринської міської територіальної громади. Метою цього казкового факультету є популяризація краю та розвиток дітей і молоді у письменницьких здібностях через зустрічі з відомими дитячими письменниками України. Діти – це наше майбутнє, майбутнє нашої країни, а завдання кожної бібліотеки – створювати сприятливі умови для їхнього розвитку, бо, як писав Василь Сухомлинський: «Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії та творчості».

Отже, в умовах воєнного часу бібліотеки можуть бути, як і раніше, відкритими для співпраці та допомоги всім, хто цього потребує. Попри всі складнощі потрібно тримати єдиний інформаційний фронт. Адже в єдності – наша сила й омріяна перемога!

Література

1. Українські поети ХХ століття: Павло Тичина, Максим Рильський, Володимир Сосюра. Київ : Наук. думка, 2006. 256 с. (Бібліотека школяра).
2. Жмеринчан запрошують на майстер-класи «Святому Великодню – Народний лендліз» // Жмерин. газ. 2023. 14 квіт. (№ 15). С. 1.
3. Зберігають пам'ять про геніального казкаря, родом зі Жмеринки, Яна Бжехви: результати щорічного конкурсу казок // Жмерин. газ. 2023. 27 січ. (№ 4). С. 6.
4. Підкова – на удачу, серце – любов до України: у Жмеринці виготовили обереги для бійців на фронті // Жмерин. газ. 2023. 22 квіт. (№ 16). С. 4.
5. 120 років Жмеринці: кошти на ЗСУ, оśвідчення у коханні, музика і кіно заради Перемоги // Жмерин. газ. 2023. 11 серп. (№ 32). С. 1, 4–5.
6. Театральний колектив з Центру культури і дозвілля – переможець конкурсу «Театральна палітра казок» : [про перший у Жмеринці фестиваль-конкурс з популяризації авторської казки переможців конкурсу «Казка для Пана Клякси»] // Жмерин. газ. 2023. 5 трав. (№ 18). С. 6.
7. Три збірки дитячих казок випустили у Жмеринці в рамках проекту «Академія Пана Клякси»: що цікавого // Жмерин. газ. 2023. 19 трав. (№ 20). С. 6.
8. У громаді реалізують культурний проєкт : [у старостин. округах проводять майстер-класи з розпису медового печива та виготовлення оберегів для захисників] // Жмерин. газ. 2022. 26 серп. (№ 34). С. 2.
9. У Жмеринці запрацювали заклади культури та запрошують на майстер-класи // Жмерин. газ. 2022. 1 квіт. (№ 13). С. 1, 4.
10. У Жмеринці працівники закладів культури розфарбували імбирне печиво для українських захисників [про акцію, що відбулася в Публічній б-ці до Великодніх свят у рамках мистецько-патріот. проєкту «Україна – це любов»] // Жмерин. газ. 2022. 15 квіт. (№ 15). С. 4.
11. Управління культури і туризму спільно з Публічною бібліотекою запрошують дітей та молодь до участі в конкурсі «Казка для Пана Клякси» // Жмерин. газ. 2022. 18 листоп. (№ 46). С. 3.

УДК 02(477)

Публічні бібліотеки: адаптація до нових реалій в умовах воєнного стану

*Тарановська Тетяна Василівна,
директор,
Петравчук Зінаїда Михайлівна,
бібліограф-краєзнавець,
Сопотницька Аліна Миколаївна,
бібліотекар,
КЗ «Мурованокуриловецька СПБ»*

У статті розкрито форми й особливості діяльності бібліотек КЗ «Мурованокуриловецька СПБ» у період воєнного стану.

Ключові слова: загони територіальної оборони, Збройні сили України, внутрішньо переміщені особи, волонтерство, онлайн-послуги.

The article reveals the forms and features of the library activities of the «Murovanokurilovetska Public Library» municipal institution during the period of martial law.

Keywords: territorial defense units, Armed Forces of Ukraine, internally displaced persons, volunteering, online services.

З перших днів війни працівники КЗ «Мурованокуриловецька СПБ» активно взялися до волонтерської роботи. Перші кілька місяців після 24 лютого діяльність бібліотеки було призупинено у звичній формі, адже всім тоді було не до читання.

З метою надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, загонам територіальної оборони, Збройним силам України створено центр надання гуманітарної допомоги, куди люди приносили те, що може знадобитися: усе необхідне – від одягу до продуктів. Бібліотекарі працювали в центрі, сортували одяг та продукти харчування, засоби гігієни з березня по вересень 2022 року [3].

Кожна бібліотека долучилася до волонтерської діяльності, займалася та продовжує займатися збиранням продуктів харчування. Працівники бібліотек виготовляють тушонку та інші м'ясні вироби, печуть солодку випічку, пиріжки, пампушки, хліб. Бібліотекарі, читачі та небайдужі мешканці плетуть маскувальні сітки, виготовляють окопні свічки. З жовтня започатковано акцію «Теплі шкарпетки для воїнів», на передову відправлено 455 пар власноруч зв'язаних шкарпеток. Акція продовжується далі, і разом із дитячими малюнками та оберегами шкарпетки передають воїнам ЗСУ [5].

Бібліотеки організують збір коштів на потреби Збройних сил України, переказують власні кошти, організують благодійні акції з метою фінансової підтримки захисників.

З квітня 2022 року заходи бібліотеки проводились і в онлайн-форматі, і в реальному часі. Одним із пріоритетних напрямків діяльності бібліотек є національно-патріотичне виховання. З цією метою організовано ряд літературно-мистецьких акцій, спрямованих на відродження національних традицій та почуття патріотизму, гордості, що ми українці. Селищна та сільські бібліотеки намагаються працювати відповідно до планів роботи, звісно, з поправкою на сьогодишню ситуацію. До державних свят проведено: патріотичний урок «Пам'ять повертає нас у минуле заради майбутнього», «Соборна Україна, разом до Перемоги», Шевченківські читання, творчий марафон «Ми з України», відеопрезентації про наших Героїв-захисників, фотопатріотичний флешмоб «Наше єднання – найкраща зброя» [7].

Зокрема, селищна бібліотека збільшила кількість заходів для дітей, а саме для дітей внутрішньо переміщених осіб. Виготовляли листівки-обереги, діти малювали мирне небо, наших героїв сьогодення та патріотичну символіку. Ці малюнки як оберіг передали волонтерами нашим захисникам. У рамках мистецьких вихідних проведено: майстер-клас «Нас об'єднує любов до України» [8], під час якого діти з радістю та великим захопленням виготовляли листівки для воїнів, вчилися плетінню каверів для захисників, виготовляли патріотичні браслети, а також малювали малюнки, які було передано для наших воїнів. Організована творча майстерня, де об'єдналися діти селищної громади та дітей внутрішньо переміщених сімей, діти писали святкові писанки, гралися в цікаві великодні ігри [9].

Цілу низку заходів підготували та провели бібліотеки: до Дня Конституції України, зокрема: правові години «Моє життя – моє право», «Як Україна отримала Конституцію», до Дня Української Державності – онлайн-флешмоб «Україна понад усе», де читали вірші, присвячені Україні, в рамках відзначення Дня Незалежності – онлайн-патріотичний марафон «Україна – це ми», учасники декламували власні вірші про Україну [1]. До Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за її волю – відеоогляд «Їх слава сяє над Україною», до Дня українського козацтва та Дня захисників і захисниць України – відеопрезентація вшанування героїв-земляків, які віддали життя за Україну [4].

Повномасштабне вторгнення вплинуло на всі сфери нашого життя.

В умовах воєнного стану бібліотеки намагаються бути ближчими до кожного користувача, пропонують скористатися широким спектром бібліотечно-інформаційних онлайн-послуг, бібліотекарі тримають культурний рубіж – цікавий, корисний та безмежний світ надбання людства – світ інформації [2].

На початку війни стало зрозуміло, що книги російських авторів потрібно прибирати з полиць, адже не можна продовжувати читати літературу того народу, який знищує наш.

Шукаючи альтернативу російським книгам, читачі бібліотек все частіше почали звертати увагу на полицю із сучасною українською прозою та поезією. Виявилось, що нам не тільки є чим замінити книги агресора, а є можливість запропонувати щось краще. Найбільший попит мають книги Світлани Талан, Дарини Гнатко, Володимира Лиса, Ірен Роздобудько, Любка Дереша, Андрія Кокотюхи, Василя Шкляра, Мирослава Дочинця та Данила Яневського.

Так само більше стали читати українську класику. Багато книг бере старше покоління задля перечитування та переосмислення минулого, але помітне також інше ставлення й у школярів, які вивчають ці твори за програмою. Зокрема, найчастіше вони беруть твори Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Миколи Гоголя, Пантелеймона Куліша, Івана Багряного.

Не оминають читачі також й українську поезію. Серед фаворитів – Ліна Костенко, Тарас Шевченко, Леся Українка та Сергій Жадан.

До бібліотеки почало приходити більше людей, які цікавляться історичними та краєзнавчими книгами. Це спричинено тим, що люди хочуть дізнатися про основи державності, здобуття суверенітету і про те, що Україна ніколи не буде частиною росії.

З початком війни більше людей почали приходити не просто за новою історією, а й за підтримкою. Особливо це стосується тих, хто був змушений переїхати та втратив свою домівку або й когось із близьких.

Селищною бібліотекою започаткована та продовжується благодійна акція «Поклик милосердя» [6]. В її рамках працівники бібліотеки відвідують внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у місцевій лікарні. Вони завжди радісно зустрічають бібліотекарів із цікавими книгами та періодикою.

Бібліотека сьогодні – це місце безпеки та свободи, де кожен отримає доступ до інформації, до інтернету, психологічну підтримку. Зовсім юні відвідувачі бібліотеки демонструють патріотичні настрої. Вони діляться малюнками, які завжди мають жовто-блакитну символіку.

У бібліотеках працюють регіональні центри інформації «Влада. Бібліотека. Громада» – бібліотекарі збирають, систематизують і зберігають документи в теках за темами: «Влада інформує», «Соціальний захист населення», «Наші депутати», «Благодійні фонди», «Екологічний стан громади», «Корисна інформація для внутрішньо переміщених осіб».

Вшановуючи наших героїв, селищна бібліотека в інформаційному центрі формує папку-досьє «Вони віддали життя за незалежну Україну», в якій зібрані світлини та інформація про наших загиблих героїв-земляків.

З метою інформування громадян співпрацюємо з органами місцевого самоврядування, зокрема з відділом цивільного захисту селищної ради, створено «Консультативні пункти з питань цивільного захисту населення», в яких розміщується відповідна інформація.

Бібліотеки забезпечують безкоштовне надання різноманітних послуг: від користування бібліотечними фондами, послугами зв'язку, копіювання та сканування документів до пошуку інформації про права переселенців та достовірних новин.

У мережі хабів цифрової освіти переселенцям надається безкоштовна допомога при оформленні заявок на фінансову підтримку від міжнародних організацій. Кожен громадянин безоплатно набуває навички та отримує доступ до цифрових послуг. Серед запитів найпопулярнішими були: користування платформою на різних видах гаджетів, встановлення мобільного застосунку «Дія» на смартфоні, реєстрація на платформі онлайн тощо. Бібліотеки як хаби цифрової освіти сприяють популяризації національної платформи «Дія. Освіта» та її сервісів.

Бібліотеки як заклади культури інтегруються у сферу туризму через популяризацію літератури з історії рідного краю, його етнічних, мовних, культурних традицій, про творчість талановитих людей, допомагають громаді в пізнаванні старожитностей регіону.

Щоб глибше пізнати увесь Мурованокуріловецький край від найдавніших часів до сьогодення, кожна сільська бібліотека видала буклет про своє рідне село, про його історію та туристичну привабливість. У соціальній мережі «Фейсбук» відкрито рубрику «Мурованокуріловеччина туристична», де висвітлюються визначні місця краю [10].

Робота бібліотеки в умовах війни продовжується. Працюємо там, де ми є, робимо все, що можемо робити заради миру, безпеки і Перемоги України!

Джерела

1. Мурованокуриловецька Централізована Бібліотечна Система [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011654075011>
2. Бібліомозаїка Мурованокуриловеччини [Електронний ресурс] // Blogger. URL: <https://bibliomosaika.blogspot.com/>
3. Центр надання гуманітарної допомоги [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/mumyt> (дата публікації: 25.03.2022).
4. Відеопрезентація вшанування героїв-земляків, які віддали життя за Україну [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/mumzn> (дата публікації: 14.10.2022).
5. «Разом до перемоги!» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/munah>. (дата публікації: 17.11.2022).
6. «Поклик милосердя» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/munbc> (дата публікації: 19.01.2023).
7. «Наше єднання – найкраща зброя» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/munci> (дата публікації: 07.02.2023).
8. «Нас об'єднує любов до України» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/munda> (дата публікації: 26.03.2023).
9. «Великодні візерунки» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/mundh> (дата публікації: 18.04.2023).
10. «Мурованокуриловеччина туристична» [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <http://surl.li/mundu> (дата публікації: 25.04.2023).

УДК 027.53(477.44):024-056.26

Інклюзія в бібліотечному просторі (з досвіду роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського)

Введенська Олена Юріївна,
бібліотекар I категорії відділу абонементу
ВОУНБ ім. В. Отамановського

У статті показано способи комунікації бібліотечних працівників із людьми з інвалідністю. Наведені методи успішного інформаційного обслуговування цієї категорії користувачів різних нозологій. Висвітлено практичну роботу Центру інформаційного обслуговування людей з інвалідністю, що діє при відділі абонементу ВОУНБ ім. В. Отамановського.

Ключові слова: люди з інвалідністю, бібліотечне обслуговування, комунікація, Центр «INVA-INFORM», блог «INVA-гурт».

The article shows ways of communication between library workers and people with disabilities. Methods of successful information service for this category of users of various nosologies are presented. The practical work of the Information Service Center for People with Disabilities, which operates under the season ticket department of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky.

Keywords: people with disabilities, library service, communication, Center «INVA-INFORM», blog «INVA-group».

Перед нашим суспільством постає багато проблем і викликів. Цього, на жаль, не уникнути нікому. Але людям з інвалідністю долати складні ситуації важче. Для того щоб зробити, на перший погляд, просту річ, потрібні додаткові сили й можливості.

Завдяки цифровим технологіям люди з інвалідністю можуть навчатися, працювати, спілкуватися. Така комунікація актуальна для людей із порушеннями зору, слуху і мови.

Діяльність бібліотеки, яка є нині сучасним інформаційним центром, передбачає пошук ідей, що покликані внести в життя людей з інвалідністю нові, несподівані можливості та широке застосування цифрового обслуговування.

Сучасні комунікаційні системи спрощують спілкування бібліотекарів і читачів там, де це потрібно.

Сьогодні основним середовищем для людей з інвалідністю є соціальні мережі. Це й зрозуміло, адже онлайн-простір є надійним інструментом для їхнього спілкування й самореалізації. Саме тут можна відчути себе почутими та рівними. Але це – не тільки про можливість бібліотек залучити людей з інвалідністю стати користувачами їхніх послуг. Вони чутливі до всього формального й нещирого. І для того, щоб користувач звернув увагу на контент бібліотеки, його варто зацікавити.

Використовуючи свій досвід, я і мої колеги намагаємося поширювати на віртуальних ресурсах бібліотеки справді цікавий і корисний контент. А ще важливо показати свою приналежність до інклюзивного середовища. Тобто поділитися власною історією.

Важливо показати наше ставлення до інклюзії. У своїх дописах я ділюся власною історією. Ділюся тим, що допомогло мені в особистому розвитку і яку роль у цьому відіграла бібліотека та інформація. Ми розповідаємо про свою команду і про послуги, які пропонуємо своїм користувачам.

У 2019 році започатковано новий проєкт – Центр обслуговування людей з інвалідністю «INVA-INFORM». Основна мета діяльності Центру – забезпечення користувачів з інвалідністю безбар'єрними та безперешкодними можливостями отримувати інформацію в доступних для сприйняття форматах, індивідуальний підхід під час обслуговування кожного користувача, використання новітнього спеціального забезпечення, комп'ютерно-технологічних засобів, спеціальних інформаційних технологій.

У своїх дописах ми розповідаємо про діяльність Центру, про можливості, які користувач дістає, завітавши до нього, про послуги та переваги. Інформуємо про те, що в Центрі створено місце для користувачів з порушеннями зору. Це ПК із спеціальними програмними продуктами, які покращують доступ до користування інформаційними технологіями.

А ще Центр для людей з інвалідністю по зору пропонує книги, надруковані збільшеним шрифтом та шрифтом Брайля. У книгах розміщено QR-код, за яким можна прочитати та завантажити їх у різних форматах (аудіоформат MP3, формат DAISY). Повідомлення про надходження такої літератури виставляються на сайт бібліотеки. Окрім того, періодично розміщується інформація про добірки електронних ресурсів, на яких користувачі з інвалідністю можуть знайти архіви періодики, рідкісні видання, а також українську та світову класику. Тут зібрано дуже багато українських та зарубіжних творів, чимало безкоштовних книг, оригінальні твори та їхні переклади українською мовою, є онлайн-бібліотека аудіокниг, та онлайн-бібліотека українського мистецтва.

Для нас важливо, щоб послуги, які ми надаємо, були максимально доступними. Зазвичай користувач приходить до закладу, отримує читацький квиток, шукає потрібний носій інформації, одержує його в тимчасове користування.

Для людей з інвалідністю цей процес не завжди доступний. Є багато захворювань, що перешкоджають вільно пересуватись, висловлювати свої потреби, користуватись інформаційними джерелами. Наприклад, людям із порушеннями мовлення складно висловити свою потребу, в людей зі спастичністю (неконтрольованими рухами обличчя і тіла) є проблеми із заповненням формуляра, користувачам із проблемами зору й опорно-рухового апарату складно взагалі відвідувати бібліотеку.

Створюючи дописи в соціальних мережах, ми зазначаємо, що завдяки електронному каталогу, який доступний онлайн на сайті бібліотеки, користувач здійснює пошук інформаційних джерел самостійно і, звертаючись до бібліотеки, має необхідну інформацію про видання та місцезнаходження потрібного примірника. За потреби також є можливість отримувати електронну доставку сканованих документів.

Але часом буває важко не розгубитися в розмаїтті друкованих творів, що містяться на полицях книгозбірні. Фонди бібліотеки поповнюються новими надходженнями. Таким чином, вибір читачів не тільки збільшується, але й ускладнюється. І саме тому ми систематично інформуємо наших користувачів про найцікавіші твори української та зарубіжної літератури.

На наш погляд, ця інформація краще сприймається у вигляді невеликих відеопрезентацій. Використовуючи сучасні анімаційні можливості, ми намагаємося зацікавити майбутнього читача. Для того щоб якомога яскравіше описати книгу, не розкриваючи змісту й деяких цікавих подробиць, показуємо основну думку твору, а також його унікальність. Тобто даємо відповідь на питання «Чому варто ознайомитись саме із цим твором?».

Особливу популярність мають буктрейлери – невеликі відео про книжку. Іншими словами «клік по книзі». Його особливістю є те, що розповідь про книгу має образну, часто інтригуючу форму. На початку відео ми подаємо автора та назву книжки. Далі все, що могло б зацікавити глядача – цікаві факти про книгу, події, що з нею пов'язані, якщо є – екранізація, прототипи персонажів тощо. Коли є потреба представити серію книжок та інших інформаційних джерел, що пов'язані спільною темою, ми створюємо рекомендаційні списки літератури, а також віртуальні виставки. Основною їхньою метою є згрупувати всі доступні закладу інформаційні джерела й продемонструвати їх, використовуючи віртуальні бібліотечні ресурси. Так, за роки діяльності Центру «INVA-INFORM» користувачам з інвалідністю було запропоновано такі рекомендаційні списки літератури: «Державні стандарти соціальних послуг для людей з інвалідністю», «Інклюзія, супровід, допомога», «Для нас і про нас», «Доступність – важлива складова успіху» тощо.

За останні роки робота на допомогу людям з інвалідністю та організаціям, що їх об'єднують, набула більш системного характеру. Прикладом цього є зв'язки з Вінницьким центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій», Вінницькою міською громадською організацією соціального розвитку та становлення окремих малозахищених категорій молоді «Паросток», міським центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія», Вінницькою громадською організацією «Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця», державною реабілітаційною установою «Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Промінь», Громадською організацією «Соціальна Інклюзія» та іншими.

У рамках планових завдань підрозділу бібліотеки щомісячно проводять тематичні заходи, на яких знаходить відображення інформація про державні свята, історію України та нашого краю, відомих діячів. Проводяться тематичні онлайн-зустрічі, інформаційні години, мультимедійні подорожі, онлайн-тренінги, майстер-класи та ін.

Для відвідувачів цих організацій до Міжнародного дня людей з інвалідністю другого грудня на платформі для відеоконференцій ZOOM було організовано круглий стіл «Право на гідне життя для всіх». Захід відбувся за участі директорів і працівників міських центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді. Інформаційні технології, а саме платформа ZOOM, надали можливість людям з інвалідністю з різних куточків Вінницької області долучитися до участі й поділитися з однодумцями своїми життєвими історіями та представити власні художні роботи на загал. Бібліотекарі допомогли їм створити відеопрезентації творчих робіт та розмістити їх на вебсервісі «YouTube». До слова, такі круглі столи, на яких обговорюють актуальні теми, що стосуються людей з інвалідністю, стали уже традиційними.

Також ми намагаємось підтримати талановитих людей з інвалідністю. У відділі мистецтв експонувалася персональна виставка робіт вінничанина Артема Малаховського. Творити цьому художникові нелегко, адже він має складну форму ДЦП. Артем знайшов себе в малюванні дуже нестандартним методом. Він має значне обмеження рухів рук, тому свої роботи виконує, тримаючи пензлик у зубах. Незважаючи на це, хлопець створює неймовірно чудові роботи. Презентація виставки Артема Малаховського «На крилах мрій і натхнення» для відвідувачів Центру «Обрій» пройшла на платформі ZOOM.

Ще одним способом нашої онлайн-комунікації є блог «INVA-гурт», який я веду, розміщений на вебсайті ВОУНБ ім. В. Отамановського. Його мета – згуртувати молодь, що прагне

вести цікаве й повноцінне життя. Намагаємось зібрати якомога більше актуальної та корисної інформації, цікавих новин, відкриттів, щоб внести в життя людей з інвалідністю нові, несподівані можливості. Девіз блогу: «Доступно про найважливіше».

У 2023 році для користувачів на блозі «INVA-гурт» було представлено 57 дописів. За цей період відвідування блогу налічувало понад 2660 візитів.

Основні учасники та користувачі – вінничани, але є також активісти з Києва, Миколаєва та інших міст. Робота над наповненням ресурсу «INVA-гурт» подарувала мені нові знайомства, можливість дізнаватися про нові факти й події, знайти нових друзів. Мені пощастило, тому що я займаюсь улюбленою справою, моє життя цікаве. Блог для мене – і робота, і хобі. Завдяки йому можу реалізуватися як людина, як бібліотекар і журналіст, як друг.

Люди з інвалідністю ведуть активне, насичене життя. Нещодавно я перебувала в Західному реабілітаційно-спортивному центрі національного комітету спорту інвалідів України, де відбулася зустріч Табору жіночого лідерства за назвою «Жіноче лідерство в розвитку громад та миробудівництва», метою якої є сприяння розвитку лідерства серед жіноцтва з інвалідністю, мотивування їх до розширення можливостей та горизонтів шляхом залучення до прийняття рішень та участі у формуванні інклюзивної гуманітарної політики в громадах. Учасниці визначали проблемні питання життя жінок з інвалідністю, ознайомилися з досвідом кращих практик соціальних послуг для жінок та чоловіків з інвалідністю на рівні громади, обговорювали проблеми доступності реабілітаційних послуг. Також на широкий загал була представлена презентація автора цієї статті «Бібліотечні ресурси для людей з інвалідністю», яка викликала жвавий інтерес його учасників.

Працівники обласної наукової книгозбірні, зокрема Центру «INVA-INFORM», у постійному пошуку нових форм і методів роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з інвалідністю задля задоволення їхніх правових, культурно-освітніх, дозвіллевих потреб та створення комфортного середовища для отримання сучасних послуг.

Список використаної літератури

1. Жалко, Т. Й. Віртуальний бібліотечний простір як середовище соціокультурної комунікації (на прикладі бібліотек м. Луцька) / Т. Й. Жалко, Н. В. Ляшук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2019. – № 2. – С. 14–21. – Бібліогр.: 13 назв.
2. Кулик, Є. В. Формування бібліотечного віртуального простору для бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва [Текст] / Є. В. Кулик // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф., Київ, 21–23 жовт. 2014 р. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – Київ, 2014. – С. 52–55.
3. Романуха, З. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування у провідних університетських бібліотеках західного регіону України / З. Романуха // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 7. – С. 30–33.
4. Бібліотека для Вас [Електронний ресурс] // Введенська Олена. – Електрон. дані. – Режим доступу : <https://inva-urt.blogspot.com/2021/07/digital-inclusion.html#more>. – Назва з екрану. – Дата публікації : 19.07.2018. – Дата перегляду : 14.07.2023.

БІБЛІОТЕКА – БРЕНД ПРОСУВАННЯ ЧИТАННЯ В ГРОМАДІ

УДК 021.8:008(477)

Культурна пам'ять українців і бібліотеки: рольові моделі і функції

*Коляструк Ольга Анатоліївна,
доктор історичних наук, професор,
завідувачка кафедри культури, методики навчання історії
та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету
ВДПУ ім. М. Коцюбинського*

У статті здійснено аналіз основних функцій бібліотек, зокрема ВОУНБ ім. В. Отамановського, у формуванні національної та культурної пам'яті народу, опануванні знань, осмисленні власної громадянської та національної ідентифікації.

Ключові слова: *бібліотека, територія свободи, соціальний інститут, меморіально-ретрансляюча функція, націотворча функція, націозбереження, наративи, українізація, ексклюзія, діджиталізація, комунікування, радянізація, рольові моделі, амбівалентність.*

The article analyzes the main functions of libraries, in particular Vinnytsia Region Universal Scientific library named after V. Otamanovsky, in the formation of the national and cultural memory of the people, mastery of knowledge, understanding of one's own civic and national identification.

Keywords: *library, territory of freedom, social institution, memorial-retransmitting function, nation-building function, national preservation, narratives, Ukrainianization, exclusion, digitalization, communication, Sovietization, role models, ambivalence.*

Ми говоримо, що бібліотека – це надзвичайно важливий, соціальний інститут. І якнайменше, вона утворює той трикутник, на якому ми тримаємося як соціальні істоти: суспільні виклики – потенційні можливості – адекватні відповіді. Бібліотека є інтелектуальним посередником для особистості в розв'язанні поставлених для неї завдань, завдяки бібліотеці особистість здобуває знання, яким завдячує своєю громадянською позицією, що формується значною мірою культурною пам'яттю, осмисленням власної історії. Важко уявити собі будь-яку структуру суспільства, яка могла б функціонувати, не спираючись на бібліотеку. Цим пояснюється виключно велика різноманітність видів бібліотек, які обслуговують усі без винятку соціально-демографічні категорії суспільства: різного соціально-професійного статусу, віку, переконань тощо. Завдяки тому, що нині бібліотеки значною мірою діджиталізовані, ми маємо можливість саме через них отримувати інформацію найрізноманітнішого походження, різними мовами, в доступних файлових документах, візуальних документах. Це конче потрібно задля того, аби можна було поборювати різноманітні кризи, зокрема й небезпеку, породжену гібридною війною, коли масив інформації є настільки великим і суперечливим, що неосвічений користувач може бути ошуканим і потрапити в пастку інфонебезпеки.

Роль бібліотеки у виробленні, засвоєнні та збереженні знання надзвичайно велика. Соціальні функції сучасної бібліотеки зумовлені її сутнісними особливостями як культурної інституції, які виявляються в збереженні і трансляції документованого знання, що забезпечує стійкий суспільний розвиток, у тому числі соціальних норм і цінностей культури, що стабілізують суспільство. Однак вони мають динамічний характер: міра їх розвинутості і наповнення конкретним змістом, пріоритет окремих з них у конкретні історичні періоди часу різні. Не змінивши назви, функції міняють свій зміст залежно від того, яку соціальну роль

покладає на них суспільство. Такими функціями бібліотеки є меморіальна, комунікаційна, інформаційна, освітня, соціалізуюча, інтеграційна, загальнокультурна.

Основна функція бібліотеки, як у всі часи, так і нині, *меморіально-ретрансляюча*, тобто це – зберігання знань, їх трансляція, передача наступним поколінням тощо. Так само домінуючою є просвітницька діяльність бібліотеки, що покриває *пізнавально-когнітивні* потреби суспільства. Бібліотека – це не лише комунікатор, а й навігатор в інформації, у світі культури, аби не загубитися і не зійти на манівці. Далі ми маємо говорити, що бібліотека покладає на себе функцію *інтеграційну*, особливо гостро затребувану на сьогоднішньому етапі, в умовах розгорнутої війни, в умовах суспільної мобілізації для протистояння ворогу. І потреба задовольнити громадянське «чуття єдиної родини» прокинулася в більшості наших громадян після вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., що проявилось на традиційному рівні (в родинних і корпоративних спільнотах), а також на індивідуальному – як громадянська і національна самоідентифікація. Відтак закономірним є масове звернення до бібліотек, до їх фондів, колекцій, публічних заходів, оскільки бібліотека є активним гравцем на сьогоднішній шахівниці з її складними партіями, але бібліотека водночас акумулює досвіди їх успішного розв'язання і як соціальний інститут сприяє зусиллям суспільства на здобуття перемоги.

Бібліотека – соціальний інститут ще й через те, що вона забезпечує самостійне становлення особистості у просторі свободи, у просторі вільного вибору, у просторі інтелектуальної думки, у просторі зацікавлених фахових дискусій і обговорень, у просторі аргументації і компетентного знання, врешті, у просторі гуртування.

Бібліотека є колективним «місцем пам'яті» (якщо слідувати за П'єром Нора). От ця категорія – «місце пам'яті» – дуже точно лягає на таку інституцію, як бібліотека, бо бібліотека – це справді вже за своїми функціями – «місце пам'яті». І від того, який зміст (наповнення і сенс) в цій бібліотеці, буде залежати, як формується наша культурна пам'ять, наша історична пам'ять, наша національна пам'ять, соціальна пам'ять, та, власне, й індивідуальна. Бібліотека – «місце пам'яті» через те, що це справді живий організм з фахових і небайдужих людей обов'язку і культури, організм, спрямований на людину та її запит. Праця бібліотекарів рутинна, на перший погляд, але вона по суті – знакова, а в переломні часи – навіть визначальна. Від того, як бібліотекарі працюють з людьми, як вони комунікують, що пропонують, як добирають варіант культурного (а відтак – національного, громадянського) читання для своїх відвідувачів, що і в який спосіб популяризують, наскільки вони наполегливі і мобільні, наскільки вони толерантні й емпатичні – залежить ментальне і психологічне здоров'я суспільства.

Пам'ять та історія – надзвичайно важливі фактори нашої національної, громадянської й державної ідентичності. Небезпідставно сучасні гуманітарії підкреслюють, що життя української спільноти нині проходить під знаком історії. Без глибокого знання своєї історії побудувати та зберегти свою самостійну, незалежну й успішну державу ми не зможемо. У нас є вже гіркий досвід покладання на чужу історіографію: чи то імперсько-колоніальну, чи то союзно-радянську, чи то «полікультурно-багатовекторну». За незнання своєї історії ми платимо надто високою ціною. Через те нам йдеться про свідомі й усвідомлені «місця пам'яті» для закріплення власне національної української державницької пам'яті і вкорінення в ній.

Годі говорити, що саме бібліотеці належить подолання розриву між історією та справжньою пам'яттю. Підкреслимо, саме справжньою пам'яттю, а не набором міфів, який був заведений, нав'язаний, прищеплений і так довго не усвідомлювався як ворожий. Дуже важливо, що бібліотека, зокрема ВОУНБ ім. В. Отамановського, зацікавлена у звучанні і почутості людського голосу. Те, що бібліотека є колективним членом Української асоціації усної історії та ініціатором і реалізатором кількох українських, міжнародних, регіональних проєктів, підтверджує: вона є чутливим соціальним організмом і відповідальним насамперед перед людьми. Збираючи і зберігаючи документальні джерела, що зафіксували духовні досягнення людської цивілізації, зразки суспільних практик, бібліотека є втіленням «пам'яті людства». Забезпечуючи безперервне кількісне накопичення інформації, бібліотека служить гарантом появи нових якостей соціальної пам'яті.

За становищем бібліотека є державницьким інститутом і водночас суспільним громадянським інститутом, відтак громадянська роль бібліотеки надзвичайно зростає. У цьому сенсі бібліотека уможлиблює зв'язок між поколіннями і регіонами, між різними моделями пам'яті. Бібліотека покликана долати ворожі спекуляції на окремих сторінках нашої історії, як і її цілеспрямоване фальшування та перекручування. У цьому сенсі бібліотека є інструментом конструювання колективної національної пам'яті, модулятором цієї пам'яті.

Про рольові моделі бібліотеки дозволю собі кілька тез у контексті діяльності бібліотек (публічних, масових, університетських, наукових, галузевих тощо) у XIX–XXI ст.

На кінець XVIII ст. через російську колоніальну політику від Петра I до Катерини II українці повністю втратили автономію, українські землі стали частинами двох імперій – Австрійської та Російської. Будь-які державницькі інституції, громадянські свободи були ліквідовані через поширення кріпацтва, знищення міського самоврядування, нівелювання української шляхти як на правому, так і на лівому березі Дніпра, підпорядкування національної церкви й освіти імперським системам. Водночас цей час – XIX ст. – не лише вписується в європейську історію «довгого XIX ст.» (за Е. Гобсбаумом) з її боротьбою за демократію і свободу, а й відомий як доба «українського національного відродження» від виходу «Енеїди» І. Котляревського до революційних рухів початку XX ст.

В історії «довгого XIX ст.» виділяють три етапи: шляхетський або фольклорно-етнографічний (кінець XVIII – 30-ті рр. XIX ст.); народницький або культурницько-літературний (40-ві – 80-ті рр. XIX ст.); політичний (90-ті рр. XIX ст. – 1914 р.). Головним змістом як європейського, так і українського XIX ст. був національний рух і здобуття власної державності, над яким працювала і бібліотека. Роль бібліотеки можна визначити як *меморіально-модернізаційну*: від збереження свого в умовах руїни до конструювання національної ідеї під тиском модернізаційних процесів, які об'єктивно розгорталися в обох імперіях.

На першому етапі, що збігається з добою романтизму, відбувалося свідоме збирання досягнень народної культури (пісень, казок, легенд, прислів'їв, звичаїв, обрядів) для усвідомлення етнічно-національних витоків, їх осмислення, друкування і широка популяризація шляхтою серед широкого загалу. На другому етапі, попри імперські заборони на українське слово (Валуєвський циркуляр, Емський указ), оформився перший літературний канон, осердям якого був Т. Г. Шевченко, національний театр і музика. На третьому етапі в особі М. С. Грушевського була не лише науково оформлена ідея української державності, а й завдяки спільній діяльності свідомої національної інтелігенції об'єдналась під ідеєю соборності (П'ємонту) українського народу, розірваного імперськими володарями.

У роки Великої війни, Першої світової, формується наступна рольова модель, яку можна означити як *засадничо-незалежницька*. Це етап наших національно-визвольних змагань, коли після зняття заборони на українське слово, офіційно з 1905–1907 рр., стала активно працювати українська наукова і літературна еліта над поширенням українського слова, зверненого до своїх читачів, це постання української школи, заснованої на українських традиціях і орієнтованої на формування вільної особистості. Але, на жаль, більшовики зуміли обманом і мілітарною потугою побороти Українські національно-визвольні змагання 1917–1921 рр. За цих обставин значна частина української свідомої еліти виїхала за кордон, поповнивши вже ту частку переселенців-емігрантів, які почали активно пересуватися в європейський, і далі інший, американський світ ще в кінці XIX ст. Але ця еміграція істотно відрізнялась від першої хвилі (підприємливо-заробітчанської), оскільки була ін'єктована ідеєю самостійної державності. Про те, що ці емігранти, по суті, як чудово висловились Оксана Забужко, вивезли з України своєрідний *ковчег віри*, те, що не можна було зберегти в Україні в умовах радянського терору проти національного, але конче необхідно було зберегти. Зусиллями цих вигнанців українська книга була врятована від тоталітарного режиму, коли книга стала небезпекою для цього режиму і нищилася, заборонялася, лягала у спецхрані. Закладений у XIX – на початку XX ст. український канон (освітньо-культурний, ідейно-політичний, мистецький, науковий) зберігала еміграція і дбала про його творення, формування і комунікування з тими інституціями, які в андеграунді працювали все-таки на відновлення незалежності.

Третя рольова модель – *самодостатньо-ідентичнісна* – модель, яка припадає на 1920-ті рр., «наші 20-ті», що збігається з так званим періодом «українізації» (за змістом це радянська), але постала як результат розкріпачення українського слова після зняття заборон природної суспільної українізації під час революційних змагань. Для всіх пам'ятний спалах літературної культури 20-х рр., не випадково нинішні працівники Інституту книги, Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, які дбайливо піднімають оцю Атлантиду, назвали «наші 20-ті». Більшовики прагнули потопити національний світ, знищивши чи репресувавши авторів, спаливши чи заборонивши книжки, народжені як результат того національного піднесення, яке відбувалося в 1917–1921 рр. Абсолютно всі жанри книги та різноманітні стилі були представлені в українській літературі. І годі нам говорити, що ми якісь недостатні, неповноцінні, щербаті, у 1920-х українці заявили про себе як справжні європейці.

Далі, зі сталінського перелому 1929 р., встановлюється репресивна або, як дозволила собі назвати цю рольову модель – *репресивно-компрадорська*, як обслуговуюча радянську пропаганду, коли бібліотеки вимушені були як інституції працювати на радянську державу. І вони були невідьниками цієї ситуації, оскільки бібліотечний фонд повністю контролювався, поповнювався тільки за розпорядженням партійно-радянських органів, був підданий цензурі, вичищався тощо. Це була вимушена колаборація з владою, водночас у середовищі бібліотекарів завжди були такі, хто дбав про те, аби українське справжнє слово не завмерло, як до прикладу це робила заступник директора ВОУНБ Людмила Шпильова, надаючи заборонені видання професору Миколі Кравцю і молодим науковцям, яких він прилучав до цієї справи. Отже, коли ми звинувачуємо навіть радянські бібліотеки, ми пам'ятаємо, що жива свічка національної пам'яті все одно не згасала, носіями були окремі люди, які не дали знищити, розкрасти, розбазарити, розкидати по антикварних лавках, нажитися комусь на українських книжкових коштовностях, дбайливо їх зберігали.

Після смерті Сталіна можемо говорити абсолютно свідомо про *дисидентську* модель, шістдесятницьку, коли піднялося нове покоління поетів, публіцистів, літературознавців, філософів тощо, які не лише творили нові книги, а й домагалися реабілітації української книги, започаткували масові заходи при бібліотеках. Наприкінці брежнєвсько-щербицької доби як вислід «тамвидаву» і «самвидаву» були закладені основи нової рольової моделі – *перебудовної*, коли «білі плями» історії оберталися на криваві через відкриття гіркої правди про сутність радянської системи на всіх її етапах.

У добу незалежності можна говорити про такі варіанти бібліотечної справи – як *ексклюзивна* модель, яка почала формуватися наприкінці перебудови і на ранніх роках нашої незалежності, коли основним інструментом було виключення тих шкідливих міфів і наративів, які були штучно вписані в нашу історію, прищеплені в нашу пам'ять як свої; тоді закладались основи формування свого національно-гомогенного наративу. Це був принцип виключення не свого, відмова від нього, такий варіант був потрібний, хоча був певною мірою небезпечним через свій радикалізм, коли оновлення могло зводитися до формальних заборон, не до кінця усвідомлено, але в будь-якому разі на початках це був досвід очищення.

Далі, в середині 1990-х рр. і до початку 2000-х, можна визначити модель як *амбівалентну*. Це залежало від тої політики, яку проводили державці, коли так звана багатовекторність української орієнтації і на Європу, і на Росію дезорієнтувала, зашкодила, через те стала можливою подвійна амбівалентна ідентифікація, коли зручний інструментальний термін «пострадянське» уможливив співіснування несумісного і неприйняттого. Тоді відступили найбільше простору для того, щоб в інформаційному просторі закріпився контент російського, який нині так важко долати через дуже продуману системну роботу російської федерації, яка мислила себе від самого початку володарем долі українців і не мала сумніву, що Україну поверне і вона нікуди не дінеться.

Наступний варіант починається від Помаранчевої революції і триває до революції Майдану, Революції Гідності. Це *інклюзивна* модель, коли ми усвідомили потребу формування нашої політичної нації та її культури шляхом свідомого включення різних національних барвників нашої політичної нації – українців. І тут напряду ми заговорили про больові сторінки в нашій

пам'яті, не соромилися говорити як про погроми доби революції, про дуже складну історію Голодомору, а потім Другої світової війни. Ми вчилися визнавати болі й нести відповідальність за свою історію. Бібліотеки працювали тут надзвичайно результативно. Ми навчилися чути, бачити інших автохтонів української землі й історичних цивілізацій, що спричинилися на історичному поступі України. Серед них такі національні меншини, як кримські татари, євреї, поляки, гагаузи, болгари, роми, греки тощо.

В сучасних умовах російсько-української війни бібліотека перейшла на мобілізаційну, мобілізаційно-громадянську модель, коли ми зшиваємо наше суспільство через усвідомлене знання, бо бібліотека – це не довільні просторікування, це свідоме формування своєї будови – нашого українського Нового Парфенону (за перформенсом 2017 р. від аргентинської художниці Марти Мінухін у німецькому м. Кассель). Відтак, сучасна українська бібліотека зводить свій «храм свободи», відновлюючи нашу європейськість, нашу демократію. Бібліотека – це виключна інституція в сьогоденні збереженні і не тільки збереженні, а й визначенні місця України в європейському просторі.

УДК 028.5-057.87

Читацькі смаки крізь призму літературних ієрархій та репутацій

Віннічук Алла Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри української літератури
факультету філології й журналістики ім. М. Стельмаха
ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського

У статті простежено історичний розвиток та формування літературних смаків. Охарактеризовано поняття «літературний верх», «літературний низ», «белетристика», запропоновано їх жанрові різновиди. Окреслено коло читацьких інтересів сучасної молоді.

Ключові слова: читацький смак, класика, белетристика, масова література.

The article traces the historical development and formation of literary tastes. The concepts of «literary top», «literary bottom», «fiction» are characterized, and their genre varieties are offered. The range of reading interests of modern youth is outlined.

Keywords: readers' taste, classics, fiction, mass literature.

З історії розвитку та формування читацьких смаків. У давній літературі основним жанром ораторсько-публіцистичної прози була проповідь – твір урочистого релігійно-повчального змісту, який завдяки виразній художній специфіці увійшов до системи літературних жанрів. Існувало два основні типи проповідей: урочиста та щоденна, які передбачали різну підготовку слухацької аудиторії. Урочиста була розрахована на підготовленого до будь-яких художніх і ораторських тонкощів слухача, її проголошували на великі християнські свята для князівської верхівки, церковної еліти; щоденна (проста) – на невибагливого пересічного слухача (ремісників, простолюдинів). Пізніше в українському селянському й містечковому середовищі центром читання стала література релігійно-морального змісту, «божественна», а також твори розважального, авантюрного характеру.

В Україні перші спроби синтезувати високу літературу з народною словесністю належать Герасиму і Мелетію Смотрицьким (кінець XVI – початок XVII століття).

У XIX столітті ця проблема теж хвилювала передових діячів. Так, М. Драгоманов обґрунтував програму розвитку літератури «знизу догори», радив поступово розширювати тематичні обрії, вдосконалювати художню форму, збагачувати національне письменство перекладами шедеврів світової літератури. Б. Грінченко підкреслював важливу роль літератури в духовному

житті народу й у процесі піднесення його національної свідомості, виступав за створення високоідейної за змістом і досконалої за формою літератури, зрозумілої й близької широким масам. І. Франко у статті «Женщина-мати» окреслив коло дитячого читання: «До того годяться дуже добре многи із англійського перекладені сочинення, як знаний всім «Робінзон» і життя дяді Тома, опрацювання Куперового «Соколиного ока» ... Повісті Основ'яненка і Устияновича, Шевченкові «Гамалія», «Наймичка» і «Максимова криниця»...» [6].

XX століття загострило протиріччя між читацьким досвідом більшості й художньо освіченої меншості. В епоху світових війн, тоталітарних режимів, тотальної урбанізації масовий читач закономірно відчужується від духовних і естетичних традицій і далеко не завжди отримує щось позитивно значуще. Про бездуховні маси, переповнені життєвою пожадливістю й споживацькими настроями, писав 1930 року іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет у соціально-філософському есеї «Бунт мас» [5]. Виступаючи представником цілісного напрямку теорії еліт, учений звертає увагу на природний розподіл суспільства на духовну еліту, яка створює нові цінності, і пасивну масу, яка несвідомо наслідує стандартизовані звички. Філософ акцентував на тому, що головна мета людської діяльності – творчість, відкриття і втілення у житті нових цінностей. На думку науковця, вигляд масової людини XX століття пов'язаний передусім із тим, що нова епоха почуває себе сильнішою за всі попередні та спонукає до засвоєння справжнього, високого мистецтва.

Однак коло читання широкої публіки будь-якої епохи досить різноманітне. Воно не зводиться до примітивного читива й уключає в себе літературу, яка має чимало достоїнств, і, безперечно, класику. Художні інтереси так званого масового читача виходять за рамки творів тривіальних, одноманітних, низькопробних.

Своє художнє призначення літературні твори виконують по-різному. У зв'язку з цим поширеними є такі поняття, як *висока література*, *масова література* і *белетристика*. Чіткість розмежування названих феноменів у сучасному літературознавстві відсутня, поняття літературного *верху* й *низу* породжують різні суперечки, однак спроби впорядкування літературних фактів у певні ієрархії з'являються постійно.

Висока література. Словосполучення *висока література* не має смислової визначеності, однак є логічним виділенням з усієї літературної маси тієї її частини, яка заслуговує на увагу й яка виконує своє культурно-художнє призначення. Вершину цієї літератури прийнято називати *класикою* – тією частиною художньої словесності, яка цікава й авторитетна для цілого ряду поколінь.

Слово *класичний* використовується літературознавцями в різних значеннях: класики як письменники античності протиставляються авторам Нового часу, а представники класицизму, які теж іменуються класиками, – романтикам. В обох випадках за словом *класичний* стоїть уявлення про порядок, міру, гармонію. Літературознавчий термін *класичний стиль* пов'язують з уявленнями про гармонійну цілісність і мислять як орієнтир для кожної національної літератури.

У словосполученні *художня класика* міститься уявлення про значущість, масштабність творів. Літературна класика є сукупністю творів першого ряду, це верх верху літератури. Вона розпізнається тільки ззовні, зі сторони, з іншої, наступної епохи. Класична література (й у цьому її суть) активно включена в міжепохальні (трансісторичні) стосунки. Класиками (авторами визначних, всесвітньо відомих творів, чия спадщина стала надбанням не лише національної, а й світової літератури [4, с. 353]), були А. Данте, Й. В. Гете, В. Шекспір, Д. Голсуорсі, К. Гамсун, В. Реймонт, Т. Манн та ін.

На думку літературознавців, поспішне зарахування письменника до рангу класиків ризиковане і не завжди бажане. Говорити тому чи іншому письменнику-сучаснику, що він живий класик, належить тільки в гіпотетичному плані. Автор, визнаний сучасниками, – тільки кандидат у класики, бо кумири свого часу – це ще не класики. Отже, питання про те, кого називати класиком, належить не сучасникам письменника, а його нащадкам. Слушною у цьому аспекті є думка П. Білоуса: «Потурання читацькій публіці, скороминущим смакам художньо ослаблюють літературу. Смаки публіки, соціальні замовлення змінюються, а написані в догоду

їм твори з часом стають непотрібними й неактуальними. Безслідно зникають у літературному плині. Залишається у духовному світі лише написане на високому художньому рівні і відповідно до завжди важливих загальнолюдських цінностей» [1, с. 207].

У складі літературної класики розрізняють авторів, які мають *світове значення* (Гомер, Данте, Шекспір, Гете), і *національних класиків* – письменників, які мають найбільший авторитет в літературах окремих народів (в українців – Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка).

Масова література. Словосполучення *масова література* має різні значення. У широкому розумінні – це все те в літературі, що не отримало високої оцінки художньо освіченої публіки, але більш поширеним є уявлення про масову літературу як про літературний низ, що бере початок у класично орієнтованих теоріях. *Масова література* – це сукупність популярних творів, які розраховані на читача, не залученого або мало залученого до художньої культури, невибагливого, який не має достатньо розвинутого смаку і шукає в друкованій продукції тільки розваг. Масова література (словосполучення, яке вкорінилося в українській традиції) позначається в інших країнах по-різному: терміном *популярна література* – в англійській літературно-критичній традиції, *формульна література* – в американській, *тривіальна література* – в німецькій, *паралітература або бульварна література* – у французькій.

Головною класифікаційною одиницею масової літератури є жанрово-тематичні канони, що являють собою формально-змістові моделі прозових творів, побудованих за певною сюжетною схемою. Їм властива спільна тематика, певний набір персонажів, готовий контекст емоцій, настроїв, ідей. Визначимо *жанрово-тематичні канони масової літератури*:

- пригодницька література (твори, сюжетну основу яких становить розповідь про незвичайні пригоди, захопливі мандрівки, географічні відкриття; різновиди: пригодницька повість, авантюристичний роман, вестерн тощо);

- детективна література (прозові твори, в яких розкривається певна таємниця, пов'язана зі злочином; різновиди: класичний детектив-загадка, детектив шпигунський, історичний, кримінальний, культурологічний, політичний, «крутий» тощо);

- кримінальна література (на відміну від детективної, тут загадки не відгадують, це «романи звичайні», «романи атмосфери», дуже часто цей жанр обирають автори «чорного роману», більш відомого як «нуар», що в перекладі з французької означає «чорний»);

- трилери (події не просто переповідаються, а відбувається нагнітання атмосфери; трилери можуть бути детективними, кримінальними, фантастичними, містичними тощо);

- фантастика (жанр художніх творів, в якому за допомогою додавання вигаданих уявних елементів створюється світ, відмінний від реального; *наукова* – про паралельні світи, паралельну реальність, *космічна* – про космос, інопланетян, клонування та штучний інтелект; *бойова* – військові дії, що відбуваються в далекому майбутньому тощо);

- фентезі (може розглядатися як підрозділ фантастики, але частіше її виокремлюють як самостійний жанр з усіма відповідними канонічними законами; вихідною моделлю може слугувати «Володар пернів» англійця Дж. Толкієна);

- жахи (жанр художньої літератури, що початково мав на меті викликати в читача відчуття тривоги, страху; твори про чудовиськ, упирів, відьом, болотників, домовиків);

- жіночі (дамські, сентиментальні, рожеві) романи (women's fiction – література зорієнтована на читачок; твори про щасливе або нещасливе кохання, загублених та віднайдених дітей; існують «жіночі» детективи, кримінальні мелодрами, містично-любовні сентиментальні історії).

Проведене нами анкетування серед студентської молоді дає змогу висновкувати: 69 % опитуваних, що вважають себе естетамі, знавцями класичної літератури, читають масову літературу, а 40 % могли б стати її авторами.

Серединна сфера літературної творчості. У широкому значенні слово *белетристика* означає художню літературу, у вузькому – оповідну прозу. Белетристика – це література другого ряду, неklasична, але яка має незаперечні достоїнства і відрізняється від літературного низу, тобто це серединний простір літератури.

У літературознавчому словнику-довіднику зазначено, що «...белетристикою називають прозу, для якої характерні гостросюжетність, інтрига, несподівані перипетії, що завжди приваблюють широкі кола читачів. Все частіше в сучасному літературознавстві белетристика позначає легку, жваву, доступну розповідь про якусь подію чи наукову проблему, відому постать з метою її популяризації» [4, с. 81–82].

Белетристика неоднорідна, у її сфері значущим є коло творів, які не мають художньої масштабності чи яскраво вираженої оригінальності, але які порушують важливі для своєї країни чи епохи проблеми, що відповідають духовним і інтелектуальним запитам сучасників. Такими є прозові твори Грицька Григоренка, Г. Барвінок, Марко Вовчок, Ю. Федькович та ін. Часто буває так, що книга, яка знайшла живий відгук сучасників, із часом випадає з читацького обігу, стає фактом історії літератури (історична проза Н. Кибальчич, М. Грушевського, А. Чайковського, А. Лотоцького).

Поряд із белетристикою, яка осмислює проблеми свого часу, широко побутують твори, написані з метою розваг, на легке, неінтелектуальне читання. Ця гілка белетристики тяжіє до авантюристичності й формульності, але вона відрізняється від масової продукції. Тут обов'язково присутня авторська індивідуальність. Вдумливий читач завжди бачить різницю між такими авторами, як Артур Конан-Дойль, Жорж Сіменон, Агата Крісті. Твори, які спочатку сприймалися як розважальні, можуть витримувати випробування часом і якоюсь мірою наблизитися до статусу літературної класики. Така, наприклад, доля романів А. Дюма-батька, які протягом півтора століття захоплюють читачів різних країн.

Увагу шанувальників книги викликають то одні твори, то інші, досить протилежні за своєю змістовою й художньою орієнтацією. Так, упродовж останніх десятиліть підвищився інтерес до творчості письменників, які зафіксували буття як дисгармонічне і які схильні до універсалізації трагізму, скептицизму, песимізму (Франсуа Війон, Шарль Бодлер, Франц Кафка). Реалістичні романи, де автори виявили свою довіру до гармонійних начал буття, відійшли на другий план, натомість читацька перевага – на боці письменників-модерністів і постмодерністів. Суголосність умонастроїв авторів духу епохи сприйняття – чи не головний фактор читабельності творів і динаміки їх репутацій.

Проведене нами анкетування вказує на різнобічні зацікавлення студентської молоді (див. порівняльну таблицю, 2022, 2023 рр.).

2022 р.	2023 р.
Назвіть авторів, яких ви читали не тому, що потрібно, а тому, що хочеться	
Українські автори: М. Коцюбинський, І. Багрянний, С. Жадан, Ю. Іздрик, Д. Корній, О. Карпенко, М. Ткачівська, Люко Дашвар, І. Роздобудько Зарубіжні автори: Еріх Марія Ремарк, Рей Бредбері, Стівен Кінг, Говард Лавкрафт, Джоан Роулінг, Голлі Блек, Дот Гатчисон, Курт Воннегут, Тілі Коул, Ден Браун, Фредрік Бакман, Террі Пратчетт, Ніл Гейман, Агата Крісті	Українські автори: В. Лис, Ю. Сливка, Т. Цой, О. Забужко, М. Дочинець, Л. Костенко, В. Стефаник, С. Талан, Н. Гуменюк, С. Жадан, Є. Гуцало, М. Матіос, О. Забужко Зарубіжні автори: Джоан Роулінг, Фредрік Бакман, Френсіс Фіцджеральд, Джером Селінджер, Джек Лондон
Назвіть книги, які ви читали більше, ніж один раз	
Українські автори: М. Коцюбинський «Дорогою ціною», І. Багрянний «Тигролови», Д. Корній «Зозулята зими» Зарубіжні автори: Рей Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», Еріх Ремарк «Ніч в Лісабоні», Харпер Лі «Убити пересмішника», Діана Вінн Джонс «Мандрівний замок Гаула», Ден Браун «Код да Вінчі», Туве Янсон «Країна Мумі-тролів»	Українські автори: М. Коцюбинський «Цвіт яблуні», «Тіні забутих предків», Є. Гуцало «Голодомор», У. Самчук «Марія» Зарубіжні автори: Джон Фаулз «Колекціонер», Альбер Камю «Чума», Джеймс Борг «Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування»

Отже, результати анкетування засвідчили, що коло читацьких інтересів студентської молоді – це різножанрова література, яка поєднує реалії та фантастику, відображає історичний досвід націй; а процес читання є основою для формування їхньої культури, освітніх та інформаційних потреб, смаків, пізнання нового та розширення світогляду.

Список використаних джерел

1. Білоус П. Теорія літератури : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 328 с.
2. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема. *Слово і час*. 2007. № 6. С.3–8.
3. Дімаров А., Кухарчук Р. Про читабельність літератури і не тільки. *Кур'єр Кривбасу*. 2000. № 125–126. С. 3–10.
4. Літературознавчий словник-довідник. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
5. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. URL: <http://surl.li/eqgpt> (дата звернення: 30.09.2023).
6. Франко І. Жінчина-мати. URL: <http://surl.li/lrrpn> (дата звернення: 30.09.23).
7. Царук І. Найгірше те, що почала стиратися різниця між масовою й елітарною літературою. *День*. 2004. 4 березня.

УДК 004.77:001.89+024

Інформаційні технології як засіб підвищення мотивації до читання дітей

*Конасова Ольга Ярославівна,
директор КЗ ЛОР «Львівська обласна бібліотека для дітей»*

У статті розкрито діяльність Львівської обласної бібліотеки для дітей щодо використання інформаційних технологій для розвитку та посилення інтересу підростаючого покоління до читання книг.

Ключові слова: *цифрові навички, професійні компетентності, інформаційна грамотність, діти, читання, програмування, інформаційні технології.*

The article describes the activities of the Lviv Regional Library for Children regarding the use of information technologies for the development and strengthening of the younger generation's interest in reading books.

Keywords: *digital skills, professional competences, information literacy, children, reading, programming, information technologies.*

У сучасному цифровому світі, де діти перебувають під впливом широкого спектра розважальних технологій, популяризація читання серед дітей може бути викликом.

Однак у Львівській обласній бібліотеці для дітей з'явилася особлива ініціатива – створення STEAM студії Lev-IT, яка успішно поєднала науку, технології та читання, сприяючи розвитку в дітей цінної навички – любові до книг.

STEAM студія Lev-IT є проектом, спрямованим на використання сучасних технологій, електронних ресурсів, друку 3D-моделей, використання віртуальної реальності та багато іншого, для зацікавлення дітей до читання та розширення їхніх знань. Одним із ключових завдань студії є створення простору, де діти можуть експериментувати, досліджувати та розвивати свою творчість. STEAM студія Lev-IT пропонує також різноманітні заходи, які поєднують читання з технологіями. Це може бути читання книг на тему науки або технологій, створення проєктів, пов'язаних із читанням та технологіями, та участь в спеціальних заходах, які сприяють розвитку читацьких навичок та креативності.

Одним із найкращих прикладів роботи STEAM студії Lev-IT є проєкт «Школа цифрової творчості», яка проходить під час зимових та літніх канікул.

«Школа цифрової творчості» – це калейдоскоп різноманітного пізнавального та практичного досвіду. Мета – показати, що інформаційні технології та читання цілком поєднані заняття, а справжня формула успіху = читання + вивчення!

Кожен день школи проходив під гаслом нової теми. Наприклад:

День 1. Тема: «Я – ілюстратор».

На занятті діти дізнались про видатних дитячих ілюстраторів, про види ілюстрацій та їх створення, споглядали неперевершені малюнки, гортаючи сторінки популярних книжок. А також переглянули відеоролик – інтерв'ю з відомою художницею Євгенією Перепелицею, в якому вона розповіла та показала, як створюються ілюстрації, скільки часу займає їхня обробка та що надихає її на створення малюнків.

У наш час ми можемо створити ілюстрацію в цифровому форматі за допомогою комп'ютерної графіки, на комп'ютері або планшеті. Графічні редактори доступні для широкого використання. Такими програмами є: Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, Autodesk SketchBook, MyPaint, Artweaver, PixBuilder Studio, Inkscape та багато інших. Програми надають автору ряд можливостей для створення ілюстрації, анімації та іншої творчості. Діти дізнались про графічні редактори та їхні можливості, ознайомились із програмою 3D Paint, вивчили основні інструменти програми та створили ілюстрації до казки Г. К. Андерсена «Снігова королева».

Наприкінці заняття школярі перевірили свої знання казок, відповівши на питання інтерактивної вікторини «Kahoot».

День 2. Тема: «Програмуємо кінцівку твору».

На занятті учні ознайомились з твором львівської письменниці Наталки Малетич «Привид, який не міг заснути». Послухавши казку, діти запропонували свої кінцівки твору та запрограмували їх за допомогою програми Scratch, створивши гру «Хованки з привидами».

Продовжуючи тему, дізнались про ще одного персонажа з книжки А. Хуснутдінова – привида, який не пам'ятає, що з ним трапилося і наполегливо шукає вихід із таємничого підземелля. Одна за одною на його шляху з'являються непрості загадки. Хто і за що його ув'язнив? Діти занурилися у світ головного героя Нокса за допомогою доповненої реальності, щоб вибратися з лабіринту запитань. Казка про добро та любов ожила в реальному житті.

У другій частині заняття школярі ознайомились з книжкою М. Морпурго «Сніговик». Прочитали найцікавіші уривки твору, а також дізнались про традиції святкування Різдва в різних країнах світу. Добрі ілюстрації «Сніговика» викликали справжню насолоду від книги, а щиру дружбу хлопчика та Сніговика діти показали в грі «Веселий сніговик», що створили у Scratch, продовживши історію за власним задумом.

День 3. Тема: «Магія в Canva».

На занятті діти занурилися у чарівний світ магії й здобули неймовірні враження від споглядання великих ілюстрованих видань про Гаррі Поттера. Пригадали магичні заклинання, улюблені епізоди й дізнались багато цікавого про фантастичних звірів.

Діти ознайомились із платформою графічного дизайну Canva, вивчили її інструменти й можливості.

Використавши шаблони, «чарівну» графіку, «фантастичну» анімацію, звук і «магічні фішки», учні створили презентацію улюбленої книжки та продемонстрували її як буктрейлер. Власний задум й оригінальний дизайн дозволили дітям досягти бажаного результату.

За допомогою інтерактивної вікторини «Kahoot» маленькі чаклуни позмагались у своїх знаннях «поттерівських» пригод.

День 4. Тема: «Аліса в країні 3D».

Діти мали змогу розглянути дивовижні книжки про Алісу, видані різними видавництвами та проілюстровані різними художниками. Найбільше захоплення викликали книжки з доповненою реальністю видавництва «Ранок» з ілюстраціями Є. Гапчинської, 3D-книжка з музичним супроводом видавництва «Махаон» та книжки видавництв «Vivat», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Фактор».

Діти дізнались про цікаві факти з життя письменника Л. Керрола та історію написання повісті-казки. Переглянувши буктрейлер до книги та розповівши деякі уривки з твору, визначили символічні предмети, які згодом учні створили за допомогою 3D-ручки.

Також на занятті ознайомились із програмою Tinkercad – безкоштовною онлайн-платформою для 3D-моделювання. Tinkercad надає наступному поколінню дизайнерів та інженерів базові навички для 3D-дизайну, електроніки та кодування. Діти змогли створити просту 3D-модель капелюха Божевільного Капелюшника, побачили як працює 3D-принтер й отримали одну модель у подарунок.

День 5. Тема: «Комікс – особливий вид мистецтва. Створення коміксів за допомогою вебсервісів».

На занятті школярі дізнались історію створення коміксів, про їхні види і про загальні правила їх створення. Гортаючи сторінки улюблених коміксів, діти придумували свій сюжет з незвичайним розвитком подій.

Ознайомившись з різними вебсервісами для створення коміксів, вибрали онлайн-ресурс StoryboardThat, у якому і втілили свої ідеї. Програма має безкоштовну базову версію, що дозволяє створювати по два комікси на тиждень.

Ще один проєкт, який проходив у нашій бібліотеці в рамках проєкту Meet and Code «Прочитай книгу – напиши код», теж був покликаний мотивувати дітей до читання завдяки серії книжок «Видатні особистості» видавництва «ІРІО». В межах цього проєкту ми реалізували три заходи, присвячені Коко Шанель, Стіву Джобсу та Ніколі Теслі.

Наприклад, по книзі про Коко Шанель пройшов «Fashion Code Book». Цим заходом ми показали дівчаткам, що ІТ, мода і читання цілком поєднані заняття і що програмні продукти розробляються не лише для бізнесу та адміністрування мереж. Вони створюються для широкого кола звичайних користувачів, серед яких половина жінок. Отож, щоб бути конкурентоздатним на ІТ-ринку недостатньо лише знань основ інформатики. Потрібно всебічно розвиватися та цікавитися новітніми технологіями, розробками, навіть в індустрії моди і краси. Зважаючи на те, що на подіумах з'являються дрони, онлайн можна придбати що завгодно з одягу, 3D-принтери друкують підшви для взуття, гудзики та аксесуари, то сміливо можна заявити, що технології інтегруються в усі галузі життя людей.

Окрім акценту на науці та технологіях, студія Lev-IT пропонує заняття з програмування, ментальної арифметики та підготовки до школи. Ці додаткові програми розширюють знання та допомагають дітям розвивати інші важливі навички. Наприклад, програмування дає можливість вивчати основи кодування та комп'ютерної логіки. Діти можуть навчитися використовувати різні мови, такі як Scratch, Python або JavaScript, і створювати власні проєкти, такі як вебсайти, ігри або анімацію. Це допомагає дітям розвивати творчість, критичне мислення та м'які навички.

У результаті ініціативи, такої як STEAM студія Lev-IT, читання є не просто обов'язковим завданням або розвагою, а стає цікавим шляхом для здобуття нових знань та розширення світогляду. Такий підхід сприяє читанню, розвитку критичного мислення, творчості та інтелектуальному росту дітей.

Загалом інформаційні технології відкривають нові можливості для бібліотек у залученні дітей до читання. Ініціативи, подібні до STEAM студії Lev-IT, демонструють, як ефективно поєднати читання з інноваційними технологіями, створюючи унікальні простори, які заохочують дітей до активної взаємодії з книгами та навколишнім світом. Ці ініціативи відкривають новий шлях до підвищення мотивації дітей до читання та стимулюють їхній розвиток у сучасному інформаційному суспільстві.

Технологічний прогрес привів до того, що технології впливають на всі сфери нашого життя. І дуже важливо вміти використовувати цифрові можливості з користю. Цього ми навчаємо наших дітей. Вивчення різноманітних програм та ресурсів ми тематично поєднуємо з читанням цікавих книжок. Користь від читання книжок – беззаперечна, бо читання стимулює розумову діяльність людини, покращує пам'ять і підвищує творчий потенціал, допомагає розширити словниковий запас і підвищити інтелектуальний рівень. Книжка може надихнути на створення проєктів, ідей або набуття будь-якого іншого цінного досвіду.

Отож, ми вивели для себе таку формулу: для натхнення – книжка, для навчання – комп'ютер!

Список рекомендованої літератури

1. Керролл, Льюїс. Аліса в Задзеркаллі / Керролл, Льюїс ; іл. Р. Інґпена, пер. з англ. В. Панченко. – 191 с.
2. Ролінг, Дж. К. Гаррі Поттер і Таємна кімната / Дж. К. Ролінг ; з англ. пер. Віктор Морозов, за ред.: Івана Малковича та Петра Тарашука. – 345 с.
3. Ролінг, Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / Дж. К. Ролінг ; з англ. переклав Віктор Морозов ; за ред.: Івана Малковича та Петра Тарашука ; обкл.: Владислав Єрко, Віктор Баріба. – 314 с.
4. Малетич, Наталка. Привид, який не міг заснути / Наталка Малетич ; іл. Наталі Чорної. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2020. – 31 с.
5. Хуснутдінов, Антон. Нокс. Кризь свідомість / Антон Хуснутдінов ; іл. авт. – 30 с.
6. Шамблен, Жоріс. Щоденники Вишеньки. = Carnets de Cerise. Том 1. Завмерлий зоопарк / Жоріс Шамблен ; іл. Орелі Нейре ; пер. з фр. Денис Тимошенко. – 76 с.
7. Смурфи і яйце : три історії про Смурфіків від Реуо : пер. з фр. ; авт. (сценарій) І. Дельпорте, Пейо. – 64 с.

УДК 028.8:792]:027.5(477.44)

Популяризація читання за допомогою засобів театрального мистецтва

*Побережна Тетяна Іванівна,
директор Вінницького академічного обласного театру ляльок,
аспірантка кафедри артменеджменту та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

У статті представлені традиційні та новітні форми популяризації читання в бібліотеці за допомогою засобів театрального мистецтва.

***Ключові слова:** промоція читання, розвиток читацьких інтересів, формування культури читання, театральне мистецтво на допомогу популяризації читання.*

The article presents traditional and modern forms of popularization of reading in the library using the means of theatrical art.

***Keywords:** promotion of reading, development of reading interests, formation of reading culture, theatrical art to help popularize reading.*

Люди перестають мислити, коли перестають читати.

Д. Дідро

Життя – коротке, мистецтво – вічне.

Гіппократ

У сучасному динамічному світі, котрий стає більш віртуально-мультимедійним, все важче зацікавити дітей та молодь читанням. Однак роль книги, читання в процесі становлення, всебічного розвитку та формування особистості залишається незамінною. Тому форми і методи популяризації книги, читання повинні змінюватися та відповідати сучасним запитам. Варто використовувати як традиційні, так і інноваційні підходи до проведення цієї роботи.

Ніхто не заперечуватиме, що читання – головне вміння людини в житті, без якого вона не може досягнути навколишній світ. Бібліотекам важливо зацікавити читача книгою як джерелом інформації, проте не менш важливим є формування культури читання, художнього смаку, читацьких інтересів, читацької компетентності.

Ефективною у процесі промоції читання є співпраця бібліотек із мистецькими установами. Сприйняття мистецтва, як і книги, формується всім життям людини й загальними здобутками культури суспільства. Мистецтво з його унікальними можливостями впливу на особистість має розглядатися бібліотекарями не тільки як джерело розвитку художніх здібностей

користувача, а також як формування його духовного і творчого потенціалу, образного мислення та загальнокультурних і соціокультурних компетентностей.

Популяризація літератури та проведення в бібліотеках різних мистецтвознавчих заходів допомагають користувачам бібліотек: навчитись сприймати різні види, жанри, стилі і напрями мистецтв, розвивати художній смак, характеризувати основні засоби візуального, музичного, хореографічного, театрального мистецтва, познайомитися з роботами найвидатніших митців світу, краю, кращими здобутками світової та вітчизняної культури.

Бібліотеки проводять різнопланові заходи, як традиційні – презентації книг, круглі столи, літературно-мистецькі вікторини, літературні конкурси книжково-ілюстративні виставки, так і активно впроваджують інноваційні форми – це культурно-дозвіллеві заходи «Літературна кав'ярня», «Літературні посиденьки», «Книжковий подіум», виховні заходи «Книги живуть, поки їх читають», «Любіть книгу і вмійте її берегти», ерудит-лото «Сторінками улюблених казок», інтелектуально-розважальна гра «Ерудит», флешмоби, флешакції, майстер-класи, відеоролики, вебквести, створюють буктрейлери. Переважна більшість заходів відбувається в активній формі, що стимулює творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення дітей та молоді.

Наведемо яскраві приклади проведення спільних заходів бібліотек і мистецьких установ Вінниччини, які стали не лише непересічними подіями в житті міста, але й дали позитивний результат – залучення до бібліотеки, а відтак до читання книги дітей і молодь.

Цьогоріч у березні в рамках відзначення Міжнародного дня театру та Міжнародного дня лялькаря у відділі художньої культури та мистецтв Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського відбулася презентація книги театрознавця, театрального критика Алли Підлужної «Гра в ляльки» (2022).

На заході переважала розмова саме про ляльковий театр, адже книга, яку презентували, розповідає про життєвий і творчий шлях видатного українського режисера театру ляльок, народного артиста України, заслуженого діяча мистецтв Польщі, театрального педагога, нашого земляка Юрія Сікала.

Авторка Алла Підлужна в онлайн-форматі презентувала присутнім свою книгу. З цікавою розповіддю про родину Сікала виступила керівниця літературно-драматургічної частини Вінницького обласного академічного українського музично-драматичного театру імені М. Садовського Світлана Фицайло та подарувала за дорученням авторки презентовану книгу обласній бібліотеці.

Ляльковий театр – це мініатюрне диво, маленький світ, який вражає уяву як дорослих, так і дітей буянням фарб і різноманітністю сюжетів, зачіпає нотки захоплення в душі кожної людини.

Учасники заходу із захватом сприйняли виступ художника-оформлювача ігрових ляльок Вінницького академічного обласного театру ляльок Анатолія Молдована – саме він виготовляє механізми, котрі дають можливість лялькам кивати головою, «розмовляти», ходити. А на завершення був неймовірний концертний номер «Вибухове кохання» у виконанні акторів Вінницького академічного обласного театру ляльок.

Захід супроводжувала книжково-ілюстративна виставка «Театр – початок мистецтва всього світу».

Заступник директора з основної діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського Ольга Коновальчук та завідувачка відділу художньої культури та мистецтв Людмила Киричок подякували всім учасникам й запросили відвідувати вистави театрів та знайомитись із виданнями, присвяченими цьому дивовижному виду мистецтва.

Більшість присутніх на заході, а це переважно студентська молодь, виявили бажання стати користувачами бібліотеки та більш предметно ознайомитись із виданнями, присвяченими мистецтву лялькарів, а також відвідати вистави Вінницького академічного обласного театру ляльок.

Варто зосередити увагу й на такому культурно-мистецькому заході, як фестиваль «VinBookFest», який традиційно проводить ЗК «Вінницька міська централізована бібліотечна

система» за підтримки Вінницької міської ради, а також БФ «Відкрита книга» та ГО «Культурний Всесвіт». Цьогоріч він відбувся в рамках відзначення 660-річчя заснування міста Вінниці. Книжковий фестиваль «VinBookFest» об'єднав авторів, читачів, працівників видавництв, бібліотекарів, митців. Його ідея полягає в підтримці та стимулюванні розвитку книговидавничої справи та книгорозповсюдження, у представленні нових українських творів і сучасних майстрів пера, в популяризації державної мови, вихованні культури читання та збагаченні фондів міських бібліотек.

Девіз нинішнього, уже 10, ювілейного фестивалю, який пройшов 9–10 вересня – «Книга – єднає! Вінниця – читає!». У програмі – зустрічі з відомими українськими письменниками (В. Захабурою, К. Пилипчук, М. Дочинцем, онлайн-зустріч з польським поетом Г. Козерою та ін.), презентації їхніх нових книг, автограф-сесії, виставка-продаж «Книжковий аванпост», майстер-класи, збір книг та коштів для українських захисників і ветеранів, що перебувають на реабілітації в медичних закладах.

Учасники відкритої дискусії «Читання: світло, укриття, зброя», а це громадські діячі, працівники культури та освіти, видавці, літератори, представники органів місцевого самоврядування – Олександр Афонін, Лариса Кравченко, Тетяна Побережна, Роман Єренський, Дар'я Паламарчук, Олена Гринчук, Олександр Вешелені (модератор), обговорювали вплив війни на читачів, творців та популяризаторів книжок.

Для наймолодших учасників фестивалю «VinBookFest» Вінницький академічний обласний театр ляльок організував виставу «Гусеня» за казкою Н. Гернет.

Тобто ми тут спостерігаємо поєднання традиційних форм промоції читання із засобами театрального мистецтва.

Відображення змісту літературного твору засобами театрального мистецтва викликає, без сумніву, навіть у наймолодших глядачів бажання більш глибоко з ним познайомитись, тобто прочитати друковану книгу.

Саме тому, поєднуючи традиційні та інноваційні форми роботи, бібліотекарі та митці у спільному тандемі та за підтримки батьків, освітян, книголюбів і громадськості працюють над тим, щоб заохочувати дітей та молодь до читання, зацікавити книгою, стимулювати до використання в бібліотеці наявних інформаційних ресурсів, розвивати вміння і навички пошуку інформації.

Використані джерела

1. Бессараб, А. О. Соціальнокомунікаційні заходи PocketBook щодо популяризації читання книг в Україні / Наукові записки. Серія «Соціальні комунікації» / Укр. акад. друкарства. – Львів, 2015. – Вип. 2. – С. 7–17. – Бібліогр. 20 назв.
2. Богосвятська, Анна Марія. Традиційна книга в епоху інформаційного цунамі, або Навіщо читати художню літературу / Анна Марія Богосвятська // Зарубіж. літ. в шк. України. – 2018. – № 2. – С. 10–15. – Бібліогр. в кінці ст.
3. VinBookFest [Електронний ресурс] : [сторінка у Facebook] / Заклад культури «Вінницька міська централізована бібліотечна система». – Електрон. дані. – Режим доступу: https://www.facebook.com/VINBOOKFEST/?locale=uk_UA (дата звернення: 18.09.2023). – Назва з екрана.

Бібліотека і промоція читання під час війни

*Мазур Тетяна Миколаївна,
завідувачка відділу наукової інформації та бібліографії
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті здійснено аналіз нових проєктів, що запроваджують бібліотеки щодо промоції читання, яке в період війни відволікає від проблем, стимулює пізнання нового, зберігає психічне здоров'я, додає сил і витримки, нагадує, що життя триває.

***Ключові слова:** війна, книга, Стратегія розвитку читання, проєкти, опитування, респонденти.*

The article analyzes new projects introduced by libraries to promote reading, which distracts from problems during the war, stimulates new knowledge, preserves mental health, adds strength and endurance, reminds that life goes on.

***Keywords:** war, book, Reading Development Strategy, projects, surveys, respondents.*

Війна назавжди змінила життя України, сенси існування та бачення майбутнього кожного громадянина нашої держави. Руйнування, втрати, щоденна загроза смерті тільки підсилили жагу до життя та прагнення вистояти, перемогти, відновитись та стати кращими.

Нині українські бібліотеки приймають виклики, породжені війною, та шукають рішення для подолання наявних проблем та загроз. Наразі особливої актуальності набули заходи з промоції книги і читання.

Адже на думку психологів:

1. Читання відволікає. Воно допомагає абстрагуватися від жахливої реальності, постійного перегляду новин і бодай на деякий час забути про війну. Можна взяти за звичку читати під час повітряної тривоги. Це допоможе з користю згаяти час і відволіктись від місця й ситуації, в яких перебуваєш. Якщо довго читати, настає момент, коли існує лише книга. Такі моменти дуже корисні, аби перемкнутися увагу.

2. Стимулює пізнання. Деякі книжки – з історії, філософії, культури та політики – допомагають краще відрефлексувати те, що відбувається в Україні зараз. А також поглибити знання про становлення нашої нації, зрозуміти, які були передумови й причини кривавої війни, а часом навіть і заспокоїтись.

3. Зберігає психічне здоров'я. Читання допомагає знизити тривожність, сфокусуватися на моменті тут і зараз і навіть краще спати. А ще воно знижує стрес, поновлює емоційний ресурс, допомагає мозку впоратися з невідомістю.

4. Додає сил і витримки. Особливо це стосується книжок, які описують події, схожі на ті, що переживають зараз українці.

5. Нагадує, що життя триває. Психологи радять за можливості повертатися до звичних ритуалів. І читання – одна з таких активностей, доступна зараз усім. Це те заняття, що допомагає відчувати себе, як у мирний час, коли можна було просто сісти та спокійно почитати книгу. Це ритуал, який допомагає знаходити часточку нормальності у своєму житті й нагадує, що воно продовжується навіть під час війни.

6. Книжки – чи не найпростіший спосіб навчатися нового навіть у бомбосховищі. А після війни здобуті знання обов'язково знадобляться.

Яким чином повномасштабна війна вплинула на читання громадян України вивчала компанія «Нью Імідж Маркетинг Груп» на замовлення Українського інституту майбутнього. З 13 по 18 квітня 2023 р. було проведено онлайн-опитування українців на тему «Практики читання під час війни». За його результатами 39 відсотків з усіх респондентів зазначали, що в перші весняні місяці вторгнення зовсім не читали книжок. 18% учасників опитування відміча-

ли, що практики читання книг у перші місяці повномасштабної війни не змінилися, 17% – що війна змусила їх читати більше (або почати читати), 15% – зрідка відкривали улюблені книжки з метою стабілізації психіки, 6% – продовжили читати професійну літературу, 5% – змінили тематику / напрямок книг.

Майже половина (49%) респондентів зазначали, що читання – це спосіб зберегти себе, особливо під час війни, ще 42% – читання вчить ухвалювати кращі рішення, навіть у тяжких обставинах, тому необхідно розвивати цю навичку. 24% учасників опитування відмічали, що читання української літератури – форма спротиву, 21% – читання і купівля книжок є формою економічної підтримки української культури. При цьому 27% опитаних зазначали, що під час війни не до книжок та довгих текстів, дану відповідь рідше за інших обирали респонденти старшої вікової категорії, при цьому вони частіше за інших зазначали, що читання є спосіб зберегти себе та вчить ухвалювати кращі рішення, навіть у тяжких обставинах.

Під час повномасштабної війни кількість прочитаних книжок знизилася, так 42% респондентів зазначили, що після 24 лютого 2022 р. прочитали/прослухали (бодай фрагментарно) до 5 книг, 16% – від 5 до 10 книг, 10% – від 10 до 20 книг, 9% – понад 20 книг, 23% – не прочитали жодної книги. Жінки, респонденти старшої вікової категорії та кияни в середньому прочитали більшу кількість книг як до повномасштабного вторгнення, так і після його початку.

Повномасштабна війна в Україні вплинула на відвідування бібліотек, так до 24 лютого 2022 р. 30% респондентів з різною частотою відвідували бібліотеки, а після 24 лютого – лише 19%.

Як показало дослідження, після початку повномасштабного вторгнення вподобання читачів дещо змінилися – популярності набули нові теми / напрямки книг, а саме:

– Опис та аналіз військових подій, що відбувалися у світі – до 24 лютого 2022 р. – 18%, після – 42%.

– Публіцистична, аналіз поточних соціально-політичних подій – до 24 лютого 2022 р. – 25%, після – 32%.

– Історія України від давнини до сьогодення – до 24 лютого 2022 р. – 25%, після – 31%.

Опитуванням зафіксовано такі основні теми статей, які респонденти читають після початку повномасштабної війни:

– Описи і аналіз військових подій, що відбувалися у світі (52%),

– Публіцистика і аналіз поточних соціально-політичних подій (34%),

– Історія України від давнини до сьогодні (33%),

– Медицина, здоров'я, краса (27%),

– Психологічні статті (24%),

– Історичні, біографічні в цілому (23%),

– Художні, розважальні статті (включно з матеріалами про хобі, інтереси та статті для дітей) (20%).

Під час опитування респондентам було запропоновано назвати авторів, які на даний час допомагають їм краще зрозуміти ситуацію, що відбувається саме зараз. Частина респондентів (25%) не змогла надати відповідь на це питання, ще 7% – зазначили, що жоден автор не допомагає краще зрозуміти ситуацію сучасності.

При цьому загалом серед наданих відповідей були запропоновані не лише автори книг чи статей / дописів, але й діячі з різних сфер діяльності. Серед авторів частіше за інших згадували Т. Шевченка, Л. Костенко, С. Жадана, Дж. Орвелла.

Серед нових / молодих авторів, яких респонденти відкрили для себе протягом останнього року, частіше за інших називали С. Жадана, М. Кідрука, С. Андрухович та О. Забужко [2].

У цьому зв'язку своєчасним стало прийняття 3 березня 2023 р. за № 190-р. розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки». У ній, зокрема, зазначено: «Сьогодні, в умовах російської навали, насадження шовіністичних ідеологем «руського миру», масштабного поширення російської пропаганди в українському інформаційному просторі, формування стійкого інтересу до читання української книги як ніколи стає потужною зброєю проти російської всебічної агресії» [3].

В документі зазначено й актуальні проблеми і труднощі, з якими наразі стикаються українські бібліотеки:

– скорочення мережі публічних бібліотек України. Якщо на момент російського вторгнення вона налічувала 14351 бібліотечний заклад, то станом на 1 червня 2022 р. їх кількість зменшилася до 11876 закладів;

– у 2022 р. не здійснювалося оновлення бібліотечних фондів за рахунок коштів державного бюджету через збройну агресію російської федерації проти України;

– відсутність у багатьох населених пунктах умов для комфортного бібліотечного обслуговування;

– низький рівень матеріально-технічного забезпечення українських книгозбірень;

– надто замала кількість виданих книжок на душу населення та стрімке падіння показників кількості населення, що читає.

Реалізація Стратегії здійснюватиметься в 3 етапи. Серед очікуваних основних результатів останнього етапу, а це 2029–2032 рр., передбачається упровадження та функціонування на постійній основі системи збору, оброблення, узагальнення, аналізу та моніторингу інформації про стан книжкового ринку, бібліотечної справи, літератури та читання серед усіх категорій читачів; системна актуалізація бібліотечних фондів; забезпечення цифрової доступності книжок та інформації про книжки (каталоги в бібліотеках); формування оптимальної мережі публічних бібліотек, реновація та створення поліфункціонального простору в бібліотеках та активна інформатизація бібліотечних закладів, розширення функціоналу бібліотек для забезпечення створення передумов для професійного зростання та розвитку особистості.

Попри вищезазначені проблеми, Міністерство охорони здоров'я України на пресбрифінгу «Здоров'я нації і наслідки війни – як бібліотеки можуть зробити свої громади здоровішими», що відбувся 24 травня 2023 р. в Українському кризовому медіацентрі, вважає, що залучення бібліотек може значно вплинути на профілактику хронічних та неінфекційних захворювань серед громадян України. За словами заступника Міністра охорони здоров'я України І. Кузіна, «Бібліотеки мають стати драйверами профілактики захворювань та промоції здорового способу життя». Міністр охорони здоров'я В. Ляшко, посилаючись на прогнози Ради ЄС, зазначив, що внаслідок війни та залежно від її тривалості населення України може скоротитися на 24–34 відсотки. Лише за пів року війни українці постарішали як мінімум на 10 років. А захворювання, які виникали у людей після 60 років, почнуть виявляти в 45–50 років [1].

Підтвердженням ефективності діяльності бібліотек у цьому напрямку стало успішне впровадження пілотного проекту «Здорові бібліотеки» у 20 громадах Львівської, Полтавської, Дніпропетровської, Рівненської і Херсонської областей за сприяння Благодійного фонду «Бібліотечна країна», що є партнером Україно-швейцарського проекту «Діємо для здоров'я». Він продемонстрував, що під час війни бібліотеки можуть підтримувати здоров'я жителів громад завдяки книгам, інформаційним матеріалам, зустрічам з фахівцями та спілкуванню. Заслугове на увагу досвід ВОУНБ ім. В. Отамановського, де регулярно проводяться психологічні тренінги та індивідуальне психологічне консультування, зустрічі з практичними психологами, арттерапевтами, які допомагають подолати тривожність та покращити власний емоційний стан, особливо під час війни, коли всі мешканці нашої країни постійно тією чи іншою мірою перебувають у стресовому стані. Також підтримка здоров'я жителів громад може здійснюватись через облаштування в бібліотеках куточків здоров'я зі спортивним інвентарем, масажними килимками, тонометрами, глюкометрами, вагами для виміру індексу маси тіла та інше, а також надавати підтримку громадянам через мережу бібліотек, які є публічними просторами для всіх категорій населення, включно з внутрішньо переміщеними особами.

До речі, світова практика також демонструє, як це може працювати. Наприклад, Велика Британія запровадила у 2013 р. на національному рівні програму «Книга за рецептом» і отримала потужний ефект для системи охорони здоров'я: 90% медичних працівників оцінили, що книги допомогли пацієнтам підтримувати себе та самостійно справлятися з симптомами неінфекційних хвороб, 81% респондентів вважають, що книга допомогла їм краще зрозуміти свої потреби у сфері здоров'я.

Гарним прикладом можна вважати також проведення щорічного конкурсу читацьких відгуків «Книголюб», який ініціювала Одеська національна наукова бібліотека в партнерстві з ГО «Ротарі клуб «Одеса-Рішельє», що відбувся у 2022 р. на початку війни. До проєкту приєдналися Одеська обласна організація Національної спілки письменників України й Одеська обласна бібліотека для юнацтва та молоді. І хоча конкурс проводився вже понад 10 років, однак під час війни він став особливим, адже залучив читачів, незалежно від географії їх проживання. Попри ракетні обстріли Півдня України, 27 квітня 2023 р. в Одесі урочисто відкрився 12-й конкурс читацьких відгуків «Книголюб», який приурочено до пам'ятної дати в історії Одеської національної наукової бібліотеки – відкриття читальних залів Одеської міської публічної бібліотеки (нині – ОННБ), що відбулося 27 квітня 1830 р. Як зауважила І. Бірюкова, генеральний директор ОННБ, заслужений працівник культури України, голова оргкомітету конкурсу: «12-й рік марафону читацьких відгуків – новий екзамен на стійкість та витривалість, і зараз, коли Південь України, як і вся наша держава, під загрозою ракетних ударів російських загарбників та близько 500 бібліотек зазнали руйнувань, саме час посилити рух вперед і запитати себе, що може зробити кожен з нас на своєму місці» [5].

Літературний конкурс «Вільний степ» оголосила й Запорізька ОУНБ разом з Департаментом культури та інформаційної політики Запорізької обласної військової адміністрації. На конкурс подаються поетичні твори та короткі прозові оповідання, темою яких є героїчна боротьба українців проти російських окупантів та висвітлення жахів війни. Результатом конкурсу стало видання збірки, до якої ввійшли найкращі твори його учасників.

У напрямі виховання культури читання варта уваги діяльність мережі дитячих бібліотек та ініціатив, спрямованих на дитячу аудиторію. Один з найпотужніших та особливих проєктів, що має прищепити дитячій аудиторії бажання читати, ініціювала Національна бібліотека України для дітей. Наприкінці березня 2022 р. в усіх дитячих бібліотеках країни пройшов Всеукраїнський тиждень дитячого читання під гаслом «Нація, яка читає – непереможна!». Щодня впродовж тижня, з 23 березня по 1 квітня, дитячі бібліотеки з усіх куточків нашої країни (навіть з найгарячіших точок – Чернігова, Миколаєва, Харкова, Сум) отримували велику кількість відгуків і книжкових рекомендацій від читачів; були підготовлені відеочитання від письменників, цікаві івенти у фізичних та віртуальних бібліотечних просторах. До акції долучилися юнацькі та шкільні, сільські, селищні та міські бібліотеки нашої країни.

Важливою ініціативою Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) стало проведення дитячого фестивалю в рамках програми літнього відпочинку дітей «Будь на часі з бібліотекою». Під час фестивалю на гостей чекали майстер-класи з технік декоративно-ужиткового мистецтва, інтелектуальні ігри, книжкові виставки та виставки дитячих малюнків, заняття з робототехніки, рухливі ігри, вебекскурсії, перегляди фільмів тощо. Миколаївська центральна міська бібліотека для дітей з 25 лютого 2022 р. працює в цілодобовому режимі. У закладі обладнали бомбосховище, яке вміщує до 180 людей одночасно. Для охочих відкрили книгосховище.

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека організувала акцію «Книжка – джерело води живої», у межах якої збирають літературу для поранених воїнів, що лікуються на Тернопільщині. За допомогою видань (а збирають саме україномовні книжки) у госпіталях створюють літературні куточки.

Наразі в мережі «Інтернет» представлено чимало корисних сайтів з рекомендаціями різних фахівців, що читати під час війни.

Скиба, М. Книжка як медитація: що читати під час війни? [Електронний ресурс] : [авт. – експерт напрямку «Освіта» Українського інституту майбутнього] // Освіторія : [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://surl.li/kqlqeg> (дата звернення 20.08.2023). – Назва з екрана.

Читання під час війни: що читають і чи читають взагалі українські письменники? [Електронний ресурс] : [інтерв'ю з М. Прохасько, Є. Завілій, А. Бачинським, С. Ройз] // Видавництво Старого Лева : [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://surl.li/fdsiu> (дата звернення: 24.08.2023). – Назва з екрана.

Що читати під час війни? [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека. Український державний університет науки і технологій : [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://library.ust.edu.ua/uk/article/881> (дата звернення 20.08.2023). – Назва з екрана.

Що українці читають під час війни: добірка книжок за жанрами [Електронний ресурс] : [Happy Monday звернувся до своїх читачів з проханням поділитися своїм досвідом читання під час війни. Було отримано 140 відповідей з порадами цікавих та корисних книжок. Як зазначає Happy Monday, вони котре переконалися, що читання – надзвичайно потужна сила] // Happy Monday : [платформа з розвитку кар'єри, де зустрічаються сучасні й інноваційні компанії та свідомі мотивовані кандидати]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://happymonday.ua/shho-ukrayintsi-chytauut-pid-chas-vijny> (дата звернення: 24.08.2023). – Назва з екрана.

Бібліотеки, маючи у своєму розпорядженні унікальні фонди, можуть більш активно репрезентувати на своїх вебсайтах цікаві і змістовні джерела, корисні для прочитання під час війни. Наразі книгозбірні стали простором зустрічей і толерантності, територією співтворення та порозуміння.

Бібліографічний список посилань

1. Здоров'я нації і наслідки війни – як бібліотеки можуть зробити свої громади здоровішими. URL: <https://livelibrary.com.ua/news/nation-health-and-war/> (дата звернення: 22.08.2023).
2. Пресреліз за результатами соціологічного дослідження «Практики читання під час війни». URL: <http://surl.li/kqldr> (дата звернення: 20.08.2023).
3. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2023 р. № 190-р. URL: <http://surl.li/fhajg> (дата звернення: 15.08.2023).
4. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2022. № 3. С. 9–14. URL: http://odnb.odessa.ua/img/novini_2016/645/serdyuk.pdf (дата звернення: 26.08.2023).
5. Урочисте відкриття конкурсу читацьких відгуків «Книголюб-2023»: ЧИТАЙ-ПИШИ-ПЕРЕМАГАЙ! URL: <http://surl.li/munin> (дата звернення: 20.08.2023).

УДК 026:37(477-25):01

Бібліографічна продукція ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського як форма презентації ресурсів бібліотеки

*Матвійчук Оксана Євгенівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*

Висвітлено питання значення та ролі бібліографічної продукції в умовах інформатизації суспільства. Розглянуто бібліографічні покажчики, підготовлені фахівцями ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського за останні роки. Зроблено висновок, що бібліографічні покажчики є дієвою формою презентації ресурсів бібліотеки.

Ключові слова: бібліографічні покажчики, бібліографічна продукція, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, користувачі.

The question of the importance and role of bibliographic products in the conditions of informatization of society is highlighted. The bibliographic indexes prepared by the specialists of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine in recent years have been reviewed. It was concluded that bibliographic indexes are an effective form of presentation of library resources.

Keywords: bibliographic indexes, bibliographic products, V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, users.

Бібліографічна продукція надає користувачам бібліотеки досить повну інформацію про внутрішні (фонди, каталоги, картотеки) та зовнішні (бази даних, інтернет) ресурси, допомагає орієнтуватися в бібліографічних виданнях певної країни, часу, галузі знань. Саме наукова і довідкова цінність є однією з сучасних характеристик бібліографічної діяльності. Найбільш розповсюдженим та основним видом бібліографічної продукції є бібліографічний покажчик – упорядкована множина бібліографічних записів; документальна форма існування бібліографічної інформації, за допомогою якої вона фіксується і зберігається в часі та просторі у вигляді документа.

Детально вимоги щодо укладання бібліографічних посібників прописано в інформаційно-методичних матеріалах О. Галаганової, В. Кононенко [10]. Сутність бібліографічної діяльності, її компонентна структура, організаційні та методичні засади бібліографування як процесу виробництва бібліографічної інформації та особливості бібліографічного обслуговування як процесу поширення бібліографічної інформації висвітлено в курсі лекцій К. М. Мовчан [2]. Підготовка науково-допоміжних покажчиків довгий час залишається актуальним та пріоритетним завданням кожної бібліотеки, їхня тематика визначається самостійно, з врахуванням потреб її користувачів.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського) позиціонує себе як національний галузевий центр наукових досліджень, генерування та поширення нових знань, історичних надбань у сфері наук про освіту, педагогіки та психології, бібліотечної справи; координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України [11]. Відповідно і тематика науково-допоміжних бібліографічних покажчиків спрямована на висвітлення актуальних питань історії освіти, педагогіки, психології, інноваційних технологій, бібліотечної діяльності, ґрунтується на дослідженні інформаційних потреб освітян, учених, викладачів, вчителів, аспірантів, студентів вишу, бібліотечних фахівців. Варто зазначити, що ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського має якісну ресурсну базу й чітко організований довідково-бібліографічний апарат для створення бібліографічних покажчиків: електронний каталог, власні й придбані електронні бази даних, традиційні (карткові): систематичний каталог і систематична картотека статей, тематичні картотеки, а також доступ до наукових та освітніх ресурсів мережі «Інтернет». За суспільним призначенням (цільовим та читацьким) фахівці ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського укладають найчастіше науково-допоміжні та рекомендаційні покажчики. За тематико-галузевим змістом відображених документів – універсальні, галузеві, тематичні, персональні (біобібліографічні). Користувачі бібліотеки найчастіше використовують бібліографічні та біобібліографічні покажчики, тому що там подається структурована інформація. Науковці Національної академії педагогічних наук України користуються покажчиками при створенні біобібліографічних словників, написанні статей енциклопедичного, довідкового характеру, монографій. Бібліотечні фахівці використовують бібліографічні покажчики в самоосвітній діяльності, популяризації документів, які вміщені в покажчику, серед своїх колег. Фахівці ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського постійно слідкують за новинами в освітній та бібліотечній справі, відповідно оновлюють тематику бібліографічних покажчиків, використовують нові жанри: бібліографічні дайджести, віртуальні виставки, каталог. Лише за останні роки було підготовлено низку науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, які можна завантажити на порталі бібліотеки <http://dnpb.gov.ua/ua/bibliohrafichni-resursy/bibliohrafichna-produktsiya/naukovo-dopomizhni-bibliohrafichni-pokazhchyky/>.

Ці видання висвітлюють актуальні питання розвитку освіти й педагогіки: Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства [1].

Бібліографічні покажчики у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : 37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля [3].

Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2020) [7].

Періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог [9].

Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України: 30 років наукової діяльності [5].

Дисертації з питань освіти (1991–2021) [6].

Педагогічні видання німецькою мовою другої половини XIX ст. – 1917 р. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [8].

Українські дитячі періодичні видання 20-х – початку 40-х років XX ст. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог [12].

Окремо слід виділити науково-допоміжні бібліографічні покажчики для бібліотечної спільноти «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства», які виходять під серією «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» [4]. У покажчиках відображено актуальні питання теорії, методики та практики бібліотечної діяльності, організації роботи бібліотек закладів освіти на сучасному етапі. До 2020 року їх вийшло 4 (2003; 2009, 2015; 2019 роки).

Нові пріоритети в роботі бібліотек та бібліотечної освіти у 2020–2022 роках знайшли своє відображення в науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Бібліотека в інформаційно-освітньому середовищі», що трансформувалася в науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки», над підготовкою якого триває робота на сьогоднішній день. При обґрунтуванні теми покажчика зазначається, що бібліотечне співтовариство та бібліотекознавча наука зобов'язані системно відповідати на виклики цифровізації, органічно вписуючи свою справу в цифрове середовище. Тому фахівцям – бібліотекарям, освітянам важливо бути поінформованими в законодавчій і нормативній базі діяльності бібліотек, проводити моніторинг обізнаності своїх користувачів з питань цифровізації, ділитись та обмінюватись колекціями інформаційних ресурсів, кращими бібліотечними практиками щодо забезпечення інформаційних і соціокультурних потреб користувачів. В полі зору підготовки бібліографічного покажчика організаційна, управлінська, наукова та науково-методична діяльність бібліотек щодо створення цифрового освітнього контенту. У покажчику будуть розглянуті актуальні питання теорії, методики та практики бібліотечної справи, організації роботи книгозбірень, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в їхню діяльність тощо. Сучасні підходи до укладання науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки» полягають у тому, що до структури покажчика вносяться посилання на електронні ресурси, презентації, відеоматеріали з платформи «YouTube». Узагальнені матеріали кожного розділу покажчика презентуються на наукових конференціях, семінарах з метою найширшого висвітлення серед бібліотечної та освітянської спільноти.

Отже, укладання науково-допоміжних бібліографічних покажчиків – пріоритетний напрям роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Їхня тематика осучаснюється відповідно до наявних потреб користувачів бібліографічної інформації, а до розділів покажчиків вносяться бібліографічні описи електронних джерел. Інформатизація суспільства лише актуалізує потребу в якісній, доступній бібліографічній продукції, яка найчастіше є формою презентації ресурсів бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у XX столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Л. Д. Березівська ; НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 251 с.
2. Бібліографічна діяльність : курс лекцій для студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / уклад. К. М. Мовчан. Мукачево : РВЦ МДУ, 2020. 84с.
3. Бібліографічні покажчики у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : 37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Самчук Л. І., Вербова В. В., Горбенко Н. А. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; наук. консультанти: Воскобойнікова-Гузєва О. В., Муравйова В. М., Устіннікова О. М. ; бібліогр. ред. Самчук Л. І.]. Київ, 2019. 98 с.

4. Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к закл. заг. серед., проф.-техн., вищої освіти. Вип. 4 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: А. І. Рубан, І. І. Хемчян ; наук. консультант Т. В. Добко ; бібліогр. ред. А. І. Рубан]. Київ : [б. в.], 2019. 503 с.
5. Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України: 30 років наукової діяльності : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Лапаєнко С. В., Агалець І. О., Бондарчук О. Б., Білоцерківець І. П. ; наук. ред. Сисоєва С. О.]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 368 с.
6. Дисертації з питань освіти (1991–2021) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / [упоряд.: Пономаренко Л. О., Зоріна Н. Є., Коваленко С. Г., Кропачева Н. М., Павленко Т. С. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2022. 1099 с.
7. Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2020) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Сухомлинська О. В., Сухомлинська Л. В., Страйгородська Л. І. та ін. ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Деміда Є. Ф.]. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 457 с.
8. Педагогічні видання німецькою мовою другої половини ХІХ ст. – 1917 р. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Дяченко Л. М., Кропачева Н. М. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Кропачева Н. М.]. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 214 с.
9. Періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Бондарчук О. Б., Іващенко В. М. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д., д-р пед. наук., проф.]. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2019. 361 с.
10. Складання бібліографічних посібників : інформ.-метод. матеріали / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; уклад. О. Галганова ; наук. ред. В. Кононенко. Київ, 2015. 80 с.
11. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт. Березівська Л. Д., Зозуля С. М., Страйгородська Л. І.] ; за заг. ред. Л. Д. Березівської. Київ, 2017. 29 с.
12. Українські дитячі періодичні видання 20-х – початку 40-х років ХХ ст. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Тарнавська С. В., Хопта С. М., Якобчук Н. О., Василенко С. Б. ; авт. вступ. ст. Коляда Н. М. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 338 с.

УДК 021.4:159.954-052

Конкурсна діяльність – майданчик для втілення творчих здібностей користувачів бібліотек

Безмоцук Алла Василівна,
*завідувачка відділу методично-бібліографічної роботи
та видавничої діяльності
Вінницької обласної бібліотеки для юнацтва*

У статті проводиться аналіз роботи Вінницької обласної бібліотеки для юнацтва в такому важливому й необхідному напрямку, як конкурсна діяльність. Розкривається сутність такої форми діяльності, аналізується стан проведеної роботи за 2022–2023 рр.

Ключові слова: бібліотека, конкурсна діяльність в бібліотеці, креатив, творчі роботи, обдарована молодь, діти.

The article analyses the work of the Vinnytsa Regional library for youth in organizing competitive activity as its important and necessary direction. The essence of such an activity is revealed. The state of the work done for the years 2022-2023 is analysed.

Keywords: library, competitive activity at a library, creativity, creative work, talented youth, children.

Актуальність дослідження. Імідж бібліотеки формується через різні види діяльності: рекламу, виставкову роботу, майстер-класи, блоги в соцмережах, онлайнві сервіси тощо. Серед них важливе місце займає такий формат комунікації з бібліотекою, як конкурсна діяльність.

Конкурсна діяльність у бібліотеці сприяє розвитку творчого потенціалу юного покоління, посилює інтерес до бібліотеки та читання, популяризує духовні, моральні та культурні цінності, виховує любов до рідного краю.

Аналіз дослідження. Всеукраїнські та міжнародні літературні, мистецькі конкурси, що ініціювали Національна бібліотека України для дітей, Вінницька обласна бібліотека для юнацтва, – невід’ємна частина роботи методичної служби бібліотеки.

Виклад основного матеріалу. Конкурсна діяльність – один із важливих і унікальних напрямків роботи, який сприяє збільшенню інтересу до бібліотеки та читання в підростаючого покоління, підвищенню його творчого потенціалу, поглиблює розвиток творчої ініціативи, мотивує до звернення в бібліотеку, підносить престиж і соціальний статус бібліотечної роботи загалом.

Нині позитивний образ бібліотеки створюється через актуальний меседж бібліотекаря: «Здивувати, захопити, залучити» і будується він через різні засоби: рекламу, виставкову діяльність, блоги в соцмережах, онлайнві сервіси тощо. Тобто на сьогоднішній день існує найрізноманітніший діапазон інновацій, що використовується для залучення молоді, дітей до читання, з родиною зокрема.

Після приєднання Вінницької обласної бібліотеки для дітей ім. І. Я. Франка до Вінницької обласної бібліотеки для юнацтва ми зрозуміли, що діти – це якраз та категорія, якій буде дуже цікавий такий формат комунікації з бібліотекою як конкурсна діяльність, нам потрібно додати до традиційних форм роботи неординарні, креативні, що цікаві не лише для молоді, а й для дітей.

Методична служба нашої бібліотеки забезпечує організацію літературних і творчих конкурсів різного рівня. Ця форма роботи – найбільш творча серед усіх, і такі заходи потребують ретельної підготовки й проведення великої організаційної роботи.

За два роки ми налагодили тісні стосунки з Національною бібліотекою України для дітей, намагаємося брати участь у цікавих, а головне – різноманітних конкурсах, ініціатором яких є ця книгозбірня, самі організуємо масштабні конкурси для дітей та молоді й вже маємо певні здобутки.

Коли ми почали співпрацювати з бібліотеками, що займаються обслуговуванням дітей, було дуже приємно бачити, що участь беруть обдаровані діти зі всіх куточків України, а також з Литовської, Естонської, Чеської республіки і з багатьох інших країн. Ніхто не міг навіть у страшному сні уявити, що чекає наших дітей. Проте, попри війну, ракетні обстріли, постійні повітряні тривоги, вони приділяють частину свого часу творчості й за допомогою влучного слова, фарб, підручних матеріалів створюють літературні та мистецькі шедеври.

Сьогодні війна не дала змоги повноцінно проводити конкурси в усіх регіонах нашої країни, адже деякі з них окуповані ворогом, і діти змушені були залишити рідний дім. Війна завадила бібліотекам отримати вже готові роботи. Наприклад, у тій же Харківській, Миколаївській області згоріли поштові відділення, куди роботи були відправлені.

Проте ми не втрачаємо оптимізму, конкурси відбуваються.

Отже, у 2022 році, взявши участь у низці всеукраїнських, міжнародних конкурсів, представники нашої області були нагороджені спеціальними відзнаками Національної бібліотеки України для дітей. Зокрема, у Всеукраїнському конкурсі плакатів «Майбутнє планети у наших руках» перемогу здобула Ткачук Василіса з с. Оляниця Тростянецької селищної територіальної громади та спеціальною відзнакою Національної спілки художників України в номінації «Креативне мислення» у Міжнародному конкурсі «Дітям світу – сонце й мир» була нагороджена Січко Марія, представниця Барської міської ТГ. Окрім того, найкращі роботи Всеукраїнського літературного конкурсу «Творчі канікули – 2022» потрапили до збірника «Творчі канікули», який щорічно видає Національна бібліотека України для дітей за підсумками конкурсу. Це роботи Бабій Вікторії з с. Мигалівці Барської міської ТГ, яка підготувала прозовий твір

у номінації «Природа – джерело натхнення та краси» та Білика Дмитра з м. Гнівань, що представив творчу роботу в номінації «Моя майбутня професія».

У 2023 році в цьому напрямку в нашій бібліотеці теж ведеться цікава робота. І вже маємо гарні результати.

Завершився II Всеукраїнський конкурс з правового просвітництва «Конституція для всіх: і великих, і малих», метою якого було ознайомити дітей з правами, обов'язками та відповідальністю згідно з Конституцією України, зацікавити до вивчення законів України, поглиблення правових знань та формування правової свідомості в неординарній, творчій формі. Завданням було створити колективний відеоролик-презентацію, у якому колектив дітей декламує статті книжки «Конституція для всіх: і великих, і малих», які вони самостійно оберуть.

Ролик-презентація, який представила для участі наша бібліотека, в підсумку ввійшов у 20 кращих робіт, і за умовами конкурсу як переможець бібліотека отримала цю книгу.

Наразі триває щорічний конкурс «Творчі канікули – 2023». Хочу подякувати тим громадам, які щорічно беруть у ньому активну участь. У цьому році до них приєдналися Чернівецька, Літинська, Мурованокуриловецька, Липовецька, Крижопільська, Гайсинська, Райгородська, Хмельницька, Калинівська, Оратівська, Іллінецька, Чечельницька, Бершадська, Вороновицька територіальні громади. Наразі обрано переможців обласного туру. Кращі роботи будуть відправлені до Національної бібліотеки України для дітей для продовження змагання за перемогу.

Змушена вказати на неприємні моменти, що трапляються при проведенні таких заходів. Це стосується порушень, які іноді допускають наші учасники. Через неухважність вони часто не дотримуються термінів подачі конкурсних робіт, є порушення вікових обмежень, випадки невиконання вимог до створення самої роботи.

І, нарешті, що зовсім неочікувано, надходять «шедеври», створені вчителями, керівниками гуртків, а також «списані» з інтернету. Такі роботи не розглядають члени журі, вказані порушення є неприпустимими.

Найголовніша родзинка конкурсної діяльності 2023 року – обласний онлайн-конкурс відеороликів «Яскраві пазли Вінницького краю», який організувала та провела Вінницька обласна бібліотека для юнацтва. Метою цього конкурсу було формування патріотичних почуттів та національної гідності молоді, любові до рідного краю, почуття гордості за свою Батьківщину.

Підсумки підбито і переможці з нетерпінням чекають своєї нагороди!

Ми з вами не завжди можемо спостерігати, чи спонукало побачене та почуте до докладнішого вивчення літературних творів, зацікавлення певним культурним явищем. Але якщо ми дали поштовх до саморозвитку хоча б одній дитині, то це вже для нас успіх!

УДК 027.52(477.44):028.8

**Промоція читання та реалізація літературних проєктів –
основа створення успішного іміджу бібліотеки
(з досвіду роботи КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради»)**

Юрченко Оксана Вікторівна,
директор

КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради»

У статті окреслено форми і методи популяризації та просування читання серед мешканців Вороновицької територіальної громади, які застосовує КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради».

Ключові слова: бібліотека, культурно-інформаційний простір, проєкти, акції, розмовні клуби.

The article outlines the forms and methods of popularization and promotion of reading among the residents of the Voronovytzia territorial community, which are used by the «Public Library of the Voronovytzia Settlement Council».

Keywords: library, cultural and informational space, projects, promotions, speaking clubs.

КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради» сьогодні – це культурний центр, що забезпечує інформаційні потреби користувачів, надає можливість міжособистісного спілкування всім жителям зони обслуговування, організовує їхнє культурне дозвілля, враховуючи інтереси людей, поступово стаючи необхідною складовою інфраструктури регіону. Бібліотека не може існувати, якщо в ній не зацікавлене населення і не готове її підтримати.

Працівники закладу докладають багато зусиль, щоб у бібліотеках було затишно й комфортно для користувачів. Наразі створений культурно-інформаційний простір: яскраві та цікаві місця для спільночитань, майстер-класів, ігор, театралізації, мультимедійної роботи, особливе значення мають зручності, комфортність обслуговування користувачів.

Налагоджена співпраця з партнерами, місцевою владою, освітніми закладами, громадськими організаціями, міжнародними фондами, активно діємо в соціальному просторі. Шукаємо партнерів, союзників, можливостей додаткового фінансування. Створюємо позитивний імідж бібліотеки в населення, доводимо владним структурам соціальну значущість закладу.

У листопаді 2022 року наша бібліотека взяла участь у проєкті відновлення та реконструкції інфраструктури, орієнтованому на дітей в Україні, «Будуємо, відбудовуємо, покращуємо», який реалізовувався благодійною організацією «Міжнародний благодійний фонд «Руки друзів» у партнерстві з міжнародною організацією «Plan International». Проєкт фінансувало Федеральне Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ).

Його було успішно реалізовано. У червні 2023 року бібліотека отримала: інтерактивне та акустичне обладнання, комп'ютерну техніку, мобільні меблі, м'яку підлогу та інше.

Нині бібліотека – це комфортна зона для проведення дозвілля з різними категоріями населення. Тут можна не лише погортати книгу, але й взяти участь у різноманітних гуртках, тренінгах, бібліотечних кінозалах. Мешканці громади приходять родинами, щоб провести свій час цікаво й корисно.

Основна мета підтримки читання – поширення серед громадськості позитивної думки про читання. Сучасний підліток – споживач комп'ютерних продуктів, особистість, орієнтована на сприйняття віртуальної, а не вербальної інформації. Сьогоднішньому читачеві потрібно, щоб інформація подавалася яскраво, динамічно і бажано коротко. Головне для бібліотекаря – привернути увагу, викликати емоційну реакцію, бажання взяти книгу в руки.

Щоб заповнити вільний час молоді, підлітків, дітей та батьків і зробити так, щоб влітку їм було цікаво з книгою, був запроваджений проєкт «Бібліотека під парасолькою» (1 червня – 31 серпня). Основна мета – стимулювання суспільного інтересу до книги і читання, передусім дітей та молоді.

У межах проєкту бібліотекарі громади в парках, на вулицях під парасолькою проводили літературні читання, презентували відвідувачам нові книги й періодичні видання, спектр сучасних послуг бібліотек.

Також просто неба організовувалися бібліотечні майданчики з використанням м'яких меблів та акустичного обладнання. Тут відбувалися квести та флешмоби. Завдяки цьому створюється імідж бібліотеки як цікавого, креативного й сучасного закладу.

Бібліотеками організовано чимало акцій, приурочених до різних важливих дат, свят чи культурних подій, де акцентується увага на представленні бібліотеки як соціокультурної інституції з широкими можливостями.

З метою залучення до бібліотеки нових читачів була проведена акція «Приведи друга!». Аби стати учасником акції, необхідно бути читачем бібліотеки і привести з собою людину, що ще не є її читачем. Акція тривала місяць. Також була проведена акція «Нація, яка читає – непереможна!»; акція-лібмоб «Як пройти до бібліотеки?». Переходим, які не знали де розміщена бібліотека, роздавали буклети про діяльність закладу, а тим, хто знає, – роздавали цукерку з прикріпленою рекламою про нову книгу.

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій щороку зростає перелік необхідних навичок. Знання комп'ютера сьогодні є вимогою навіть у простих професіях та є однією з передумов побудови успішної кар'єри. Сучасні технології, комп'ютеризація, вільний Wi-Fi – все це є у наших бібліотеках. Для представників старшого віку та всіх охочих мешканців у чотирьох бібліотеках громади проводяться безкоштовні курси комп'ютерної грамотності. Ці бібліотеки є Хабами цифрової освіти. Під час заняття учасники дізнаються, як зареєструватися на платформі «Дія. Освіта» та «Дія. Державні послуги онлайн», як шукати та переглядати безкоштовні освітні серіали з проходженням тестування для закріплення матеріалу та як отримати сертифікат.

Завдяки активному впровадженню бібліотеками комп'ютерних технологій користувачі бібліотек мають можливість здійснювати захоплюючі віртуальні подорожі кращими музеями, найбільшими бібліотеками світу. Віртуальні екскурсії є гармонійним поєднанням інноваційних і класичних форм залучення до читання.

Актуальними в бібліотеках громади є розмовні клуби «Спілкуємося українською». В рамках засідань клубу в бібліотеках проводяться різноманітні заходи, як-от: круглі столи, літературні вітальні, літературні читання, бібліокафе, бібліофреш, караван книг, караван історій тощо. Користувачі бібліотеки мають змогу дізнатися про один із найпопулярніших видів народного мистецтва – українську вишивку, українську кухню, взяти участь у майстер-класах з розпису писанок, у презентаціях книг письменників Вінниччини тощо.

Велику увагу приділяємо краєзнавчій роботі. Тісно співпрацюємо з Державним архівом Вінницької області. Продовжуємо роботу над проектом «Вороновицький електронний архів», збираємо цікаві відомості про села громади. За ініціативи селищного голови Олександра Ковінька вийшла у світ серія книг «Посімейні списки 1905 та 1912 років». Завдяки цим книгам мешканці Вороновицької громади можуть досліджувати свій родовід.

Працюємо над проектом «Вони наша біль і гордість», збираємо відомості про загиблих Героїв Вороновицької громади. По закінченні війни буде видана Книга пам'яті.

Бібліотека має бути живою, жити життям громади. Сьогодні бібліотекар повинен володіти не просто конкурентними компетенціями, а й креативними здібностями. Всі свої заходи КЗ «Публічна бібліотека Вороновицької селищної ради» спрямовує на користь громаді, вона є поліфункціональною та демократичною, тому враховує потреби користувачів різних соціальних груп та різних вікових категорій. Публічна бібліотека – простір, що об'єднує.

Ілон Маск нещодавно сказав, що в майбутньому для людей викликами будуть не війни, не епідемії, не обмеженість ресурсів, а викликом стане штучний інтелект та цифровізація. Бібліотечні процеси стануть повністю автоматизованими, тому, можливо, зникне потреба у великій кількості бібліотекарів. Але бібліотека має залишитися тим місцем, у якому людина буде відчувати себе людиною, де їй комфортно, де можна знайти відповіді на свої запитання, поспілкуватися з такими як вона. Втім, людство завжди буде читати паперові книги. У бібліотек є майбутнє, бо вони є місцем духовного насичення людини.

БІБЛІОТЕКА – ТЕРИТОРІЯ ВОЛОНТЕРСТВА ТА ВЗАЄМОДІЇ З ВПО В ГРОМАДІ

УДК 027.53(477.44):364-322:172

Волонтерство як вияв морально-громадянських цінностей та суспільної активності (на прикладі роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського)

*Крисько Наталія Миколаївна,
завідувач відділу маркетингу, реклами та соціокультурної діяльності
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті обґрунтовується значущість обласної універсальної наукової бібліотеки як центру забезпечення потреб користувачів в умовах воєнного стану. Пропонуються ефективні способи використання можливостей і послуг бібліотеки для поширення важливої інформації та комунікації між різними категоріями громадян; також запропоновано шляхи подальшого вдосконалення обслуговування в умовах воєнного стану на прикладі досвіду відділу маркетингу, реклами та соціокультурної діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського.

Ключові слова: *обласні універсальні наукові бібліотеки, бібліотечне обслуговування, волонтерство, популяризація читання, бібліотеки в умовах воєнного стану, російське вторгнення в Україну, ВОУНБ ім. В. Отамановського.*

The article substantiates the importance of regional universal scientific library as a center of covering the audience's needs under martial law conditions. The author considers the effective ways of using library services for sharing important information and communication between different categories of citizens. Also the ways of further improvement of service under martial law conditions based on the experience of the department of marketing, advertising and socio-cultural activities of Vinnytsia regional universal scientific library named after V. Otamanovsky are suggested.

Keywords: *regional universal scientific libraries, library services, volunteering, popularization of reading, libraries in martial law conditions, Russian invasion of Ukraine, Vinnytsia regional universal scientific library named after V. Otamanovsky.*

24 лютого 2022 р. без сумніву залишиться в новітній історії України як трагічна дата, що назавжди розділила життя кожного на «до» і «після». Період з 24 лютого 2022 р. до сьогодні запам'ятається всім українцям і людству загалом як час жорстокої боротьби за виживання та постійної тривоги.

Українці й увесь цивілізований світ і зараз переживають жах ситуації, пильно стежать за новинами й оплакують жертв російської агресії.

Все вищевказане безпосередньо стосується й колективу Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського. Адже з перших днів війни працівники бібліотеки залучені до волонтерської роботи, організованої в місті.

Розглянемо детальніше окремі напрямки інтенсивної та різнобічної волонтерської роботи співробітників бібліотеки, які були спричинені умовами воєнного стану.

З початку війни бібліотекарі ВОУНБ ім. В. Отамановського взяли на себе волонтерську роботу. Протягом перших трьох місяців 30 працівників бібліотеки на чолі із директором Ларисою Сенік працювали в їдальні, яка забезпечувала харчуванням бійців територіальної оборони та ЗСУ. Для воїнів уся бібліотека збирала продукти харчування, випічку, консервацію

тощо. Тоді ж профком первинної профспілкової організації обласної бібліотеки закупив та передав талони на 30 л бензину, потрібного для доставки харчів.

Зворушливим способом підтримки захисників стало виготовлення й розміщення в їдальні плаката з написом: «Дякуємо вам, наші захисники! Дякуємо за ще один ранок, який настав! Дякуємо за ще один крок до Перемоги!». Крім того, організація для військових бібліотечної полицки з добіркою книг українських авторів дозволила виконати традиційні завдання популяризації бібліотеки та залучення до книги.

У рамках Всеукраїнської акції «Бібліотека українського воїна» з лютого 2022 року було зібрано й передано 698 книг у військові частини та медичні заклади Вінниці, де проходять реабілітацію військовослужбовці. За допомогою волонтерів ГО «МОЛЬФАР» та захисників 120 бригади Сил територіальної оборони ЗСУ передані книги також у зону бойових дій.

Зауважимо, що з початку 2022 року в робочому плані обласної бібліотеки було закладено чимало різноманітних заходів наукового, соціокультурного, просвітницького змісту, створення та поповнення власних інформаційних продуктів, проєктна та інша діяльність. Непередбачвані обставини початку повномасштабного вторгнення не лише перешкодили здійсненню цих планів, а й на певний час зробили неможливим узагалі будь-яке планування. Крім того, ці обставини поставили працівників відділу перед необхідністю швидкого налагодження роботи в нових складних умовах і пошуку шляхів ефективної комунікації з новими категоріями користувачів. Це питання було вирішено завдяки бібліотечним сторінкам у мережі «Facebook».

Тож і цим шляхом комунікації, зокрема, фахівці бібліотеки успішно поширювали актуальну та корисну інформацію, надавали консультативні послуги для внутрішньо переміщених осіб, біженців, постраждалих та інших вразливих категорій, які через війну вимушені були шукати прихисток у громадах Вінниччини.

Узагальнення матеріалів виконаного відділом маркетингу, реклами та соціокультурної діяльності дослідження «Вивчення цифрових потреб користувачів ВОУНБ ім. В. Отамановського» дозволило, зокрема, виявити зростання потреби комунікації користувачів у цифровому просторі. Комунікація в цифровому просторі в умовах воєнного стану вкрай необхідна для соціальної інтеграції людей, які отримали психологічні травми внаслідок війни.

Важливою частиною волонтерської діяльності працівників стала також підтримка вимушених переселенців. Так, чимало співробітників бібліотеки надавали прихисток у власних будинках і квартирах людям, які переїздили в інші регіони України та за кордон, тимчасово зупиняючись у Вінниці. Також працівники бібліотеки прибирали кімнати в гуртожитках та готували їжу для внутрішньо переміщених осіб.

Застосування наявних у бібліотеці послуг та дієвих інструментів маркетингу й реклами посприяло у зборі: коштів на потреби ЗСУ, продуктів харчування та засобів для приготування їжі в польових умовах, ліків і предметів першої необхідності, військової амуніції, технічних засобів, багатьох інших видів гуманітарної допомоги.

Також працівники бібліотеки причетні до проведення численних тематичних заходів. Зокрема, варто відзначити благодійний ярмарок «З паляницею до перемоги!» з нагоди професійного свята, Всеукраїнського дня бібліотек, та 115-ї річниці від дня заснування Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Захід тимчасово перетворив бібліотечний простір на виставку патріотичних сувенірів ручної роботи, тут гостей частували випічкою та іншими стравами.

На ярмарок завітали представники органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, обласної профспілки працівників культури та просто відвідувачі бібліотеки, які разом зібрали 11 580 грн. Наведений приклад свідчить, що до цього і багатьох інших заходів вдавалося залучати громадськість міста, спільними зусиллями вирішувати проблеми та відповідати на виклики часу.

Окремо відзначимо також іще один яскравий приклад того, як бібліотека згуртовує громаду під час воєнного стану, а саме злагоджену співпрацю бібліотекарів з благодійними громадськими організаціями. Бібліотека змогла поєднати заходи, спрямовані на вирішення труднощів, саме з консолідацією місцевої громади. Разом із охочими допомогти воїнам

Збройних сил України й територіальної оборони бібліотекарі плели захисні сітки, виготовляли маскувальні костюми, шили розвантажувальні жилети, в'язали шкарпетки та ін.

Працівники бібліотеки долучилися до волонтерської роботи в оздоровчому таборі для переселенців «Я Маріуполь. Родина», щоб допомогти дітям подолати негативні наслідки війни, зокрема й психологічні травми.

Результатами волонтерської роботи закладу за 2022–2023 рр. стали зібрані кошти для потреб ЗСУ й територіальної оборони, допомоги родинам захисників України, переселенцям, жителям Херсонщини, які постраждали внаслідок підриву Каховської ГЕС російськими військовими та ін.

Список використаних джерел

1. Вивчення цифрових потреб користувачів ВОУНБ ім. В. Отамановського : маркетингове дослідження // ВОУНБ ім. В. Отамановського. 2023. – 12 с.
2. Давидова, І. Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : дис. д-ра наук з соціальних комунікацій ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 51 с.
3. Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (16 листоп., Київ), за заг. ред. В. Огнев'юка : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 280 с.
4. Матвійчук, О. Бібліотека як соціокультурний інститут : освітньо-виховна місія // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Серія: Філософія. Культурологія. – 2010. – № 2. – С. 155–160.
5. Хіміч, Я. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посібник. – Київ : Самміт-Книга, 2010. – 65 с. : рис.

УДК 027.52(477.44):364-322-054.73

Бібліотека і ВПО: разом працюємо для ЗСУ (з досвіду роботи бібліотек Тульчинщини)

*Вігуржинська Віра Степанівна,
директор КЗ «Публічна бібліотека
Тульчинської міської ради Вінницької області»*

У статті представлено внесок бібліотек у підтримку та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та співпрацю з ними на допомогу Збройним силам України.

***Ключові слова:** КЗ «Публічна бібліотека Тульчинської міської ради Вінницької області», внутрішньо переміщені особи, ГО «Волонтерська сотня Тульчинщини», проекти.*

The article presents the contribution of libraries to the support and integration of internally displaced persons (IDPs) and cooperation with them to help the Armed Forces of Ukraine.

***Keywords:** Public Library of Tulchyn City Council of Vinnytsia Region, internally displaced persons, NGO «Volunteer Hundred of Tulchynshchyna», projects.*

З початку війни в Україні багато міст та сіл було захоплено збройними силами російської федерації, і це призвело до внутрішнього переміщення великої кількості людей. Багато з них шукали притулку та безпеки в інших регіонах України, в тому числі і в Тульчині.

Бібліотеки громади активно перелаштували свою діяльність в умовах воєнного стану. Враховуючи обмеження та відсутність укриттів у бібліотеці, ми намагалися задовольнити запити читачів та надати вчасно необхідні їм послуги.

Розглянемо роль та внесок бібліотеки в підтримку та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та співпрацю з ними на допомогу Збройним силам України.

З перших днів війни Публічна бібліотека Тульчинської міської ради була облаштована пунктом прийому транзитних тимчасово переміщених осіб. Прихистком для близько 30 жителів з Лебедина стала читальна зала, де було облаштовано спальні місця. На згадку нам

залишили лист: «Ми дуже вдячні вам за щирі турботу, доброту ваших сердець. Нам було дуже гарно в цьому прихистку. Ваша щедрість і гостинність дуже зворушила наші серця. Будемо молитися, щоб Бог, творець неба і землі, беріг і благословляв вас і надалі. Наша велика компанія з м. Лебедин, що на Сумщині».

Уже в березні ми почали приймати в бібліотеці нових читачів з-поміж ВПО. Одним із основних способів підтримки ВПО було надання доступу до книг та інформації.

У приміщенні бібліотеки організували зручні місця для дистанційної роботи. Для дітей облаштовані ігрові зони. Для комфортної роботи в таких зонах можна зарядити свій гаджет, випити чаю чи кави.

Для охочих удосконалити свою розмовну українську було організовано тренінги з української мови «Говоримо українською». Заняття проводила викладач-волонтер Олена Сенів раз на тиждень. Важливим було те, що після кожного заняття учасники повинні були прочитати книгу українського автора за рекомендацією викладача, а на наступному занятті обмінювалися враженнями. І робили це виключно українською. Протягом занять учасники виконували завдання, дивилися мультфільми, грали в гру «Паляниця». Так організувався розмовний клуб проєкту «Єдині». По закінченню курсу учасники отримали сертифікати.

Війна та вимушений переїзд по-різному вплинули на кожного. Але більшість нових мешканців не відмовилися від читання, а навпаки додалось бажання читати українською мовою.

Головна Публічна бібліотека організувала роботу так, щоб здійснювати обслуговування за місцем тимчасового групового проживання ВПО. І на допомогу прийшла улюблена бібліотекарями форма роботи «книгоношення». Щовівторка, починаючи з квітня 2022 року, бібліотекарі виїжджають до своїх читачів на велосипедах, а якщо погода несприятлива, то на авто. Вдячний погляд і радість від зустрічі – найвища нагорода для бібліотекаря.

Проте фахівці бібліотеки не обмежувалися просто наданням доступу до книжкових ресурсів. Вони усвідомлювали важливість соціального та культурного середовища для ВПО та співпраці з ними.

Двері нашої бібліотеки завжди відкриті для читачів. Це місце для нових знайомств, спілкування. Користувачі з-поміж ВПО почали активно вливатися в роботу нашої бібліотеки, брати участь у всіх заходах та акціях.

Так, провідним бібліографом-краєзнавцем для ВПО було організовано екскурсії містом. Помітною подією стала перша екскурсія у квітні 2022 року, на неї прийшли 200 людей. Такі екскурсії (а їх було 17) ми назвали «Тульчин – європейське містечко».

Влітку проходять читання віршів з місцевими поетами у «Поетичному дворику» бібліотеки. Наші нові мешканці громади завжди відвідують ці зустрічі.

Долучилися бібліотекарі разом з ВПО до акції «Килимок для ЗСУ», що оголосила ГО «Волонтерська сотня Тульчинщини», з виготовлення килимів та ліжників для наших воїнів-захисників ЗСУ.

Для більш ефективної підтримки людей у користуванні сучасними гаджетами проводили курси комп'ютерної грамотності «Дія. Цифрова освіта», у яких взяли участь ВПО.

У молодіжному центрі було організовано тренінгові заняття з циклу «Емоційна стійкість під час війни» з кваліфікованим психологом Людмилою Кирилук для студентської молоді та ВПО.

Для дітей з-поміж ВПО організували майстер-класи з виготовлення маковейчиків, віночків, святкових листівок, виробів з бісеру та інше.

У співпраці з ГО «Я Маріуполь» розповсюджували газету «СХІД NOW» для ВПО, що проживають у Тульчинській міській ТГ.

Взимку 2022–2023 рр. на абонементі для дітей було облаштовано пункт видачі гуманітарної допомоги для ВПО.

В інтернет-центрі бібліотеки проводяться прийоми ВПО та надання їм консультацій БФ «Право на захист».

Восени 2022 року в бібліотеці започатковано цикл майстер-класів із в'язання шкарпеток. Спочатку було проведено навчальні курси із в'язання шкарпеток звичайних, а потім опанували

техніку в'язання адаптивних шкарпеток для поранених. Готові вироби передають через ГО «Волонтерська сотня Тульчинщини» на ЗСУ та шпиталі. До «шкарпеткової команди» долучились дівчата-переселенки. Вони приєдналися до телеграм-каналу «Містер ШКАРПЕТА» і стали частиною всеукраїнського проєкту. Нашій команді почали надсилати нитки, які ми перетворювали на теплі шкарпетки. В одній із таких посилок був лист «Доброго дня! Дякуємо сім'ї Зайцевих, які прихистили нас у березні 2022 р. Тому Нестерварка і Тульчин стали нам рідними. Пам'ятаємо екскурсії в Тульчині. Дуже вдячні за все. Учасники чату «Містер ШКАРПЕТА».

У лютому 2023 року бібліотека в співпраці з ГО «Волонтерська сотня Тульчинщини» облаштувала в читальній залі місце для плетіння маскувальних сіток. Кожен, хто бажає долучитись до доброї справи, має можливість прийти в зручний час та плести сітку. Так організувалась команда з-поміж ВПО, яка працює щоденно. Це сім'ї з Харкова та Херсона. Анастасія Правденко, жителька Харківської області, організовує волонтерські збори коштів на тканину, з якої потім невтомні «павучки» плетуть сіточки. Вже 53 маскувальних сітки розміром 3,5 x 6 м захищають наших воїнів на різних бойових напрямках. Цей проєкт є прекрасним прикладом співпраці між бібліотекою, громадою та ГО, а також підтвердженням вагомого внеску бібліотеки в життя спільноти.

Налагодилася співпраця з колегою-бібліотекарем з Харкова Наталією Погребняк. Обмінюємося досвідом, публікації про нашу бібліотеку є на сторінках Харківської державної бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Спільна праця здружила жителів різних куточків України. Ми разом переживаємо важкі хвилини й хвилини радості. Ми вітаємо одні одних із сімейними святами та радіємо маленьким перемогам. У хвилини смутку, коли громада в жалобі прощається із загиблим Героєм, ми разом стоїмо на колінах. Ми разом організуємо благодійні акції, щоб допомогти ЗСУ здолати ворога. Ми разом працюємо заради Перемоги, адже бібліотека відкрита для всіх і завжди рада новим читачам та новим проєктам.

УДК 021+379.8+811.161.2

Бібліотечний клуб української мови як засіб формування й утвердження української національної та громадянської ідентичності

*Максименко Ольга Олександрівна,
магістр психології, провідний соціолог відділу методології та методів соціології, Інститут соціології Національної академії наук України, Київ,
організатор та модератор розмовного клубу «Говорімо українською», бібліотека імені Павла Усенка для дітей ЦБС Дніпровського району м. Києва*

У матеріалі коротко висвітлено роль публічних бібліотек як осередків вивчення та популяризації української мови – заходів, що набувають виняткової важливості за умов повномасштабної збройної агресії росії проти України. Автор також наводить стислий опис тем для занять розмовного клубу «Говорімо українською».

Ключові слова: *розмовні клуби, державна мова, історія України, видатні особистості, почуття патріотизму, національна та громадянська ідентичність.*

The paper sheds light on the role of libraries as hubs for learning and popularising the Ukrainian language. These activities assume extraordinary importance in conditions of Russia's full-scale military aggression against Ukraine. The author also gives a brief description of the topics chosen for the "Let's speak Ukrainian" conversation club.

Keywords: *conversation/speaking clubs, official language, history of Ukraine, outstanding people, a feeling of patriotism, national and civic identity.*

«Всебічний розвиток української мови як однієї з найважливіших складових національної ідентичності українського народу є гарантією національної безпеки і суверенітету України та забезпечує єднання нації», – підкреслюється в Стратегії популяризації української мови на період до 2030 року. Відповідно, головною метою Стратегії визначено утвердження української мови на всій території України в усіх сферах суспільного життя. Мова – це не лише засіб комунікації, а й важливий компонент для формування особистості, її самоідентифікації, національної свідомості. Утім, в Україні донедавна спостерігалися певні розбіжності між декларованою мовною ідентичністю та реальними мовними практиками. Наприклад, згідно з результатами загальнонаціонального опитування, здійсненого Центром Разумкова¹ в листопаді 2016 року, 69 відсотків респондентів вважали своєю рідною мовою українську, 27% – російську, 2% – іншу мову. Водночас переважно українською мовою вдома спілкувалися лише 55% опитаних, а російською – 41%. Інше опитування, проведене наприкінці 2017 року Соціологічною групою «Рейтинг», показало, що тільки 47% розмовляли вдома виключно українською, тоді як виключно російською – 24% і обома мовами – 29%. Варто зауважити, що варіант відповіді «Обома мовами» не дає змоги визначити співвідношення української та російської мов у щоденному спілкуванні респондента, себто він може більшу частину часу розмовляти російською. Тому природно, що однією з операційних цілей вищезазначеної Стратегії стало мотивування населення України послуговуватися українською мовою.

Однак використання, за словами респондентів, навіть «виключно» української мови (як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності) не означає володіння цією мовою на належному рівні. У цьому можна пересвідчитися, прочитавши добірку статей письменника, педагога та мовознавця В'ячеслава Васильченка, опублікованих на сайті інтернет-видання «Український інтерес». У кожній із цих статей автор докладно й дотепно аналізує помилки, яких припускаються блогери, рекламісти, журналісти, публічні особи, а також пересічні українці. До речі, 22% з тих, хто брав участь у вищезгаданому опитуванні від Центру Разумкова, зазначили, що відчують потребу в підвищенні рівня володіння українською мовою. Серед них були як російсько-, так і українськомовні респонденти. Недостатній рівень знання української мови значною часткою населення України можна, на думку 30 відсотків опитаних, пояснити тим, що держава не створила належних умов для вивчення цієї мови тим, хто не мав змоги вивчити її під час здобуття освіти. З огляду на це у Стратегії популяризації української мови було окреслено ще одну операційну ціль – створення державою можливостей для опанування цієї мови. І ця ціль успішно втілюється в життя.

Практикувати і вдосконалювати українську мову сьогодні можна на безоплатних мовних курсах (зокрема онлайн) та в розмовних клубах. Найчастіше ці заходи проводяться в книгарнях та публічних бібліотеках. Згідно з інформацією, викладеною на сайті мовного омбудсмена України, тільки в Києві налічується понад 20 таких бібліотек. Майже половина з них долучилися до волонтерського проекту «Єдині», ініціатором якого є Громадська організація «Українська національна платформа». У Центральній районній² бібліотеці імені Павла Тичини працює розмовний клуб «Українські посиденьки», засновницею якого є поетеса, волонтерка та громадська діячка Олена Татяниченко. А відвідувачі дитячої бібліотеки імені Павла Усенка³ та бібліотеки для дітей імені Івана Сергієнка (обидві розташовані в Дніпровському районі міста Києва) беруть активну участь у засіданнях розмовного клубу «Говорімо українською» та заняттях практикуму «Наша мова – українська» (організатор – соціологиня Ольга Максименко). Учасниками цих заходів можуть бути як діти, так і дорослі. Темі занять: «Знайомство», «Родина і друзі», «Дозвілля і захоплення», «Моя мала батьківщина», «Краса

¹ Повна назва – Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. У загальнонаціональних соціологічних опитуваннях беруть участь особи віком від 18 років, мешканці міст і сіл з усіх областей України, за винятком територій, які не контролюються урядом України і на яких ведуться активні бойові дії. Кількість опитаних (чисельність вибірки) становить близько 2 тис. осіб.

² Дніпровського району міста Києва.

³ Автор висловлює безмежну вдячність директорці бібліотеки імені Павла Усенка Ірині Мицкіх (яка, на жаль, передчасно пішла в засвіти в липні цього року) та її заступниці Олені Купріян за підтримку ідеї розмовного клубу та допомогу в проведенні занять.

й багатство рідної мови», «Виникнення і розвиток писемності», «Українська абетка», «Нова редакція українського правопису: основні зміни», «Кличний відмінок іменників», «Історико-етнографічні та географічні регіони України», «Рослинний і тваринний світ України», «Українські традиції», «Творчість Марії Приймаченко та Поліни Райко», «День вишиванки», «День матері», «Твоє ім'я на карті України», «Творчість воєнного часу», «Історія Криму: депортація кримських татар», «Репресований кримськотатарський письменник і педагог Шевкій Бекторе та його «Волги червона течія», «Конституція України – основний закон суспільства й держави», «Військово-морські сили Збройних сил України» та ін. До кожного заняття готується та публікується авторська методична розробка. Крім того, з учасниками розмовного клубу «Говорімо українською» в приміщенні бібліотеки імені Павла Усенка було організовано перегляд та обговорення документального фільму «Життя Івана» (про життя і творчість Івана Миколайчука) та патріотичної стрічки «Черкаси». Також було проведено екскурсію до інтерактивного простору «Відкривай портал у науку», Київського музею фотоілюзій та Музею українського побуту факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка.

Значна увага на засіданнях клубу «Говорімо українською» приділяється (і приділятиметься) видатним постатям в історії України – державотворцям, ученим, винахідникам, митцям, правозахисникам, а також ветеранам війни та героям, котрі полягли, захищаючи незалежність і територіальну цілісність нашої країни. Ознайомлення з життєвим шляхом та досягненнями цих непересічних особистостей, з їхнім внеском не тільки в українське суспільство, але й у скарбницю світової цивілізації прищеплюватиме почуття патріотизму, пробуджуватиме гордість за свій народ і за свою Батьківщину, а отже, сприятиме формуванню й зміцненню української національної та громадянської ідентичності.

Перелік використаних джерел

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX : станом на 01 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення: 19.08.2023).

Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 596-р : станом на 19 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-p> (дата звернення: 19.08.2023).

Авраменко О. М. Українська самотужки. Київ : Грамота, 2022. 96 с. : іл.

Васильченко В. М. Калькування: Забудьмо ці кальки-каліки! *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/kalkuvannya-zabudmo-tsi-kalki-kaliki-855818> (дата звернення: 20.08.2023).

Васильченко В. М. Третьомовці. Впливи-плутанини. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/tretomovtsi-vplivi-plutanini-773167> (дата звернення: 20.08.2023).

Де вивчити українську мову в Києві. *Уповноважений із захисту державної мови*. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/de-vivchiti-ukrayinsku-movu-v-kiyevi> (дата звернення: 19.08.2023).

Бібліотечно-інформаційні послуги для підтримки ВПО
(з досвіду роботи відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук
ВОУНБ ім. В. Отамановського)

Зотова Олеся Олександрівна,
завідувачка сектору правової інформації
відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук
ВОУНБ ім. В. Отамановського

У статті представлено роль бібліотек у наданні підтримки внутрішньо переміщеним особам з використанням новітніх технологій та знань з економічних і юридичних наук. Робота описує досвід діяльності відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук ВОУНБ ім. В. Отамановського й надає приклади конкретних послуг та ініціатив, спрямованих на підтримку цієї вразливої групи населення.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, психологічна підтримка, юридичні консультації, саморозвиток, цифрова грамотність, відділ новітніх технологій, економічних і юридичних наук ВОУНБ ім. В. Отамановського.

The article presents the role of libraries in providing support to internally displaced persons using the latest technologies and knowledge of economic and legal sciences. The work describes the work experience of the department of the latest technologies, economic and legal sciences of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky and provides examples of specific services and initiatives aimed at supporting this vulnerable population group.

Keywords: internally displaced person, psychological support, legal consultations, self-development, digital literacy, department of the latest technologies, economic and legal sciences of the Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky.

Внутрішньо переміщена особа є однією з найважливіших глобальних проблем сучасності. З 2014 року частина території нашої держави незаконно анексована та тимчасово окупована російською федерацією, на частині ведуться бойові дії. Початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, запровадження воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни залишають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн осіб.

Ця стаття розглядає роль бібліотек та їхніх інформаційних ресурсів у наданні підтримки внутрішньо переміщеним особам. Вона особливо акцентує увагу на досвіді роботи відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук ВОУНБ ім. В. Отамановського як одного з прикладів, як бібліотеки можуть відгукнутися на потреби цієї групи населення.

1. Надання доступу до інформаційних ресурсів. Один із найважливіших аспектів підтримки внутрішньо переміщених осіб – це забезпечення їм доступу до необхідної інформації. Бібліотека використовує сучасні технології: зона Wi-Fi, самостійне сканування документів, використання хромбуків для самостійного вибору програм доступу до знань з різних галузей, включно з економікою та правом.

2. Навчання та вдосконалення навичок. Бібліотека організовує тренінги та семінари для внутрішньо переміщених осіб. Ці навчальні заходи можуть допомогти їм здобути необхідні навички для успішного впорядкування свого життя та пошуку роботи. У відділі новітніх технологій, економічних і юридичних наук на постійній основі діють тренінги з цифрової грамотності, тренінги з фінансової безпеки, вебінари з кібербулінгу, лекції щодо безпечних месенджерів тощо.

3. Психологічна підтримка. Бібліотека стала простором для психологічної підтримки та психосоціальних програм, допомагає соціалізації в нових реаліях, надає безпечне спілкуван-

ня. На базі відділу відбуваються психологічні тренінги групи підтримки, групи самопомочі, індивідуальні психологічні консультування за попереднім записом, арттерапевтичні практики.

4. Забезпечення доступу до нормативно-правової бази. Сектор правової інформації забезпечує доступ до текстів законів, постанов, рішень судів та інших нормативних актів. Це надає можливість громадянам та організаціям бути в курсі змін у законодавстві та дотримуватися їх.

5. Юридичне консультування. Надання безкоштовних юридичних консультацій у бібліотеці є важливою послугою для людей з отримання правової допомоги та відповідей на їхні юридичні питання. У секторі правової інформації відбувається безкоштовне консультування громадян з різних юридичних питань у межах роботи консультаційного пункту доступу до безоплатної правової допомоги.

6. Саморозвиток. Саморозвиток внутрішньо переміщених осіб дуже важливий, оскільки вони перебувають у складних життєвих обставинах і часто мають обмежений доступ до ресурсів і можливостей. Відділ організує різноманітні заходи для тих, хто має інтерес до творчості: майстер-класи, творчі майстерні, запрошуємо майстрів з різних галузей, які можуть допомогти внутрішньо переміщеним особам здобути нові знання та навички.

7. Робота з дітьми. З початком повномасштабного вторгнення РФ з'явилася велика кількість громадських об'єднань у місті, які розпочали співробітництво з нашою книгозбірнею. Цільова аудиторія, з якою працювали організації, переважно жінки та діти віком від 3 до 12 років. У зв'язку із запитом на співпрацю ми розширили свою діяльність, фахівці відділу розробили за окремим планом ряд заходів для цієї цільової групи: майстер-класи, пісочна анімація, гончарство, в'язання, вишивка, настільні ігри тощо.

8. Партнерство з іншими організаціями. На сьогоднішній день відділ тісно співпрацює з понад 10 неприбутковими та громадськими організаціями, щоб забезпечити комплексну підтримку внутрішньо переміщеним особам. Це – спільні заходи, обмін ресурсами та інші ініціативи.

На сьогодні бібліотечні фахівці відіграють ключову роль у роботі з внутрішньо переміщеними особами: відслідковують новітні тенденції в інформаційному секторі, допомагають адаптуватись до змін та сприяють упровадженню нових цікавих форм роботи для збільшення кількості постійних користувачів відділу.

Досвід роботи відділу новітніх технологій, економічних і юридичних наук ВОУНБ ім. В. Отамановського є цінним прикладом того, як бібліотека може використовувати свої ресурси та знання для допомоги цій уразливій групі населення.

Подальші дослідження та розвиток цих ініціатив сприятимуть поліпшенню якості життя внутрішньо переміщених осіб та їхньому швидкому соціальному та економічному відновленню.

Список використаних джерел

1. Бондар Андрій. Дискусія про «Батьківщину-матір» змушує переоцінити радянську літературу. URL: <https://nspu.com.ua/novini/andrij-bondar-diskusiya-pro-batkivshhinu-matir-zmushuie-pereociniti-radyansku-literaturu/> (дата звернення: 25.09.2023).

2. Перелік книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. URL: <http://surl.li/mkzel> (дата звернення: 25.09.2023).

3. Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-osib-yaki-stvoryuyut-zagrozu-nacbezpeci.html> (дата звернення: 25.09.2023).

4. Позиція МКІП щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7171.html> (дата звернення: 25.09.2023).

5. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).

6. Сахарова М. П., Хіміч Я. О. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2022. № 2. С. 65–74.

7. У Львові започаткували Фонд тоталітарного читання. URL: <https://chytomo.com/u-lvovi-zapochatkuvaly-fond-totalitarnogo-chytannia> (дата звернення: 25.09.2023).

8. Що робити з російськомовними книжками в публічних бібліотеках. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5947> (дата звернення: 25.09.2023).

Мистецтво як важливий інструмент для підтримки та реабілітації ВПО (з досвіду роботи відділу художньої культури та мистецтв ВОУНБ ім. В. Отамановського)

*Киричок Людмила Олексіївна,
завідувачка відділу художньої культури та мистецтв
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті проаналізовано питання підтримки та реабілітації внутрішньо переміщених осіб (ВПО), висвітлено досвід діяльності відділу художньої культури та мистецтв ВОУНБ ім. В. Отамановського з проведення бібліотечних заходів, які впливають на адаптацію та відновлення психологічного стану ВПО.

Ключові слова: *Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Отамановського, підтримка та реабілітація ВПО, арттерапія, бібліотечні заходи.*

The article analyzes the issue of support and rehabilitation of IDPs, highlights the experience of the department of artistic culture and arts of the Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky on the implementation of library activities that affect the adaptation and recovery of the psychological state of internally displaced persons.

Keywords: *Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky, support and rehabilitation of internally displaced persons, art therapy, library activities.*

*Прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві допомагає
людині жити, допомагає виконувати складну
справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу.
Мистецтво – посередник того, що неможливо висловити.
Й. В. Гете*

Уже 9 років наша країна переживає складну соціально-політичну ситуацію, наслідком якої є те, що велика частина людей покинули свої домівки і тимчасово перемістилися в інші регіони нашої держави. Відповідно до норм міжнародного права, вони становлять нову категорію людей – внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Кількість вимушено переміщених осіб зі Сходу України, а також АР Крим на березень 2023 року вже перевищила 5 млн і сформувалась унаслідок кількох міграційних хвиль, безпосередньо пов'язаних із періодичністю та інтенсивністю бойових дій. Є сім'ї, що втратили житло та своїх близьких. Кожна родина шукає підтримки та взаєморозуміння. Ми щоденно складаємо іспит на людяність, силу духу. Це стосується ставлення насамперед до вимушених переселенців зі Сходу України, яким на нових місцях надзвичайно потрібні, крім базових речей (житло, одяг, медикаменти, посуд), ще й добре слово, рекомендація, моральна підтримка, щоб була людина, яка зможе сказати: «Все буде добре!»

На передовій наші військові захищають і звільняють від окупантів українські території, а в тилу ділянками іншого фронту стають заклади, які до цього займалися суто мирними справами, це насамперед заклади культури, бібліотеки.

Попри всі труднощі, українські бібліотеки воєнного часу тримають не тільки інформаційний та освітній фронти, а й стають потужними центрами підтримки для населення. Для тих, хто через війну втратив звичний спосіб життя, бібліотека стала багатofункціональним, вільним і доступним майданчиком для спілкування, особистісного розвитку, творчості та відпочинку. А що найважливіше – затишним та спокійним місцем для зцілення та відновлення.

Війна змінила наше життя на «до» і «після», перекреслила мрії, зламала плани. Але життя, людські цінності мають перемогти війну, а мрії – здійснитися.

Щоб полегшити та стабілізувати психологічний, емоційний стан дітей та дорослих, які переїхали до нашого міста, працівники відділу доклали максимум зусиль, аби організувати дозвілля, затишок та комфорт для цієї категорії населення.

Найперше, завдяки тісній співпраці відділу з громадськими організаціями та митцями нашого міста вдалося організувати заходи, пов'язані з творчістю. Адже саме творчість позитивно впливає на внутрішній стан людини. Чудовим способом лікування психологічного стану є арттерапія. Арттерапія – це терапія мистецтвом. Це метод психотерапії, який дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людину. Арттерапія підходить як дітям, так і дорослим. Тому для ВПО за підтримки ГО «Дівчата» у партнерстві з міжнародною організацією «World Vision» та за фінансового сприяння АДН, які реалізують проєкт «Підтримка ВПО в Україні», та Наталії Дерлиці, вінницької художниці, керівниці студії малювання для дітей і дорослих «Лавка чудес», було проведено низку заходів з арттерапії з використанням методу нейрографіки. При правильному використанні цей метод дозволяє змінювати процес осмислення проблем, розгляд їх під іншими кутами і пошук вирішення цих проблем. Суть у невимушеній, спонтанній нейрографічній лінії, що пов'язана з нейронними зв'язками мозку. Метод покликаний поліпшити емоційний стан, зрозуміти причини проблем та усунути їх. Він добре працює для зняття гострого стресу або в ситуаціях, коли необхідно ухвалити якесь важливе рішення.

Учасники налагоджували комунікацію, досягали гармонії, формували новий нейронний код, малювали своє здоров'я та зцілення від проблем. Заняття проходили під такими назвами: «Намалюй собі щастя», «Нейрописанка», «Дерево роду», «Кольорові гармонії», «Лотос любові», «Зентангл – творча медитація».

Наступним заходом було малювання мандали. Мандала – це «застигла молитва». Це медитація завдяки кольору, формі та геометрії. Мандала символізує цілісність та завершеність. Малювання мандали надає можливість: виходу напруги, що накопичилась; очищення від негативних емоційних станів; покращення емоційного стану; осмислення образів та асоціацій, що виникли; гармонізації парних, сімейних, батьківсько-дитячих стосунків; активізації внутрішніх ресурсів.

Далі був дудлінг. Багато людей, нудьгуючи на уроці чи лекції або розмовляючи телефоном, малювали хаотичне переплетення ліній, спіралей, пружин. У результаті виходили досить дивні малюнки. А чи думали ви, що це окремий вид мистецтва? У це важко повірити, але називається така техніка малювання дудлінг. Останнім часом вона набула великої популярності. Інтерес пов'язаний з тим, що техніка є чудовим способом розслабитися, отримати задоволення, виявити свої творчі здібності, навіть у тому випадку, якщо ви абсолютно не вмієте малювати в класичному розумінні цього слова. Учасники заходу мали можливість зануритись у цю чарівну техніку та дістати задоволення від своєї творчості.

По завершенню нейрографіки учасники познайомилися з кавовим живописом. Люди в усьому світі настільки люблять каву, що навіть винайшли так званий coffee-art! Сьогодні кавовий живопис – це напрям у сучасному мистецтві, який передбачає створення монохромних картин завдяки використанню кави як барви. Кавовий живопис стає все більш популярним. Адже це так чудово: заварити філіжанку міцного ароматного напою, занурити в неї пензлик і створити шедевр на папері.

Учасники майстер-класу – ВПО та інші користувачі бібліотеки дізналися, яка кава найкраще підходить для малювання, як створювати різні відтінки кольорів на папері та які спеціальні ефекти існують. Кавовий живопис є одночасно арома- і арттерапією. Аромат улюбленого напою створює затишну атмосферу, пробуджує фантазію та надихає на приємні образи. А медитативний процес малювання занурює людину в її внутрішній світ, відвертає увагу від повсякденних проблем та розкриває нові межі можливостей.

Також Наталя Дерлиця завдяки цій же ГО «Дівчата» провела для ВПО навчальний курс з майстер-класами «Основи акварельного живопису». Тут учасники дізналися, навіщо художнику-акварелісту потрібна сіль та спирт, вивчали кольорову тріаду, поєднували кольори, дивилися, що з цього виходить, а потім була магія з квітами, знайомство з повітряною перспективою та квітковим живописом.

Наступні заходи проходили в рамках проекту «Жінки ВПО – соціальний капітал громади» за підтримки Українського жіночого фонду. Це були актуальні мистецькі практики з таких тем, як «Абстрактний живопис», де в першій частині учасники познайомилися з історією напрямку, побачили приклади творчості відомих класиків жанру та сучасних митців. Друга частина була практична – створення авторських абстракцій та «Медитативний живопис». Медитативний живопис – це практика саморозвитку, що об'єднує в собі техніки арттерапії, мистецтва та медитації. На заході говорили про кольори та відчуття, особливості живописних технік художників та створили власні малюнки в процесі медитації. Цей напрямок у мистецтві допомагає краще відчувати та зрозуміти себе, дарує гарний настрій і натхнення.

Лекцію та майстер-клас проводив відомий художник Олександр Нікітюк, з медитацією, практикою центрування ознайомила інструктор йоги та медитації Наталя Демидова.

Наступним етапом допомоги ВПО була організація роботи студії творчості «Усе підвладно руці майстра», яка діє на базі відділу під керівництвом завідувачки сектору наукової інформації з питань культури та мистецтв Ірини Яринчак. Студією було організовано ряд творчих майстер-класів.

Поведінка дітей часто є віддзеркаленням емоційного стану батьків та дорослих, що перебувають поруч з ними. Тому перше, що треба зробити батькам – це стабілізувати свій власний емоційний стан, потурбуватись про свій захист. Тому що всі інші поради щодо правильної підтримки для дітей у час війни базуються на цій істині: спочатку треба дати сили та ресурсів мамі, щоб їй було чим підтримати дитину. Адже кожна мама, попри все, має знайти невичерпний запас енергії, щоб захистити своїх малюків, щоб уберегти їх від усього того болю, що відбувається довкола. Одним із засобів гармонізувати себе є творчість. Це вид діяльності, в якому долається замкнутість людського життя, відкривається новий простір існування, й іноді здається, що цей простір – безмежний.

Тому в рамках роботи студії творчості до Міжнародного дня захисту дітей був організований майстер-клас для мам та діток зі створення прикраси «Подих літа». Ми переконані, що спільна творча праця мала подвійний ефект: хвилини гармонії та спокою мам і чудовий подаруночок до дитячого свята для донечок.

Бойові дії стали неабияким шоком для кожного українця. На початку повномасштабного вторгнення окупантів в Україну багатьом здавалося, що життя зупинилося назавжди. Щодня в наших головах з'являються тривожні думки: «А як жити далі? Що зі мною буде?» Однак той, хто бачить сенс існування, може витримати будь-що. Варто розуміти, що завдання кожного з нас є унікальним, як і способи його виконання. А тому на майстер-клас «В айстрах немає суму, тільки радість і кольори», що відбувся у відділі, відвідувачі прийшли, маючи на меті кожен своє: хтось шукав можливість провести цікаво один день канікул, хтось планував налаштувати себе на позитивні емоції в ці важкі дні, хтось просто поспілкуватись, бо друзі й тепла домівка залишилися десь у прифронтовій зоні. І попри те, що майстер-клас проходив в укритті, бо тривожні сирени хотіли завадити будь-якому позитиву, у нас було тепло, затишно, цікаво.

Людина має потребу споглядати прекрасне. Напевно, це одна з ознак, яка робить її людиною. І як чудово, коли це прекрасне можна не лише побачити в парках чи оранжереях, а й виростити на подвір'ї чи в домі, ба більше, створити власними руками! У рамках роботи студії творчості «Усе підвладно руці майстра» відбувся майстер-клас із виготовлення інтер'єрної гілки магнолії.

Учасники робили цю квітку, використовуючи не тільки звичний фоаміран, а й природні матеріали. Результат – відмінний, настрій був весняний!

Наша велика перемога ще попереду! І сьогодні всі зусилля народу спрямовані на неї, кожен тримає свій фронт. Довіра, взаємопідтримка та віра в перемогу – це три потужні сили, які тримають нас вкупі, три сили, завдяки яким ми вистоїмо та переможемо.

Відділ тісно співпрацює з центром «ЯМаріуполь. Вінниця» та вже друге літо відвідує оздоровчий табір «ЯМаріуполь. Родина», щоб урізноманітнити дозвілля мешканців центру та підтримати їх. Працівники відділу проводили майстер-класи для маленьких маріупольців та їхніх батьків, розмальовували малечу аквагримом, грали в ігри, вікторини, розгадували головоломки. Ми разом, ми єдині.

Дитинство – найніжніший та найщасливіший час у житті кожної людини, коли кожний день наповнений новими відкриттями та пригодами, а в пам'яті залишаються тільки найяскравіші спогади. Таким має бути дитинство, але, на превеликий жаль, сьогодні діти України позбавлені цього. Тому, аби подарувати хоч трішки радості діткам та батькам, які переїхали до нас із Маріуполя, в рамках роботи студії творчості «Усе підвладно руці майстра», було організовано майстер-клас зі створення Янгола перемоги.

Учасники познайомились із технікою макраме, створивши прикрасу-оберіг. А ще для діток був влаштований маленький сюрприз – до них завітав Святий Миколай та ельф. Група була дуже активна та допитлива, тому новорічні розваги зі святковими персонажами припали всім до душі, а солодкі подарунки зробили свято не тільки цікавим і затишним, а й смачним. Майстер-клас та розваги залишили масу позитивних вражень у дітей та дорослих.

Немає більшої радості, аніж бачити щасливі усмішки на обличчях дітей. І саме на дорослих покладено важливу місію – робити все, щоб дитячі мрії стали дійсністю. Тому так приємно зігрівати теплом і любов'ю кожне дитяче серце, об'єднувати зусилля заради майбутнього, тоді матимемо надію, що маленькі діти виростуть достойними людьми й неодмінно стануть патріотами та гордістю нашої країни.

Також для діток з центру було запрошено художницю Тетяну Шведу.

Працювали з технікою монотипія – ще одна цікава техніка малювання, яка подобається дітям. По-перше, тому, що це легко! По-друге, тому, що це весело! Що може бути простішим і цікавішим, ніж яскраві відбитки? Так-так, ви не помилилися, саме відбитки. Зміст монотипії полягає в тому, що картинка малюється на одному боці листка, а потім відбивається на інший. Від цього ж походить і її назва. У перекладі з грецької вона означає «один відбиток» або ж «єдиний відбиток».

Цікаво, що малюнки, виконані з використанням монотипії, – завжди унікальні. Навіть якщо буде малювати тільки одна людина – повторити малюнок вона не зможе. Адже два однакових відбитки отримати просто неможливо!

І, як завжди, ми хотіли здивувати учасників! Я думаю, нам це вдалося! А дивували та веселили завдяки екзотичній колекції тварин та комах вінничанина, екоблогера Віталія Крижанівського.

Відбувся в нас і магічний майстер-клас «Свічка з ароматом меду» для ВПО. Які тільки варіанти майстер-класів з виготовлення свічок не трапляються. Однак найбільш екологічні, найбезпечніші та найприємніші – це майстер-класи з виготовлення катаних медових свічок. Катані свічки – це найдавніший спосіб виготовлення свічки. Для їх виготовлення використовуються виключно натуральні матеріали: бджолиний віск та декор із сухоцвітів. Під час створення свічки віск бере тепло рук своїх творців та віддає його під час горіння. Для діток створення катаних медових свічок – це цікавий, захопливий процес, що розвиває дрібну моторику, вмикає уяву та дарує віру в дива. Для дорослих катання медових свічок – це релакс, насолода творчості, ароматерапія та прекрасний варіант розслабитись після важкого робочого дня.

Магію створювала чарівна Вікторія Гетьман – косметолог, засновниця спа-салону «Vita». Дітки та їхні батьки робили свічку з медової вощини, загадуючи бажання, яке обов'язково здійсниться! А сюрпризом заходу стали медові тістечка, зроблені Вікторією, якими вона частувала діток.

Одним із найголовніших напрямів роботи відділу стала організація мовних гуртків.

Мова є однією з найважливіших цеглинок у фундаменті кожної нації. Саме в ній відображено й зафіксовано найглибші джерела свідомості народу та його ментальність, закодовано народну мудрість і споконвічні знання. Вона репрезентує народ у світі, є ореолом нації й етнічним кордоном.

З початку повномасштабного вторгнення рф в Україну багато російськомовних українців виявили бажання перейти на українську мову та вивчити її. Тому фахівцями відділу було організовано розмовний клуб «Українське слово», який проходить щонеділі.

Також відділ у співпраці зі Всеукраїнським рухом «Єдині» (проект психологічної та освітньої підтримки у переході на українську мову) організували роботу ще одного розмовно-

го клубу української мови, який проходить щосуботи. Ці гуртки дають змогу практикувати та вдосконалювати українську мову. Учасники клубу – ВПО та жителі міста Вінниці.

Щоб зберегти і донести до широкого загалу нашу, українську культуру та популяризувати її, фахівці відділу організували літературно-мистецькі заходи, персональні виставки художніх робіт, презентації книжково-ілюстративних виставок.

На цьому працівники бібліотеки не зупиняються, а продовжують знаходити нові можливості для проведення нових заходів задля підтримки та адаптації ВПО. Тому фахівці взяли участь у проєкті психологічної підтримки «Зберігаємо спокій і любимо Україну». Проєкт має на меті психосоціальну підтримку ВПО, залучення їх до соціокультурного життя міста та області, інтеграцію переселенців до вінницької громади. Організатор проєкту – БФ «Добробут України». Проєкт «Keep calm and love Ukraine» / «Зберігаємо спокій і любимо Україну» реалізується за підтримки IREX Europe doing business as Equal Rights and Independent Media. Цей проєкт ми виграли – невпинно працюємо далі!

Наша зброя – мистецтво і любов до власної культури. Ми підіймаємо український дух, підтримуємо, об'єднуємо культурою, доводимо, що бути українцем – це круто!

Література

1. Колпакчи, О. С. Мандала: відображення Самості / О. С. Колпакчи // Арт-терапія: курс лекцій : навч. посіб. / О. Колпакчи. – Київ : ЦУЛ, 2018. – С. 63–67.
2. Терлецька, Л. Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. Г. Терлецька. – Київ : Слово, 2016. – 128 с.
3. Колісник, О. Знайома незнайомка – арт-терапія / О. Колісник // Психолог. – 2013. – Листоп. (№ 22). – С. 22–25.
4. Скорченко, Ю. Арттерапія – профілактика емоційних і психологічних негараздів / Ю. Скорченко // Мистецтво та освіта. – 2006. – № 1. – С. 62–63.
5. Шевченко, О. 5 причин використовувати арттерапію / О. Шевченко // Дефектолог. – 2020. – Лип. – серп. (№ 7–8). – С. 70–73.
6. Загородній, М. Зображати почуття : заняття з арттерапії / М. Загородній // Соц. педагог. – 2020. – Верес. – жовт. (№ 9–10). – С. 32–41.

УДК 027.52(477.44):364-322]-054.73

Бібліотека – осередок підтримки ВПО в громаді

Слободян Ліна Миколаївна,

бібліограф-краєзнавець

КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради»

У статті подано інформацію про різноманітні форми роботи КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» з внутрішньо переміщеними особами, які під час повномасштабної війни, що розпочала російська федерація проти України, волею долі опинилися на Крижопіллі.

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи, російсько-українська війна, бібліотечний простір.*

The article provides information on various forms of work of the Kryzhopyl Public Library of the Kryzhopyl Settlement Council with internally displaced persons who came in Kryzhopyl during the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation.

Keywords: *internally displaced persons, Russian-Ukrainian war, library space.*

Крижопільська громада – одна із багатьох громад Вінницької області, що також надала прихисток внутрішньо переміщеним особам, які покинули свої домівки через військове вторгнення росії в Україну.

Попри всі труднощі воєнного часу, працівники КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» тримають не тільки інформаційний та освітній фронт, а й допомагають найбільш постраждалим від війни верствам населення.

Насамперед ми виконуємо професійні обов'язки – обслуговуємо користувачів. Особливу увагу ми приділяємо внутрішньо переміщеним особам, які є користувачами нашого комунального закладу.

Саме діти та підлітки проходять складне випробування війною, але ж і дитинство ніхто не скасовував. Тож як можна відвернути увагу від тривожних думок у цей час у книгозбірнях? Чим зайняти себе, окрім читання книг? Як підтримати переселенців, допомогти їм, коли вони опинилися в непростій ситуації? На ці питання ми і спробуємо відповісти досвідом своєї роботи.

Так, сьогодні діти виховуються у світі, що швидко змінюється, але вони живуть зараз, у цю хвилину і завжди вбирають у себе ту дійсність, яка їх оточує. Саме тому 17 січня 2023 року в Крижопільській громаді на базі КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» в бібліотеці для дітей відкрився дитячо-молодіжний простір за підтримки чеської гуманітарної організації «Людина в біді» [1].

«А що ж це таке? Зокрема, «бібліотечний простір» вживається як позначення не лише місця, де розташовані і зберігаються книжки та інші носії інформації, а й простору для відвідувачів, у якому останні мають повну свободу вибору необхідної інформації й способу її отримання (друкований засіб, інтернет, електронний носій). За такого розуміння цього поняття необхідно віднайти нові підходи до організації бібліотечного обслуговування» [2].

Дитячо-молодіжний простір – це підрозділ бібліотеки, робота якого спрямована на створення належних умов для розвитку дітей та молоді. А ще – це підтримка та прихисток, місце, де їх завжди чекають.

Для дитячо-молодіжного простору було придбано: книжкові полиці, бібліотечну кафедру, музичну колонку, електропіаніно, фліпчарт, ноутбук, телевізор, крісла-мішки, світлодіодні лампи, потужний акумулятор, електроконвектори, канцтовари, загальна сума яких становить понад 180 тис. грн. Ремонт приміщення було зроблено за спонсорські кошти.

Дитячо-молодіжний простір – це комфортне, доступне та цікаве місце, тож тут кожний знаходить для себе заняття для душі. Діти приходять сюди не лише почитати, а й посидіти чи навіть полежати на зручних мішках у формі груші, погортати журнали, помалювати, подивитися мультфільми, поспівати караоке, програти в настільні ігри або просто відпочити в стінах бібліотеки. А ще вони йдуть до нас за атмосферою, спілкуванням, тому щопонеділка, середі та п'ятниці наші працівники проводять цікаві заходи для дітей-переселенців та юних крижопільчан. Їхня тематика різнопланова: «Музика – світ радісних переживань», «Справжня дружба. Яка вона?», «3 книгою – до Перемоги», «Світ танцю», «Немає більшого щастя, аніж посмішки та сміх щасливих дітей», «Вгадай мелодію», «Великодня писанка», «Кольорова весна» та ін. Крижопільська бібліотека для дітей узяла участь у II Всеукраїнському конкурсі із правового просвітництва «Конституція для всіх: і великих, і малих».

Ми живемо у складний час, тож це стрес не тільки для дорослих, які все розуміють, але й для дітей, тому психологічна підтримка дуже потрібна. В дитячо-молодіжному просторі проходять зустрічі з практикуючим спікером-психологом Анатолієм Брунем (чеська гуманітарна організація «Людина в біді»). Індивідуальні та групові заняття кваліфікованого спеціаліста допомагають відвідувачам розібратися в собі, швидше адаптуватися до нових умов життя, активізувати свої внутрішні ресурси та багато іншого. Зустрічі з психологом також відбуваються в приміщенні головної бібліотеки КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради».

Сучасні діти... Вони енергійні, рухливі і задерикуваті, нетерплячі і спокійні, веселі та сумні, але всі неповторні. Та ми сподіваємося, що наша робота викликає в них лише позитивні емоції, допомагає сприймати навколишній світ гармонійно й оптимально.

Комп'ютери, мережа «Інтернет», безкоштовний публічний доступ до Wi-Fi дає можливість нашій бібліотеці залишатися місцем для дистанційного навчання, дистанційної роботи, отримання інформації та спілкування. Особливо зараз такі послуги цінні для внутрішніх переселенців.

Бібліотекарі Крижопільської територіальної громади активно організують культурно-просвітницьку роботу. ВПО є постійними учасниками масових заходів, а саме: Всеукраїнського літературного дійства «Бортнякова весна», Дня матері, Дня сім'ї та родини.

Внутрішньо переміщених осіб зацікавили картини Валентина Антоновича Тишецького, виставка якого експонується в інтернет-центрі бібліотеки. Відвідувачів приємно вразило те, що в такому маленькому містечку можна побачити виставки картин відомого художника.

Працівники КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» брали активну участь у культурно-мистецькій акції «Віримо в Перемогу». У бібліотеці організована книжкова виставка «Все буде Україна».

Деякі внутрішньо переміщені особи майже щотижня відвідують уроки української мови (клуб «Говорімо українською»).

У свою чергу бібліотекарі намагаються підтримати морально ВПО, які відвідують бібліотеку, подарувати їм хвилини радості, привітати з днем народження, підбадьорити, вселити надію на майбутнє, непохитну віру в ЗСУ, перемогу.

Бібліотекарі закладу долучилися до проєкту «Голоси живої історії», який реалізує ВОУНБ ім. В. Отамановського. Нашими працівниками записані щемливі спогади ВПО, які мешкали на території Крижопільської громади та живуть і нині на Крижопіллі. Ці люди розповіли про жахи, спричинені ворогом, які їм довелося звідати.

Працівники головної бібліотеки КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» сприйняли біль кожного переселенця як власний.

У нас періодично проводяться зустрічі, тренінги мобільної команди Гуманітарної організації INTERSOS з підтримки внутрішньо переміщених осіб та місцевого населення. Громади, які вона обслуговує: Городківська, Крижопільська, Піщанська, Студенянська, Томашпільська.

Послуги мобільної команди:

- перша психологічна допомога та психосоціальна підтримка;
- допомога у вирішенні індивідуальних запитів (відновлення документів, влаштування дітей до навчальних закладів, соціальні послуги та інше);
- інформування щодо всіх доступних медичних, соціальних, психологічних, правових послуг;
- проведення групових заходів (творчі активності для дорослих та дітей, тренінги, групи підтримки та інше).

Усіма перерахованими послугами мобільної команди Гуманітарної організації INTERSOS люди, які мешкають у всіх населених пунктах Крижопільської громади, можуть скористатися безоплатно. Консультування здійснюється в телефонному або у виїзному форматах.

Бібліотекарі КЗ «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» роблять усе можливе, щоб громадяни, які змушені були через повномасштабне вторгнення залишити рідні домівки та шукати притулку в інших регіонах України, зокрема на Крижопіллі, почували себе комфортно в новій громаді, бо ж чужого лиха не буває. А разом ми все здолаємо, все зможемо і переможемо.

Використана література

1. Дитячо-молодіжний простір відкрито!!! // Крижопільська селищна рада : вебсайт. URL: <https://krzgomada.gov.ua/news/1674205712/>. (дата звернення: 15.08.2023).
2. Бова І. Бібліотечний простір: основні підходи й організація бібліотек нового покоління // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали IV наук.-практ. конф. (Харків, 26–27 жовт. 2021 р.) / М-во охорони здоров'я України, Харків. нац. мед. ун-т, Наук. б-ка. Харків, 2021. С. 16–18. URL: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/30074> (дата звернення: 21.01.2022).

УДК 026.021.4(477-25)

Структура і форми методичного забезпечення краєзнавчої роботи регіональних бібліотек: попередні результати дослідження

Волошінська Ніна Олександрівна,

*заступниця генерального директора з наукової роботи
Національної історичної бібліотеки України*

Михайлова Ольга Володимирівна,

*завідуюча науково-методичним відділом
Національної історичної бібліотеки України*

У повідомленні висвітлено деякі результати аналізу структури та форм методичного забезпечення краєзнавчої роботи регіональних бібліотек, який здійснено фахівцями Національної історичної бібліотеки України.

Ключові слова: *методична робота, краєзнавча діяльність, регіональні бібліотеки, Національна історична бібліотека України.*

The report highlights some of the results of the analysis of the structure and forms of methodical support of local history work of regional libraries, which was carried out by specialists of the National Historical Library of Ukraine.

Keywords: *methodical work, local history activity, regional libraries, National Historical Library of Ukraine.*

Методична робота в бібліотечній діяльності завжди визначала напрями та якісні характеристики розвитку галузі. На сучасному етапі, в період стрімких змін і викликів, саме методисти покликані знаходити відповіді та пропонувати рішення для розробки стратегії управління змінами в бібліотеці. Децентралізація, зміна підпорядкування бібліотечних установ, збройна агресія росії проти нашої держави – на всі ці виклики водночас необхідно реагувати. На думку фахівців, сьогодні в Україні відбуваються процеси переосмислення характеру потреб бібліотек у методичному забезпеченні, змісту роботи методичних служб, структури професійної діяльності методистів... [1]. Краєзнавча бібліотечна діяльність (КБД) не є винятком, виникла потреба актуалізувати цей напрям, сформувані пріоритети, визначити форми та методи діяльності. В умовах війни українські бібліотеки активно популяризують локальну історію, здійснюють роботу зі збереження усної історії, долучаються до патріотичних заходів та стають центрами допомоги й адаптації внутрішньо переміщеним особам [2].

Національна історична бібліотека України (далі – НІБУ) як методичний центр краєзнавчої бібліотечної діяльності здійснює моніторинг роботи регіональних бібліотек з цього напрямку та висвітлює його результати в щорічних випусках інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України» (виходить з 1990 року). Методична діяльність Національної історичної бібліотеки України неодноразово висвітлювалась на конференціях та у фахових виданнях [3, 5]. Аналіз сайтів бібліотек та публікацій у фаховій пресі свідчать про те, що науково-методична діяльність змінюється відповідно до потреб бібліотечної практики та є невід’ємною складовою успішного розвитку бібліотек. Тому фахівцями НІБУ було проведено дослідження, метою якого стало вивчення методичних потреб регіональних бібліотек як центрів бібліотечного краєзнавства в сучасний період. Варто відзначити, що фахівці НІБУ у 2019 році вже вивчали структурні зміни в організації краєзнавчої діяльності бібліотек [4], тому не лише аналіз,

але й порівняння даних було важливим для поточного дослідження. Очікуваним результатом дослідження стане визначення недоліків та проблем у методичному забезпеченні КБД, розробка нової стратегії щодо підвищення якості методичної роботи НІБУ та регіональних бібліотек України. Для отримання достовірної інформації було здійснено анкетне опитування регіональних книгозбірень щодо методичної роботи з краєзнавства за останні 5 років (2018–2022 рр.), щоб проаналізувати сучасну структуру й форми методичної роботи, визначити стан забезпечення потреб фахівців регіональних книгозбірень методичною допомогою, їхню оцінку цієї роботи, а також з'ясувати бачення колегами методичної функції НІБУ на майбутнє.

Анкети були надіслані 24 регіональним книгозбірням: ОУНБ (крім тих, які розташовані на окупованих територіях), Публічній бібліотеці імені Лесі Українки м. Києва, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка та Одеській національній науковій бібліотеці. Відповіді надіслали 18 бібліотек, ми дякуємо нашим колегам за участь у дослідженні.

Мета повідомлення: оприлюднити деякі результати аналізу опитування щодо сучасних запитів регіональних книгозбірень стосовно методичного забезпечення краєзнавчої бібліотечної діяльності.

Так, одержано сьогочасні відомості щодо організаційної структури краєзнавчої бібліотечної діяльності – нормативна база, кадрові ресурси, організація методичної роботи. Саме в останньому аспекті цікавим і таким, що заслуговує на увагу, є досвід Рівненської ОУНБ, у якій методичну діяльність з краєзнавства здійснюють працівники різних відділів:

- науково-методичний відділ – 1 спеціаліст – організаційні питання (підвищення кваліфікації, онлайн-консультування);
- відділ краєзнавства – 3 спеціалісти – популяризація краєзнавства;
- відділ формування фондів – 1 спеціаліст – консультування з питань формування краєзнавчих фондів, робота з базами даних;
- науково-бібліографічний відділ – 1 спеціаліст – консультування з питань формування баз даних;
- відділ інформаційних технологій та електронних ресурсів – 2 спеціалісти – консультування з питань створення краєзнавчих цифрових ресурсів.

Безумовно, така модель організації методичної роботи забезпечує комплексний підхід і потребує докладного вивчення та обговорення.

Особливий інтерес у фахівців НІБУ викликали відповіді на питання про затребуваність ресурсів і сервісів НІБУ та їх використання у практичній діяльності регіональних книгозбірень. Найвищий рейтинг у респондентів має профільний ресурс науково-методичного відділу – веб-сторінка «Бібліотекарю-краєзнавцю» (89%). Активно також на сайті НІБУ використовуються ресурси «Видання бібліотеки» та Електронний каталог (83% опитаних). Базою даних «Історія міст і сіл України» та електронною бібліотекою «Історична спадщина України» користуються 72% учасників дослідження. Отримані дані допоможуть НІБУ скоригувати свою роботу як в організації своїх онлайн-ресурсів, так і в їх наповненні, а також промоції окремих сегментів, орієнтованих як на фахівців, так і на широке коло користувачів.

У відповідях щодо напрямів краєзнавчої бібліотечної діяльності, які потребують поглибленого методичного забезпечення, респонденти означили такі: електронні краєзнавчі ресурси, специфіку оцифрування рідкісних і цінних видань, організаційну структуру краєзнавчої діяльності для бібліотек різного рівня, проекти типових документів для організації краєзнавчої діяльності.

Вінницька ОУНБ, яка вже має багаторічний досвід роботи в цьому напрямі, привернула увагу до підтримки організації усноісторичних досліджень на базі бібліотеки, створення Фонду документів особового походження. Тепер, в умовах російської агресії, усноісторичні дослідження набули особливої актуальності – це історія того чи іншого народу, записана дослівно з уст людей і насичена їхніми емоціями, враженнями, значущими деталями. Сьогодні в Україні важливі спогади не тільки військовослужбовців, їхніх родин, тимчасово переміщених осіб, рятувальників, волонтерів, а кожного українця, бо війна дійсно торкнулася всіх. І фіксація цих фактів з життя людей потрібна «тут і зараз», адже час впливає на спогади свідків, на сприйняття ними тих чи інших подій.

Таким чином, результати, отримані під час опитування, важливі для перспективного планування методичної допомоги регіональними бібліотеками та сприятимуть підвищенню її якості.

Усі підсумки дослідження та загальні рекомендації щодо методичних підходів у краєзнавчій роботі бібліотек традиційно будуть висвітлені в щорічному, 34-му випуску інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України».

Перелік бібліографічних посилань

1. Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 2. С. 20–27.
2. Горчинська В. Краєзнавча робота в бібліотеці під час війни [Електронний ресурс] // Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=7432> (дата звернення: 17.08.2023).
3. Кисельова В. Сучасний стан організації краєзнавчої роботи у регіональних бібліотеках України (за результатами дослідження 2019 року) // Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті народу : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 7 листоп. 2019 р. / Нац. іст. б-ка України. Київ, 2019. С. 159–165.
4. Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюл. Вип. 30. Сучасна організаційна структура і кадрове забезпечення краєзнавчої діяльності в регіональних бібліотеках України / Нац. іст. б-ка України ; підгот.: В. П. Кисельова, О. В. Покропивна ; ред. О. В. Михайлова ; відп. за вип. А. В. Скорохватава. Київ, 2019. 84 с.
5. Скорохватава А. В. Методична діяльність Національної історичної бібліотеки України в умовах реформування бібліотечної галузі [Електронний ресурс] // Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього : матеріали наук. практ. конф. до 110-ї річниці заснування Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, м. Вінниця, 12 верес. 2017 р. Вінниця, 2017. URL: <https://library.vn.ua/Konf2017/proceeding.html> (дата звернення: 17.08.2023).

УДК 027:031УБЕ

Актуальність регіональних бібліотекографічних досліджень у контексті формування Української бібліотечної енциклопедії

*Поперечна Лідія Андріївна,
головна бібліотекарка,
сектор енциклопедичних досліджень,
науково-дослідний відділ,
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого*

Розкрито сутність поняття «бібліотекографія», окреслено її місце в системі дослідницької діяльності обласних універсальних наукових бібліотек, обґрунтовано джерелознавче значення бібліотекографічних студій для формування регіонального сегменту в Українській бібліотечній енциклопедії.

Ключові слова: бібліотекографія, регіональні бібліотекографічні дослідження, Українська бібліотечна енциклопедія, УБЕ.

The essence of the concept of «librarography» is revealed, its place in the system of research activities of regional universal scientific libraries is outlined, the source value of research on librarianship for the formation of the regional segment in the Ukrainian Library Encyclopedia is substantiated.

Keywords: *librarography, regional research on librarianship, Ukrainian Library Encyclopedia, ULE.*

Прикметною рисою сучасного українського бібліотекознавства, що за роки відновленої Незалежності вивільнилось із пут радянських наративів, є активізація дослідницьких пошуків з метою осмислення замовчуваного галузевого спадку й відновлення історичної правди про минуле. Відкриття для широкого загалу дослідників раніше недоступних бібліотечних фондів та

архівних документів, повернення в Україну значного еміграційного доробку багатьох бібліотечних діячів – все це відкрило широкі можливості для джерелознавчих розвідок, стимулювало наукові зацікавлення у вивченні не лише загальнобібліотечної історії, історії окремих бібліотек, а й у з'ясуванні регіональних аспектів становлення і розвитку бібліотечної справи.

Загальновідомо, що регіональна історія бібліотек і бібліотечного руху, як невід'ємна складова історії бібліотечної справи України, є предметом історичного бібліотекознавства, на регіональному рівні реалізується в межах бібліотечного краєзнавства, центрами якого є обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ). Поза тим, сто років тому на позначення цього дослідницького напрямку відомий бібліотекознавець Левко Биковський (1895–1992) послуговувався терміном «бібліотекографія». І хоча надалі в бібліотечній термінології цей термін не закріпився, на нашу думку, його семантика логічно вбудовується в ланцюжок слів із компонентом «-графія» – «біографія», «бібліографія» та ін.

До потрактування теоретичних аспектів української бібліотекографії, як «науки про історію українських бібліотек і бібліотечного руху» від найдавніших часів до сучасності, визначення сутності та завдань бібліотекографічних студій учений звернувся у праці «Бібліотековіана Всенародної бібліотеки України». Наголошуючи на необхідності постійного й систематичного збирання всієї наявної літератури, що стосується бібліотек, накопичення відомостей про їх заснування, поточну діяльність і поступальний розвиток, Л. Биковський радив усі ці першоджерела неодмінно бібліографувати, напрацьовуючи «підставові» бібліографічні монографії, які, на його думку, «значно полегшать повстання праць про окремі бібліотекарські чинники й тим самим сприятимуть появленню синтетичних праць в царині історії українського бібліотекарського руху».

Історію бібліотечного руху Л. Биковський розглядав як цілісне знання, упорядковану в хронологічній послідовності сукупність фактичних епізодів, кожен із яких своєю чергою охоплює низку взаємозалежних і взаємопов'язаних складників: 1) персоналій; 2) інституцій – бібліотек, бібліотечних спілок, бібліотечних шкіл, з'їздів, музеїв, виставок; 3) друків – книжок, періодичних видань, що стосуються бібліотечної справи; 4) бібліотечних теорій, ідей, систем; 5) різних подій бібліотечного життя тощо [2]. Ці далекоглядні погляди та настанови знаного бібліотекознавця суголосно віддзеркалюються в напрацюваннях сучасних дослідників бібліотечної історії: С. Зворського, В. Ракитянської, М. Слободяника, В. Соколова та ін.

Бібліотекографічні традиції, закладені Л. Биковським у період становлення Всенародної бібліотеки України, підтримані й розвинені його послідовниками, у подальшому набули поширення в практиці інших бібліотек. Заклик ученого «в найскоріший час поставити будинок української бібліотекографії» знаходить відгук і в сучасному бібліотечному середовищі. Підтвердженням цієї тези слугує масив публікацій і ресурсів з означеної проблематики, наповнення відповідного розділу аналітичного «Огляду науково-дослідної роботи бібліотек та закладів вищої освіти сфери культури України», який що п'ять років готують фахівці НБУ імені Ярослава Мудрого. Як стверджує один із укладачів цього видання С. Зворський, «наразі майже не залишилося великих вітчизняних бібліотек, історія яких би не вивчалась і не оприлюднювалась у виданнях монографічного характеру або принаймні не фіксувалась у бібліографічних покажчиках із широким хронологічним охопленням» [6, с. 222].

Прикметними рисами діяльності у сфері бібліотекографії є широке використання провідними бібліотеками проектної технології, урізноманітнення форм репрезентації результатів досліджень: від окремих публікацій у фахових виданнях, започаткування видавничих серій, організації науково-практичних форумів до створення масштабних ресурсів на кшталт «Бібліотечної енциклопедії Харківщини» [9]. Та попри певну сталість інтересу до розвідок означеної проблематики, загальна картина дослідницького потенціалу України в регіональному вимірі є нерівномірною. На тлі активних і системних пошуків та вагомих здобутків фахівців Вінницької, Закарпатської, Запорізької, Рівненської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької ОУНБ, доробку Львова й Харкова така діяльність в низці інших областей бачиться млявою й малорезультативною [8, с. 16]. Окрім цього, для формування цілісної картини галузевої історії все ще «бракує історичних знань про розвиток мереж відомчих бібліотек та їх організаційно-

методичних центрів, окремих книгозбірень поза обласними й великими містами» [6, с. 222], багато лишається білих плям у висвітленні життя та діяльності значної когорти бібліотечних діячів – організаторів бібліотечного руху на місцях. Далеким від бажаного є й рівень наукових зацікавлень регіональною проблематикою в дисертаційних бібліотекознавчих дослідженнях: із 228 захищених у 2001–2015 рр. дисертацій регіональна тематика була присутня в 6 роботах, регіонально-галузева – у 4-х, красзнавча – в 7-ми [1, с. 59]. Такі обставини висувають нагальне завдання для регіональної бібліотекографії – активізувати розвідки, здобути необхідні історичні знання, аби позбутися білих плям і прогалин в бібліотечній історії краю. А запорукою успіху у цій справі може стати партнерська взаємодія й об'єднання зусиль всіх дотичних суб'єктів – провідних бібліотечних інституцій (ОУНБ, ОБД, ОБЮ, галузевих бібліотек, бібліотек ЗВО та їх зональних об'єднань), музейних та архівних установ, закладів вищої освіти, громадських організацій, що функціонують на території області.

Важливим спонукальним чинником актуалізації регіональних бібліотекографічних досліджень є також реалізація проєкту зі створення Української бібліотечної енциклопедії (УБЕ, <https://ube.nlu.org.ua/>) – галузевого інформаційно-довідкового онлайн-ресурсу НБУ імені Ярослава Мудрого, що з 2014 року формується у партнерстві з фахівцями провідних бібліотек, наукових установ, закладів вищої освіти, іншими зацікавленими інституціями.

За концептуальним задумом УБЕ покликана слугувати авторитетним джерелом значного потенціалу накопиченого професійного знання про історичне минуле та сучасний стан бібліотечної галузі в Україні в цілому та в окремих її регіонах [4].

Регіональний компонент в енциклопедії відображено шляхом інтегрування відповідних даних у загальний контекст, а також репрезентовано самостійними публікаціями, зосередженими в тематичних розділах. У корпусі статей УБЕ передбачено кілька блоків однотипних публікацій регіонального змісту, що репрезентують: 1) головні бібліотечні установи краю (зі статусом обласних), університетські й інші знакові книгозбірні, зокрема й ті, що припинили своє існування (розділ «Бібліотеки»); 2) заклади освіти галузі культури, що готують фахівців для бібліотечно-інформаційної сфери – фахові коледжі, інститути / університети / академії (розділ «Бібліотечні кадри»); 3) регіональні фахові періодичні та продовжувані видання (розділ «Фахові видання з бібліотечної справи»); 4) наукові біографії персоналій – бібліотечних діячів краю (розділ «Персоналії»); 5) регіональну бібліотечну систему – оглядові статті історично-регіонального змісту, об'єднані в тематичний цикл «N-ська область. Бібліотечна справа» й зосереджені в розділі «Історія бібліотечної справи України». Для всіх цих публікацій розроблена уніфікована орієнтовна структура, авторам запропоновано настанови щодо їх змістового наповнення [5]. Формування означеного компоненту – сфера відповідальності ОУНБ, які, відгукнувшись на запрошення розробників УБЕ, долучилися до творення ресурсу й взяли на себе роль координатора у справі підготовки відповідних статей.

Сьогодні можна констатувати: регіональний сегмент УБЕ здебільшого заповнено. За період від запуску сайту УБЕ (з 2014 р.) і дотепер обласні бібліотеки та заклади освіти галузі культури (за винятком небагатьох) вже відкрили на ресурсі свої сторінки, деякі навіть встигли їх оновити (Вінницька ОУНБ імені Валентина Отамановського, Львівська ОБД). Водночас, посеред тих, хто ще не заповнив свою енциклопедичну нішу, Сумська, Хмельницька та Харківська ОУНБ, низка наукових бібліотек провідних університетів, а також бібліотечні установи, що нині припинили своє існування, зокрема: Вінницька та Житомирська ОБД, Харківська ОБЮ та ін. Поза межами УБЕ поки залишаються регіони, які на час започаткування ресурсу перебували в тимчасовій окупації – Донецька та Луганська області, АР Крим.

Очікувано складною виявилася тенденція в наповненні УБЕ оглядовими статтями із циклу «Бібліотечна справа області», які за задумом мають стати енциклопедичними візитівками бібліотечної галузі регіону. Цінність таких публікацій незаперечна. Утім, натепер лише вісім областей спромоглися на їх підготовку, а ті, що опубліковані, не позбавлені суттєвих недоліків. Недостатня інформативність, поверховість, фрагментарність у репрезентації бібліотечної системи краю, брак статистичних даних, ілюстративного контенту – типові хиби цих матеріалів, спричинені ігноруванням завдань бібліотекографії, слабкою джерельною базою. Адже без опо-

ри на широке коло достовірних і авторитетних джерел краєзнавчої бібліотековіани підготувати розгорнуту й інформаційно насичену статтю, яка б віддзеркалювала цілісну картину зародження, становлення, розвитку і перспективи бібліотечної справи, мереж книгозбірень різного відомчого підпорядкування в тій чи іншій області, фактично неможливо [3, с. 36]. Йдеться також не лише про брак належним чином організованих розвідок, узагальнених наукових публікацій і ґрунтовних праць, а й про відомчу відокремленість суб'єктів бібліотекографічних досліджень, відсутність наукових зацікавлень до вивчення найчисельнішої мережі освітянських бібліотек, слабкість координації і взаємодії в реалізації дослідницьких пошуків.

Ще одним чинником, що позначається на якості УБЕ, є проблема візуалізації текстового контенту якісним ілюстративним матеріалом. Енциклопедичну статтю цифрового онлайн-формату збіднює відсутність або низька зображувальна якість портретів, автентичних історичних світлин, відео- та аудіозаписів, цифрових зображень так званих речових джерел – артефактів бібліотечної практики різних історичних періодів, всього того, що з часом зникає із вжитку сучасних бібліотек. І тут у нагоді могли б стати колекції та ресурси візуального контенту з відкритим доступом, сформовані шляхом виявлення, дослідження й оцифрування бібліотечних раритетів, архівних фотодокументів, експонатів бібліотечного музейництва і т. ін. Створення таких колекцій стане першим кроком до втілення ідеї національного іконографічного спадку бібліотечної справи у форматі консолідованого цифрового ресурсу. Про таке давно мріють творці УБЕ [7].

Нині ж, попри всі труднощі й перепони, наповнення УБЕ новим змістом, у тому числі й регіонального спрямування, триває. Позитивною тенденцією є зростання аргументованої ініціативи регіонів (Вінницької, Запорізької та Полтавської областей, Одеси, Львова) щодо публікації в УБЕ наукових біографій знакових для регіональної бібліотечної історії постатей, статей-довідок про важливі для галузі бібліотечні видавничі продукти та успішні проекти. Такі ініціативи варті підтримки та наслідування.

В контексті окреслених питань зауважимо, що репрезентація регіону в галузевій енциклопедії – це не лише віддзеркалення рівня розвитку регіональних бібліотекографічних студій, це ще й справа честі для ОУНБ, можливість утвердитися в задекларованій ролі головного регіонального бібліотечного центру, координаційного осередку в сфері бібліотечного краєзнавства та бібліотекографії.

Література

1. Апшай М. В. Регіональні бібліотекознавчі дослідження: стан, проблеми, тенденції : монографія. Київ: Видавництво Ліка-К, 2020. 228 с.
2. Биковський Л. Бібліотековіана Всенародної бібліотеки України. *Бібліологічні вісті*. 1923. № 3. С. 27–34. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1499>
3. Зворський С. «Українська бібліотечна енциклопедія» – від задуму до практичної реалізації. *Енциклопедичний вісник України*. Число 6/7, 2015. С. 33–37. URL: <https://evu.encyclopedia.kyiv.ua/doi/10.37068/evu.6-7.7.pdf>
4. Концепція «Української бібліотечної енциклопедії». *Бібліотечна планета*. 2011. № 1. С. 30–32. URL: <http://profy.nplu.org/file/lp-51.pdf>
5. Методичні рекомендації для авторів «Української бібліотечної енциклопедії» / уклад.: С. Л. Зворський, Л. М. Любаренко, Г. П. Нелипа. Київ, 2012. 28 с. URL: <http://nplu.org/storage/doc/Osn.doc>
6. Огляд науково-дослідної роботи бібліотек та закладів вищої освіти сфери культури України за 2011–2015 роки / М-во культури України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого ; авт. кол.: Л. Любаренко [та ін.] ; наук. ред. Н. Розколупа. Київ, 2019. 296 с. URL: <https://profy.nlu.org.ua/file/500-review-ndr-01.2020.pdf>
7. Поперечна Л. Першоджерела Української бібліотечної енциклопедії: віднайти, дослідити, зберегти. *Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю до 100-річчя Музею книги відділу рідкісних видань та рукописів Одес. нац. наук. б-ки, Одеса, 6–7 груд. 2022 р. Одеса, 2023. С. 162–166. URL: http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/sNaykVidan/514361.pdf
8. Слободяник М. С., Зворський С. Л. Історичні дослідження в сучасному українському бібліотекознавстві: тенденції і перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 3. С. 13–19.
9. Соколов В. Ю. Створення регіональних енциклопедій з бібліотечної справи як важливий напрям розвитку бібліотечної політики регіонів. *Українська енциклопедистика : матеріали V Міжнар. наук. конф. «Українська енциклопедистика»*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. С. 93–102. URL: <https://ue.encyclopedia.kyiv.ua/doi/10.37068/ue.2017.11.pdf>

Краєзнавство як перспективний напрямок бібліотечної роботи (з досвіду Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського)

*Дідусенко Ганна Анатоліївна,
головний бібліотекар відділу краєзнавства
Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського*

У статті йдеться про краєзнавчу роботу в бібліотеці як вагомий чинник духовного розвитку країни. Розповідається про досвід роботи відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

Ключові слова: *краєзнавство, вебсайт, співпраця, видавнича діяльність, Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського.*

The article talks about local history work in the library as an important factor in the spiritual development of the country. It tells about the work experience of the local history department of the Poltava Regional Universal Scientific Library named after I. P. Kotlyarevsky.

Keywords: *local history, website, cooperation, publishing activity, Poltava Regional Universal Scientific Library named after I. P. Kotlyarevsky.*

Краєзнавство як вагомий чинник духовного розвитку країни сприяє збереженню культурно-історичної спадщини регіону та її інтеграції в загальноукраїнський контекст. Тож бібліотечне краєзнавство, щоб достойно відповідати на актуальні виклики часу, повинно постійно перебувати в русі, випробовуючи та опрацьовуючи нові форми й напрями роботи.

Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського як регіональний осередок бібліотечного краєзнавства є депозитарієм унікального фонду краєзнавчих і місцевих матеріалів, у якому поряд із сучасними виданнями містяться рідкісні видання XIX – початку XX ст. Для якісного і повного виконання запитів користувачів використовується потужний довідково-бібліографічний апарат. А створений у 2009 році вебсайт Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського, знявши часові та територіальні обмеження, ще більше розширив можливості інформаційно-довідкового обслуговування користувачів. Спектр послуг вебсайту досить різноманітний: користувачі можуть здійснити віртуальний пошук краєзнавчих документів за зведеним краєзнавчим каталогом (послуга «Пошук по електронному каталогу»), отримати вичерпну відповідь-консультацію на питання краєзнавчого характеру (послуга «Віртуальна довідка») та безпосередньо одержати в користування документи краєзнавчого характеру (послуга «Електронна доставка документів»). Нещодавно додалася нова послуга – читач безпосередньо може ознайомитися із текстом оцифрованого краєзнавчого джерела (при цьому фонд краєзнавчих видань постійно поповнюється повнотекстовими документами). З огляду на важливість популяризації краєзнавчих ресурсів на сайті виокремлено інформаційно-краєзнавчу рубрику «Полтавщина», серцевиною якої є блог відділу краєзнавства «Калинове намисто» [5]. На його сторінках користувачів чекає різноманітна палітра краєзнавчих напрацювань, що представлені віртуальними виставками, краєзнавчими розвідками та повідомленнями, презентаціями, матеріалами конференцій, краєзнавчих читань та круглих столів тощо. Крім цього, частково краєзнавчу інформацію щодо перебігу подій як у літературно-мистецькій, так і бібліотечній спільноті Полтавщини містять галузеві блоги відділів бібліотеки.

Інтерес до краєзнавства, ставши головною тенденцією сучасності, наразі актуалізує питання щодо кращого використання наявних документально-інформаційних ресурсів регіону шляхом посилення співробітництва всього кола науково-освітньої спільноти. Тож Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського, виходячи із цього наративу, активно співпрацює з наукови-

ми, архівними, краєзнавчими, культурно-мистецькими та освітніми осередками Полтавської області. Діапазон співпраці охоплює всі сфери бібліотечного життя – це спільні соціокультурні заходи, наукові дослідження, видавнича діяльність. А використання глобальної мережі «Інтернет» доповнює та розширює грані цього співробітництва. Бібліотека має досить цікаві напрацювання щодо використання віртуальних технологій, таких як: програмне забезпечення для обміну відеоповідомленнями та відеочату Skype, платформи для проведення онлайн відеоконференцій «Zoom», сервісу відеотелефонного зв'язку Google Meet тощо під час проведення соціокультурних заходів. Наприклад, під час ковідних обмежень використання платформи «Zoom» надало можливість не тільки провести презентацію бібліографічного покажчика «Микола Костянтинович Зеров: до 130-річчя від дня народження», але й заслухати виступ рецензента нашого видання, літературознавця М. К. Наєнка (м. Київ). Вдалий досвід надихнув на використання можливостей онлайн-зв'язку для проведення соціокультурних заходів у змішаному форматі. Завдяки «Zoom» наукові співробітники Гадяцького історико-краєзнавчого музею не тільки долучилися до нашої літературної зустрічі «Лесиними стежками: Леся Українка і Полтавщина», але й провели онлайн-екскурсію «Леся Українка і Гадяччина» та відповіли на запитання наших користувачів.

Із плином часу прийшло розуміння, що використання можливостей онлайн-технологій під час проведення соціокультурних заходів не тільки надає можливість збільшення аудиторії шляхом активного залучення онлайн-учасників, але й дозволяє значно тематично розширити захід, зробити його пізнавальнішим і навіть передбачити напрацювання на майбутнє. Найкраще це ілюструє віртуальний бібліотечний марафон до 300-річчя Г. С. Сковороди «Мандрює світом його слава», який започаткували працівники відділу краєзнавства в липні 2022 року як регіональний проєкт. Згодом до них приєдналися й активно почали співпрацювати Світова Федерація Українських Жіночих Організацій та Відділ Мальви, Союз Українок Австралії. Це дозволило не тільки збільшити аудиторію марафону (у засіданнях взяли участь понад 200 осіб), але й значно розширити географію заходу – від Полтавщини, Харківщини і Сумщини до Австралії (Мельбурн), Нової Зеландії, Японії та Лівану. Крім того, учасниця заходу – письменниця, заслужений працівник культури України, член Ради Всеукраїнської Асоціації дослідників голодомору-геноциду України пані Наталія Дзюбенко-Мейс не тільки подарувала нашій бібліотеці свою нову книгу-поему «Сковорода», але й люб'язно погодилася провести її онлайн-презентацію.

Також приємно зазначити, що користувачі бібліотеки не тільки беруть активну участь у бібліотечних заходах, але й пропонують свої теми й запрошують учасників для їх проведення. Так, полтавська письменниця і волонтерка О. Кравченко, запровадивши проєкт для внутрішньо переміщених осіб, запросила до співпраці й працівників краєзнавчого відділу бібліотеки, які протягом 2022–2023 років провели цикл краєзнавчих годин «Відкрий для себе Полтавщину». Цікава зустріч-інтерв'ю з київською дизайнеркою, авторкою проєкту «Україна. Згадати все» і нашою землячкою Ганною Бездоганною в липні 2023 р. відбулася завдяки ініціативі нашого постійного користувача – краєзнавця, художника, автора проєкту «Полтава 3D» О. Лебединського, який зініціював співпрацю пані Ганни із працівникам краєзнавчого відділу.

Як центр обласного бібліотечного краєзнавства Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського особливу увагу приділяє науково-дослідницькій роботі з вивчення краєзнавчого фонду з подальшою популяризацією її результатів. Працівники бібліотеки не тільки проводять краєзнавчі дослідження та розвідки, але й беруть активну участь у конференціях, читаннях, засіданнях круглих столів, які організовує наукова спільнота Полтавського краю. Краєзнавчі дописи й статті працівників бібліотеки регулярно з'являються на сторінках збірників та періодичних видань як обласних, так і регіональних. Також Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського систематично виступає як платформа чи організатор проведення наукових заходів, збираючи у своїх стінах широкий загаль науковців, музейників, викладачів та краєзнавців як полтавської, так і української та світової спільнот. Наприклад, у квітні 2023 року на базі бібліотеки була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Наукова спадщина вченої Віри Жук (1928–2008)». Її співорганізаторами разом із Полтавською ОУНБ імені І. П. Кот-

ляревського стали Національна спілка краєзнавців України та Всеукраїнська асамблея болгар України. Високо оцінюючи значення цієї конференції, Посольство Республіки Болгарія в Україні надіслало вітальну телеграму [3], яка була зачитана учасникам.

Ще одним важливим напрямком інформаційно-просвітницької роботи Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського в царині краєзнавства є видавнича діяльність. Серед видань відділу краєзнавства важливе місце посідає бібліографічний покажчик «Календар знаменних і пам'ятних дат Полтавщини», який видається з 1969 року і наразі не втратив ні актуальності, ні незмінної популярності. Тематичне планування видавничої діяльності нашої бібліотеки орієнтується на соціально-історичну значущість майбутнього видання та бере до уваги запити й інтереси користувачів. Готуючи покажчики, працівники бібліотеки намагаються за можливості максимально повно відобразити джерела з цієї тематики, залучаючи для цього інформаційні ресурси як науково-просвітницьких установ, так і окремих науковців. Яскравим прикладом такої співпраці є бібліографічний покажчик, присвячений М. Зерову. Спершу до співпраці з бібліотекою долучилася старший викладач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, член Національної спілки журналістів України Г. М. Білик, яка надала велику кількість малодоступних джерел, зокрема опублікованих у закордонних виданнях. А згодом до нас приєдналася завідувачка відділу краєзнавчої літератури і бібліографії Сумської ОУНБ О. М. Малиш, яка надала матеріали про зв'язок М. К. Зерова із Сумщиною. Результатом такої плідної співпраці стало унікальне видання як перша спроба цілісно представити доробок Миколи Зерова та літератури про нього на теренах України.

Практично всі видавничі проекти Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського презентуються полтавській громаді та отримують чимало схвальних відгуків як у пресі [1, 2, 4], так і від місцевого самоврядування та науково-освітньої спільноти Полтавщини. Зокрема, у 2019 році бібліографічний покажчик «Каталог бібліотеки та особовий фонд Петра Ротача» із серії «Бібліотечні колекції» номінувався на обласну премію імені Петра Ротача та був відзначений грамотою Полтавської обласної ради. Випущений у 2021 році у співавторстві із київською мистецтвознавицею, членом Національної спілки журналістів України Тетяною Мячковою бібліографічний покажчик «Іван Дряпаченко – художник, який малював дерево роду й народу», отримав високу оцінку від викладачів мистецьких закладів Полтави й Кременчука і був внесений до складу довідкових мистецтвознавчих посібників.

Підсумовуючи все сказане, можна із впевненістю зазначити, що краєзнавство стало рушієм якісних змін у діяльності Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського. Завдяки йому розширюється діапазон бібліотечних послуг та урізноманітнюється їхня тематика, встановлюються нові партнерські зв'язки та підвищується фаховий рівень бібліотекарів. А головне, ці зміни не тільки сприяють найповнішому розкриттю потенціалу бібліотеки, а й дозволяють у ці непрості часи зберегти її ідентичність та унікальність як обласної книгозбірні.

Список використаних джерел

1. Антипович Г. Путівник на віки : [про презентацію в ПОУНБ біобібліографічного покажчика «Тарас Пустовіт»]. *Слово Просвіти*. 2020. 6–12 лют. (№ 6). С. 10.
2. Вертій О. Ще один крок у наближенні до Миколи Зерова : рец. *Укр. літ. газ.* 2021. 18 черв. (№ 12). С. 5.
3. Вітальна адреса від Посольства Республіки Болгарія в Україні. *Наукова спадщина Віри Жук (1928–2008)* : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю від дня народж. науковиці. Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 9.
4. Литвин Н. «Художник ранкової зорі» має ім'я. Це – Іван Дряпаченко : [про відзначення ювілею художника у Полтавській Галереї мистецтв та презентацію бібліографічного покажчика, створеного ПОУНБ]. *Зоря Полтавщини*. 2021. 31 серп. С. 8–9.
5. Маньковська Р. Краєзнавча діяльність закладів культури: аналітичний підхід : [у т. ч. згадується блог відділу краєзнавства «Калинове гроно»]. *Українське краєзнавство в системі міжінституційних взаємодій: проблеми концептуалізації та практичної реалізації* : зб. матеріалів XV Всеукр. наук. історико-краєзнав. конф., м. Полтава, 12 груд. 2019 р. Київ : Нац. спілка краєзнавців України, 2019. С. 75–84.

Бібліотечні практики вивчення родоводу

*Красноштан Алла Олександрівна,
директор КЗ «Публічна бібліотека Погребищенської міської ради»*

У статті висвітлено досвід бібліотекаря за професією, краєзнавця за інтересами та дослідника за покликанням, як самостійно розпочати генеалогічне дослідження власної родини, де шукати інформацію, як правильно працювати з історичними документами та з якими відцифрованими архівами варто насамперед розпочати роботу.

Ключові слова: *родовід, бібліотечні ресурси, джерела дослідження родоводу.*

The article highlights the experience of a librarian by profession, a local historian by interest and a researcher by vocation, how to independently start a genealogical study of your own family, where to look for information, how to work correctly with historical documents, and which digitized archives you should start working with first.

Keywords: *pedigree, library resources, sources of genealogy research.*

Краєзнавство є одним із домінантних напрямків діяльності публічних бібліотек. Дослідження, збереження і промоція історії рідного краю; сторінок життя маленького міста чи села, його мешканців; об'єктів нематеріальної культурної спадщини – постійна робота бібліотечного закладу.

Досить цікавий аспект краєзнавчих розвідок – вивчення власних родоводів. Генеалогічні дослідження тісно переплетені з дослідженнями краєзнавчими – історією регіону, населеного пункту, де родина проживала.

Питання національної ідентичності особливо гостро стоїть нині. Для нашої бібліотеки такий інтерес користувачів до власної історії став поштовхом до досить об'ємного та цікавого напрямку роботи. Адже в бібліотеці достатньо ресурсів, а у бібліотекарів – навичок, щоб допомогти користувачам скласти алгоритм вивчення родоводу, познайомити з джерелами, інструментами та методами пошуку.

Кожен з нас буває архівістом, збираючи вдома сімейні фотографії, листи, листівки – документи, які є джерелами інформації про минуле. За цими, здавалося б, дрібними і не надто важливими носіями пам'яті стоїть історія сім'ї, родини, роду... Це знання про історію родини, зв'язок між минулими, теперішніми та майбутніми поколіннями. Знати своє коріння – означає знати і розуміти історію нашої країни на тлі історії родини.

Щоб самостійно розпочати генеалогічне дослідження власної родини, знати, де шукати інформацію, як працювати з історичними документами та з якими відцифрованими архівами працювати насамперед – варто звернутися в бібліотеку!

Для початку ми напрацювали пам'ятку та рекомендаційний бібліографічний список для дослідження родоводу «середньостатистичного» жителя погребищенської громади.

Дослідникам-початківцям радимо зробити записи всіх даних, відомих про кожного члена родини (прізвища, імена і по батькові; роки життя; звідки походять; рід занять; з ким одружувалися; цікаві факти біографії тощо), звірити наявні документи; «взяти інтерв'ю» у кожного, хто щось знає, пам'ятає чи чув. Реанімувати домашні фото- й відеоархіви. Це перший і в багатьох випадках єдиний крок у вивченні свого коріння. Спілкування зі старшими в родині може довести пошуки приблизно до початку 20-го століття.

Якщо ентузіазм штовхає дослідника далі, варто знати типи архівних документів, у яких міститься інформація про родовід. Найповніше розкриває тему, на думку автора, праця Ю. Легуна «Генеалогія селян Подільської губернії: джерела»³.

Основними джерелами дослідження родоводу, якщо мова йде про період до 1917 року, є:

- метричні книги – велися в церквах у двох примірниках (один здавали у консисторію (Н: Київ), другий у парафію (Н: Вінниця)). Книги мають три розділи: народження, шлюб і смерть жителів певного храму;

- ревізські казки – акти обліку платників податків Російської імперії. У них містяться відомості про власника двору: ім'я, по батькові та прізвище, якщо таке вже існувало; соціальний стан; вік (за минулим переписом і актуальним); відомості про родичів, які мешкали з ним. Склалися міською управою, поміщиками чи старостами. Всього було 10 ревізій: 1717–1727 (Слобідська Україна), 1742, 1762, 1781–1787 (Лівобережна Україна), 1795, 1811, 1816, 1836, 1851, 1858 рр.;

- сповідальні відомості – щорічний обов'язковий подвірний перепис на Великдень усіх громадян, які сповідалися і причащалися. До записів вносилися парафіяни обох статей, як літні, так і немовлята (по дворах) із зазначенням родинного та соціального стану, віку. Сповіді були введені у 1718 році для обліку і покарання штрафом осіб, котрі не сповідалися. Побутує думка, що метою такого обліку було виявлення старообрядців, розкольників, у котрих церква вбачала загрозу для своєї єдності;

- шлюбні обшуки – документ складався перед вінчанням з метою виявлення відсутності перешкод для шлюбу. До нього вписувалися акти потрібного оголошення в церкві про майбутній шлюб, які здійснювалися кліром з метою з'ясування відсутності кровного зв'язку в молодят та інших перешкод до союзу. Обшук також містив інформацію про: верству, віровизнання, місце проживання кожного з молодих, чи перебувають при повному розумі, ступінь їхніх родинних зв'язків, який шлюб за порядком, чи за вільною згодою, чи мають дозвіл на шлюб від батьків, чи були перед цим на сповіді і біля причастя. Крім молодих, згадувалися два або три свідки, стояли підписи служителів церкви.

Найпотаємніші сторінки життя наших предків можуть бути висвітлені в документації (рішення духовного суду або протокол), пов'язаній з процесом розірвання шлюбу. Процес розлучень був виключно в компетенції церкви. Підставою для здійснення такого акту були: 1) порушення сімейної вірності перелюбством; 2) фізіологічна нездатність чоловіка до сімейного співжиття; 3) безвісна відсутність чоловіка або дружини понад 5 років; 4) засудження одного з подружжя на покарання, що передбачає позбавлення усіх прав. (Перелюб позбавляв винуватця права на повторне одруження!);

- перепис населення Російської імперії 1897 року. На жаль, по Подільській губернії цих документів практично немає, але якщо пощастило і листи Перепису по населеному пункту збереглися, можна дізнатися, в якому будинку проживала родина; прізвище, ім'я та по батькові глави сімейства; імена всіх членів родини з визначенням імені; відношення до глави господарства і до глави своєї сім'ї; вік; стать; шлюбний стан; суспільний стан або звання; місце народження; приписки; постійного проживання; відмітка про відсутність або про тимчасове проживання; віросповідання; рідна мова; грамотність і навчання; заняття; ремесло; промисел; посада або служба; відмітка про психо-фізичні недоліки (сліпі, німі, глухонімі, божевільні).

Дані про предків, які проживали у ХХ столітті можна віднайти в архівах відділів РАЦСів; списках виборців; у Господарських книгах – це документи первинного обліку в сільських радах, котрі велися з 1935 року до 1980-х. Складаються з окремих особових рахунків на кожне господарство, де містяться відомості про членів сім'ї, які проживають у господарстві, а також дані щодо землі, будівель і худоби, що перебувають в особистому користуванні.

Наступний підготовчий крок – визначення приналежності родини до адміністративних одиниць, їхнього віросповідання, підпорядкування власникам.

Для з'ясування адміністративних кордонів населеного пункту, в нашому випадку це м. Погребище, послуговуємося книгою Олександра Петренка «Історія адміністративно-територіального устрою Вінниччини»⁴ та Списком населених мест Киевской губернии⁷: 1569 р. – Погребище входить до складу Речі Посполитої; 1648 р. – П. – сотенне містечко Кальницького полку; 1761 р. – П. – Брацлавського повіту Брацлавського і Київського воєводств; 1793 р. – П. – Махнівський повіт Брацлавського намісництва Російської імперії; 1796 р. увійшло до Мах-

нівського повіту Київської губернії; 1846 р. – Бердичівський повіт Київська губернія; 1866 р. – Погребище стає волосним центром (Погребиська волость); 1923 р. – Погребищенський район Бердичівської округи; 1932 р. – Погребищенський район, Вінницька область; жовтень 1932–1937 роки – Погребищенський район Київської області; 1937–2020 роки – Погребищенський район, Вінницька область; з 2020 року – Вінницький район Вінницької області.

Далі з'ясуємо, хто був власником населеного пункту (у ревізьких казках, наприклад, перелік іде за прізвищами власників: «крестьяне графа Ржевуского»). Оптимістично почнемо з середини 16 століття, хоча навряд чи наші пошуки доведуть нас аж туди...

Тут у пригоді стануть «Сказания о населенных местностях Киевской губернии» Лаврентія Похилевича⁵ та біографічний словник В. Колесник «Відомі поляки в історії Вінниччини»². У 1578 році Погребище – володіння князів Збараських. 1631 р. – Погребище переходить до князів Вишневецьких. 1758–1917 рр. – містечко належить Станіславу, Адаму Вавжинцю, Адаму Адамовичу, Леонсу Адамовичу Ржевуським.

Уточнюємо конфесійну (релігійну) приналежність предків, щоб дізнатися, з документами якого храму будемо працювати. Книга «Приходы и церкви Подольской епархии»⁶ під редакцією священника Євфимія Сіцінського розповідає про найголовніші географічні, історичні, природничо-красознавчі та етнографічні відомості поселень Поділля. З'ясуємо, що в Погребищі був католицький костел, єврейська синагога та дві православних церкви – Михайлівська та Успенська.

Свято-Михайлівська церква була в центрі міста (на місці теперішньої автостанції), тобто її прихожанами були переважно жителі центру, кутків Лисогора та Герасимівка.

Успіння Пресвятої Богородиці (Кам'янецька) церква розташовувалася наприкінці сучасної вулиці Шевченка, на Поповій річці, і свої молитви до неї несли мешканці Вовкотрубівки, Кам'янки тощо.

Визначивши межі дослідження, у зворотному хронологічному порядку розпочинаємо знайомство з документами. Матеріали Всеросійського перепису населення 1897 року по містечку Погребище Бердичівського повіту Київської губернії зберігаються у фондах Державного архіву Київської області (<https://dako.gov.ua>). Познайомившись у довідковому апараті з описами фондів, з'ясуємо, що це документи фонду 384, опис 4, справи 428–443.

Також у ДАКО знайдемо матеріали ревізьких казок 1795 року (280/2/31), 1796 р. (280/2/27) та 1834-го (280/2/351, 280/2/44).

Щоб переглянути метричні книги, варто скористатися Зведеним каталогом метричних книг, що зберігаються в державних архівах України¹, і визначити, в яких архівах є документи щодо населеного пункту, що вас цікавить. Коли мова йде про Погребище, з оцифрованими копіями документів можна працювати на сайтах Центрального державного історичного архіву України (ЦДІАК — <https://cdiak.archives.gov.ua>) та обласних архівів Вінниці (ДАВіО — <https://davio.gov.ua>) та Хмельницького (ДАХМО <https://dahmo.gov.ua>).

У фондах ЦДІАК також містяться сповідальні розписи (фонд 127, описи 1015, 1016, 1079) та клірові відомості (127/1011/39) за 1914 рік.

Переглянувши довідкові апарати визначених архівів, напрацьовуємо список джерел, необхідних для опрацювання. Наприклад, ДАВіО: Метричні книги Свято-Михайлівська церква м. Погребище Бердичівського повіту Київської губернії: 1880–1885: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 70; 1886–1890: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 103; 1892–1904: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 151; 1894–1907: 1899–1902: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 205; 1903, 1906–1907: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 224; 1905: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 231; 1907: Ф. 904, Оп. 32, Спр. 240; 1905, 1909–1912, 1914: Ф. 904, Оп. 111. Спр. 120; 1908, 1913, 1915–1917: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 190; 1908: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 209; 1909: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 208; 1913: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 195; 1918: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 201; 1916: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 204; 1914: Ф. 904, Оп. 1, Спр. 206.

Якщо потрібні для дослідження документи ще не оцифровані – необхідно відвідати архів або оформити генеалогічний запит.

Ось так починається захоплююча подорож у минуле: знайомство з Предками.

Джерела

1. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довід. : у 8 т. / Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; упоряд.: В. Бондарчук, Г. Волкотруб, С. Зворський, М. Ковтун. Київ, 2010. Т. 1–8.
2. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біогр. слов. Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2007. 1008 с., іл.
3. Легун Ю. Генеалогія селян Подільської губернії: джерела. Монографія. Вінниця : О. Власюк, 2005. 516 с.
4. Петренко О. Історія адміністративно-територіального устрою Вінниччини від найдавніших часів до сучасності. Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2008. 56 с.
5. Похилевич Лаврентий Иванович. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев : В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. [2], V, 763 с.
6. Приходы и церкви Подольской епархии. (Под редакцией священника Евфимия Сецинского). Біла Церква : Олександр Пшонківський, 2009. XII + 996 с.
7. Список населенных мест Киевской губернии / Издание Киевского губернского статистического комитета. Київ, 1900. 1976 с.

УДК 027.52(477.44):908

Внесок бібліотек Літинщини в дослідження та популяризацію знань про рідний край

*Ищук Людмила Сергіївна,
директор КЗ «Публічна бібліотека»
Літинської селищної ради*

У статті розкрито краєзнавчу діяльність бібліотек Літинщини з виявлення, популяризації знань про рідний край, історії окремих населених пунктів та природних ресурсів, діячів, які зробили істотний внесок у його розвиток.

Ключові слова: бібліотеки, краєзнавча діяльність, Літинщина.

The article reveals the local history activities of the libraries of the Lytin region to identify and popularize knowledge about the native region, the history of individual settlements and natural resources, and figures who made a significant contribution to its development.

Keywords: libraries, local history activity, Lityn region.

Краєзнавча діяльність бібліотек – один із провідних напрямів роботи, що передбачає виявлення, збирання й організацію загальнодоступного користування інформацією про певну місцевість (край), зафіксованою в документах. Краєзнавча робота бібліотек України регламентується Законом «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР), «Положенням про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України» (наказ № 314 від 11.06.96 р.).

Бібліотеки Літинщини мають значний досвід реалізації всіх складових краєзнавчої діяльності, яка передбачає формування фонду, бібліографічну роботу, бібліотечно-бібліографічний сервіс, що своїм змістом пов'язані з територією рідного краю. Тим самим бібліотечні працівники роблять істотний внесок у формування в населення патріотизму та любові до рідного краю.

Однією із важливих складових бібліотечного краєзнавства є виявлення, дослідження друкованих та усних джерел про походження назв та історію населених пунктів, місцин, природних ресурсів, історичних постатей, знаних і маловідомих, які зробили внесок у розвиток краю.

Як археолог по руків'ю меча відтворює його первозданний вигляд, так і ми, люди, пробуємо відтворити образ минувшини, звертаючись до первісних джерел наших народних давньоукраїнських сказань, свідчень, фактів, переказів...

Усе це допомагає якнайповніше розкрити специфіку рідного краю, відтворити його історію, а відтак підвищити культурно-освітній рівень населення...

Давню і цікаву історію таїть у собі наш літинський край, селище міського типу Літин.

Перша згадка про Літин була зафіксована у 1431 році. По Літинщині пролягав кордон польсько-литовських земель. Тому Літинщина періодично переходила від литовських завойовників до польських і навпаки. Древністю загартована літинська земля завжди заслуговувала окремої уваги дослідників та краєзнавців, істориків та літературних діячів, які ретельно підбирали потрібні матеріали, завжди на передній план ставлячи людей і факти. Осмислюючи вагомість інформації, ми намагаємось збагнути історичний шлях Літинщини протягом кількох століть.

Розкриваючи тему «Історія нашого краю», хочеться наголосити на тому, що саме існування цього мальовничого крайчика української землі – це вже є історія.

Кам'янка

На території літинського краю на пагорбах лівого та правого берегів річки Згарок розкинулось гарне стародавнє село Кам'янка. Колишня назва – Майдан Курилівський. Зі зміною влади – змінювалася назва села, історія якого наприкінці XIX століття значною мірою була пов'язана з Федором Треповим, який викупив село та садибу з панським будинком у поміщика Федора Тюменева. І знову село було перейменовано на Майдан Трепівський Літинського повіту Подільської губернії. Трепов – київський губернатор, у чині генерал-майора був на той час дуже впливовою та багатого людиною.

При значному сприянні поміщика Трепова в селі була збудована дерев'яна однокупольна Свято-Покровська церква. Це був 1899 рік. Енергійний генерал збудував також греблю, млин, поставив паровий двигун і водяну турбіну з Фінляндії, аби Майдан яскраво освітлювався електрикою. Збудував кам'яну дорогу (бруківку), висадив по боках алею – з одного боку липи, з іншого – каштани, як у Києві. Їм уже понад сто років, а ще й досі ростуть... Панський будинок, набережна, школа, інші будівлі – все сяяло вогнями.

Гордістю кам'янчан була незрівняної краси церква, де фрески малював талановитий російський художник Віктор Васнецов. Але незважаючи ні на що, у 1965 році за наказом радянської влади цей рідкісний шедевр села Кам'янки було розібрано та безжально знищено!

До жовтневої революції (1917 р.) у Кам'янці було духовно-педагогічне училище, де навчався герой-визволитель, повстанський отаман Яків Гальчевський із села Малинівка. «Орлик» – так називали Якова, полковника Армії УНР, що командував не тільки Подільською повстанською групою, а всіма повстанськими силами Правобережної України.

Відомий український письменник Михайло Стельмах із села Дяківець теж учився в тому училищі. Приміщення збереглося понині.

Кам'янка розташована на масивному гранітному шарі. Тому з криницями тут завжди було важко.

За часів Трепова, який був доброю, розумною та щирою людиною, з великими зусиллями було зроблено два колодязі, глибиною 25 метрів. З Києва приїхали сапери, підривали тилові шашки, пройшовши гранітну товщу. Так добирались до водяних шарів.

Здавна землі Подолії, у тому числі й Майдан Курилівський (Кам'янка) Літинського повіту, належали роду магнатів Потоцьких (15–16 ст). Літинське староство в Подільському воєводстві належало графу Станіславу Потоцькому. Граф у своїх маєтках дбав про цілісність лісів, створив лісову службу, при фільварках закладав парки, сади з найкращих плодкових щеп. Пан Станіслав мав дружину, красуню-гречанку Софію, з якою одружився 1798 року. Граф дуже кохав дружину. І на її честь посадив на пустирі парк і висадив алею з рідкісних чорних буків у вигляді великої букви С. Тим букам вже понад 200 років. Ростуть і сьогодні, щоправда, двадцять сім лише збереглося. Вони такі товстезні, що тільки удвох можна обхопити – сягають чотирьох метрів.

Посадив граф Станіслав алею грецьких горіхів, щоб нагадували Софії її батьківщину – Грецію.

І всі ці дива стосуються одного куточка літинського краю – села Кам'янки.

«Сталінська траса»

Через територію літинської землі проходить автотраса, яку люди називають «сталінська», тому що почали будувати за часів Сталіна. Цей шлях з'єднує Україну з Придністров'ям.

Будівництво цієї дороги було розпочато задовго до Другої світової війни (1939–1945рр.).

Спочатку «сталінську» автотрасу викладали бруківкою. Це був нелегкий і зтяжний людський труд.

Під час війни прокладання дороги було призупинено, а після нашої перемоги роботи на автошляху були відновлені. Робочих рук не вистачало, тому для будівництва цього відрізка шляху використовували полонених німецьких солдат, які перебували на той час у радянських таборах. Після війни їх було немало...

На відрізку «сталінської траси», що проходить по території Літинщини, майстром автодорожних робіт була мешканка Літина Карасьова Олена Олександрівна, яка мала відповідну на той час освіту.

Швидкоплинно минав час. Врешті, всі роботи по завершенню будівництва автотраси було закінчено. Дорога, викладена бруківкою, була відкрита. Нею почав рухатись транспорт.

Згодом трасу почали розширювати, насипати насипи, удосконалювати. На нинішній день «сталінська траса» – це добротна асфальтована дорога, яка проходить через територію літинської землі і яка ще довго служитиме людям, адже це дорога стратегічного значення.

Кармелюкова липа

Багато води втекло з того часу, як на священній літинській землі жив і боровся за справедливість народний месник Устим Кармелюк, який донині є гордістю нашого краю.

На Літинщині, в селі Багринівці, біля будинку культури стоїть самотньо двохсотлітня липа. За переказами, у 1828 році в селі кілька разів перебував загін народного месника Устима Кармелюка.

Спочатку його добровольчий загін розташувався в центрі села, під розлогою липою. На той час це було найвище дерево в Багринівцях, тому слугувало їм «дозорним пунктом».

З висоти цієї липи було зручно спостерігати всю навколишню місцевість і всі дороги.

До сьогодні ця пам'ятна липа називається Кармелюковою. Її висота сягає вже 23,5 м, а обхват стовбура – 3, 55 м.

Крона дерева розложиста. Те, що збереглося здавна до наших часів, росте й розвивається, стає для літинської землі священним, бо багато змогло б нам розповісти про життя народного улюбленця Устима Кармелюка та його побратимів, якби могло говорити...

Скали

Особливої уваги заслуговує район літинської місцевості Скали, який розташований вздовж річки Згар біля дамби. Геологічну основу цієї території Літина становлять сірі граніти кристалічного щита. Його виходи на поверхню дуже помітні в Скалах.

Граніт вкритий вапняками, які вимережують поверхню каменюк у білий колір. Вони так в'їдаються в тіло граніту, що ніякі морози не в змозі їх виморозити, ніякі дощі не можуть їх змити...

Краєвид у Скалах дуже вражаючий: величезні каміняччя, яких за багато-багато років не зрушив швидкоплинний час, лежать тут ще з докембрійського періоду.

Скали – приваблива місцина для відпочинку літинчан у теплу пору року. Люди приходять сюди подихати чистим повітрям, пофотографуватися...

Якби ці велетні могли говорити, скільки цікавих зворушливих історій повідали б нам про древній і вічно молодий Літин!.. Бо землю, на якій вони віками лежать, топтали і турки, і литовці, і поляки, і татари...

Для усіх завойовників, для всіх зайд славетний Літин завжди був ласим шматком української землі.

Гурова криниця

Цікаву історію люди розповідають про криницю, яка розміщена біля поста ДПС на міжнародній трасі, що проходить через Літин на Хмельницький.

Розступіться, віки, пропустіть у сиву давнину, коли в Соснах Літинського повіту жили два рідних брати Гаврило і Гурій. Гура був господар, любив землю, плуга, коней...

Гаврило займався мисливством. І, як каже старе прислів'я: коза не корова, мисливець – не господар.

Та Гаврило був завзятим мисливцем, приносив додому зайців, лисиць, куниць. Знав усі дупла в лісі.

Одного разу... в одному з них знайшов Гаврило гроші (хтось заховав) – багато золотих монет.

Спочатку злякано дивився на знайдений скарб, серце калатало, розум каламутився. Довго вагався. Аж надвечір зібрав золоті гроші в торбину і поніс додому.

А в голові вже клубочилися райські думки: нову хату збудую, дітям нову одежину справляю...

Прийшов додому, коли вже сутінки вкривали землю. Без дичини. Поклав перед жінкою торбу з золотими монетами і все розповів...

Лічили-лічили ті гроші, збилися з рахунку та й поклали ту торбину до скрині.

Спливали за днями дні. Гаврило кілька разів ходив до Літина на ярмарок, заходив до крамниць... А в неділю Гаврилова дружина Олена прийшла до церкви в новому вбранні та в нових чобітках...

– Бач, як зажив голодранець Гаврило з рушнички!... – як вужі зашипіли навколо доброзичливці...

І на дітей Гаврилових, звичайно ж, увагу звернули.

Брат Гурій жив неподалік. Він чомусь недолюблював Гаврила ще з юних літ. Поки жили батьки – зустрічалися. А коли ті повмирали, брати стали чужими, сторонилися один одного.

І де б Гаврило міг узяти стільки грошей?.. Останнім часом Гура не переставав думати про це.

Гаврило зачастив до корчми. В один із чорних своїх днів зустрівся він зі своїм братом Гурую. Кварта горілки знову зріднила їх, мов шнурки, розв'язала язика. Таким чином Гура вивідав у брата таємницю про гроші. Той зізнався, що знайшов багато грошей золотих у липовім дуплі. Тільки ш-ша!..

Тієї ночі Гура довго не міг заснути, все думав, як викрасти гроші у брата. Врешті, придумав. Сховався в сінях, коли привів Гаврила п'яного додому. Всі поснули. Гура виліз зі схованки, навшпиньках тихцем добрався до скрині й витяг з неї торбу з грішми. Вибрався з хати та побіг додому. Ні, не побіг – на крилах летів! Ось де його щастя – в його руках! В торбині!..

Він збудує нову хату, земельки прикупить... А брат... Хай собі лазить по дуплах та ще шукає золота...

Сховок зробив у своєму обійсті, у хліві. Вирив яму в яслах і засунув туди вкрадений скарб.

Гура пішов спати та заснути не міг. Черв'яком вгризалася думка: вкрав у рідного брата...

А вдень пішла чутка: Гаврило повісився! Його жінка Олена голосила, руки заламувала, питаючи у мертвого чоловіка, як їй далі жити у світі без нього з дрібними діточками...

Почувши ту недобру звістку, Гура став подумки просити прощення у свого брата, впевнений у тому, що став причиною його смерті. Звихнувшись з розуму, вискочив через вікно й побіг до лісу...

Якийсь час блукав Гура лісом. Його шукали. І знайшли. Зв'язали, відвезли до лікарні. Лише через два роки знову об'явився Гура в Соснах. Жінка померла. Дітей забрали родичі. Землю одібрали. Лише хата стояла порожня й обдерта. Гура ходив, як тіло без душі. Згадав про гроші. Кинувся шукати, але торбини на місці не було. Пропала.

Сидячи на пеньку, згадав, що десь є діти – син Іван тринадцятилітній і старшенька дочка Дарочка. Забрав у родичів дітей, привів у порожню хату.

Минула зима. Сонце зігріло землю, заспівали жайворонки. Люди вийшли в поле орати, сіяти... А в Гури господарства не було і розуму бракувало... Узяв він сина та й подався на шлях

дяковецький копати криницю. Вибрали місце і п'ять неділь копали без відпочинку. Зацебрували, зверху коловорот облаштували.

Як викопали криницю, син Іван повернувся додому, а батько, щоб спокутувати гріх за смерть брата Гаврила, сидів біля тої криниці від снігу до снігу і крутив коловорот, тягнув водицю, напуваючи всіх спраглих подорожніх.

Багато літ минуло від тієї злополучної події, а криниця та на шляху з Літина до Дяківець і досі напуває подорожніх прохолодною джерелицею.

Давно нема грішного Гури на світі, а криницю, викопану його руками, люди досі називають Гуровою.

Ще немало чудесних історій таїть у собі літинська земля і про них обов'язково люди напишуть багато цікавих оповідок.

Література

1. Долгих В. Історія Кам'янки. – Вид. друге, допов. – Вінниця, 2010.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. – Київ, 1972. – 778 с. – Із змісту: є згадка про с. Кам'янку. – С. 409.
3. Кипоренко, С. «Сталінка». – Рад. життя. – 1978. – 16 жовт.
4. Легенда про Гурову криницю. – Літин. новини. – 2008. – 3 трав.
5. Сивак, Г. Історична довідка [про село Багринівці Літин. р-ну] // Рад. життя. – 1977. – 9 квіт.

УДК 027.52(477.44):908

Вивчення та відображення культури й побуту як один із напрямів красзнавчої практики публічної бібліотеки

*Шуть Ольга Володимирівна,
директор КЗ «Публічна бібліотека»
Чечельницької селищної ради*

У статті висвітлено використання різноманітних форм роботи публічних бібліотек Чечельницької громади щодо вивчення та популяризації знань з історії й сьогодення краю, його відомих людей, природних ресурсів.

Ключові слова: *Чечельницька громада, бібліотеки, форми роботи, населені пункти, народні звичаї, традиції, обряди, відомі діячі.*

The article highlights the use of various forms of work of public libraries of the Chechelnyk community for the study and popularization of knowledge about the history and present of the region, its famous people, and natural resources.

Keywords: *Chechelnyk community, libraries, forms of work, settlements, folk customs, traditions, ceremonies, famous figures.*

Чечельниччина – красивий і неповторний край, древній і сучасний, з чудовою аурою, шармом богемності, який приваблює своєю історією і сьогоденням, чудовою природою.

Щоб висвітлити навіть невелику долю того прекрасного, чим жила Чечельницька громада, – можна написати багато сторінок. Це велика історія, взята з усних розповідей та письмових джерел, маленьких вулиць і дворів, зовсім не примітних, не показних, а ще людей, які залишили вагомий слід у житті свого населеного пункту. З Чечельницьким краєм пов'язана діяльність багатьох видатних політичних діячів: Івана Сірка, Дмитра Чечеля, Параски Гудович-Разумовської, Ісідора Сабанського, Вацлава Ржевуцького, Йосифа Любомирського, графа Гудовича та ін.

Працюючи творчо, враховуючи зростаючий інтерес читачів до подій минулого, бібліотекарі Чечельниччини відповідально ставляться до організації вивчення та донесення знань про

життя краю. Саме тому КЗ «Публічна бібліотека» Чечельницької селищної ради проводить заходи, на яких знайомить своїх відвідувачів з історією та культурою рідного краю.

Не останнє місце в цій роботі займають зустрічі з відомими земляками – письменниками, науковцями, а то й просто цікавими людьми. При бібліотеці працюють різноманітні клуби та студії. Подобаються користувачам клуби «Слово» і «Юний краєзнавець», «Право» і «Здоров'я».

Часто відбуваються зустрічі із циклу «Подорож у давнину» з етнологом, археологом та істориком, уродженцем Чечельника Віктором Косаківським. Дослідник особливу увагу звертає на вивчення та популяризацію унікальної історії рідного краю, що здійснюється за участі працівників бібліотек та ентузіастів-краєзнавців, які не байдужі до висвітлення історичної спадщини народу, його духовної культури. Працівники бібліотеки підготували виставку «Чечельниччина – мій рідний дім», на якій презентували книги та збірники наукових статей, подаровані Віктором Афанасійовичем. Не один раз про нього писали на сторінках районної газети [1, с. 3; 2, с. 3; 3, с. 3].

Чимало сторінок історії, культури та побуту розкриваються завдяки наполегливій пошуковій діяльності відомих краян – уже згаданого вище В. А. Косаківського та С. В. Таранця, уродженця с. Куренівка Чечельницького (нині Гайсинського району), українського історика, археографа, етнографа, славіста, доктора історичних наук, старшого наукового співробітника Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Він добре відомий в Україні та за кордоном. С. Таранець – автор 17 наукових книг. Йому властиві не тільки працелюбство, професіоналізм і безмежна відданість справі, а й чудове знання історії краю. Особливу увагу привертають заходи, що відбуваються за безпосередньої участі автора. До однієї з останніх зустрічей бібліотекарі організували виставку «Гортаючи книги Сергія Таранця». Під час зустрічі-презентації «Історичні обрії Сергія Таранця» відкрилися нові сторінки життя і творчості старообрядців, наводилися епізоди із життя окремих осіб [8, с. 3].

Бібліотекарі місцевих книгозбірень збирають історичні відомості про культуру і побут українців, передані в усній формі, та зберігають їх, фіксуючи на друкованих, електронних носіях.

Крім матеріалів історичного плану, бібліотекарі збирають дані про природу рідного краю. З розповідей жителів Чечельника дізнаємося про релікт (відкасник) – «живу викопну рослину». Відкасник татарниколистий дійшов до нас з періоду, коли в Україні панував субтропічний середземноморський клімат. Багато років вважалося, що такої рослини вже давно не існує. Її вперше понад двісті років тому описав польський ботанік Бессер. Він знайшов цю рослину саме в Чечельницькому краї, в колишньому Ольгопільському повіті. Майже пів віку на території Поділля ботаніки вважали її повністю вимерлою, аж поки не відкрили її заново. Вид внесено до Червоної книги України та Вінницької області. Відкасник татарниколистий перебуває під захистом закону та потребує повсякденної уваги, бережливого ставлення та охорони. Вчені називають його «динозавром рослинного світу».

Культура та побут народу відображається в історико-географічних довідках про населені пункти, які вміщують дані про етапи їхнього розвитку, характерні історичні та природні особливості, а також в історії створення бібліотек, біографіях бібліотекарів.

Білокамінська сільська бібліотека, в читальному залі якої оформлено краєзнавчий музей, теж має цікавий досвід роботи. Частим гостем книгозбірні є добре знана в селі людина Віталій Ясько, який піклується про те, щоб діти мали змогу доторкнутися до скарбів народного мистецтва [7, с. 3].

У бібліотеці села Демівка створено краєзнавчу кімнату-музей «Світлиця», де представлено роботи народної майстрині Любові Бурлаки [4, с. 3]. Вишиття вона творила власними руками і серцем. У КЗ «Публічна бібліотека» Чечельницької селищної ради презентовано персональну виставку робіт майстрині «І кожна вишивка – частина мого серця». Любов Миколаївна є учасником творчих акцій, виставок-ярмарків, обласних фестивалів, оглядів народної творчості. Невтомний сільський бібліотекар щороку оформляє виставки «України рідної окраса, Чечельницька рідна сторона».

Зустрічає на своїх засіданнях відомих краян і клуб «Краєзнавець». Його гостями завжди є творчі люди. У вітальні побував самобутній поет із села Берізок Василь Гулько. Він розповів про непростий життєвий шлях: тернистий і цікавий, важкий і щасливий від усвідомлення власної дороги у світі й у контексті історії України. Спонукає поета розповідати про пережите бажання допомогти людям, особливо молодому поколінню у вихованні почуття патріотизму і сподвижництва [10, с. 3].

Ірина Задверняк, юна поетеса з села Бондурівки, часто відвідує бібліотеку і віддає на розсуд читачів власні вірші. З ініціативи бібліотекарів з'явилася на світ книга «Країна мого серця», в якій дівчина повідала про свій внутрішній стан душі та занепокоєність про долю України [11, с. 3; 12, с. 3].

Знані в нашому краї поетеси Тетяна Гальчинська, мрійлива Людмила Загребіна також зростали словом у бібліотеці. Творчі засідання клубу «Слово» розвинули талант самобутніх чечельничанок [13, с. 3]. Родом із села Бондурівка Чечельницького району Юлія Васюк, співачка та фольклористка, керівник фольклорного гурту «Мокоша», гордість краю [14, с. 3]. Вона започаткувала в нас етнофестиваль «На Гозері», де збираються шанувальники фольклору зі всієї України. Під час свята відбуваються виступи фольклорних колективів, виставки робіт народних майстрів, майстер-класи, виставки короваїв, презентація експозицій музею історії села Бондурівки.

Завдяки популяризації новинок поетичного слова знають чечельничани твори Адама Крутя [13, с. 1], Миколи Гальчинського [16, с. 3], Анатолія Пасічника [17, с. 3], Володимира Іконнікова [20, с. 4] та Віри Подольської з с. Бритавка [18, с. 4], Анни Данильчук, переможниці конкурсу «Молоде перо», жительки с. Попова Гребля [19, с. 4].

На культурних теренах Чечельниччини засяяла мальовнича зіронька – Юлія Крук, талановита художниця краю. Свій дар вона певною мірою реалізувала, навчаючись на художньому відділі дитячої музичної школи. У стінах бібліотеки оформляли виставки робіт дівчинки циклу «Я малюю», які пробуджують найсвітліші почуття та позитивні емоції в усіх, хто їх переглядає.

Бібліотекарі Чечельницької громади підготували історичні довідки про села, про назви річок (Дохна – село Бондурівка), про майстрів народної творчості, видатних людей села, свідчення очевидців Голодомору 1932–33 років, історії церков, події II Світової війни, історії родин з початку 20 століття. Зі слів старожилів дізнаємося про трудові династії села Бондурівки: «Бондурівка споконвіків славилася і в праці, і в відпочинку, і в талантах! Народна мудрість гласить: “Кожне подвір'я має своє пір'я”, так і в кожному обійсті, в кожній родині, в кожній людині – є щось своє, дане Богом». Хочеш побачити картини – заходь до Адамишеного Петра Томовича, руки якого у свій час уміло вправлялися з колгоспним бульдозером, а паралельно – і з художнім пензлем. Він відтворював прекрасне на полотнах, які нині зберігаються в музеї історії села Бондурівки. Хочеш побачити чарівні вишиванки – постукай до осель сільських майстринь: Шкільнюк Ганни, Осадчук Катерини, Запекіної Ольги.

З вікових глибин беруть свій початок легенди, міфи, билини, думи, казки, народні пісні, загадки, прислів'я та приказки українського народу. Наприклад, легенда про урочище «Скарбова» села Бритавка: «Десять у 50 роках XIX століття там був фільварок пана Єжицького, де працювали наймити (скарбники). Звідси і назва – Скарбова». Іншу легенду переказують, що там було заховано скарб.

Донині в селах Чечельницької громади відзначають народні свята, адже вони є втіленням народної мудрості та ідеалів. Під їхнім впливом відбувалося все життя людини в давнину і тривалий час вони замінювали собою і школу, й науку. У них відображені погляди людей на світ, уявлення про добро і зло, ставлення до навколишньої дійсності, побут, господарство, а також історія українського народу. У цьому полягає їхня цінність.

У селі Попова Гребля зберігся прадавній звичай підготовки і проведення обрядів на свято Маланки. Серед обрядових традицій проведення ритуальних «боїв» між парубками та одруженими чоловіками, перевдягання та створення своєрідної «циганської сім'ї». З роками мешканці не тільки зберегли давні традиції, а й творчо їх переосмислили і надали нового звучання архаїчним явищам.

Особлива увага приділяється літературному краєзнавству. Воно спрямоване на вивчення й популяризацію творчості славних земляків, ім'я яких вписане яскравою сторінкою в скарбницю рідного краю. Бібліотечні працівники розуміють, що лише об'єднанням зусиль громади, ентузіастів, зацікавлених в розквіті рідної землі, можна вирішити багато проблем. І не лише краєзнавчих. Адже своєчасна і вичерпна інформація живить не лише мозок, але й душу, сприяє миру, духовному відродженню України, подоланню економічної, політичної, культурної кризи [4, с. 3].

Працівники бібліотеки проводять зустрічі на тему «Поетичні краєвиди рідного краю». Часто на них запрошують Павла Чернієвського, який є автором багатьох поетичних збірок. Він з радістю дарує свої твори бібліотеці. Поезія є його долею та покликанням. Про свої вірші автор пише, що вони переважно ліричні. Хоча чимало є творів і на історичну тему, присвячених відомим подіям, людям праці, українському козацтву, знаменним подіям та рідній Україні. Поетичними рядками він намагається відобразити те, що добре знав і бачив, особисто пережив та дізнався з історії українського народу [5, с. 3].

Окремо слід сказати про заходи, присвячені класику бразильської літератури Кларисі Ліспектор, яка народилась у Чечельнику 1920 р. [6, с. 3]. 10 грудня 2002 року на фасаді будинку районної дитячої бібліотеки відкрито меморіальну дошку пам'яті знаменитої письменниці. Саме в той день їй би виповнилося 82 роки. Бібліотечні працівники активно долучилися до популяризації творчості відомої землячки.

Кожен населений пункт нашого краю – це своя історія. Не знаючи свого минулого – майбутнє не побудуєш.

Село Рогізка у XVIII столітті мало назву Рогузка-Бершадська (Ялонецька). В основному історичному джерелі історії Чечельниччини XVIII століття «Реєстрі уніатських церков Брацлавського воєводства» відмічено: «В 1767 році “безбожні сарацини” (так називали наші пращури кримських татар) спалили храм у Рогузці-Бершадській, але не до кінця. Бо у 1777 році мешканці її відновили. Біля церкви на стовпах зв'язаних дошками стояла висока стара дзвіниця, крита соломою, на яких висіло чотири невеликих дзвони».

Станіслав Чернілевський, український поет, кінорежисер, сценарист, педагог, присвятив Рогізці вірш: «В золоті й багряні оперізки нині літо бабине вдягло над водою річечки Рогізки мальовниче вінницьке село».

28 жовтня 2019 року в Національному літературному музеї України в рамках проекту «Мистецтво одного села» проходила виставка народної творчості села Рогізка Чечельницького району. Народний аматорський фольклорний ансамбль «Рогізяночка» презентував свою пісенну творчість та виконання старовинних побутових танців, що є візитівкою народного аматорського фольклорного ансамблю.

Чимало сторінок багатішої усної історії краю залишилися не прочитаними. Але завдяки бібліотекарям зібрано перекази про засновників села Стратіївки: «Це були сміливі і мужні люди, які любили свою землю, спочатку це були уходи, де вони займалися промислами, полюванням і рибальством. Пізніше почали будувати двори і засновувати постійні господарства». Про цей період збереглося багато переказів, зокрема про те, як розбудовувалось село і про назви окремих вулиць села. Особливо багато спогадів односельці пов'язують із поміщиком Гіжицьким, який жив на початку XX століття в селі Стратіївка і належав до числа найбагатших землевласників Поділля. Із спогадів односельців: «Він мав прекрасний палац у селі з господарським двором і підземними дворами, які з'єднували його будинок з храмом. Розводив Гіжицький породистих рисаків, мав велику конюшню, яка зберігається до нашого часу. Біля будинку був великий парк із фонтанами. Басейн від фонтану знаходиться на території сучасної школи. Селяни страждали від малоземелля і не могли платити великі податки, але пан був людиною доброю. Згадують односельці, що за день панщини, заробляли у пана стільки, що можна було купити нову тернову хустину. У пана була дружина – німка-красуня із дуже вишуканим смаком. Саме їй належить упорядкування садиби. Мав пан трьох дітей: дві дочки – Єлену і Марію і сина Аліка. Щедрий батько подарував двом донькам землі, назви яких збереглися до

нашого часу. Поля в сторону Анютино називаються Єленовкою, а поля в сторону Ольгополя – Марусівкою. Під час революційних подій було зруйновано палац Гіжицького, храм спалено. Сім'я його зникла».

Мальовнича природа, плакучі верби над ставком, безмежні хлібні поля, чепурні хати з вишитими рушниками: кожного, хто завітає сюди, ці села зустрічають доброзичливими посмішками мешканців. Розташовані в долині річки Дохно, оточені мальовничими лісами, які ваблять до себе віковою тишею, красою та свіжим повітрям – Жабокричка, Каташин. З усних джерел відаємо, що «взявшись за руки, як брат із сестрою, ці села-родичі, об'єднують своїх жителів в одну громаду, ділять навпіл свою життєву дорогу». Кажуть, Каташин – той, мабуть, старший. А тому, задовго до сьогоднішнього дня, віддалився за три кілометри від тодішнього битого шляху, трохи праворуч, надавши право Жабокричці як господині першій стрічати гостей Чечельницького краю, залишивши за собою право верховенства стосовно розміщення сільської ради, Ощадбанку, ФАПу. Поважність Каташина підтверджує його найстаріша будова – споруда – дерев'яна церква Покрова Божої матері, побудована 1778 року, що зберігається до наших днів. Чому назва Каташин, достеменно невідомо, може, справді, колись проживав у цій місцевості шепелявий «син ката», можливо, у сиву давнину, тут дійсно катали шини для возів, гарб, чи дійсно стояла на шляху край села хата-шинок, і перша літера «Х» трансформувалася на більш простішу басурманам «К», бо поселення було на кордоні з Диким полем.

Заклади культури сприяють розвитку культури та мистецтва в районі, збереженню і примноженню духовної спадщини, народних традицій, звичаїв та обрядів, самодіяльної художньої творчості

Добра слава про традиції британчан перейшла за межі громади. Весілля у селі – святкова подія. До сучасного приміщення Будинку культури, розміщеного на узвишші, в мальовничому місці, де таємничо перешіптуються стрункі берези, сходиться все село. Це багатолюдне дійство викликає трепет у душі: адже ти береш шлюб перед лицем шанованої громади. Літературно-музична композиція, вплетена в чіткий сценарій обряду реєстрації шлюбу, робить подію урочистою, пам'ятною на все життя. Можна впевнено сказати, що сім'я, створена в такій атмосфері урочистості, особливо міцна.

Уже більше 30 років Валентина Дорош є художнім керівником хорового колективу СТОВ «АФ «Ольгопіль». Із 1999 року колективу присвоєно почесне звання – народний аматорський хор. У березні 2018 року Валентина Овсієвна отримала почесне звання «Заслужений працівник культури України» [21, с. 4]. Пишаємось знаменитостями Чечельниччини, талановитими і працьовитими людьми, які є гордістю краю. Бібліотека ініціює зустрічі з ними, влаштовує персональні виставки «Творчі джерела Чечельниччини» та постійні «Видатні діячі краю», «Історичні місця Чечельниччини» та ін. У рамках краєзнавчих тижнів відбуваються краєзнавчі хвилини «Мій край, де маю щастя жити», розгорнуті добірки літератури «Серпанками легенькими, казками та легендами повитий весь Подільський край» [22, с. 4].

Із плеядою творчих особистостей Чечельниччини можна ближче познайомитися, завітавши до КЗ «Публічна бібліотека» Чечельницької селищної ради. Бібліотекарі допоможуть відчутти радість від зустрічі з книгою [23, с. 4].

Уміле використання природних багатств, традицій, історичного минулого та творча ініціатива дають відчутний результат задля процвітання рідного краю, незалежної України!

Література

1. Коноваленко, В. А. Шукач скарбів народних [про етнолог, археолога, історика, уродженця Чечельника В. А. Косаківського] / В. А. Коноваленко, О. В. Шуть // Чечельниц. вісн. – 2007. – 30 січ.
2. Шуть, О. Славний ювілей дослідника краю [етнолог, археолога, історика, уродженця Чечельника В. А. Косаківського] / О. Шуть // Чечельниц. вісн. – 2012. – 2 лют.
3. Шуть, О. Славний ювілей краєзнавця [етнолог, археолога, історика, уродженця Чечельника В. А. Косаківського] / О. Шуть // Чечельниц. вісн. – 2017. – 9 лют. – С. 3.
4. Душу – Богові, життя – Батьківщині, серце – жінці, честь – нікому [про популяризацію творчості поета-земляка П. Чернієвського у Чечельниц. ЦРБ] // Чечельниц. вісн. – 2017. – 14 груд. – С. 6.

5. Чернієвський, П. Читач – екзаменатор принциповий // П. Чернієвський. На життєвій ниві. Поезія. – Чечельник-Кодима, 2014. – С. 3–4.
6. Печарська, Н. Відома та маловідома Кларісе Ліспектор / Н. Печарська // Чечельниц. вісн. – 2007. – 7 лип. – С. 3.
7. Різностороння особистість з мистецької когорти [народознавець Віталій Ясько] // Чечельниц. вісн. – 2010. – 28 січ. – С. 6.
8. Збирач перлин народних [С. Таранець, доктор іст. наук, старший наук. співробітник Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України] // Чечельниц. вісн. – 2017. – 27 квіт. – С. 6.
9. Бурлака, Л. Вишитий рушник – оберіг нашого народу / Л. Бурлака // Чечельниц. вісн. – 2017. – 18 трав. – С. 3.
10. Колійчук, В. Поетичні голоси мого краю [про зустріч в ЦРБ з поетом В. П. Гульком] // Чечельниц. вісн. – 2017. – 5 лют. – С. 3.
11. Задверняк, І. З вірою в добро / І. Задверняк // Чечельниц. вісн. – 2017. – 22 черв. – С. 2.
12. Осадчук, Н. Із мрією вгору та вгору / Н. Осадчук // Чечельниц. вісн. – 2016. – 31 берез. – С. 5.
13. Творча Чечельниччина [про засідання клубу «Слово», що діє при Чечельниц. ЦРБ] // Чечельниц. вісн. – 2011. – 7 квіт. – С. 5.
14. Васюк, Ю. Творчість наших земляків / Ю. Васюк // Чечельниц. вісн. – 2003. – 3 трав. – С. 4.
15. Круть, А. Куєм ми щастя / А. Круть // Чечельниц. вісн. – 2003. – 30 серп. – С. 1.
16. Гальчинський, М. Гострим пером / М. Гальчинський // Чечельниц. вісн. – 2007. – 23 верес. – С. 3
17. Пасічник, А. Літературна сторінка / А. Пасічник // Чечельниц. вісн. – 2007. – 31 берез. – С. 3
18. Знайомтесь: Віра Подольська // Чечельниц. вісн. – 2008. – 2 лют. – С. 1.
19. Данильчук, А. Поетичні рядки / А. Данильчук // Чечельниц. вісн. – 2017. – 8 черв. – С. 6.
20. Шуть, О. В гостях у земляків / О. Шуть // Чечельниц. вісн. – 2007. – 3 лют. – С. 1.
21. Державна нагорода України – нашій [Валентині Дорош, худ. керівнику хор. кол. СТОВ «АФ «Ольгопіль» присвоєно звання «Заслужений працівник культури України»] // Чечельниц. вісн. – 2018. – 15 берез. – С. 4.
22. Колійчук, В. Мій рідний край на сторінках видань / В. Колійчук // Чечельниц. вісн. – 2017. – 9 берез. – С. 3.
23. Всесвіт митця, освячений любов'ю [про роботу ЦРБ з популяризації творчості відомих діячів Чечельниччини] // Чечельниц. вісн. – 2016. – 14 квіт. – С. 4.

УДК 378.035:172.15]:908

Красзнавство як один із напрямків національно-патріотичного виховання студентської молоді

*Швець Таїсія Вікторівна,
завідувач бібліотеки,
Закупень Надія Миколаївна,
провідний бібліотекар,
Савіна Алла Михайлівна,
бібліотекар II категорії,
Вінницький технічний фаховий коледж*

У статті йдеться про використання різноманітних форм та методів популяризації краєзнавчої літератури. Особлива увага відводиться краєзнавству як дійовому засобу патріотичного виховання особистості.

Ключові слова: бібліотека, коледж, краєзнавча робота, патріотичне виховання, студентська молодь, інформаційне забезпечення.

The article deals with the use of various forms and methods of popularization of local history literature. Special attention is paid to local history as an active means of patriotic education of the individual.

Keywords: library, college, local history work, patriotic education, student youth, information support.

Актуальність теми зумовлена тим, що сьогодні виникли об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, значно підвищилась роль бібліотек у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості, вихованні громадян-патріотів з усвідомленням своєї належності до роду, краю, держави.

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, пріоритетного значення набуває краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання особистості.

Виховання краєзнавством – це збереження культурної та природної спадщини, що є важливим засобом взаємозв'язку поколінь. Здобувачі освіти мають усвідомлювати, що вони є спадкоємцями глибокої та мудрої нації, духовно та морально багатой. Тому краєзнавча робота стала не декларованим, а насправді пріоритетним напрямком діяльності бібліотек, зміст якої визначається такими основними складовими частинами: формування краєзнавчого фонду, широка популяризація краєзнавчих видань та наявність краєзнавчої специфіки в оформленні бібліотеки [1].

Формування, зберігання та використання фонду краєзнавчих документів охоплює книги, статті про м. Вінниця та область в цілому, інші краєзнавчі матеріали, у яких висвітлюється економічний стан краю, історичні та культурні особливості області, міста, екологічні проблеми, а також твори місцевих прозаїків, поетів, публікації про видатних людей краю та ін.

Комплектування краєзнавчою літературою бібліотеки відбувається завдяки даруванню книг місцевих авторів, краєзнавців, обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Валентина Отамановського [3].

Окрему увагу бібліотека приділяє популяризації історико-краєзнавчої літератури, літератури про пам'ятки історії і культури, про екологію й охорону природи краю.

Для розкриття краєзнавчого фонду бібліотека проводить дні інформації за темою: «Мій рідний край – життя мого перлина», де викладачі та студенти мають змогу ознайомитись з книгами, які видано за сприяння обласної державної адміністрації та обласної ради.

Для популяризації краєзнавчих документів бібліотека використовує виставки нових надходжень, які рекламують усі краєзнавчі документи, що надійшли останнім часом до бібліотек.

Максимально розкрити краєзнавчий фонд, наблизити його до користувачів, наочно представити широке і різноманітне коло наявних у бібліотеці краєзнавчих матеріалів допоможе система популяризації видань – книжкові виставки, виставки-експозиції, виставка-подорож тощо: «Краса України – Поділля», «Мій край – моя історія жива», «Вінниччина: минуле та сьогодення», «Вінниця – європейське місто», «Пізнаємо рідний край».

В бібліотеці постійно діють краєзнавчі виставки про відомих людей, творів місцевих прозаїків і поетів: «Стежками рідного краю», «Квіт подільського слова», «Історія краю в особистостях», «Палітра рідного краю», «Письменники рідного краю», «Віхи творчості і непокори».

Серед форм краєзнавчої інформації є тематичні та фактографічні папки, де акумулюються матеріали з різноманітних тем: «Видатні земляки Поділля», «Літопис рідного міста», «Визначні пам'ятки Вінниччини», «Літопис Вінницького технічного фахового коледжу», «Про нас пишуть». Щороку наші студенти використовують накопичену інформацію при підготовці повідомлень, рефератів, проведення виховних годин.

Значна роль у краєзнавчих джерелах інформації належить видатним людям краю. Цікавою для молоді була виховна година «Бути щасливим щастям інших...» (до дня пам'яті М. І. Пирогова).

Серед різноманітних шляхів популяризації творчості місцевих письменників особливе місце посідають вечори-зустрічі з письменниками. В бібліотеці проведена літературна година «Поезія – душі перлина», на яку було запрошено поета Вінниччини Віктора Цимбала.

Пріоритетним напрямком виховання молоді в національній системі освіти є патріотичне виховання. Ефективним засобом формування патріотизму в здобувачів освіти є краєзнавчо-пошукова діяльність, яка відбувається в процесі вивчення історії й сучасності свого краю, народу, родоводу, Батьківщини, її духовних і культурних надбань, у дослідженні історії,

символіки та значення вишиванок у житті українців тощо. Щорічно працівники бібліотеки разом із студентами коледжу беруть участь у науково-практичній краєзнавчій конференції «Моя Україна: історія та сьогодення. Краєзнавчі дослідження», де презентують свої дослідження.

Вже традиційним став щорічний флешмоб «Одягни вишиванку – підтримай Україну!» до Всесвітнього дня вишиванки. Вивченню українських традицій присвячено майстер-класи із писанкарства та витинанки. Студенти мали можливість самостійно розписати писанку, виготовити великодню витинанку. Також студенти коледжу підтримали акцію «Великдень для героїв». Її проводять на вшанування пам'яті кожного з Янголів Небесної Сотні. Такі заходи формують у студентів нерозривний зв'язок між поколіннями, зберігається національна пам'ять.

Важливим чинником патріотичного виховання є спілкування з учасниками Майдану – промовистого свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети; багатомовністю [2].

Для вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні працівники бібліотеки організують зустрічі із родичами загиблих на Майдані. Систематично проводяться заходи героїко-патріотичної тематики «Герої не вмирають», «Назавжди воїни і патріоти» «Вшануймо Героїв Небесної Сотні», «Пам'яті Небесної Сотні», «Герої Небесної Сотні!», «Українці – нація героїв», «Небесна Сотня. Вічна пам'ять», «Небесна Сотня у вирій полетіла», «Небесна Сотня. На сторожі гідності».

Актуальною є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів під час російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

Для виховання патріотизму в студентів у процесі позакласної діяльності бібліотекарі розробили методичні рекомендації: «Патріотизм – основа духовного збагачення молоді», «Методичні рекомендації щодо організації та проведення виховних заходів із циклу національно-патріотичного виховання», які містять сценарії виховних заходів.

Отже, узагальнюючи сказане, сьогодні однозначно можна говорити про те, що переосмислення минулого, відкриття нових фактів, відновлення історичної справедливості щодо окремих подій, історичних діячів, конкретних осіб дали поштовх розширенню краєзнавчого руху, а впровадження бібліотеками нових цифрових технологій позитивно вплинуть на розвиток нових напрямків, форм і методів краєзнавчої роботи [3].

Список використаних джерел та літератури

1. Деякі аспекти краєзнавчої роботи бібліотек (Методичні поради). URL: https://lib.kherson.ua/kr_rob-1.htm. (дата звернення: 18.08.2023).
2. Журавель О. В., Кикоть В. П. Виховуємо громадянина-патріота : метод. посіб. Черкаси : ЧПАЛ, 2018. 54 с. URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-vihovuemo-gromadyanina-patriota-32562>. (дата звернення: 18.08.2023).
3. Швець Т. В., Закупень Н. М. Краєзнавча робота бібліотеки Вінницького технічного коледжу. *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього* : матеріали II наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 25 верес. 2019 р.). Вінниця, 2019.

БІБЛІОТЕКА ТА ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР

УДК 021:004.9(497)

Використання електронних технологій у бібліотечному середовищі: зарубіжний досвід (на прикладі країн Західних Балкан)

*Соколова Ірина Василівна,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*

У публікації розглянуто основні здобутки організаційної моделі об'єднання бібліотек в загальну бібліотечно-інформаційну систему COBISS і ведення кооперативної каталогізації, що впроваджена в країнах Західних Балкан. Окреслено ключову роль у цих процесах Інституту інформаційних наук IZUM.

Ключові слова: кооперативна каталогізація, IZUM, COBISS, бібліотечно-інформаційна система, взаємодія бібліотек.

The publication describes the organizational model of unifying libraries using the united online bibliographic system COBISS, and maintenance of cooperative cataloging, which functions in the countries of the Western Balkans region. It is emphasized that the Institute of Information Sciences IZUM plays a key role in these processes.

Keywords: cooperative cataloging, IZUM, COBISS, library and information system, library association.

Інтеграція бібліотеки у віртуальний простір відкрила нові можливості у взаємодії з читачами та організації документальних ресурсів, привела до появи нових бібліотечних сервісів та інструментів. На сьогодні можна говорити про цілком сформований перелік сервісів та електронних ресурсів, що позиціонує бібліотека в електронному середовищі: це бібліотечний вебсайт, електронні каталог, бази даних, виставки, розсилки, пошта, віртуальна довідка, сторінки та канали в соціальних мережах тощо.

Цікавим є досвід створення електронних ресурсів та сервісів бібліотеками інших країн, досвід навчання роботи з професійними програмами бібліотечного персоналу, освоєння читачами цифрових бібліотечних сервісів, а також чи здійснює держава достатнє фінансування цих процесів.

Прогресивний досвід у впровадженні електронних технологій має Словенія. Це держава з населенням 2,1 млн осіб, розташована у Південній Європі, в передальпійській частині Балканського півострова.

У цій країні працює Інститут інформаційних наук (IZUM; Institut informacijskih znanosti Univerze v Mariboru), який розробив організаційну модель об'єднання бібліотек у загальну бібліотечно-інформаційну систему під назвою COBISS (Co-operative Online Bibliographic System & Services; Спільна онлайн-бібліографічна система та послуги). IZUM був створений ще до розпаду Югославії і його діяльність була спрямована на створення бібліотечної комп'ютерної мережі, розробку програмного забезпечення бібліотечних процесів, допомогу в налагодженні кооперативної каталогізації. Інститут використовував найпотужнішу на той час у країні комп'ютерну техніку та отримав значну фінансову підтримку з боку тодішнього Міністерства науки та технологій Югославії.

До 1991 р. вже була створена бібліотечна комп'ютерна мережа, яка об'єднувала 55 бібліотек з усіх республік та автономних округів країни. Після військових дій на території Югославії

було утворено шість нових держав і невизнану Республіку Косово. На якийсь час бібліотеки новостворених країн вийшли із загальної системи взаємної каталогізації, але поступово майже всі вони відновили співпрацю.

Ініціатором прогресивних процесів у бібліотечній та інформаційній сфері цього регіону стала Словенія. На сьогодні через сервіси та інструменти, що розроблені IZUM, активно співпрацюють бібліотеки восьми країн: Словенії, Боснії та Герцеговини, Чорногорії, Македонії, Сербії, Албанії, а також Косово та Болгарії.

Розробка всіх сервісів COBISS ведеться вже понад 30 років.

COBISS містить загальну кооперативну каталогізацію та загальні інструменти, зведений електронний каталог / бібліографічну базу даних COBIB, локальні бібліографічні бази даних окремих бібліотек, базу даних COLIB по бібліотеках, базу авторитетних записів CONOR та ряд інших ресурсів.

Інтерфейс мережі COBISS представлений мовами всіх країн-учасниць та англійською мовою. Станом на липень 2023 р. системою COBISS охоплено 1469 бібліотек у восьми країнах.

Взаємна каталогізація дозволяє раціонально розподілити роботу та економити час на процесі обробки бібліотечних матеріалів та ведення каталогів. Для кожної одиниці зберігання достатньо однієї обробки, після чого запис у режимі онлайн доступний усім учасникам системи через загальну базу даних каталогів та бібліографії COBIB. У системі взаємної каталогізації чітко визначено однакову структуру бібліографічного запису, ведеться нормативний контроль за якістю виконаної роботи.

Каталогізатор, який хоче додати запис до локальної бази даних, спочатку перевіряє, чи є бібліографічний запис у загальній базі даних COBIB. Якщо це так, він завантажує її до локальної бази даних своєї бібліотеки.

Якщо запису немає у спільній базі даних, його створюють у локальній базі даних окремої бібліотеки, після чого запис переноситься в спільну базу даних і стає доступним для всіх бібліотек і читачів у режимі реального часу.

У 2020 р. було запущено цифровий репозитарій dCOBISS, який містить електронні матеріали всіх країн-учасниць проєкту. Репозитарій містить текстові та мультимедійні матеріали, презентації та зображення, що дозволяє здійснювати пошук за повними текстами.

Читачі активно користуються електронними сервісами для замовлення літератури. Після реєстрації в бібліотеці читач отримує доступ до особистого кабінету Moja knjižnica, в якому можна:

- здійснити пошук матеріалів;
- переглянути матеріали, які взяли для користування, та поновити термін їх використання;
- зробити резервування матеріалів, переглянути та скасувати бронювання;
- переглянути історію використаних матеріалів;
- ознайомитися з боргами та обмеженнями;
- отримувати електронні сповіщення;
- ознайомитися з інформацією про бібліотеку, переглянути розташування бібліотек на карті та як добратися до бібліотеки;
- переглядати інформацію про найбільш запитувані книги тощо.

За допомогою адаптованого до мобільних пристроїв сервісу mCOBISS читачі можуть здійснювати ці функції за допомогою мобільного телефону.

Зазначимо, що використання системи COBISS для бібліотек здійснюється на платній основі. Бібліотеки роблять щорічний членський внесок за користування програмним забезпеченням та обладнанням. У Словенії членський внесок бібліотек за користування системою COBISS майже повністю покривається із державного бюджету.

Водночас словенські бібліотекарі вважають, що робота з інформацією в електронному просторі породжує нові проблеми, а перегляд і читання електронних джерел не дозволяють читачеві зосередитись на процесі читання як такому. Бібліотекарі прагнуть, щоб молодь, як і раніше, тягнулася до друкованої літератури на паперових носіях. Є практика проведення

конкурсу «кращий читач». Крім того, держава матеріально стимулює словенських письменників у написанні якісних творів. Електронні сервіси дозволяють по всій країні фіксувати, які книги мали найбільший попит у читачів. Письменник, книги якого мали найбільше книговидач протягом року, отримує грошову премію.

Отже, запровадження інформаційних технологій у бібліотечну практику є актуальним питанням сьогодення, дієвим засобом ефективної роботи бібліотек у майбутньому. Бібліотечно-інформаційна система COBISS зробила можливим об'єднання бібліотек не тільки всередині однієї країни, але й цілої низки сусідніх країн через ведення кооперативної каталогізації, створення та підтримання спільних БД, використання єдиного інструментарію в обслуговуванні користувачів і комп'ютеризації бібліотечних процесів. Вивчення та аналіз зарубіжного досвіду дає змогу дійти висновків, що об'єднані зусилля великої кількості бібліотек, зокрема, у справі кооперативної каталогізації й створення електронних бібліографічних і повнотекстових БД, дають користувачеві якісно новий рівень послуг. При цьому надзвичайно важливо, щоб читач не втрачав любов до паперової книги і щоб бажання читати друковану літературу закладалося з молодого віку.

УДК 908:004.77]:027.53(477.44)

Краєзнавчі електронні ресурси як основа регіональних інформаційних джерел у цифровому суспільстві

*Антонюк Оксана Юрїївна,
завідувачка відділу краєзнавства
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

Стаття висвітлює важливість використання краєзнавчих електронних ресурсів у цифровому суспільстві та підкреслює, що розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для збереження та доступу до регіональної інформації. Акцентується увага на ролі краєзнавчих електронних ресурсів у підвищенні культурної ідентичності та наукових досліджень регіону, підкреслено важливість сприяння цьому напрямку в сучасному цифровому світі.

Ключові слова: краєзнавчі електронні ресурси, краєзнавчий контент, національна історична пам'ять, історико-культурна ідентичність регіону.

The article highlights the importance of using local history electronic resources in a digital society and emphasizes that the development of information technologies creates new opportunities for preserving and accessing regional information. Attention is focused on the role of local history electronic resources in enhancing the cultural identity and scientific research of the region, the importance of promoting this direction in the modern digital world is emphasized.

Keywords: local history electronic resources, local history content, national historical memory, historical and cultural identity of the region.

Завдяки розвитку інтернету та інформаційних технологій у цифровому суспільстві краєзнавчі електронні ресурси відіграють важливу роль як основа регіональних інформаційних джерел. Доступ до знань про регіон став більш відкритим та зручним. Краєзнавчі ресурси надають інформацію про історію, культуру, географію, традиції та інші аспекти ідентичності регіону.

Реалізація головної – інформаційної – функції із застосуванням електронних технологій надає бібліотечним закладам статусу рівноправного партнера інших суспільних інститутів у перебудові всього життя на нових, цифрових засадах, зберігаючи та вдосконалюючи при цьому можливості традиційного обслуговування, роботи з книгою [1, с. 11]. Активне впровадження

в краєзнавчу бібліотечну діяльність інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, дозволяє урізноманітнити наповнення краєзнавчих ресурсів через неперервний розвиток їхньої електронної складової, яка потребує нових наукових підходів до створення, функціонування та використання цих ресурсів; з іншого боку, аргументує органічне поєднання в складі фондів бібліотек краєзнавчих традиційних (у паперовому вигляді) та електронних ресурсів [2, с. 148–156].

Дослідження питань створення та використання цифрових продуктів у вітчизняному бібліотекознавстві розпочалося недавно, аналіз контексту формування, функціонування та використання регіональних електронних ресурсів в обласних бібліотеках у сучасних соціально-комунікаційних структурах регіону привернув увагу науковців значно пізніше.

Особливе значення мають статті бібліотечних фахівців О. Волохіна, Г. Мисловської, Г. Шемаєвої та Н. Капустіної. Процеси корпоративного формування й надання доступу до регіональних електронних ресурсів, продуктів і послуг та визначення їхньої складової, тенденції успішного розвитку ресурсів, продуктів і послуг із краєзнавства розглядала М. Кузнєцова. Науковець С. Онищенко [3] узагальнив та навів приклади, як 2009 року представлено краєзнавчі ресурси на сайтах обласних книгозбірень у мережі «Інтернет».

Досвід функціонування краєзнавчих повнотекстових баз даних, електронних продуктів Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (нині – ВОУНБ ім. В. Отамановського) розглядали її провідні співробітники Г. Авраменко, О. Антонюк, Н. Морозова, Л. Сенік, Г. Слотюк. Утім, сукупність наявних публікацій не розкриває повною мірою комплекс краєзнавчих електронних ресурсів бібліотеки.

Зростання популярності електронних видань привело до значного збільшення присутності електронних ресурсів у загальному інформаційному просторі, що значно посилило їхній вплив на всі сфери життя суспільства. Створюючи власні електронні інформаційно-бібліографічні ресурси, фахівці бібліотек формують унікальні сторінки в електронному бібліографічному краєзнавчому форматі, що значно підвищує їхню роль у глобалізаційних процесах інформатизації.

Трансформація масивів інформації в цифрову форму спричинила глобальні зміни у всій інформаційно-комунікаційній системі бібліотек. Сучасні процеси глобалізації та інформатизації привели до зростання обсягів інформаційних потоків, інтенсивності інформаційних обмінів, що ставить нові вимоги до інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек як регіональних інституцій зі збору та поширення інформації. Краєзнавчі електронні ресурси стають дедалі ефективнішим засобом наукової комунікації, сприяють реалізації як індивідуального творчого потенціалу, так і наукової колективної співпраці, надають можливість швидко здійснювати обмін інформацією. З їхнім використанням налагоджується можливість широкомасштабного сервісу різноманітних послуг для необмеженої кількості користувачів.

У своїй діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського реалізує одну зі стратегічних цілей, а саме: активізацію інформаційної діяльності, освоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій та входження у світовий інформаційний простір. Упровадження інформаційних технологій дозволило представити краєзнавчу роботу на вебсайті бібліотеки: <https://library.vp.ua/>, зробивши її доступною для широкого загалу.

Краєзнавчі електронні ресурси бібліотеки на сьогодні – це невід’ємний компонент її краєзнавчої діяльності. Маючи значний досвід зі збирання, опрацювання, створення, зберігання та поширення документованої краєзнавчої інформації, структурні підрозділи бібліотеки представляють на вебсайті значну частину краєзнавчих електронних ресурсів у вигляді електронних краєзнавчих баз даних; електронної бібліотеки; електронних бібліографічних посібників (повні тексти власних бібліографічних продуктів – покажчиків і списків літератури); віртуальних виставок-презентацій; бібліографічних оглядів краєзнавчих видань.

Авторами, укладачами, виконавцями цієї продукції є переважно працівники відділу краєзнавства. Їхня діяльність спрямована на подальше впровадження в процес роботи бібліотеки інформаційно-комунікаційних технологій, створення та поповнення електронних баз даних (ЕБД) та забезпечення якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування віддалених користувачів. Поповнення ЕБД проводиться систематично та якісно.

На вебсайті бібліотеки представлено такі *електронні краєзнавчі бази даних*: комплексна «Література про Вінницьку область» – <https://oras.library.vn.ua>; тематичні: «Бібліотека», «Вінниччина в роки Другої світової війни», «Голодомор», «Лядівський монастир», «Календар знаменних та пам'ятних дат» (повнотекстова), «Краєзнавчі періодичні видання кінця ХІХ – початку ХХ ст.» (повнотекстова); персональні: «Т. Шевченко і Вінниччина», «М. Грушевський і Вінниччина», «М. Коцюбинський і Вінниччина», «Микола Леонтович», «В. Стус».

Протягом 1957–2002 рр. ВОУНБ ім. В. Отамановського готувала щорічний універсальний бібліографічний показник «Література про Вінницьку область за ...рік» – своєрідний регіональний літопис життя про край. У показник вміщувалися описи книг, найбільш важливих публікацій краєзнавчого змісту з наукових і періодичних видань. З активним розвитком інформаційно-електронних технологій, починаючи з 2003 р., цей щорічник став основою для створення й активного наповнення ЕБД «Література про Вінницьку область». На сьогодні це одна з найбільших профільних баз, яку наповнюють фахівці відділу краєзнавства спільно з бібліографами-краєзнавцями районних бібліотек. Станом на 7 лютого 2023 р. її обсяг становить 155700 бібліографічних записів. Особливістю ЕБД є наявність авторитетного файлу з розробленими предметними рубриками з урахуванням специфіки Вінницької області. Це дозволяє більш ретельно провести систематизацію документів, розкрити їхній зміст згідно з тематикою. Матеріали бази відображають хроніку суспільно-політичного, культурного, мистецького життя Вінниччини. З моменту свого створення ресурс привернув увагу краєзнавців, викладачів та студентів. Однак пандемія COVID-19 (з 2020 р.) та повномасштабна російсько-українська війна (від 24.02.2022) внесли свої корективи, що й позначилося на бібліотечних процесах, зокрема щодо створення та поповнення краєзнавчих електронних баз даних. Загальна кількість бібліографічних записів, введених до комплексної ЕБД «Література про Вінницьку область» у 2019 р., становить 8151 запис (із них 1322 записи в рамках Регіонального корпоративного каталогу (РКК) (100,6 % до плану). 2020 р. – 7048 записів (із них 813 записів у рамках РКК). 2021 р. – 8084 записи (із них 399 записів у рамках РКК). 2022 р. – 5220 (із них 251 запис у рамках РКК).

Цінним історичним джерелом є періодичні видання, зокрема газети, які завжди були основним інструментом оперативного інформування суспільства. Сьогодні вони розглядаються як унікальні, а іноді єдині, джерела інформації про минуле. На їхніх шпальтах відображалися повідомлення, що сповіщали про соціокультурний, політичний та економічний контекст певного історичного періоду. Тому вони вважаються одними з ключових ресурсів для дослідження історії та розвитку суспільства. Оцифрування є єдиним можливим способом збереження їх для подальшого доступу, використання, вивчення користувачами в зручному електронному форматі.

Задля збереження та надання доступу до унікальних раритетних краєзнавчих періодичних видань, що зберігаються у відділі краєзнавства ВОУНБ ім. В. Отамановського, у 2020 р. була створена локальна повнотекстова електронна база даних «Краєзнавчі періодичні видання кінця ХІХ – початку ХХ ст.». Відділ краєзнавства ухвалив рішення опрацювати видання періоду 1917–1921 рр., адже вони найбільш затребувані серед науковців. Станом на липень 2023 р. база містить 411 записів. Введено газету «Новий шлях» 1919 р. (щоденний політичний та економічно-літературний часопис, що видавала друкарня Подільської губернської народної управи) (Кам'янець-Подільський), «Подольское слово» (щоденна суспільно-політична та літературна газета Вінницького видавничого кооперативу «Логос»).

Наразі триває робота з опрацювання щоденної політично-суспільної та літературної газети «Подольский край» (1919). Видавалася в Кам'янці-Подільському. У газеті друкували оголошення, телеграми про хід військових подій, був виокремлений офіційний відділ, що містив накази, постанови, розпорядження. У відділі краєзнавства ВОУНБ ім. В. Отамановського зберігаються декілька номерів за 1919 р., зокрема № 388–389, 392, 395, 397–398, 400 (июнь), 401–413, 415–421 (июль), 422–424 (авг.).

Метою створення електронної бібліотеки є збереження унікального краєзнавчого фонду шляхом створення цифрових копій документів та забезпечення доступу до них віддалених

користувачів. З реорганізацією вебсайту ВОУНБ ім. В. Отамановського з березня 2019 р. змінився контент її наповнення, який складається з таких розділів: «Рідкісні та цінні видання» – <https://library.vn.ua/e-library/ridkisni-ta-czinni-vidannya> (цифрова колекція відділу рідкісних і цінних видань представлена в основному унікальними краєзнавчими документами кінця XIX–XX ст., більшість з яких побачила світ на теренах нашого регіону), «Видання бібліотеки» – <https://library.vn.ua/e-library/vidannya-biblioteki> (колекція бібліографічних покажчиків, збірників матеріалів, у т. ч. й статистичних, підготовлених фахівцями ВОУНБ ім. В. Отамановського), «Краєзнавча Вінниччина» – <https://library.vn.ua/e-library/kraeznavcha-vinnichchina>, яка складається з бази «Літературна Вінниччина», що вміщує повні тексти творів письменників Вінниччини, та бази «Історико-краєзнавчі дослідження», яка містить нариси істориків та краєзнавців Вінниччини. На сьогодні колекція нараховує 58 документів: історико-краєзнавчі дослідження Т. Кароєвої, О. Ковалю, М. Мудраченка, А. Нагребецького, Б. Панасюка та інших, твори вінницьких письменників – Ю. Боярунця, І. Волошенюка, Н. Гнатюк, В. Забаштанського, А. Звірика, М. Каменюка, В. Кобця, А. Подолинного та ін.

Успішна реалізація корпоративної діяльності фахівців відділу краєзнавства та бібліографів районних бібліотек Вінниччини впродовж тривалого періоду зумовила появу *Вінницького інформаційного порталу*. Цей ресурс має широкий спектр контенту, що допомагає відтворити унікальний культурний та інформаційний світ Вінниччини, а також поширює автентичну краєзнавчу інформацію в мережі «Інтернет», роблячи місцеві знання та краєзнавчі матеріали доступними та ефективно затребуваними. Усі його матеріали охоплюють різноманітні теми та впорядковані за розділами: «Новини», «Статті», «Фотографії», «Відеоматеріали», «Тематичні розділи», «Райони області», «Довідка» та «web'ліографія». Структуроване упорядкування дозволяє зручно знаходити цікаву інформацію про Вінниччину та ознайомлюватися з нею, а також збагачує знання про культурний та історичний спадок регіону.

У зв'язку з адміністративно-територіальною реформою 2020 р. у Вінницькій області створено 6 нових районів (Вінницький, Гайсинський, Жмеринський, Могилів-Подільський, Тульчинський, Хмільницький) та 63 територіальні громади. Нині Вінницький інформаційний портал у процесі реорганізації матеріалів згідно з адміністративно-територіальним поділом.

На сьогодні блоги стали повноправним джерелом інформації. У сучасних умовах бібліотечна блогосфера виступає своєрідним «дзеркалом життя», відображаючи як актуальні суспільні проблеми, так і погляди бібліотечної спільноти на ці проблеми. Завданням *блогу відділу краєзнавства* (<http://krayvinnitsa.blogspot.com>) є ефективне представлення інформаційного контенту в електронному просторі шляхом ознайомлення з краєзнавчими новинами та їхнім обговоренням, популяризації діяльності відділу через інтернет.

Віртуальна бібліографічна довідка розширює можливості бібліотеки, забезпечує більш актуальний та зручний доступ до інформації та підвищує якість обслуговування користувачів. Це стає ключовим чинником у зміцненні ролі бібліотеки як осередку знань та культури в сучасному інформаційному суспільстві. На сайті функціонує безкоштовна віртуальна бібліографічна довідка, що спрямована на оперативне виконання разових запитів, пов'язаних з пошуком інформації за запитом віддалених користувачів. Так, для прикладу, за зверненнями користувачів у 2022 р. було виконано 259 довідок, що представлені в «Архіві віртуальних довідок» на вебсайті бібліотеки. У результаті аналізу з'ясовано, що фахівці виконують усі види довідок: фактографічні, адресні, бібліографічні, уточнювальні, тематичні. Значна частина найбільш затребуваних запитів була пов'язана з темами: «Історія», «Вінниччина», «Бібліотеки. Архіви», «Держава і право» та інші.

Таким чином, з огляду на вищенаведене можна стверджувати, що провідні фахівці ВОУНБ ім. В. Отамановського, опанувавши новітні технології й працюючи за перспективними напрямками краєзнавчої діяльності в електронному середовищі, можуть удосконалювати власну інформаційну краєзнавчу діяльність, розширювати її межі, здійснювати обмін краєзнавчою інформацією, забезпечувати електронними ресурсами велике коло користувачів. Спільне створення власних оригінальних краєзнавчих бібліографічних ресурсів, продуктів та послуг

допомагає підтримувати й збільшувати інтерес до краєзнавства, популяризуючи історію та культуру регіону. Відповідно займає чільне місце серед інших постачальників інформації з краєзнавства на Вінниччині, зберігаючи й популяризуючи культурну спадщину та її ідентичність.

Список бібліографічних джерел

1. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 235 с.
2. Кузнецова М. М. Методологічні підходи до системного формування краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек як складової соціально-комунікаційного простору регіону. *Вісн. Харків. держ. акад. культури*. 2012. Вип. 36. С. 148–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2012_36_17
3. Онищенко С. Краєзнавчі ресурси на сайтах обласних бібліотек. *Бібл. планета*. 2009. № 2. С. 18–22.

УДК 027.53(477.72):[373.5:316.776

Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара – осередок розвитку медіаграмотності

*Віжичаніна Лілія Михайлівна,
завідуюча відділом наукової інформації
та бібліографії ХОУНБ імені Олеся Гончара
Донченко Тетяна Вікторівна,
завідуюча відділом документів іноземними
мовами ХОУНБ імені Олеся Гончара*

У статті висвітлюється діяльність Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара як осередку медіаграмотності різних верств населення Херсонщини. Висвітлено шляхи та методи формування інформаційної компетентності учасників проєкту «Школа інформаційного комфорту».

Ключові слова: *медіаосвіта, бібліотечний проєкт, школа інформаційного комфорту, бібліографічний урок, академічна доброчесність.*

The article highlights the activities of Oles Honchar Kherson Regional Universal Scientific Library as a center of media literacy for various categories of the Kherson region population. The ways and methods of forming the information competence of the audience of the «School of Information Comfort» project are highlighted.

Keywords: *media education, library project, school of information comfort, bibliographic lesson, academic integrity.*

Постановка проблеми. Медіаосвіта сьогодні – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію, а також вагомий інструмент підтримки демократії, частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні, так і новітні медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Результатом медіаосвіти є підвищення рівня медіакомпетентності, медіаграмотності, що полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві [3]. З огляду на те, що бібліотеки є установами, які мають усі можливості для того, щоб долучитися до формування медіаграмотного

споживача інформації, а також активно використовують такі можливості, варто використовувати їх як осередки формування високої культури інформаційної грамотності громадян України та Херсонщини зокрема.

В умовах швидких технологічних змін в Україні ухвалено Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», згідно з якою в бібліотеках має відбутися низка позитивних змін, які наблизять ці інформаційні осередки до сучасних освітніх просторів. Згідно зі Стратегією розвитку бібліотечної справи, бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Вони сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання і досвід у розбудову незалежної України [8].

Саме з цією метою в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олеса Гончара з 2019 року реалізується актуальний проєкт «Школа інформаційного комфорту», основною цільовою аудиторією якого є учнівська та студентська молодь, а також педагоги вищих та середніх закладів освіти, бібліотекарі (див. діаграму).

Лекційні та практичні заняття в рамках проєкту дозволяють розібратися в таких питаннях:

- що таке інформаційний імунітет та як його набути;
- як розпізнавати неправдиву інформацію;
- що таке академічна доброчесність та як її дотримуватися;
- як не бути ошуканими інтернет-шахраями;
- як не потрапляти в інформаційні бульбашки;
- як безпечно дивитися телебачення тощо.

«Інфомедійна грамотність – важлива навичка сучасної людини» – таку назву має тренінг, під час якого особлива увага акцентується на таких питаннях: на що треба звертати увагу в соціальних мережах; що таке джінса та як її розпізнати; як виявляти і протидіяти маніпулятивним прийомам у рекламі. Заняття з цієї теми проходять у формі тренінгу, під час якого учасникам пропонується виконати низку практичних завдань, у результаті чого вони можуть перевірити власний рівень інформаційної компетентності на практиці на початку зустрічі та наприкінці. Проводячи заходи за цією темою, бібліотекарі використовують наочні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», зокрема ігри «Три кола навколо лідера», «Правда-неправда», поради «Як протистояти маніпуляціям у рекламі», цікаві відео тощо. Під час заняття учасники усвідомлюють механізми маніпуляцій у рекламі, соціальних мережах, розкривають для себе сутність джінси – журналістського матеріалу або матеріалу пресслужб, що спрямований на поліпшення або ж створення позитивного іміджу політичних партій, окремих політиків або людей, торговельних марок або окремих товарів, державних структур, а також благодійних фондів та релігійних організацій, та не позначений як реклама зрозумілим для переважної більшості людей чином. Захід із цієї теми був неодноразово проведений для старшокласників деяких херсонських шкіл та професійно-технічних закладів. Крім того, бібліотекарі організують його як у бібліотеці, так і на базі закладів освіти, а також у режимі онлайн, що особливо важливо в умовах пандемії та війни [5; 10].

Про те, як навчитися виявляти дезінформацію та відповідально ставитися до контенту, працівники обласної наукової бібліотеки активно розповідають під час тренінгів, присвячених темі «Фейки в сучасному світі та як їх розпізнати». Зустрічі з цієї теми також проходять живо та онлайн та допомагають учасникам навчитися чітко визначати критерії достовірності інформації та перевіряти свої знання на практиці, під час роботи з різними видами джерел.

Бібліографічні уроки – важливий засіб формування читацької культури особистості. Тому в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці регулярно проводять заняття з користування довідково-бібліотечним апаратом книгозбірні та електронним каталогом для всіх охочих. Розвиток інформаційних технологій сприяє збільшенню варіантів у знаходженні потрібної літератури. Тому під час сучасних бібліографічних уроків, які проходять як на базі бібліотеки, так і на базі освітніх закладів, учні за допомогою використання власних гаджетів опановують методику пошуку джерел в електронному каталозі бібліотеки, вчать здійснюва-

ти пошук книг та періодичних видань за допомогою ключових слів, назви та автора книжки. Ці важливі навички підвищують рівень інформаційної культури учнівської молоді. Другу частину бібліографічного уроку традиційно присвячено методиці укладання списку використаних джерел до реферату чи іншої пошукової роботи. Учні ознайомлюються із правилами оформлення бібліографічного опису книжки, статті з журналу та електронного ресурсу та практикуються робити бібліографічні описи видань під керівництвом бібліографа.

Ще одна важлива місія заходів, спрямованих на підвищення інформаційної культури учнівської та студентської молоді нашого міста – виховувати академічну доброчесність. Ознакою освіченої особистості є вміння навчатись від інших та використовувати ці знання при створенні власних ідей і підходів, завжди віддаючи належну шану тим, хто торував їй цей інтелектуальний шлях. У цьому суть того, що називають академічною доброчесністю.

Особливу увагу старшокласників та студентів під час таких занять бібліотекарі звертають на такі проблеми, як плагіат, компіляція, перефраз, брак бібліографічних посилань у тексті наукової роботи чи, навпаки, мозаїчний плагіат (коли особа дуже багато цитує різних авторів, дотримуючись усіх правил, проте дає мало власних пояснень) тощо. Щоб цього не робити, важливо дотримуватися правил цитування. Учні та студенти ознайомлюються з типами джерел та визначають переваги джерел першого порядку (неінтерпретованої інформації чи даних: дані переписів, безпосередні дані, «сирі» дані опитувань тощо).

У 2021 році з метою активізації діяльності проекту «Школа інформаційного комфорту» інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку» отримав грант від Посольства США в Україні.

Протягом цього часу нам вдалося залучити нових партнерів, співробітництво з якими продовжуємо або сподіваємося продовжити після повернення до повноцінного режиму роботи в мирному Херсоні.

З огляду на те, що бібліотеки, трансформуючись в умовах мінливого світу, набувають ролі центрів безперервної освіти, вони можуть активно долучатись до процесу організації медіа-освіти для різновікових груп населення, реалізуючи власні проекти в цій царині. Здійснюючи медіаосвітню діяльність, бібліотеки виховують користувачів, які мають навички критичного мислення та свідомого споживання інформації. Надалі бібліотеки можуть укладати угоди про співпрацю та підтримувати партнерські стосунки із закладами ЗЗСО та ЗВО. Це дозволить охопити медіазнаннями молоде покоління нашої держави.

Література

1. Інфомедійна грамотність – важлива навичка сучасної людини. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/infomediyna-gramotnist.htm?ps=3> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 26.03.2023).
3. Кулик С. В. Бібліотечні засоби формування медіаграмотності юнацтва та молоді. Сучасні інформаційні технології в бібліотечній справі: зб. наукових матеріалів V міжнародної конференції молодих учених «Молодь. Наука. Інновації» 15 травня 2014 року. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/fpu/Inovacii.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).
4. Лайфхаки як розпізнавати фейки. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/layfhaki-yak-rozpiznavati.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).
5. Маніпуляції: знай та розпізнавай! URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/znay-ta-rozpiznavay.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Матвійчук О. Є. Медіаосвіта та медіаграмотність, як один із напрямків роботи сучасних бібліотек. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22359/2/O_Matviichuk_Ukr_konf_23_09_16_IPPO.pdf (дата звернення: 26.03.2023).
7. Практична медіаграмотність для бібліотек / за ред. Волошенюк О., Іванова В. Київ, 2019. 61 с.
8. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». URL: <http://www.ounb.km.ua/biblio/Strategy%20library.pdf> (дата звернення: 26.03.2023).
9. Учися бути компетентним читачем! URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/uchisya-buti-kompetentnim-chitachem.htm?ps=14> (дата звернення: 26.03.2023).
10. Як не стати жертвою маніпуляцій. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/zhertvoyu-manipulyatsiy.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).

Інтерактивні навчання: як платформа «Дія. Освіта» трансформує навчання для людей старшого віку

*Семик Марина Василівна,
завідувачка сектору «Регіональний тренінговий центр»
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У сучасному цифровому світі платформа «Дія. Освіта» здійснює революційні зміни в навчанні для людей старшого віку. Ця стаття розглядає, як платформа «Дія. Освіта» трансформує традиційний підхід до освіти для цієї категорії громадян. Вона адаптується до їхніх потреб та можливостей, надаючи доступ до важливих навчальних ресурсів, навичок та знань. Застосовуючи інтерактивні методи навчання, адаптований контент та сприяючи взаємодії між учасниками, платформа «Дія. Освіта» впроваджує революційні підходи, які забезпечують ефективне та збалансоване навчання старших громадян, допомагаючи їм здобувати цифрову компетентність та активно використовувати сучасні технології в їхньому повсякденному житті.

Ключові слова: *навчання для людей старшого віку, цифрова освіта для людей старшого віку, «Дія. Освіта», сектор «Регіональний тренінговий центр» ВОУНБ ім. В. Отамановського, мобільна грамотність, комп'ютерна грамотність, навчальні тренінги.*

In today's digital world, the «Diiia. Education» makes revolutionary changes in education for older people. This article considers how the platform «Diiia. Education» transforms the traditional approach to education for this category of citizens. It adapts to their needs and capabilities, providing access to important learning resources, skills and knowledge. By applying interactive learning methods, adapted content and promoting interaction between participants, the «Diiia. Education» platform implements revolutionary approaches that provide effective and balanced education for senior citizens, helping them acquire digital competence and actively use modern technologies in their everyday lives.

Keywords: *learning for older people, digital education for older people, «Diiia. Education», sector of the Regional Training Center of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky, mobile literacy, computer literacy, educational trainings.*

Цифрова освіта стала важливою частиною сучасного світу, надаючи можливість отримувати знання та навички в будь-який час і в будь-якому місці. Зростаючий інтерес до цифрової освіти особливо важливий для людей старшого віку, оскільки вони можуть відчувати виклики у відвідуванні традиційних навчальних закладів. Однак завдяки платформі «Дія. Освіта» ці люди отримали неймовірну можливість для активного і продуктивного навчання.

1. Доступність та зручність. Платформа «Дія. Освіта» забезпечує безперервний доступ до багатогранних освітніх ресурсів. Люди старшого віку можуть обирати теми, що їх цікавлять, та навчатися у комфортний для себе час. Це робить освіту більш доступною і зручною для тих, хто не може долучитися до стаціонарних навчальних груп.

2. Гнучкий темп навчання. Одна із найбільших вигод використання платформи «Дія. Освіта» – це гнучкий темп навчання. Люди старшого віку можуть вчитися у своєму власному темпі, не відчуваючи тиску або поспішливості. Це дозволяє їм краще засвоювати матеріал та глибше розуміти теми.

3. Різноманітність освітніх матеріалів. Платформа «Дія. Цифрова освіта» надає доступ до різноманітних навчальних матеріалів, охоплюючи відеоуроки, тексти, тести та завдання. Це дозволяє людям старшого віку вибирати формат, який найкраще підходить для їхнього способу навчання.

4. Взаємодія та підтримка. Платформа «Дія. Освіта» може стати місцем для взаємодії між студентами та викладачами, навіть у віртуальному середовищі. Це дозволяє спілкуватися, обмінюватися думками та питаннями, отримувати підтримку та вирішувати завдання разом.

Бібліотеки Вінниччини відіграють надзвичайно важливу роль у навчанні людей старшого віку за допомогою платформи «Дія. Освіта» та впровадженні цифрової освіти. Ось деякі аспекти цієї ролі:

1. Навчальні програми. Бібліотеки можуть організувати спеціалізовані навчальні програми для людей старшого віку, спрямовані на ознайомлення з платформою «Дія. Освіта». Ці програми можуть містити практичні заняття з реєстрації, входу на платформу, пошуку необхідних послуг та їх використання.

2. Індивідуальні консультації. Бібліотекарі можуть надавати індивідуальні консультації для громадян старшого віку, допомагаючи їм освоїти цифрову платформу «Дія. Освіта». Це може містити практичні настанови та відповіді на їхні запитання.

3. Семінари та майстер-класи. Організація регулярних семінарів та майстер-класів з цифрової освіти дозволить старшому поколінню дізнатися більше про можливості «Дії». Це може бути не лише навчальним процесом, а й можливістю для спілкування та обміну досвідом.

4. Віртуальні навчання. Бібліотеки можуть створювати відеоуроки, підручники та інші навчальні матеріали, які громадяни старшого віку зможуть переглядати в зручний для них час. Це може бути особливо корисним для тих, хто не має можливості відвідувати бібліотеку особисто.

5. Підтримка та мотивація. Бібліотекарі можуть створити дружнє та підтримуюче середовище для навчання. Вони можуть надихати старших громадян до вивчення нових технологій, допомагаючи їм подолати можливі бар'єри та незручності.

6. Співпраця з волонтерами та студентами. Бібліотеки можуть залучати волонтерів та студентів для надання додаткової допомоги у навчанні громадян старшого віку. Молодше покоління може поділитися своїми цифровими навичками та допомогти іншим в освоєнні «Дія. Освіта».

Загалом бібліотеки Вінниччини виступають важливими центрами для навчання старшого покоління цифровим навичкам за допомогою платформи «Дія. Освіта», допомагаючи їм активно використовувати сучасні технології та послуги держави.

Досвід роботи Регіонального тренінгового центру з навчання людей старшого віку за допомогою платформи «Дія. Освіта» вражає своєю успішністю та активним використанням цифрових можливостей. Навчання здійснюється з використанням освітніх ресурсів платформи та охоплює низку сучасних навчальних трендів:

1. Адаптований контент. Тренінговий центр пристосовує навчальний матеріал до потреб та можливостей людей старшого віку. Матеріали на платформі «Дія. Освіта» відображаються зрозуміло та логічно, з уникненням складних технічних термінів.

2. Віддані тренери сектору Регіональний тренінговий центр ВОУНБ ім. В. Отамановського. Тренери, які працюють з цією аудиторією, мають великий досвід роботи з людьми старшого віку. Вони враховують особливості навчання цієї групи та надають особливу увагу педагогічній адаптації.

3. Інтерактивність. У навчальних процесах використовуються інтерактивні методи. Наприклад, тренери можуть проводити практичні вправи та завдання, які допомагають учасникам застосовувати знання на платформі «Дія» в реальних ситуаціях.

4. Групова динаміка. Учасники тренінгів працюють у групі, де можуть взаємодіяти та обмінюватися досвідом. Ця взаємодія допомагає розвивати позитивне середовище та сприяє підтримці у процесі навчання.

5. Концентрація на практиці. Тренінги акцентуються на практичних навичках. Учасники вчаться використовувати «Дія. Освіта» для реальних завдань, таких як отримання електронних сертифікатів, перевірка документів тощо.

6. Підтримка після тренінгів. Після завершення тренінгів учасники мають можливість звертатися до працівників сектору «Регіональний тренінговий центр» ВОУНБ ім. В. Отамановського з питань, які виникають у процесі користування платформою.

Цей досвід показує, як активне використання платформи «Дія. Освіта» у тренінгах з комп'ютерної та мобільної грамотності може сприяти ефективному навчанню та впровадженню цифрових навичок серед людей старшого віку.

Платформа «Дія. Освіта» стала справжнім каталізатором для трансформації навчання людей старшого віку. Її роль полягає в забезпеченні доступу, гнучкості, різноманітності та підтримці, що робить навчання більш доступним, захопливим та активним. Ця ініціатива впливає на підвищення якості життя цієї групи населення та сприяє створенню більш інклюзивного та освіченого суспільства.

УДК 027.53(477.44)

Комунікації бібліотек у реальному та віртуальному середовищі

Кушнір Тетяна Ярославівна,
директор

Публічної бібліотеки Томашпільської селищної ради

У статті порушуються актуальні питання бібліотеки та віртуального простору, комунікацій через соціальні мережі, практик Публічної бібліотеки Томашпільської селищної ради

Ключові слова: *соціальні мережі, інтернет, Facebook, допис, комунікації, віртуальний простір, цифрова грамотність, «Дія. Освіта», онлайн-проект, цифрові хаби.*

The article deals with topical issues and virtual space, communications through social networks of libraries, practices of the Public Library of the Tomashpil Township Council

Keywords: *social networks, Internet, Facebook, post, communications, virtual space, digital literacy, «Diiia. Education», online-project, digital hubs.*

Розвиток сучасних інформаційних технологій сприяє появі нових тенденцій у комунікаціях між людьми. Інтернет перетворився на важливий засіб отримання інформації, а віртуальний простір відображає події та явища, що відбуваються в суспільстві.

Соціальні мережі як інструмент комунікації набувають великої популярності, оскільки вони дозволяють спілкуватися, ділитися інформацією та враженнями зі світом. Використання соціальних мереж бібліотечними установами України виконує подвійну роль: з одного боку, це служить як спосіб та індикатор успішності зовнішньої комунікації бібліотек, а з іншого – це важливий аспект для внутрішньої діяльності цих установ. Крім забезпечення якісних послуг користувачам, бібліотеки використовують соціальні мережі для підвищення своєї значущості, видимості та ефективної комунікації із зовнішнім середовищем. Окрім того, це можливість та важливий інструмент для професійного зростання бібліотекарів, що дозволяє їм обмінюватися професійним досвідом, найкращими практиками та актуальною інформацією. Це сприяє підвищенню кваліфікації та стимулює розвиток бібліотечної сфери в цілому.

Серед можливостей, які надають соціальні мережі бібліотекам є:

1. Збільшення ареалу впливу: соціальні мережі дозволяють бібліотекам діяти не тільки на своєму стаціонарному місці розташування, але й залучати аудиторію з інших місць та регіонів.

2. Швидке та легке представлення нових матеріалів: бібліотеки можуть оперативнo розміщувати свої ресурси та інформаційні продукти, книги, статті та інші матеріали для своїх користувачів.

3. Розвиток інформаційних послуг: бібліотеки можуть надавати онлайн-консультації, підказки, рекомендації та інші інформаційні послуги.

4. Поєднання стаціонарного та дистанційного обслуговування: соціальні мережі дозволяють бібліотекам ефективно комунікувати з користувачами як у приміщенні, так і в онлайн-середовищі.

5. Створення позитивного іміджу та висвітлення діяльності: бібліотеки можуть демонструвати свою активність, проведення заходів, участь у спільноті та інші аспекти своєї роботи, що допомагає формувати позитивне сприйняття.

6. Підвищення рівня інформаційного обслуговування: соціальні мережі надають зручну платформу для відповідей на запитання користувачів, надання порад та допомоги в пошуку інформації.

Тому підвищення соціальної та комунікативної ролей бібліотек у віртуальному світі є дуже важливим та відповідальним завданням для бібліотекарів.

А тепер розглянемо комунікації в реальному та віртуальному середовищі через сторінки бібліотек Томашпільської громади в соціальних мережах. Наразі функціонує 23 бібліотечних заклади, серед них: Публічна бібліотека Томашпільської селищної ради та 22 філії. 20 бібліотек мають свою сторінку чи групу в соціальній мережі «Facebook». Зокрема, сторінка Публічної бібліотеки була створена 28 березня 2013 року і зараз має майже 900 читачів. В середньому публікуються 5 дописів на тиждень. На своїй сторінці ми поширюємо дописи бібліотек-філій, що сприяє збільшенню переглядів їхніх публікацій. Публічна бібліотека має також однойменний блог, який ведеться з 2014 року і створює можливості для взаємозбагачення бібліотек громади через обмін практиками.

Бібліотечні працівники постійно навчаються і вдосконалюють свої навички щодо створення дописів, зокрема, написання цікавих та актуальних текстів, обробки та розміщення змістовних фото.

Навчаємось самі та навчаємо наших користувачів: так, професійним було навчання під час тренінгу для координаторів Хабів цифрової освіти «Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти» на базі Регіонального тренінгового центру ВОУНБ ім. В. Отамановського. Ми навчались удосконалювати цифровий контент, розробляти комунікаційну стратегію бібліотеки-Хабу цифрової освіти. Завдяки цьому в Публічній бібліотеці провели ряд тренінгів «Цифрова освіта в дії», на яких з метою розширення та поглиблення знань про безпечний інтернет та соціальні мережі наші користувачі дізналися: що таке цифрові компетенції, причини, з яких цифрова грамотність необхідна кожному, особливо людям старшого віку, отримали теоретичні та практичні основи користування національною онлайн-платформою з цифрової грамотності «Дія. Освіта».

Працівники Публічної бібліотеки також пройшли безкоштовний онлайн-курс «Основи SMM для громадських організацій» на освітній онлайн-платформі «ГУРТ», який був організований у рамках проєкту «Фенікс», що реалізує Фонд Східна Європа коштом Європейського Союзу.

Під час тренінгу «Як невеликим ГО планувати й створювати контент для соцмереж» дізналися про алгоритми та стратегію роботи в соцмережах, месенджерах, SMM тощо.

Пріоритетним напрямом роботи бібліотек у сучасних реаліях є проєктна діяльність. Публічна бібліотека Томашпільської селищної ради реалізує локальний онлайн-проєкт «Мистецька палітра Томашпілья», який презентується на сторінці закладу в соціальній мережі, також поширюється в групі «Новини Томашпільської громади», на сторінках та в групах старостинських округів. Це проєкт про творчих, обдарованих людей Томашпільщини, творчість яких збагатила б скарбницю культурної спадщини нашого регіону. Тому метою даного проєкту є відкриття талановитих людей краю, популяризація їхньої творчості як виду мистецтва, який втілює у собі красу, душу та розум людини.

Дописи онлайн-проєкту мають багато вподобань, дістають схвальні коментарі від людей, які раніше не знали про захоплення своїх односельчан. Примітно й те, що інформація щодо проєкту висвітлювалася на сторінці науково-методичного відділу НБУ імені Ярослава Мудрого.

У проєкті працюють усі бібліотекарі громади. Вони відшукують талановитих людей свого населеного пункту та першими спілкуються з ними, збирають інформацію про їхні захоплення та вміння. Далі матеріали опрацьовують та створюють відеопрезентації, komponують фото, пишуть текстову частину. Використовуємо застосунок «PowerPoint» та онлайн-інструмент графічного дизайну «Canva» для некомерційних організацій.

Публічна бібліотека та філії працюють над Стратегією розвитку читання на 2023–2032 роки «Читання як життєва стратегія». Її реалізація має створити умови не тільки для формування звички й потреби у читанні всіх українців, а й є складовою гуманітарної безпеки України. Так, на сторінці Публічної бібліотеки у фейсбуці було створено рубрику «По книгуємо!», яка щотижня пропонує ознайомитися з цікавою книгою. Відгуки про прочитані книги пишуть як бібліотекарі, так і наші читачі. Для створення допису в рубриці «По книгуємо!» ми робимо короткий опис книги, розміщуємо фото, використовуємо також рандомний фрагмент. Багато читачів звертаються в бібліотеку по книгу, яка була «по книгована», після перегляду допису на нашій сторінці.

Для комунікації бібліотечної спільноти Томашпільської громади, обміну актуальною інформацією, вирішення професійних питань створено групу «Бібліотекарі Томашпільщини» в месенджері, що значно полегшує організацію роботи бібліотечних працівників.

У своїй подальшій роботі в онлайн-просторі плануємо впроваджувати ідеї, які можуть бути цікавими для нашої аудиторії: бібліомікс, буктрейлер, слайд-шоу, віртуальні виставки, мультимедійні презентації, онлайн-опитування, онлайн-вікторини, онлайн-конкурси, флеш-моби, віртуальні екскурсії, поради для читачів, майстер-класи, промоції та акції, цитати з книг, віртуальні події, рекомендації для саморозвитку, історії успіху тощо. Змішування цих форм допоможе створити різноманітний та привабливий контент нашої сторінки в соціальних мережах.

Отже, в сучасному світі активне спілкування в соціальних мережах стає все важливішою частиною стратегії комунікації для бібліотек.

Інтернет забезпечує доступ до інформації для мільйонів людей, тому онлайн-присутність бібліотеки може суттєво впливати на її сприйняття громадськістю та читачами. Позитивна репутація в інтернеті може підвищити конкурентоспроможність бібліотеки, залучити нових користувачів, посилити інтерес до її послуг та ресурсів. Також це може сприяти покращенню престижу бібліотечної професії, оскільки активна участь у онлайн-спільнотах та надання якісної інформації сприяють позитивному сприйняттю бібліотекарів як фахівців.

Всі ці фактори в сукупності можуть допомогти бібліотеці залучити більше уваги, що в свою чергу має позитивний вплив на її діяльність та взаємодію з громадськістю. Покращення та модернізація іміджу бібліотек, слідкування за останніми тенденціями є важливим завданням для їх успішної діяльності в сучасному цифровому світі.

Література

- 1.Борисова О., Корольчук Д. Соціальні мережі як засіб реклами бібліотечних фондів. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 18.08.2023).
- 2.Булахова Г. Рекламна стратегія просування продуктів і послуг бібліотек у соціальній мережі Facebook // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 43. С. 331–345.
- 3.Вітушко Н. Поширення інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек за допомогою соціальних мереж // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. № 35. С. 196–202.
- 4.Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача // Бібл. вісн. 2014. № 6. С.17–23.
- 5.Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг // Бібл. вісн. 2016. № 1. С. 18–29.
- 6.Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення:18.08.2023).

**Медичне краєзнавство в електронному середовищі
Наукової бібліотеки імені Гордія Палія
Вінницького національного медичного університету**

Кокус Вадим Владиславович,
головний бібліотекар
Наукової бібліотеки імені Гордія Палія
ВНМУ ім. М. І. Пирогова

У статті висвітлено роботу Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова в галузі історико-медичного краєзнавства. Значну увагу акцентовано на краєзнавчих електронних ресурсах бібліотеки.

Ключові слова: Наукова бібліотека імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова, медичне краєзнавство, краєзнавчі електронні ресурси бібліотеки, публікаційна діяльність бібліотеки, популяризація знань з медичного краєзнавства.

The article highlights the work of the Scientific Library named after Hordii Palii of the VNMU named after M. I. Pirogov in the field of historical and medical local lore. Considerable attention is focused on local lore electronic resources of the library.

Keywords: Scientific library named after Hordii Palii of the VNMU named after M. I. Pirogov, medical local lore, local lore electronic resources of the library, publishing activities of the library, popularization of knowledge of medical local lore.

Історія медицини є складовою загальної історії людства. Вона розглядає розвиток знань, пов'язаних із захворюваннями, методами лікування людини, збереженням і зміцненням її здоров'я, та дає можливість правильно зрозуміти сучасний стан медицини і прогнозувати перспективи її розвитку.

На відміну від загальної історії медицини, медичне краєзнавство – це новий напрям краєзнавчої науки, що вивчає історію та сучасний стан розвитку охорони здоров'я, медицини та фармації окремого регіону [4].

Об'єктом медико-краєзнавчих досліджень є певний регіон, а предметом – стан здоров'я населення, історія розвитку та сучасний стан установ охорони здоров'я, навчальних закладів, медичних та фармацевтичних наукових установ і організацій, внесок окремих персоналій у розвиток медичної науки, фармації тощо. На підставі цих досліджень формується цілісне уявлення про процес розвитку усіх складових охорони здоров'я в регіоні. Медичне краєзнавство тісно переплітається з історичним краєзнавством, позаяк неможливо розглядати розвиток охорони здоров'я, виключаючи історичну складову. На стику цих двох напрямів краєзнавчої науки формується нова галузь – історико-медичне краєзнавство [1].

Історико-медичні дослідження окремих територій розпочалися багато років тому, коли поняття «медичне краєзнавство» не було визначено і введено до наукового обігу. На Поділлі першим дослідником вітчизняного краєзнавства в цій галузі став В. Д. Отамановський. Працюючи в архівах упродовж 1920-х років у пошуках матеріалів про історію Вінниччини, В. Д. Отамановський знаходив джерела з історії медицини та аптечної справи регіону. З того часу історико-медичне краєзнавство ввійшло до кола наукових інтересів дослідника. Переглянувши сотні актових книг з величезною кількістю фактів, учений написав свою першу наукову розвідку «До історії медицини та аптечної справи у Вінниці й Вінницькому повіті другої половини XVIII ст.» (1930). Це видання можна вважати унікальним дослідженням історії медицини та фармації Вінниччини. У планах роботи Кабінету виучування Поділля, створеного за ініціативи В. Д. Отамановського, центральне місце займало комплексне та всебічне дослідження краю, яке неможливо без вивчення минулого та сучасного стану медицини. Професор

В. Д. Отамановський і надалі активно досліджував медичне краєзнавство Поділля та Слобожанщини [3]. При написанні наукових праць з історії медицини Вінниці та Вінницького повіту вчений використовував архівні документи, які були втрачені назавжди під час Другої світової війни. У післявоєнні роки побачили світ його праці: «Медицинское прошлое южного Правобережья Украины XVIII века: материалы по истории русской медицины» (1952), «Отечественные лекари-новаторы второй половины XVIII века, создавшие более прогрессивное направление в лечении чумы, и роль их как зачинателей рациональной терапии» (1958), «Перші аптеки на Україні» (1960), «Розвиток аптечної справи на Україні із середини XVII до початку XIX ст.» (1963), «Борьба медицины с религией в Древней Руси» (1965).

На сучасному етапі фахівці Наукової бібліотеки ВНМУ здійснюють збір матеріалів з історико-медичного краєзнавства Вінниччини, дослідження краєзнавчого фонду, беруть участь у наукових заходах, підготовці енциклопедичної та довідкової літератури, створюють краєзнавчі електронні ресурси.

Основними краєзнавчими електронними ресурсами бібліотек є краєзнавчі електронні каталоги та краєзнавчі бази даних. В електронному каталозі передбачена можливість пошуку матеріалів за автором (колективним чи індивідуальним, з ініціалами або без них), укладачем, редактором, заголовком, роком та місцем видання, видавництвом, ключовими словами та предметними рубриками, за класифікаційними індексами (УДК), серією, місцем зберігання. На основі заповнення полів ключових слів, предметних рубрик, географічних назв автоматично створюються допоміжні покажчики: іменний, предметний, географічний.

База даних «Краєзнавство» Наукової бібліотеки ВНМУ почала формуватися у 2013 р. на основі єдиної з електронним каталогом програми «ІРБІС 64», яка виконує всі функції з формування, поповнення й корегування записів. Вводяться бібліографічні записи як із сучасних періодичних та продовжуваних видань і збірників, так і з часописів минулих років (ретроспективне введення). Співробітники опрацьовують не лише документи, наявні у фонді бібліотеки ВНМУ, а й періодичні видання з інших бібліотек України. Вводять бібліографічні записи публікацій про науковців, співробітників та студентів ВНМУ, історію університету, медичних установ та організацій Вінниччини, життя та діяльність медичних працівників краю тощо. База даних забезпечена пошуковою системою, призначеною для задоволення інформаційних та бібліографічних потреб користувачів галузевого профілю та всіх зацікавлених осіб (викладачів, співробітників, аспірантів, студентів). Пошук інформації в БД «Краєзнавство» може здійснюватися за будь-яким елементом бібліографічного опису документа та їх поєднанням, а також за допомогою словника індивідуальних та колективних авторів, джерел публікації, назв, місць зберігання, року та місця видання, географічних та предметних рубрик, ключових слів, які суттєво розширюють можливості тематичного пошуку. На сьогодні в БД «Краєзнавство» введено понад 6200 бібліографічних записів, зокрема, з газет «Молодий медик» (ВНМУ) – понад 2300, «Вінниччина» – 450 та ін. Широко представлені аналітичні записи з обласних газет «Більшовицька правда», «Вінницька правда», «Молодий більшовик» та ін., що є чи не єдиним джерелом інформації про Вінницький державний медичний інститут довоєнного періоду та перших післявоєнних років.

З 2021 р. сектор краєзнавчих видань бібліотеки розпочав роботу з приєднання до бібліографічних записів повних текстів документів та формування власних повнотекстових електронних колекцій. Повнотекстові матеріали з університетської газети «Молодий медик» доступні на сайті бібліотеки ВНМУ всім користувачам, з електронними варіантами інших видань можна ознайомитись у локальній мережі Наукової бібліотеки ВНМУ.

У наш час фактографічна інформація про знаменні дати є актуальною для користувачів і необхідна бібліотекарям для виконання інформаційної, довідкової та методичної роботи. Фактографічні довідки служать основою для організації виставок, підготовки заходів, а також для надання інформаційної допомоги користувачам. З 2019 р. Наукова бібліотека ВНМУ формує фактографічну інформацію про події, персоналії та об'єкти в БД «Знаменні і пам'ятні дати». Пошук у цій базі можна здійснювати за ювілейними датами персоналій, лікувальних установ і визначних подій у медичному житті Вінниччини [5].

Основне завдання бази «Знаменні і пам'ятні дати» – підготовка щорічних календарів «Вінниччина медична» та «ВНМУ ім. М. І. Пирогова: ювілеї, події, дати». Використання цієї бази даних дозволяє значно скоротити час для підготовки видань. Об'єктами створення записів виступають: персоналії, об'єкти (медичні заклади, кафедри ВНМУ), різні події (ювілейні дати створення кафедр, лікувальних закладів, медичних установ та організацій), заходи (виставки, конференції). Кожен з об'єктів описується у відповідних полях згідно з розробленим робочим аркушем. Введені дати супроводжуються короткими відомостями біографічного та історичного характеру. В кожному записі є посилання на джерела інформації – як друковані, так і електронні. База автоматично видає інформацію про ювілярів, визначні події та об'єкти з інтервалом у п'ять років і містить матеріали про викладачів ВНМУ, видатних медиків краю, професорів, докторів наук, видатних діячів медицини – уродженців Вінниччини, заслужених лікарів, визначні події, навчальні медичні заклади й установи охорони здоров'я краю, кафедри ВНМУ. Для наповнення бази використовуються матеріали архіву ВНМУ, періодичної преси, наукових збірників, мережі «Інтернет», енциклопедичних та довідкових видань. Використання при створенні бази документальних джерел надає виданням інформаційної цінності, науковості та достовірності.

Фахівці бібліотеки розробили інструкцію для роботи з цією базою, визначені основні вимоги до заповнення полів. У поле «Тематика» вноситься інформація про тему запису (бібліотечні працівники, визначні події ВНМУ, випускники, завідувачі кафедр, заслужені лікарі, пам'ятники, меморіальні дошки, історія кафедр, факультетів, медицини Вінниччини, уродженці краю, письменники тощо). До записів можна додавати посилання на файли (поле «Зовнішній об'єкт») у вигляді фотографії, обкладинки книг, сканкопій архівних матеріалів та ін. Поле «Пов'язані документи» за потреби пов'язує записи між собою в поточній базі та може містити посилання на інші БД бібліотеки. Поле «Анотація» заповнюється короткою біографічною інформацією про персоналію, стислими історичними фактами про об'єкт чи подію. У поле «Бібліографія» вводиться список літературних джерел про особу, подію чи об'єкт. Якщо документ наявний у фонді Наукової бібліотеки ВНМУ, то за допомогою гіперпосилання можна перейти в БД «Краєзнавство» чи «Книги». У БД «Краєзнавство» частина записів містить повні тексти документів, що значно полегшує роботу. У поля 702 «Особи, які мають відношення» та 711 «Коллективи, які мають відношення» відповідно вводяться прізвища осіб або назви колективів, які мають відношення до певного об'єкта чи події (наприклад, професор В. О. Паньова має відношення до заснування офтальмологічного товариства). На сьогодні фактографічна БД «Знаменні і пам'ятні дати» містить понад 750 записів, з них понад 600 – присвячені персоналіям.

У 2020 році було створено БД «Викладачі і випускники Вінницького медичного», яка наповнюється інформацією про викладачів, випускників та співробітників університету. Для наповнення бази використовуються випускні альбоми ВНМУ, документи архіву ВНМУ та Державного архіву Вінницької області, матеріали періодичної преси, наукові збірники, довідкові видання. Вводяться короткі біографічні відомості (дата та місце народження, рік випуску, місце роботи, посада, наукове звання, відзнаки та нагороди), список найголовніших праць, відскановане фото (портрет). В поле «Бібліографія» вводяться джерела, в яких висвітлено віхи життя та діяльності персоналії. За посиланням можна перейти в базу «Краєзнавство» чи «Книги», де, за наявності прикріплених повнотекстових документів, ознайомитись з їх змістом. В анотації подається інформація про події, які не увійшли в інші поля. Зокрема, тема кандидатської чи докторської дисертації, інші місця роботи, наукові здобутки, громадські посади, звання та нагороди. У полі «Персоналія – ім'я особи» є можливість вказати родинні зв'язки викладачів чи випускників ВНМУ. На сьогодні оцифровано альбоми випускників лікувального факультету за 1937–1971 рр. Особливістю цієї бази даних є те, що вона наповнюється інформацією не лише про видатних науковців та діячів медицини, докторів наук, професорів, а про всіх викладачів, випускників та співробітників університету. При виявленні нової інформації щодо конкретної особи до бази будуть вноситися доповнення та уточнення [5]. Користувачі, які володіють інформацією про певну персоналію, можуть поділитися нею з Науковою бібліо-

текою для подальшого опрацювання. На сьогодні до БД введено понад 5 тисяч записів, які представлені лише прізвищем, ініціалами, роком випуску та фотографією персоналії, до понад 700 записів уже додано біографічні відомості. База представлена на сайті бібліотеки й доступна широкому загалу.

Напрацювання фахівців бібліотеки у представлених БД стають у нагоді при підготовці видань, написанні статей, доповідей, створенні електронних виставок, подкастів, лонгвідів, які є важливими ресурсами, що висвітлюють біографічні портрети викладачів ВНМУ, кожен з яких здобув щире повагу серед студентів, лікарів і громадян міста та посів почесне місце в безперервній когорті науково-педагогічних фахівців університету.

Матеріали представлених баз даних використовуються при підготовці серії видань «Вчені нашого університету»: «Батькам і Вчителям завдячую» до ювілею професора М. В. Йолтухівського (2023), «На цьому стою і не можу інакше» до ювілею професора В. В. Кіщука (2023), «Поспішайте робити добро!» (2022) до ювілею професора І. В. Сергєти; «Професор Володимир Ізяславович Півторак: біографія, наукова та викладацька діяльність» (2022), «Серцем, розумом, душею» (2020) до ювілею професора І. І. Незгоди, «Мистецтво бути лікарем» (2019) до ювілею професора Л. В. Пипи; а також серії «Історія ВНМУ ім. М. І. Пирогова»: «Стежина, карбована долею» (2023) до 100-річчя від дня народження професора В. Д. Білика, «Народжений служити людям» (2022) до 100-річчя професора К. П. Дерепи, «Савостьянов Олександр Олександрович» (2020) до 150-річчя від дня народження професора та першого завідувача кафедри біології Вінницького медичного інституту, визначного науковця, ботаніка, краєзнавця та громадського діяча.

На сторінках наукового журналу «Вісник Вінницького національного медичного університету» широко висвітлюється діяльність науковців, які стояли біля витоків Вінницького медичного інституту та його кафедр: «Кафедра шкірних та венеричних хвороб Вінницького державного медичного інституту: перші кроки діяльності» (2023), «Василь Данилович Білик – ректор, почесний громадянин міста Вінниця» (2023), «Народжений служити людям» (2023), «Софроній Терентійович Новицький – завідувач кафедри оперативної хірургії і топографічної анатомії Вінницького державного медичного інституту (1937–1941)» (2022), «І. А. Данилевський – перший завідувач кафедри очних хвороб Вінницького державного медичного інституту» (2021), «О. Ю. Новицький – асистент кафедри біології Вінницького медичного інституту», «Аркадій Іванович Годлевський: до 75-річчя від дня народження хірурга, доктора медичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України» (2019), «Професор Іван Митрофанович Грабченко» (2019).

Власними напрацюваннями працівники бібліотеки діляться на всеукраїнських і регіональних краєзнавчих конференціях, де висвітлюють наукові здобутки науково-педагогічних працівників університету. Зокрема, «Юлій Семенович Гросман – організатор і перший завідувач кафедри фармакології Вінницького медичного інституту (1937–1941)» (2022), «Лікар Трикуленко: дитина супроти війни, або бути почувим» (2022), «Олексій Юліанович Новицький – дослідник малакофауни Поділля» (2021), «Борис Павлович Бруханський – видатний педіатр першої половини ХХ ст.» (2021), «Б. Є. Балковський – відомий український флорист, біолог» (2019), «Борис Соломонович Шкляр (1896–1961): особистість і науковець, крізь призму терапії» (2019). Значущий акцент у цьому напрямі приділяється першим рокам становлення закладу та керівникам кафедр. Краєзнавчий характер мають публікації, які висвітлюють «Геологічні дослідження науково-краєзнавчих осередків Східної Волині в 20-х роках ХХ ст.» (2019) та «Природничо-географічні дослідження науковців Кам'янецьчини в 20-х роках ХХ ст.» (2019).

До ювілейних дат науковців працівники бібліотеки також готують електронні виставки «Георгій Опанасович Педаченко» (2023), «Мілімовка Михайло Юхимович» (2023), «Почесний професор ВНМУ Яків Порфірович Сольський (1923–2009)» «Корифей вінницької терапевтичної школи» (до 125-річчя від дня народження професора Б. С. Шкляра); «І. А. Данилевський – перший завідувач кафедри очних хвороб Вінницького медичного інституту», «Світло душі М. П. Рудюка», «Лікар Микола Стаховський (1879–07.12.1948): український громадсько-політичний діяч, дипломат, просвітник», «І лікар, і міський голова»; подкасти «Топузе Со-

ломон Ісаєвич» (до 140-річчя від дня народження анатома, першого завідувача кафедри акушерства та гінекології Вінницького медичного інституту); «Марія Веркентін – Лікар. Вчений. Громадянин» (до 120-річчя від дня народження Марії Веркентін, першої жінки-радіологині відродженої Польщі, яка народилася в с. Корделівка на Вінниччині); лонгріди «Смолянська Олександра Пилипівна» (до 120-річчя від дня народження єдиної за історію існування ВНМУ директорки Вінницького вечірнього виробничого медичного інституту (1933) та стаціонарного Вінницького державного медичного інституту (1934–1937)).

На основі створених записів БД «Знаменні і пам'ятні дати» бібліотека формує та видає календарі «Вінниччина медична» та «ВНМУ ім. М. І. Пирогова: ювілеї, події, дати» у друкованому та електронному форматі. Матеріали цієї бази використовуються співробітниками бібліотеки при підготовці статей та тез конференцій, створенні віртуальних виставок тощо. База є внутрішньою і доступна лише в локальній мережі Наукової бібліотеки ВНМУ.

Непересічною подією для бібліотеки став вихід монографій «Вінниця – місто послідовників М. І. Пирогова» (2020) та Книги пам'яті Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова «Війна пройшлась по їхніх долях. Ч. 1. З інституту – на фронт: професорсько-викладацький склад, випускники, студенти та співробітники – учасники Другої світової війни» (2021).

Красназавчі інформаційні продукти бібліотеки відображаються у «Репозиторії Вінницького національного медичного університету» та на сайті бібліотеки ВНМУ в рубриках «Інформаційні ресурси бібліотеки – Бібліографічні покажчики», «Календар знаменних і пам'ятних дат», «Бібліотечному фахівцю – Публікації працівників бібліотеки» [2].

Красназавчі електронні бази даних є важливою складовою інформаційних ресурсів бібліотеки, що постійно наповнюються та збагачуються. Впровадження комп'ютерних технологій сприяло зростанню ефективності красназавчої роботи бібліотеки та зробило доступнішими для користувачів результати її діяльності – красназавчі інформаційні продукти.

Література

1. Демочко Г. Історичне і медичне красназавство: проблеми ідентифікації та співвідношення. *Красназавство* : наук. журн. 2014. № 1. С. 93–99.
2. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова [Електронний ресурс] : [вебсайт]. URL: <http://library.vnmu.edu.ua/> (дата звернення: 02.08.2023).
3. Отамановський В. Д. Вінниця в XIV–XVII століттях : іст. дослідж. Вінниця : Континент-прим, 1993. С. 14.
4. Робак І., Демочко Г. Медичне красназавство: витоки, місце, перспективи. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні регіони України: минуле та сучасність»* (м. Харків, 28–29 листопада 2013 р.). Харків, 2013. С. 17–19.
5. Шаповалова В. Ю. Службові бази даних на службі бібліотечному фахівцю. *Університетська бібліотека : історичний досвід та вектор розвитку* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. : 24 верес. 2021 р. Харків, 2021. С. 82–87.

УДК 027.52(477.44):004

Бібліотека та віртуальний простір

(з досвіду роботи Комунального закладу «Бершадська бібліотека»)

*Німчук Людмила Михайлівна,
директор КЗ «Бершадська бібліотека»*

У статті розкривається діяльність бібліотек Бершадської територіальної громади у віртуальному просторі. Зокрема увага зосереджена на просуванні читання, популяризації красназавства, інших бібліотечних ресурсів через сайт та соціальні мережі.

Ключові слова: бібліотека, віртуальний простір, сайт, соціальні мережі, читання, проєкти, красназавство.

The article describes the activities of the libraries of the Bershad Territorial Community in the virtual space. In particular, attention is focused on the promotion of reading, popularization of local history, and other library resources through the website and social networks.

Keywords: library, virtual space, site, social networks, reading, projects, local history.

Сучасна візія публічної бібліотеки: бути цікавою, активною, впевнено працювати в обраному напрямку, просувати українську книгу і не лише у своїй громаді, допомагати їй займати гідне місце серед українства, де б наші співгромадяни не були. І зробити це треба, ступаючи в ногу з часом та не забуваючи старого, класичного, суто бібліотечного, адже інноваційні процеси розвитку суспільства суттєво позначилися на свідомості користувачів і діяльності бібліотек.

Ми працюємо в той цифровий вік, коли книга і комп'ютер підсилюють та доповнюють одне одного. На жаль, лише книгою, навіть цікавою, новою, сучасною, трендовою, у бібліотеку важко заманити користувачів, особливо молодь. Маємо бути на хвилі сучасності, тож робота бібліотек у віртуальному просторі дедалі більше потребує нашого часу, знань, креативу для промоції художніх чи інтелектуальних продуктів в інформаційному просторі.

Виконуючи свою головну місію – задовольняти інформаційні потреби та зберігати знання, публічні бібліотеки Бершадської міської територіальної громади визначили для себе важливим трендом у просуванні читання та стратегії розвитку читання – проведення цікавих нових форматів бібліотечних активностей, спрямованих на популяризацію історії краю, традицій і звичаїв, забутих подій і дат, цікавих людей, визначних постатей через книгу. А віртуальне бібліотечне середовище допомагає бібліотечним фахівцям створювати продукти, які є рецептами нового сприйняття бібліотек у громаді.

Сайти, блоги, сторінки в соціальних мережах сьогодні не новинка, а звична справа, без якої навряд чи можливе якісне надання бібліотечних послуг. Публічна бібліотека просто-таки зобов'язана мати свій власний офіційний сайт та сторінки в соціальних мережах.

КЗ «Бершадська бібліотека» створила сайт у березні 2010 року. З часом він змінювався, структурувався, ставав більш цікавим, наповнювався корисним контентом, і зрештою зростав його індекс популярності. Лише в минулому році наш сайт відвідали майже 33000 користувачів, при цьому кількість фізичних відвідувань бібліотек громади у 2023 році становила 67375 відвідувань.

Офіційний сайт бібліотеки – це практично цифровий архів подій, проєктів, заходів з промоції читання, тут пишеться новітня історія бібліотеки. Зважаючи на вимоги сьогодення, цього року ми дещо змінили структуру сайту, додавши нові рубрики, серед яких: «Наша команда», «Партнери і благодійники», «Герої Бершадщини», «Методична скарбничка» тощо. Це дає змогу користувачам зручно обирати цікавий та корисний контент. Важливою є рубрика «Історія», де можна ознайомитись з історією населених пунктів та бібліотек громади. Зважаючи на те, що два роки поспіль бібліотека реалізовує ряд онлайн- та офлайн-проєктів, додали рубрику «Бібліотечні проєкти та акції». Так, реалізуючи у 2022 році етнопроєкт «Перлинки рідного краю», бібліотекарі громади підготували 25 відеопрезентацій краєзнавчих цікавинок кожного населеного пункту. В рамках меморіального онлайн-проєкту «Земляки, які загинули за Україну» у 2022–2023 роках підготовлено 8 відеоспогадів. До речі, відеоспогади набрали найбільшу кількість переглядів та коментарів на сайті, в соцмережах, ютубі. І наш ролик постійно демонструється в приміщенні міської ради на стенді «Герої не вмирають».

Дитячий онлайн-проєкт «Озвучимо дітям казку» щомісяця збирає найменших читайликів, які слухають розповіді бібліотечного котика Мудруна.

У 2023 році бібліотеки Бершадської міської територіальної громади реалізували онлайн-проєкт «Скарби бабусиної скрині», у рамках якого підготовлено 23 відеопрезентації скарбів з різних населених пунктів громади. З перших днів реалізації проєкту ми збагнули, що будуть віднайдені справжні скарби, і так сталося. Цей проєкт набрав величезну кількість переглядів на сайті, в мережі «Фейсбук» та на відеохостингу «Ютуб». Нам писали слова вдячності, позитивні відгуки та коментарі. Якби цей проєкт ми реалізували лише офлайн, про нього дізналися б в десятки разів менше людей.

Соціальні мережі є важливою частиною діяльності бібліотек громади. Представлення бібліотек в соцмережах дає змогу оперативно повідомити великій аудиторії про надходження нових видань, заплановані заходи та поширити цю інформацію далі. Іншими словами, це – майданчик для реклами бібліотек і послуг. За минулий рік на сторінці бібліотеки у фейсбуці зроблено 279 публікацій, які переглянули 247459 осіб. Усі 24 бібліотеки Бершадської міської територіальної громади зареєстровані в соціальних мережах. Крім основної мети – інформування користувачів про бібліотечний фонд і роботу бібліотеки, у соціальних мережах є можливість відслідкувати, як працює бібліотека, бо, що б там не казали, якщо про захід, проведений у бібліотеці, написати в соціальній мережі, то про нього дізнається в сотні разів більше користувачів, крім того, вони ще й ознайомляться з іншими дописами бібліотеки, а це вже інформування на велику аудиторію.

Доречно тут згадати відомі слова Білла Гейтса: «Якщо вас немає в інтернеті, вважайте, що ви не існуєте». І дійсно, в сучасних умовах масової інтеграції в мережу «Інтернет» робота бібліотеки не повинна залишатись осторонь інновацій. ЗМІ не завжди можуть надати потрібну інформаційну підтримку, а соціальні мережі дають можливість найбільш оперативно анонсувати діяльність бібліотеки широкому колу онлайн-користувачів.

Чим частіше інтернет-користувач буде бачити інформацію про діяльність бібліотеки, чим цікавіша та актуальніша вона буде, тим більше ймовірності того, що він стане користувачем бібліотеки або хоча б підписником у блогах чи соціальних медіа. Обов'язкова умова – наповнення сайту бібліотеки, блогу чи сторінки в соціальних мережах захопливим контентом. Бібліотеки нашої громади 100% мають свої сторінки у фейсбуці, ми плануємо зареєструватися в застосунку «ТікТок» для проведення рекламних кампаній з промоції читання. На сьогодні це лише наша розробка, однак ми переконані, що завдяки простоті його контенту можна доєднати до читання молодих людей. Застосунок має наповнюватися буктрейлерами та драйвовими бібліотечними відеоновинами для дітей і молоді. Також віднедавна Бершадська бібліотека представлена у телеграм-каналі.

Бібліотеки сьогодні сучасні, вони є інформаційними центрами громади, наші сторінки дивляться, читають, коментують. У фейсбук можна сміливо спілкуватися, ставити запитання, отримувати відповіді та поради. Ми, як справжні фахівці та ентузіасти своєї справи, повинні завжди підтримувати та поширювати інформацію нашої книгозбірні. Адже саме завдяки бібліотечній діяльності у віртуальному просторі бібліотекарі мають можливість проводити промоцію читання для віддалених користувачів.

З 2023 року КЗ «Бершадська бібліотека» започаткувала віртуальний звіт «Зима в бібліотеці», «Весна в бібліотеці», «Літо в бібліотеці» «Осінь у бібліотеці», коли бібліотека збирає та формує у презентацію найяскравіші заходи та інформує громадськість про свою діяльність. Є можливість показати свою роботу, нагадати про найбільш вдалі активності та зацікавити потенційних користувачів завітати до бібліотеки.

Для наповнення цікавим, корисним, привабливим контентом сайту та соціальних мереж розробляються та реалізуються невеликі бібліотечні онлайн-проекти, представляючи які, пишемо пресрелізи та створюємо відео- і слайд-презентації. Влітку цього року Бершадська бібліотека розпочала онлайн-проект для молоді «Читай – CINEMA!». У його межах бібліотекарі прагнуть показати молоді Бершадщини новинки бібліотечного фонду, заохотити підлітків та молодь до цікавого і корисного читання. «Читай – CINEMA!» – це серія підготовлених атмосферних молодіжних буктрейлерів на книги для підлітків та молоді, які привертають увагу до книг та читання. Тут віртуальна діяльність бібліотеки спрямована на зацікавленість молоді читанням та книгою, а відтак бібліотекою. Є вже перші результати, коли молоді люди приходять на абонемент з обслуговування юнацтва та діляться враженнями від буктрейлерів, від переглянутих фільмів і беруть книги для читання, або ж, навпаки, читають книги та переглядають фільми.

У чому суть популярності віртуального простору? Перше – це диджиталізація суспільства, але й виклики часу, серед яких світова пандемія ковіду, а з минулого року повномасштабна війна змусили змінити наші звички, уподобання, плани. Як на мене,

віртуальний простір – це велика допомога бібліотеці класичній у реалізації стратегії читання, бо онлайн-повідомлення, відеовізитівки, презентації спонукають потенційного користувача завітати в бібліотеку, де кожен має відчувати себе особливим, важливим, захищеним. Сьогодні книгозбірня – це місце, де панують комфорт, розуміння, повага та книга.

Але для ефективної роботи у віртуальному просторі бібліотекар має бути не лише фахівцем у галузі бібліотечної справи, але також і обізнаним користувачем ПК та інтернету, володіти відповідним програмним забезпеченням та має мати журналістський хист. Сайт, ненаповнений цікавим контентом, залишиться просто сайтом з низьким індексом популярності. Також написані бездарно й безграмотно пресрелізи та статті не викликатимуть бажання завітати в бібліотеку. Тобто бібліотечна журналістика тут дуже доречна.

Процес створення віртуальної інформаційної продукції вимагає високої професійної підготовки бібліотекарів, участі співробітників суміжних відділів, серйозної матеріально-технічної бази самої бібліотеки, інформаційної грамотності користувачів. Але зацікавленість користувачів бібліотекою вартує наших зусиль.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в сучасних умовах віртуальна бібліотечна діяльність стає ефективним інструментом забезпечення доступу до інформації для всіх категорій користувачів. Завдання бібліотеки полягає в тому, щоб користувач не просто блукав інтернетом, а якомога частіше відвідував саме бібліотечні сторінки в мережі, черпав з них корисну, цікаву, достовірну інформацію, вів діалоги, залишаючи коментарі до постів, висловлюючи свої судження з різних питань, і зрештою став реальним користувачем бібліотеки.

УДК 027.52.081(477.44):004.77

Бібліотечні послуги хмельницьких бібліотек у віртуальному просторі

Бугайова Олена Василівна,

в. о. директора

КЗ «Хмельницька публічна бібліотека»

Хмельницької міської ради

У статті висвітлено діяльність бібліотек Хмельницького району щодо надання бібліотечно-інформаційних послуг користувачам із використанням віртуального простору.

Ключові слова: *КЗ «Хмельницька публічна бібліотека», віртуальний простір, соціальні мережі, вебсайт, блоги, електронні бібліотечні ресурси.*

The article highlights the activities of Khmelnytskyi district libraries in providing library and information services to users using virtual space.

Keywords: *Khmelnytskyi Public Library, virtual space, social networks, website, blogs, electronic library resources.*

...якщо про вас немає інформації в інтернеті, то ви не існуєте.

Білл Гейтс

Позитивний імідж сучасної бібліотеки є запорукою її успіху в соціумі, а для ефективного представлення установи слід створювати також і ефективний віртуальний бібліотечний простір.

Візитною карткою є сайт Комунального закладу «Хмельницька публічна бібліотека» Хмельницької міської ради. Блоги бібліотек-філій стали доповненням до сайту, які дають можливість розширення професійного та особистого простору та нові можливості для надання корисних бібліотечних послуг.

Сайт, блоги, фейсбук – ознака того, що бібліотекар іде в ногу з часом.

Упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечну діяльність привело до кардинальних змін у сприйнятті бібліотеки. Однією з найважливіших складових іміджу бібліотеки є її вебсайт <http://hm-library.com.ua/>. У березні 2011 року було створено сайт бібліотеки, що постійно оновлюється та удосконалюється.

Мета сайту:

- надати інформацію про бібліотеку, її послуги, фонди, заходи;
- надати користувачам інтернету онлайнний доступ до бібліотечних ресурсів;
- допомогти користувачам зорієнтуватися в мережі, запропонувати їм посилання на цікаві та корисні ресурси;
- привернути увагу до роботи бібліотеки, читання, книг як джерела знань.

Завдання сайту:

- активна реалізація інформаційних функцій бібліотеки, розвиток нових інформаційних послуг у мережі «Інтернет»;
- використання вебсайту як ефективного засобу просування та рекламування власної бібліотеки в міжнародному інформаційному просторі;
- розвиток інформаційних навичок користувачів та бібліотекарів під час створення бібліотечного вебсайту.

Сайт бібліотеки виявився успішним, про що свідчать дані аналітики. Його відвідує приблизно 1000–3000 користувачів за місяць, переважно з України. Серед відвідувачів сайту є користувачі з різних міст України та із-за кордону.

Для більш вільного та особистісного викладення інформації в лютому 2012 року на сервісі Blogger (від Google) бібліотекарі створили блоги своїх бібліотек-філій Хмельницької міської ради. Завдяки сайту споживач може дізнатися про історію виникнення бібліотеки, про зміст виставок, фондів і колекцій, електронних ресурсів, реквізити, режим роботи бібліотечно-го закладу, бібліотечні послуги та їхню продукцію, умови обслуговування користувачів тощо.

До того ж за допомогою сайту бібліотека отримує дійовий канал зворотного зв'язку: для цього існують рубрики «Контакти», де можна висловити свої пропозиції та зауваження про роботу бібліотеки, її масові програми, думку про прочитані книги.

На сьогоднішній день сайт складається з 27 сторінок та 82 підсторінок.

Про заходи щомісячно розповідає рубрика «План заходів», а рядок новин показує повідомлення про проведення заходів.

Інформація на сайті подана у вигляді коротких інформаційних новин або за допомогою посилань на інші вебджерела. На кожній сторінці присутня текстова інформація, ілюстрації, відеоінформація. Тексти на сторінках розміщені вільно для кращого зорового сприйняття.

Користування сайтом здійснюються за допомогою різних меню. У верхній частині лінійно розташоване стисле меню, яким ми можемо переступити на головну сторінку та в розділи.

Для популяризації краєзнавчих матеріалів на сайті хмельницької книгозбірні виділена рубрика «Краєзнавство», що складається з десяти підрозділів. Тут кожний може ознайомитися з археологічною сторінкою краю, символікою міста, видатними краєзнавцями, життя яких пов'язане не тільки з районом, містом, але й Україною та світом. Для тих, хто матиме бажання пройтися стежками минулого і сучасного, представлені старовинні та сучасні світлини сіл, міста та земляків у підрозділі «Історія краю у світлинах».

У рубриці «Віртуальна виставка» підрозділу «Краєзнавство» представлені 30 краєзнавчих виставок. Привертає увагу виставка «Книги про Хмельник з 1959 року...», де зібрані унікальні видання про край. Виставка «Історико-краєзнавчі книги за роки незалежності» ознайомить із виданнями, які розповідають історію окремих сіл (Березна, Вишенька, Жданівка...). Усього на цій виставці рекомендовано вісім десятків книг.

У підрубриці «Книги про Хмельницький край» є електронні книги краєзнавчої тематики. Рубрика «Видатні люди краю» розповідає про тих, хто своєю працею, талантом звеличив Хмельниччину, та про уродженців, чиє життя в різні періоди було тісно пов'язане з краєм. Зона «Бібліографічний покажчик» продовжує серію про відомих діячів.

Улюблений розділ державних службовців, освітян, краєзнавців, журналістів – «Визначні дати краю», де зібрані календарі пам'ятних і знаменних дат з 2011 року. Представлено 20 буктрейлерів на книги місцевих авторів, ознайомитись з якими можна в рубриці сайту «Відеоматеріали».

Одним із важливих показників успішного руху на шляху до інформатизації суспільства є стан доступності ресурсів користувачу. Тому впровадження сучасних інформаційних технологій у практику роботи «дозволяє бібліотекарям бути каталізатором освоєння суспільством демократичних засад».

Під час роботи з програмою АБІС IRBIS співробітники бібліотеки вносять інформацію про відвідувачів, а також про книги, журнали та газети, які отримує бібліотека.

У програму було внесено на даний час: 8522 – читачі; 7615 – книг; 9608 – журналів та газет.

Для просування своєї діяльності у віртуальному середовищі недостатньо одного лише сайту, потрібні додаткові засоби інформування, зокрема, й менш офіційні та формальні, наприклад соціальні мережі.

Використовуючи соціальні мережі, фахівці книгозбірень сприятимуть оновленню статусу й іміджу установи, адже вони надають змогу отримати додатковий канал реалізації власних стратегій, оперативно інформувати про діяльність, просувати бібліотечні послуги та ресурси.

Соціальні мережі для бібліотек є однією з найголовніших можливостей реклами своєї діяльності та послуг. Крім того, соціальні мережі – це найменш затратний вид піару та найбільш зручний, адже важливі інструменти, а це – комп'ютерне робоче місце та доступ до інтернету – є на сьогодні в багатьох бібліотеках, у тому числі й сільських.

Соціальні мережі – це ще один спосіб підтримувати контакт зі своїми читачами, особливо молоддю, яка активно використовує не тільки електронну пошту, але й сервіси миттєвого обміну повідомленнями (чати). Це ще один спосіб поширення інформації. Мільйони людей користуються соціальними мережами, а отже існує дуже висока вірогідність того, що серед них можуть бути наші читачі.

Професійна бібліотечна спільнота активно використовує Facebook як засіб організації інформаційного і комунікативного простору з метою формального і неформального спілкування, обговорення професійних проблем, висловлення пропозицій та ініціатив, спрямованих на розвиток корпоративних зв'язків і бібліотечної справи України. Переглянути деякі статистичні показники діяльності нашої бібліотеки можна в соціальній мережі (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100082459266874>), які взято з сервісу «Статистика» сторінки бібліотеки в Facebook.

Використовуючи такі інструменти представлення у віртуальному просторі, як вебсайти, соціальні мережі та блоги, бібліотечні установи оперативно інформують відвідувачів про актуальні бібліотечні новини, надають цілодобовий доступ до інформаційних ресурсів та здійснюють віддалене довідково-інформаційне обслуговування.

Використана література

1. Булахова Г. І. Соціальні мережі як засіб реклами бібліотечної діяльності [Електронний ресурс+] / Г. І. Булахова // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : Вебсайт / НБУВ. – Електрон. дані та програма. – Київ, 2013–2017. – Режим доступу: <https://goo.gl/NNPpB5>. – Дата останнього звернення: 17.10.2017. – Назва з екрану.

2. Інформаційний ресурс Бібліотеки. Інновації. Суспільство: Довід.- інформ. вид. / Упоряд.: М. Спиця, Г. Авраменко, О. Кізян ; Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2004. – 196 с.

3. Роль краєзнавства у соціально-економічному і культурному розвитку регіону: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф 10–12 жовт. 2012р. Вінниця / Упр. культури і туризму Вінниц. облдежадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, Нац. спілка краєзнавців України, ГО «Асоц. б-к Вінниччини». – Вінниця, 2013. – 234 с.

4. Соціальна мережа «Facebook» для бібліотекарів та бібліотек : практич. порадник / Департамент культури і туризму Харків. облдежадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка; ред.-уклад. М. М. Самойлова. – Харків : ХОУНБ, 2016.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ

УДК 025.855-043.84:027.54.021(477.53-25)ПОУНБ

Актуалізація бібліотечного фонду: досвід Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського

*Кирилова Оксана Іванівна,
завідувач відділу формування фондів,
Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека
імені І. П. Котляревського*

Автор акцентує увагу на важливості актуалізації бібліотечного фонду. У статті висвітлюється досвід актуалізації фондів у Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського.

***Ключові слова:** бібліотечний фонд, актуалізація, рекомендації, фонд тоталітарного читання, деглорифікація.*

The author emphasizes the importance of updating the library fund. The article highlights the experience of updating funds in the Poltava Regional Universal Library named after I. P. Kotlyarevsky.

***Keywords:** library fund, actualization, recommendations, fund of totalitarian reading, deglorification.*

Раптова та невиправдана агресія з боку російської федерації назавжди змінила світогляд кожного українця. 24 лютого 2022 року поділило життя в Україні на «до» і «після». В один момент книги, що мали велику обертаність, стали не актуальними, фокус суспільної уваги змістився, а запити цілої нації повернулися до базових потреб безпеки, їжі та води.

Війна змінила усталений перебіг життя, перекреслила плани на майбутнє, призвела до втрати житла чи рідних людей. Під час кризових ситуацій під пильну увагу потрапляють кожне слово та вчинок, тож постало питання актуалізувати фонди бібліотек, звільнити їх від книг, автори яких підтримали агресію росії проти України [8, С. 65].

Позиція Міністерства культури та інформаційної політики щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України така:

Бібліотечні ресурси – це частина інформаційних ресурсів держави. Вони потребують особливої уваги, а також розвитку і захисту, зокрема й від поширення ворожих інформаційних впливів.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України актуалізація бібліотечних фондів є вкрай необхідною та водночас має відбуватися виважено та поступово.

Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з консультативно-дорадчим органом – Радою з питань розвитку бібліотечної справи – розробили рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

В умовах російсько-української війни зберігати в бібліотечних фондах види документів, зазначених у рекомендаціях, є неприпустимим з погляду інформаційної безпеки нашої країни та впливу на суспільну свідомість громадян.

Рекомендації можуть використовувати органи місцевого самоврядування, публічні бібліотеки, підприємства, установи, організації різних форм власності, які мають у своїй структурі бібліотеки [4].

Робота з актуалізації фондів та деглорифікації російської імперської політики в літературних творах розпочалася в Полтавській ОУНБ імені І. П. Котляревського у 2022 році і здійснювалася на підставі частини третьої статті 2 Закону України «Про захист суспільної моралі» [5], рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України [7].

Згідно з цими документами з фонду бібліотеки вилучалися книги, які глорифікують осіб, що здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, представників збройних формувань російської федерації і регулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку становлять її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі військові люди».

Для роботи з актуалізації фонду та деглорифікації російської імперської політики в літературних творах працівники Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського використовували: «Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці України», який розміщений на сайті Міністерства культури та інформаційної політики України [3], перелік «Прізвищ письменників, які підписали листи на підтримку рішення президента росії розпочати військову агресію в Україні», який подано в матеріалі «Що робити з російськомовними книжками в публічних бібліотеках?» на блозі бібліотеки України імені Ярослава Мудрого [10], «Перелік книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» [2], а також перелік видавців або авторів, до яких застосовано спеціальні економічні санкції [7].

Основний обсяг роботи з актуалізації фондів та деглорифікації російської імперської політики в літературних творах було здійснено у 2022 році.

У 2023 році робота продовжується в напрямку деглорифікації / дерусифікації, вилучення фізично зношених та морально застарілих видань, зокрема періоду СРСР, за винятком окремих документів, що становлять ядро бібліотечного фонду (зокрема, видання краєзнавчого характеру, книжкові пам'ятки тощо). Зважаючи на особливий статус та призначення національних, державних та центральних (обласних універсальних наукових) бібліотек [7], частина документів, які певною мірою глорифікують російську імперську політику, не була вилучена з фонду Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського, а прибрана з публічного простору. До таких документів належать енциклопедії, фундаментальні дослідження з історії періоду перебування України у складі російської імперії / срср, філософські, політологічні твори, література краєзнавчої тематики, книжкові пам'ятки тощо.

Якщо утримання в бібліотечних фондах творів російських авторів, які глорифікують або виправдовують російську імперську політику та поширюють інформацію, спрямовану на виправдання російської імперської політики, регулюються чинними Законами та рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України, то питання щодо утримання в бібліотечних фондах творів вітчизняних класиків радянської доби, які також глорифікували російську імперську політику, залишається відкритим. У цьому контексті можемо згадати твори О. Гончара («Прапорonoсці»), твори поетів радянської доби Павла Тичини, Володимира Сосюри, Дмитра Павличка («Я комуніст»), Івана Драча («Дихаю Леніним») тощо.

Як говорить письменник Андрій Бондар: «Неможливо взяти й переписати, наприклад, другу частину загалом, на мій погляд, геніальної поеми Миколи Бажана “Число”, яку починала писати ще вільна людина, а закінчував уже раб комунізму і сталінської системи, розуміючи, що потрібно писати саме так.

Неможливо взяти та визнати, що все, що цей “раб системи” написав згодом, погане і комуняцьке. Бо це не так. Бо був і “Політ крізь бурю”, і “Бабин Яр”, і гарна лірика періоду так званого “третього цвітіння”, і купа перекладів.

Тому в літературі потрібен, як на мене, зважений підхід, де нічого не можна скасовувати й змінювати, але можна наголошувати та підкреслювати те добре, що зробив той чи той автор» [1].

Не маючи чіткого методичного та законодавчого регулювання цього питання, українські бібліотекарі шукають шляхи його вирішення, вивчають досвід колег.

Цікавим і вартим уваги є досвід Львівської муніципальної бібліотеки, де створено фонд тоталітарного читання. До фонду передали дитячу пропагандистську літературу: «казки про червоноармійців», видання шкільних серій, де поряд з творами зі шкільної програми було вміщено пропагандистські тексти, а також сучасні видання – зокрема авторів, які підтримали пропаганду або книжки, тексти чи ілюстрації яких містять пропагандистські елементи «руського міра». Також у сховищі зберігатимуться твори всіх авторів, які писали в радянський час та вважалися радянською класикою [9].

Створення такого фонду є дуже копіткою роботою, потребує перегляду кожного документу *de visu*.

Ще одним шляхом вирішення цього питання є поступове вилучення книг авторів, що працювали в період тоталітаризму, з причини зношеності чи низької обертаності документів, але з обов'язковим збереженням примірника у фонді бібліотеки.

Наразі працівники Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського, здійснюючи роботу з актуалізації фонду та деглорифікації російської імперської політики в творах літератури, керуються наявними законодавчими актами та методичними рекомендаціями та вивчають практичний досвід колег.

Список використаних джерел

1. Бондар Андрій. Дискусія про «Батьківщину-матір» змушує переоцінити радянську літературу. URL: <https://nspu.com.ua/novini/andrij-bondar-diskusiya-pro-batkivshhinu-matir-zmushuie-pereociniti-radyansku-literaturu/> (дата звернення: 25.09.2023).
2. Перелік книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. URL: <http://surl.li/mkzel> (дата звернення: 25.09.2023).
3. Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-osib-yaki-stvoryuyut-zagrozu-nacbezpeci.html> (дата звернення: 25.09.2023).
4. Позиція МКІП щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7171.html> (дата звернення: 25.09.2023).
5. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2354> (дата звернення: 25.03.2022).
6. № 1296-IV; втратив чинність на підставі Закону від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
7. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf> (дата звернення: 25.09.2023).
8. Сахарова М. П., Хіміч Я. О. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2022. № 2. С. 65–74.
9. У Львові започаткували Фонд тоталітарного читання. URL: <https://chytomo.com/u-lvovi-zapochatkuvaly-fond-totalitarnoho-chytannia> (дата звернення: 25.09.2023).
10. Що робити з російськомовними книжками в публічних бібліотеках. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5947> (дата звернення: 25.09.2023).

Актуалізація бібліотечних фондів: з досвіду роботи КЗ «Публічна бібліотека Погребищенської міської ради»

*Красноштан Алла Олександрівна,
директор КЗ «Публічна бібліотека Погребищенської міської ради»*

Розглянуто питання актуалізації книжкового фонду бібліотек Погребищенської громади. Зроблено аналіз вилучення літератури з фонду та її списання; сучасних підходів до комплектування фонду; алгоритму формування та задоволення інформаційних потреб користувачів; джерел фінансування процесу оновлення фондів.

Ключові слова: книжковий фонд, списання літератури, промоція української книги.

The issue of updating the book fund of libraries of the Pogrebyshche community was considered. An analysis of the removal of literature from the fund and its write-off; modern approaches to stock selection; the algorithm of formation and satisfaction of users' information needs; sources of financing the fund renewal process was made.

Keywords: book fund, write-off of literature, promotion of the Ukrainian book.

Скільки б не адаптувалися наші заклади до умов сьогодення, трансформуючись у багатофункціональні центри-хаби, основним у бібліотеці апріорі залишається КНИГА – БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД.

Його комплектування, впорядкування та збереження завжди були домінантним напрямком роботи закладів. Нині ж гостро стоїть завдання їхньої актуалізації.

Озброївшись «Рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» (2022 р.) і консультаціями всіх зацікавлених структур, кожна публічна бібліотека мала б створити чіткий механізм вилучення російської й радянської літератури зі своїх фондів та вибудувати алгоритм (часто на далеку перспективу) заміни її на українськомовні книжки й книжки від українських видавництв у бібліотеках.

Організації роботи з вилучення російських видань у бібліотеках громади сприяли низка консультацій та навчань, проведених і фахівцями ВОУНБ ім. В. Отамановського для бібліотекарів області, і методичні дні та семінар бібліотекарів Погребищенської публічної бібліотеки, і виїзди на місця та індивідуальні консультації.

Першим кроком з актуалізації фондів публічних бібліотек громади було вилучення книг російських авторів з відкритого доступу. Так, на першому етапі в березні 2022 року Публічною бібліотекою Погребищенської міської ради було здійснено аналіз бібліотечного фонду на наявність книжкових видань, унесених до відповідних переліків за посиланнями, вказаними у «Рекомендаціях...». Вилучено з відкритого доступу художню літературу російських авторів, книги з історії та військової справи росії, суспільних та політичних наук, біографії російських діячів, – усе, що могло проковувати конфлікт в умовах війни і підігрівати певні настрої серед читачів.

До складу нашого комунального закладу входять 36 бібліотек Погребищенської громади: головна, для дітей, 2 міські, 2 селищні і 30 сільських.

Загальний бібліотечний фонд становить (на 01.07.23) 341 176 книг – це мінус 57,5 тисяч примірників від початку війни (398 680 на 23.02.2022 р.). З них 35 814 примірників вилучено згідно з вищеназваними «Рекомендаціями...» щодо актуалізації бібліотечних фондів. Це десять відсотків від загального бібліотечного фонду Публічної бібліотеки (тоді як по області цей відсоток становить 6,59).

У фонді 103 269 примірників видань – російською мовою (відповідно 30 % від загальної кількості, середній по Україні цей показник – 50 %).

Звичайно, вилучення літератури – це кропіткий, обдуманий процес, а не бездумне оголення книжкових полиць. Відбір документів, складання актів, вилучення документів з облікових форм, з каталогів – це все потребує часу, а 90 % бібліотекарів працюють не на повний робочий день.

Здавалося б, робота кипить, фонди очищаються від непотребу. Але актуалізація – це не просто вилучення, а основне – задоволення інформаційних потреб користувачів та наповнення фонду необхідною актуальною літературою.

При комплектуванні фондів Публічна бібліотека бере до уваги потреби бібліотек у нових надходженнях з використанням пункту 11 постанови КМУ від 6 лютого 2019 р. № 72 «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні». На період до 2030 року такі перспективні пропозиції зібрало Міністерство культури та інформаційної політики України з метою реалізації своїх повноважень у частині формування державної політики в галузі бібліотечної справи. Звичайно, ці показники в умовах скрутного економічного стану нашої держави здаються мало досяжними. Проте їх маємо застосовувати як орієнтири.

Стане в пригоді й перелік рекомендованої навчальної літератури на 2022–2023 навчальний рік, який напрацювало Міністерство освіти і науки України.

Звичайно, знайомству з прайсами видавництв передують системний моніторинг читацьких уподобань та запитів (наприклад, один з останніх заходів – бліц-опитування до Всесвітнього дня книги та авторського права «Популярні сучасні українські письменники»). Корисним було спілкування бібліотекарів комунального закладу з доцентом кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Віктором Крупкою, котрий у презентації «Українська література 2022–2023 років» познайомив бібліотекарів Погребищанщини з сучасними творами вітчизняних авторів. А знайомство з презентацією кандидата філологічних наук, доцента Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Алли Віннічук «Літературні ієрархії та репутації. Читацькі смаки» продемонструвало бібліотекарям сучасні акценти в літературі.

Наступний аспект – промоція української книги. Прагнення сформувати в пересічного користувача інформаційну потребу в книзі саме українського автора, закріпивши у свідомості кожного, що ніякого «ми» не існує і ніколи не було. Є Україна і українці, а є те, усі прояви чого треба відсіяти з нашого життя як половину...

На часі еволюційні зміни бібліотечної справи – перехід від книгозбереження та книговидачі до активного інформаційно-ідеологічного впливу на суспільство.

Проаналізувавши фонди бібліотек Погребищенської громади, бачимо, що курс на «українізацію» взято у 2014 році, коли почалася відмова від російського контенту. Сьогодні фонд сільської бібліотеки становить 7–9 тис. примірників. З них за 30 років незалежності (оте оптимістичне побажання «списати усе до 1991 року») кожна отримала від 2 до 3,5 тис. книг. Погодьтеся: замало для задоволення потреб користувачів, хай навіть невеликої сільської бібліотеки.

Але оптимістично згадаймо рекомендації Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (ІФЛА), в яких сказано, що гарний бібліотечний фонд не обов'язково має бути великим, особливо в новому світі цифрової інформації. Відповідність фондів потребам місцевої громади важливіша, ніж обсяг фонду; менші за обсягом фонди високої якості будуть користуватися більшим попитом, ніж великі фонди зі значною часткою застарілих та зношених документів, де більш нові твори можуть загубитися серед книг середньої якості. [1].

Головною причиною не актуальності бібліотечних фондів є неналежне фінансування на придбання нової літератури як з державного, так і з місцевих бюджетів.

У 2021–2022 роках за державною програмою поповнення бібліотечних фондів, яку реалізовує Український інститут книги, Погребищенська бібліотека для дітей отримала відповідно 510 примірників (47309 грн) та 439 примірників (57533 грн).

Так, фонд 36 бібліотек КЗ «Публічна бібліотека Погребищенської міської ради» поповнився:

- у 2020 році придбано 5117 примірників на суму 165,6 тис. грн;
- у 2021 році – 2565 прим. (125.7 тис. грн);
- у 2022 році – 1162 прим. (733 – книги, 429 – періодика) на суму 85,5 тис. грн;
- за 6 місяців 2023 – 235 примірників. З них 171 примірник (24 135 грн) – кошти за макулатуру та 64 примірники (9450 грн) – допомога господарюючого суб'єкта.

Ось така сумна арифметика: 171 примірник придбали за 24 135 грн, які заробили, здавши 9 тонн (!) макулатури по 2,50 грн за кілограм...

Звичайно, постійно робимо спроби залучити громадськість до поповнення фондів. Це акція «Подаруй бібліотеці книгу», тепер – «Подаруй українську книгу бібліотеці»; передача нам книг з «актуалізованих» домашніх бібліотек: користувачі несуть у книгозбірню книги для здачі їх у макулатуру; безперервний, інколи вдалий, діалог з владою та господарюючими суб'єктами.

На мою думку, це комплекс основних кроків і дій для формування сучасного, затребуваного та корисного книжкового фонду публічної бібліотеки. Адже правильно укомплектований бібліотечний фонд, що планомірно поповнюється та оновлюється, є запорукою інтелектуального розвитку суспільства та державотворення.

Використані джерела

1. Руководство ИФЛА по работе публичных библиотек [Електронний ресурс]. URL: <http://surl.li/mladz://surl.li/mladz>.

УДК 930.253:027.53(477.44)

Формування та збереження архівного фонду – важливий напрям діяльності обласної наукової бібліотеки

*Цимбалюк Поліна Іванівна,
учений секретар
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті подано матеріали про порядок формування, збереження та використання архівних документів, що є складовою Національного архівного фонду України, на прикладі Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського.

Ключові слова: *Національний архівний фонд, експертна перевірна комісія Державного архіву Вінницької області, експертиза, відбір, опис, збереження, використання архівних документів.*

The article presents materials on the procedure for the formation, preservation and use of archival documents, which are a part of the National Archive Fund of Ukraine, using the example of the Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after Valentyn Otamanovsky.

Keywords: *National Archives Fund, expert review commission of the State Archives of Vinnytsia Region, examination, selection, description, preservation, use of archival documents.*

*Хто не пам'ятає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього.*

М. Рильський

*Публічна інформація є відкритою,
крім випадків, встановлених законом.*

ЗУ «Про доступ до публічної інформації», ст. 1

Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського (далі – Бібліотека) відноситься до списку № 1 юридичних осіб – джерел формування Національного архівного фонду (далі – НАФ) в зоні комплектування Державного архіву Вінницької області (далі – ДАВіО). Тому формуванню, збереженню та використанню архівних документів у закладі приділяється велика увага.

Поряд із формуванням НАФ України та створенням умов для його збереженості, важливим завданням є забезпечення доступу до архівних документів та використання архівної інформації. *Практично використання документальних джерел наших знань про минуле є метою і сенсом існування Національного архівного фонду.*

Створення та використання архівних справ регулюються на державному рівні передусім відповідними положеннями Конституції України (ст. 34), Законом України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [1], прийнятим 24 грудня 1993 року та другою редакцією від 13 грудня 2001 року. Особливо варто звернути увагу на те, що в цих документах закладено максимально демократичний підхід щодо використання інформації, зосередженої в НАФ, якщо коротко – *то повинно бути доступне все, що не обмежено законами.*

В Україні запроваджуються європейські стандарти відкритості та прозорості в роботі органів державної влади. Важливим кроком на цьому шляху стало підписання Президентом України Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2]. На його виконання Президент України підписав Указ «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації». Цей документ покликаний забезпечити реалізацію конституційного права громадян вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

З метою посилення уваги до бібліотечних та архівних фондів 2000 року була затверджена «Програма збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки» [3]. На її виконання була розроблена відповідна обласна програма.

Робота щодо відбору документів на архівне зберігання в Бібліотеці розпочинається зі здійснення експертизи їхньої цінності відповідно до «Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів», зареєстрований Міністерством юстиції України від 17 квітня 2012 р. № 578/5 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 400/5 від 07.03.2013).

Відбором, описом та збереженням архівних документів у Бібліотеці займається експертна комісія, до складу якої входять: учений секретар, завідувач відділу зберігання та гігієни бібліотечних фондів, представник бухгалтерії, завідувач канцелярії, спеціаліст з кадрових питань, інші провідні фахівці бібліотеки. Розроблено відповідні регламентуючі документи: «Положення про експертну комісію ВОУНБ ім. В. Отамановського», «Положення про архівний підрозділ ВОУНБ ім. В. Отамановського», «Положення про архівний фонд ВОУНБ ім. В. Отамановського».

На всі відібрані в Бібліотеці документи складається опис, який погоджується і схвалюється експертною перевіркою комісією Державного архіву Вінницької області (далі – ЕПК ДАВіО), а далі затверджується директором закладу. Здійснюється оправа архівних справ згідно з вимогами, які передаються на зберігання.

На державне зберігання згідно із вищезазначеним «Переліком...» відбираються такі категорії документів: організаційно-розпорядча, планово-звітна, інформаційно-аналітична та реєстраційно-облікова.

Організаційно-розпорядча документація представлена: наказами директора з основної діяльності, протоколами ради при директорові, де всебічно відображена робота бібліотеки, організаційними документами, протоколами науково-методичної ради.

До цієї категорії документів також відбираються матеріали про діяльність ученої ради Бібліотеки (плани та протоколи засідань).

Планово-звітна документація представлена кошторисами витрат, штатними розписами, планами роботи бібліотеки, річними бухгалтерськими звітами. Окремо виділені звіти про суми нарахованої заробітної плати застрахованих осіб та суми нарахованих страхових внесків на

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування (персоніфікований облік).

Доповнюють цю категорію документів низка річних статистичних звітів: про кількість працівників, їх якісний склад та професійне навчання (форма 6-ПВ), про тимчасову непрацездатність та травматизм на виробництві (форма 7-тнв), про роботу бібліотеки (форма 6-НК) та пояснювальні записки до них (з додатками).

Найбільш інформативними та узагальнюючими діяльність бібліотеки документами є річні звіти, в яких міститься інформація про різні напрямки діяльності бібліотеки, у тому числі соціокультурні заходи, що проводяться бібліотекою до найвизначніших державних свят, історичних подій, присвячені відомим історичним постатям, діячам культури, літератури, митцям, презентації нових книг тощо.

Реєстраційно-облікова документація представлена журналами реєстрації наказів з кадрових питань. Робота профспілкового комітету представлена протоколами звітно-виборних та загальних зборів колективу.

Документи у справах сформовані згідно з вимогами, передбаченими «Правилами організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5.

Організаційно-розпорядча документація, а саме: накази директора з основної діяльності, протоколи засідань науково-методичної ради, штатні розписи сформовані за номінально-хронологічною ознакою, в межах кожної справи – за видами документів, хронологією.

Інформаційно-аналітична документація представлена каталогами, бібліографічними покажчиками, науковими, інформаційними, аналітичними, методичними та довідково-бібліографічними виданнями, зокрема: виданнями із серій «Наші видатні земляки», «Вчені нашого краю», «Письменники Вінниччини», «Діячі культури і мистецтв краю»; книгознавчий альманах «Подільський книжник», хронологічні довідники «Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини» за відповідні роки та ін. Планова документація формується у справі також за номінально-хронологічною ознакою.

Доповнює цю категорію документів листування. У Бібліотеці великий обсяг листування з керівними органами, різними організаціями, в тому числі міжнародними. Справи з листуванням повинні формуватися за хронологічною та предметно-питальною ознаками. Групування всередині справ здійснюється за принципом документ-запит – документ-відповідь, систематизація – за датами документів, запитів. Зауважимо, що на архівне зберігання відбираються лише найважливіші листи, це приблизно 5%.

Звіти формуються у справі за календарний рік та встановленою схемою, тобто номерами статистичних форм.

Документи з кадрових питань (особового складу) систематизуються за номінальною ознакою в такій послідовності:

- накази директора з кадрових питань (особового складу) – за номінально-хронологічною ознакою, в межах справи за датами документів;
- особові картки (ф. № П-2) звільнених працівників сформовані за роком звільнення та абеткою прізвищ;
- особові рахунки працівників сформовані за хронологічно-номінальною ознакою з поєднанням абеткової ознаки (за алфавітом прізвищ).

Принцип укладання опису справ постійного зберігання – хронологічно-структурний. У межах річного розділу справи систематизуються за значимістю та логічною послідовністю.

Варто зауважити, що друковані видання, підготовлені фахівцями Бібліотеки, відносяться до категорії документів постійного зберігання. Видання, що вийшли друком, починаючи з кінця 90-х років представлені на вебсайті бібліотеки в розділі «Е-бібліотека». Через відсутність коштів, більшість бібліографічних посібників представлені лише в електронному форматі у вище зазначеній базі даних, проте це не применшує їхнього значення, вони також є документами постійного зберігання.

Документи повинні бути належним чином упорядковані, технічно оброблені, описані відповідно до встановлених «Правил...».

Фізичний стан документів повинен відповідати встановленим вимогам, бути в задовільному стані. Окрім того, мають бути створені належні умови їх зберігання. Зазвичай для збереження архівних справ необхідне окреме приміщення. Що стосується нашої Бібліотеки, то архівні справи з кадрових питань (особового складу) розміщені на окремих стелажах у відділі зберігання та гігієни бібліотечних фондів, за останні роки – у приміщенні кадрової служби, де їм забезпечено необхідні умови збереження. Термін їхнього зберігання 75 років. При потребі вони видаються в тимчасове користування колишнім і нинішнім співробітникам бібліотеки під запис.

Документи постійного зберігання Бібліотеки передано до Державного архіву Вінницької області по 2010 рік включно, котрими при потребі може користуватися кожний охочий згідно зі встановленими правилами. У Законі про НАФ наголошується на забороні засекречення місць зберігання документів НАФ, вимагання від користувачів будь-яких документів, окрім передбачених законом тощо. Тому фондоутримувачам варто дотримуватися відповідного законодавства.

З метою дотримання вимог до документування управлінської інформації та організації роботи з документами у Бібліотеці зазвичай розробляється «Інструкція з діловодства...», в якій передбачаються правила підготовки, реєстрації, обліку й контролю за виконанням документації незалежно від способу фіксації та відтворення інформації в паперовому чи електронному вигляді.

Інструкція розробляється на підставі «Типової інструкції з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 зі змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 375; Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 21.04.2022 р. № 1581/5; ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», затверджених наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01 липня 2020 р. № 144.

Порядок здійснення діловодства стосовно документів, що містять інформацію з обмеженим доступом, за зверненнями громадян, запитами на інформацію визначається окремими нормативно-правовими актами та не регулюються цією Інструкцією.

У Бібліотеці застосовується паперова форма провадження діловодства. Листування з іншими установами відбувається за допомогою електронної пошти.

Відповідальним за організацію діловодства в Бібліотеці є директор, а в разі його відсутності (відрадження, відпустки тощо) особа, яка виконує його обов'язки.

За підготовлений проєкт документа відповідальним є його автор.

Організація ведення діловодства в Бібліотеці та здійснення контролю за строками виконання документів покладається на завідувача канцелярії закладу.

За зміст, якість підготовки та оформлення на належному рівні документів, що розробляються на виконання завдань, визначених у законах України, постановах Верховної Ради України, актах та дорученнях Президента України, актах Кабінету Міністрів України, дорученнях Прем'єр-міністра України, центральних органів виконавчої влади, а також відповідей на запити і звернення народних депутатів України та депутатів місцевих рад, кореспонденцію управління культури та креативних індустрій, за погодження проєктів нормативно-правових актів відповідають заступники директора Бібліотеки з наукової роботи та інформатизації та з основної діяльності згідно з розподілом функціональних обов'язків.

За зміст, якість підготовки та оформлення на належному рівні інших документів, а також організацію діловодства та зберігання документів у структурних підрозділах Бібліотеки відповідають їхні керівники.

У плані збереження архіву в Бібліотеці вирішено питання забезпечення сховищ автоматизованою системою пожежно-охоронної сигналізації та газового пожежогасіння.

Слід зауважити, що залишається невирішеною низка питань щодо збереження архівних фондів бібліотеки. Це передусім упровадження технологій біозахисту, контролю мікроклімату та кондиціонування повітря тощо.

Питання створення бібліотечних архівів та їх зберігання й використання обговорюються на Короленківських читаннях «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку», що проходять у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка [4]. Короленківські читання, що відбуватимуться 25 жовтня 2023 року, будуть присвячені темі «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни». Ця тема, на наш погляд, в нинішніх умовах російської агресії, де знищуються (або вивозяться в рф) культурні цінності є дуже актуальною і важливою.

Джерела

1. Україна. Закони. Про Національний архівний фонд та архівні установи : закон України : за станом на 10 берез. 2014 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парламент. вид-во, 2014. – 24 с. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ : станом на 01. 02. 2022 р. / ВР України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>. – (дата звернення: 21.05.2023).

2. Україна. Закони. Про доступ до публічної інформації : закон України : станом на 25 трав. 2021 р. : відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2021. – 26 с. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 13. 12. 2022 р. / ВР України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939>. – (дата звернення: 21.05.2023).

3. Програма збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки // Бібл. вісн. –1999. – № 6. – С. 5–10.

4. Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку» : матеріали ХХІІІ Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовт. 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц.; [редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2021. – 252 с.

УДК 027.53:025.2](477.44)

Роль місцевого обов'язкового примірника документів у поповненні фонду ВОУНБ ім. В. Отамановського в умовах воєнного стану

*Ружанська Валентина Петрівна,
завідувачка відділу зберігання та гігієни бібліотечних фондів
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті окреслено роль місцевого обов'язкового примірника документів у поповненні фонду ВОУНБ ім. В. Отамановського в умовах воєнного стану.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечний фонд, місцевий обов'язковий примірник документів, видавництва.

The article outlines the role of the local mandatory copy of documents in replenishing the fund of the Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after V. Otamanovsky in the conditions of martial law.

Keywords: library, library fund, local mandatory copy of documents, publishers.

У сучасних умовах розвитку суспільства важливу роль відіграє книга, що є пам'яткою матеріальної та духовної культури, свідком значущих історичних подій, основним джерелом накопичення знань, забезпечення духовних та інформаційних потреб людства. З огляду на

непересічну роль книги та читання в житті суспільства важливим для бібліотеки є формування, організація і збереження фонду місцевого обов'язкового примірника, що дає змогу дослідити стан і перспективи розвитку української видавничої галузі на теренах області. У статті зроблено спробу більш чітко окреслити проблеми зберігання і використання фонду місцевого обов'язкового примірника.

Обов'язковий примірник документів – це примірник різних видів тиражованих документів, котрий на безоплатній або платній основі виробник передає центрам національної бібліографії, великим бібліотекам та іншим установам, що визначені чинним законодавством держави.

Історичний досвід інституту обов'язкового примірника величезний. Прообразом його можна вважати наказ Птолемея III у IV ст. до н. е. відбирати книги для фондів найбільшої тогочасної книгозбірні – Олександрійської бібліотеки – в усіх, хто прибував до Олександрії. Першим законом про обов'язковий примірник є Королівський ордонанс 1537 р. (що отримав назву «Монпельєрський едикт») французького короля Франциска I.

Першою спробою державного забезпечення функціонування системи ОП в Україні став «Законопроект про обов'язкову надсилку друкарнями всіх видань», розроблений у листопаді 1917 р. Бібліотечно-архівним відділом Міністерства народної освіти. Від цього «Законопроекту...» і до часів здобуття Україною незалежності книговидавнича галузь не залишалась поза увагою урядових і державних установ. Зі здобуттям незалежності було продовжено діяльність зі створення нової системи обов'язкового примірника документів і сформовано відповідну законодавчу базу, зокрема 9 квітня 1999 р. ухвалено Закон України «Про обов'язковий примірник документів». До того часу його замінювали іншими офіційними державними актами, а згодом неодноразово переглядали та уточнювали.

Нині обов'язковий примірник документів – важливий атрибут книговидавничої справи країни, її книжкової культури, оскільки саме він забезпечує національний облік документів і підготовку універсальних бібліографічних посібників; ведення національної статистики друку; формування загальнонаціонального бібліотечного фонду; формування національного архіву друку.

Обласна наукова універсальна бібліотека, згідно зі статтею 8 Закону України «Про обов'язковий примірник документів», має одержувати від видавництв і організацій області місцевий обов'язковий примірник. Регулярне і повне надходження до бібліотеки місцевого обов'язкового примірника документів має забезпечити базову повноту красназничого фонду, сприяти створенню архіву місцевого друку, системи депозитарного зберігання красназничих і місцевих документів, гарантованому доступу до них користувачів.

Проте аналіз процесу формування та організації фонду місцевим обов'язковим примірником у ВОУНБ ім. В. Отамановського (далі – бібліотека) свідчить, що накопичились питання як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, які повинні й можуть бути вирішені при належному до них ставленні.

Упродовж 2020–2022 років бібліотека в загальному поповнила свої фонди на 10448 примірників книг (з них 1928 – місцевого обов'язкового примірника). Дослідивши дані надходження хронологічно, бачимо такий результат: у 2020 році бібліотека отримала 3479 примірників книг, з них 567 місцевого обов'язкового примірника. У 2021 році фонд поповнився на 4276 видань, з них 784 книги місцевого обов'язкового примірника; у 2022 році – 2693 книги, з них 577 місцевого обов'язкового примірника. Станом на 01.09.2023 р. бібліотека отримала 8090 книг, з них 199 книг місцевого обов'язкового примірника.

До найбільш вагомих недоліків, що гальмують формування фонду, можна віднести відсутність джерел інформації про документи, які готуються до друку у видавництвах. Моніторинг надходження місцевого обов'язкового примірника документів свідчить про недостатнє виконання видавцями, виробниками документів чинних законів. Зі значними прогалинами або зовсім не надходять електронні видання, аудіо-, відеоматеріали. Не маючи відомостей про видавничі плани та їх виконання, важко контролювати надходження до бібліотеки цих документів. Поза увагою залишаються в більшості випадків видання громадських організацій,

приватних підприємств, товариств. Окрема проблема, яка потребує вирішення, надходження малотиражних видань, які мають високу вартість, що унеможливує їх безкоштовне надси- лання бібліотеці.

Найбільш активними постачальниками обов'язкового примірника документів до фонду бібліотеки є такі видавництва: «Твори», «Нова книга», «Мерк'юрі-Поділля», «Консоль», «Дім Химер», «Нілан-ЛТД», ПП Балюк І. Б.

Слід відмітити, що функціонування наявного місцевого обов'язкового примірника в бібліотеці не відповідає сучасним умовам, що пояснюється недосконалою нормативно-право- вою базою, яка регламентує та регулює стандарти бібліотечно-інформаційної галузі.

Невирішеними питаннями на сьогодні є:

- нерегламентовані оптимальні строки зберігання стереотипних перевидань (підручники, навчальні посібники та інші);

- оптимальна кількість дублетних примірників видань у фонді відділу зберігання та гігієни бібліотечних фондів;

- неозначений термін зберігання методичних рекомендацій та вказівок для студентів (видання галузевих кафедр ЗВО);

- видання дитячої літератури (від розмальовок до художніх творів для малечі).

В умовах російсько-української війни спостерігається недостатнє державне фінансу- вання на поповнення бібліотечних фондів. Бібліотека не отримує в повному обсязі книги, що виходять в Україні. Тому надходження місцевого обов'язкового безоплатного примірника документів – це чи не єдина можливість поповнити фонд бібліотеки новими документами з питань історії, суміжних історичних дисциплін, історичного краєзнавства тощо. Нині найваж- ливішим в роботі профільних відділів бібліотеки є удосконалення форм і методів постійного контролю за своєчасним надходженням місцевого обов'язкового примірника документів усіх типів і видів, організація оптимальних умов його розміщення, збереження, гігієни та викори- стання.

Список використаних джерел

1. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 9 квіт. 1999 р. №595-XIV // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 18. – С. 36.
2. Долбенко, Т. О., Горбань, Ю. І. Документні ресурси бібліотек : навч. посіб. / Т. О. Долбенко, Ю. І. Гор- бань. – Київ : Ліра-К, 2018. – 348 с.
3. Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ, 12 листоп. 2015 р. / Нац. іст. б-ка України, Нац. спілка краєзнавців України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : [б. в.], 2015. – 271 с.
4. Воронцова, А. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2021 року / А. Воронцова // Вісн. Кн. палати України. – 2022. – № 8. – С. 5–13.
5. Онищук, М. Система зберігання обов'язкового примірника у провідних країнах світу / М. Онищук // Вісн. Кн. палати України. – 2023. – № 3. – С. 12–18.
6. Перепелицина, Г. М. Обов'язковий примірник документів [Електронний ресурс] / Г. М. Перепелицина // Українська бібліотечна енциклопедія / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Електрон. дані. – Режим досту- пу: <http://surl.li/kvрух> (дата звернення 01.09.2023). – Назва з екрана.

Місцева преса Вінниччини: історія, сучасний стан, проблеми і значення в умовах сьогодення

*Огороднік Наталія Іванівна,
бібліотекар I категорії сектору газетної періодики
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті проаналізовано стан розвитку місцевої періодичної преси на Вінниччині, починаючи з 1917 року і донині.

***Ключові слова:** місцева преса, друковані засоби масової інформації, районні газети, періодичні видання, газетна періодика, сектор газетної періодики, газети, органи місцевої влади, адміністративно-територіальний устрій, російсько-українська війна.*

The article analyzes the state of development of the local periodical press in Vinnytsia starting from 1917 to the present day.

***Keywords:** local press, printed mass media, district newspapers, periodicals, newspaper periodicals, newspaper periodical sector, newspapers, local authorities, administrative-territorial system, Russian-Ukrainian war.*

Сьогодні, на жаль, не найкращі часи для розвитку друкованих періодичних носіїв інформації. Кількість назв і накладів періодичних видань, зокрема газет, почала поступово зменшуватись ще на початку 10-х років ХХІ ст. Так, за даними Книжкової палати України ім. І. Федорова, у 2010 році у світ виходило 2347 назв газет, загальний їх наклад за рік становив 3 168 879,8 примірників. А в довоєнному 2021 році видавалося вже 1387 назв газет загальним тиражем 1 009 035 примірників. Як бачимо, кількість видань зменшилася майже удвічі, а тираж майже утричі. А якщо 2021 рік порівнювати з 2022 роком, то тут ще більші показники зменшення кількості друку газет: 1098 видань тиражем всього у 418 383,9 примірників і така тенденція зберігається.

Звісно, головна причина такого становища – світова павутина «Інтернет», розвиток електронних засобів інформації, стрімка диджиталізація сучасного суспільства. Гаджет в кишені – універсальне інформаційне джерело, яке миттєво реагує на всі події у світі. Прикро, але тепер почитати статтю в такому поважному виданні, як «Дзеркало тижня», де завжди була присутня тільки авторитетна, серйозна аналітика, можна лише в електронному варіанті, з 2020 року ця газета, як і газета «День» і ще багато інших, не друкується.

Ми можемо назвати ще багато причин, характерних саме для України. Це насамперед фінансові труднощі, викликані різними чинниками. Не останню роль відіграло розпочате в 2016 році роздержавлення комунальної преси, яке залишило місцеву періодику сам на сам у вирішенні серйозних фінансових проблем. І, нарешті, розв'язана росією цинічна, загарбницька війна, руйнівні наслідки якої значно скоротили фінансові можливості як видавців, так і потенційних передплатників друкованих ЗМІ.

Цьогоріч наша бібліотека передплатила дуже невелику кількість періодичних видань саме внаслідок фінансових проблем. Але поповнення фонду періодики обласної книгозбірні завдяки системі обов'язкового примірника, передбаченого українським законодавством, все-таки відбувається. Отож місцева преса у фонді бібліотеки представлена в повному обсязі. До речі, за даними Книжкової палати, у 2022 р. найбільша кількість місцевих видань в Україні видавалася саме у Вінницькій області – всього 54 газети, річний тираж яких становить 12 719,3 примірників – 5-й показник серед усіх областей України. Сьогодні саме місцева періодика є головним джерелом поповнення фонду сектору газетної періодики (далі – СПП), а отже, і цінним інформаційним матеріалом краєзнавчого характеру, що відображає сучасні події.

Мета цієї розвідки – дати інформацію про фонд місцевої періодики СГП, зокрема про газети територіальних громад Вінниччини (районні газети), їхню історію й актуальне значення в умовах сьогодення, продиктованого важкими реаліями війни.

ВОУНБ ім. В. Отамановського – єдина бібліотека на Вінниччині, що отримує і зберігає всі районні газети, починаючи з повоєнних років і дотепер. У секторі газетної періодики місцеві видання зберігаються з 1944 року. Деякі місцеві газети довоєнного (до 1941 р.) періоду є у фонді відділу краєзнавства бібліотеки. Більш повно довоєнна місцева преса представлена у фондах Державного архіву Вінницької області.

Історія розвитку місцевої періодики Вінниччини бере свій початок ще з часів революційних подій 1917 року. Важливим етапом розвитку української преси, особливо місцевої, є період Української революції 1917–1921 рр. Саме тоді періодичні видання, окрім Вінниці, почали друкуватися в Гайсині, Ольгополі, Літині, Жмеринці, Тульчині, Немирові, Липовці, Хмільнику, Ямполі. Той період відзначається великою кількістю різноманітних видань, офіційних, партійних, громадських, приватних. За підрахунками дослідника української преси В. Гандзюка, тільки на Поділлі в період 1917–1921 рр. видавалося понад 118 місцевих газет. Однією з таких є, наприклад, заснована 25 березня 1917 року газета «Липовецькі вісті». Під такою назвою вона видається й досі. Характерною рисою тодішніх газет була відносна свобода поглядів, думок, публікацій. Це сприяло процесу формування громадянської позиції населення, піднесенню його освітнього і загальнокультурного рівня.

Проте вже в 30-х роках, у зв'язку із жорстокими репресіями, насамперед проти українців, живий інтерес до преси занепа. Друковане слово піддавалося жорсткій цензурі. Газети політизувалися, ставали рупорами комуністичної ідеології. Саме в цей період районні газети, що в більшості своїй були засновані в 1931–1932 рр., стали органами місцевих партійних організацій і районних рад.

Тут доречно зупинитися на адміністративно-політичному поділі Вінницької області, адже його стан і зміни неодмінно позначалися й на практиці видання газет.

Офіційна дата утворення Вінницької області 27 лютого 1932 року, до її складу в той час входило 69 районів і 2 міста обласного підпорядкування. Під впливом історичних, суспільно-політичних подій неодноразово відбувалися зміни в адміністративно-територіальному поділі Вінницької області. Передостанній розкрий остаточно завершився у 1990 р. За ним область була поділена на 27 районів, 6 міст мали обласне підпорядкування. А відповідно до нового адміністративно-територіально устрою, утвердженого у 2020 році, Вінницька область поділяється на 6 районів, які об'єднують 63 територіальних громади, до складу яких входить 1503 населених пункти, обласне значення, як і раніше, мають 6 міст.

За час існування Вінницької області її економічне, політичне, культурне життя знаходило відображення в місцевій пресі. З часу свого утворення кожен із районів області мав свій друкований орган – районну газету, яка до 2017 була офіційним державним органом місцевої влади. Відповідно фінансувалася цими органами і підпорядковувала свою редакційну політику її вимогам. Видавалися також газети міських і селищних рад, громадських організацій, підприємств, колгоспів, навчальних закладів. Усі ці видання зберігаються з часу надходження до бібліотеки і, незважаючи на політичну заангажованість, слугують важливим джерелом для вивчення історії краю.

Але основний масив фонду місцевих газет сектору газетної періодики – це саме офіційні видання органів районної влади: місцевої райдержадміністрації і районних рад. Кількість їх змінювалася залежно від змін в адміністративному поділі Вінницької області. Як зазначалося вище, більшість із них засновані в 1931–1932 рр., коли утворювалася Вінницька область. Це, наприклад, газети (назви в сучасному варіанті): «Вісник Козятинщини», заснований у листопаді 1930 р, «Життєві обрії» (Хмільник) – листопад 1930 р., «Вісті Тепличчини» – вересень 1931 р., «Маяк» (Тиврів) – березень 1932 р., «Наше Придністров'я» (Муровані Курилівці) – 1931 р., «Подільський край» (Бар) – квітень 1931, «Прапор Перемоги (Калинівка) – 1931р., «Сільські новини» (Крижопіль) – серпень 1931 р., «Томашпільський вісник» – 1931 р., «Трудова слава» (Іллінці) – жовтень 1931 р., «Чечельницький вісник» – червень 1931 р., «Шаргородщина» – грудень 1931р.

Є серед районних газет і справжні старожили. Вже згадувана газета «Липовецькі вісті» заснована в 1917 р., «Жмеринський меридіан» – у 1919 р. «Бершадський край» – у липні 1920 р., «Трибуна праці» – 1920 р., «Літинський вісник» – у лютому 1920 р., «Тульчинський край» – у листопаді 1925 р.

Змінювалися часи, змінювався дизайн газет, їх зміст та назви. Відслідковуючи історію зміни назв районних газет радянського періоду, можна водночас прослідкувати і за змінами політичних настроїв у тогочасному суспільстві. Підтвердимо цей висновок на прикладі деяких газет: Вінницький район – «Сталінським шляхом» (1945–1956), «Шлях до комунізму» (1956–1962), «Колос» (1962–1963), «Колгоспна зоря» (1965–1989), «Подільська зоря» (з 1990); Липовецький район – «Колгоспне село» (1944–1962), «Нове життя» (1962–1998), «Липовецькі вісті» (з 1998); Піщанський район – «Сталінська правда» (1944–1949), «Сталінська трибуна» (1956), «Під прапором Леніна» (1960–1991), «Піщанські вісті» (з 1992); Томашпільський район – «Сталінський шлях» (1945–1949), «Під прапором Сталіна» (1956), «Шляхом комунізму» (1956–1990), «Томашпільський вісник» (з 1991); Хмільницький район – «Прапор перемоги» (1944–1956), «Прапор Сталіна» (1956), «Хмільницька зоря» (1956–1962), «Червоний прапор» (1962–1991), «Життєві обрії» (з 1992); Шаргородський район – «За перемогу» (1945–1949), «За комунізм» (1956–1962), «Комунар» (1965–1991), «Шаргородщина» (з 1992) і т. д.

У 1960–70-х рр. назви газет мають хоч і прокомуністичний підтекст («Шлях до комунізму», «За комунізм», «Червоний прапор»), але вже без згадування «батька всіх народів». І хоч основна тематика публікацій залишається незмінною: завдання партії і уряду перед народом, який тепер уже крокує до комунізму та героїчна праця громадян на виконання цих рішень і завдань, висвітлення справжніх проблем сільського трудівника на шпальтах тогочасних газет все-таки трапляється. Наприклад, стаття в «Прапорі комунізму» (Калинівка) з 26 вересня 1962 р. про проблеми з пасажироперевезенням у районі.

Перебудова 1980-х рр. і розпад Радянського Союзу в 1990-х рр. призвели не тільки до змін у назвах газет, але й до більш правдивого, об'єктивного висвітлення життя краю. Назви вже повністю нейтральні: «Бершадський край», «Піщанські вісті», «Шаргородщина», а газета «Липовецькі вісті» повернула собі назву, якою започаткувала своє існування у 1917 р. У часописах цього періоду більше матеріалів про долі людей, про малий бізнес, його перспективи і проблеми, про сімейні ферми, про важкі умови для працівників сільського господарства, ті ж проблеми з пасажироперевезеннями через порожні баки автобусів (проблеми з паливом у 1990-х). Ці роки були нелегкими для економіки країни, що позначилося і на місцевій періодиці. Газети потоншали, якість друку й паперу погіршилися. Але видавці знаходили методи зацікавити читачів, привернути їхню увагу до своїх видань. З'явилася реклама, розважальні сторінки, приймалися замовлення на привітання з ювілеями, з'явилися перші публікації про конкурси краси. Заголовок статті в «Прапорі перемоги» за 1 липня 1989 р. так і звучить «Ще донедавна подібне вважалося неможливим».

Позитивні зрушення в економіці країни на початку XXI ст. сприяли і розвитку періодики, місцевої зокрема. Збільшувалася кількість видань і їхні накладі. Окрім районних газет – органів місцевої влади, видавалося чимало незалежних приватних видань, як громадсько-політичного, так і рекламного характеру. Варто відзначити засновану трудовим колективом «Ладжинську газету», яка у 2012 р. відверто заявила про свої наміри бути об'єктивним джерелом інформації і не прислужувати владі. У 2013 році обласна бібліотека отримувала 50 назв газет районів Вінниччини – це чи не найбільше число видань області (до уваги не беруться часописи, що видавалися у самій Вінниці), які отримував сектор газетної періодики за роки незалежності. Змінювався і зовнішній вигляд газет. У багатьох виданнях повноколірними стали перша та остання сторінка і внутрішній розворот. Видавці намагалися відповідати європейським тенденціям в оформленні часописів, шукати нові форми подачі матеріалів та залучення читачів і рекламодавців. Якраз реклама, оголошення, поздоровлення, під які виділяється чимало місця на шпальтах місцевих газет, стали суттєвою ознакою друкованих ЗМІ, адже це додаткові кошти для існування і, як результат, більшої самостійності та незалежності редакційної політики.

Щодо редакційної політики, то всі районні газети основними своїми програмними цілями завжди вважали інформування громадян про суспільно-політичні події, висвітлення місцевих новин і проблем. На шпальтах районів знаходилося місце для висвітлення діяльності місцевої влади, злободенних проблем громадськості, культурних, екологічних, політичних заходів, реклами та оголошень. Але слід зауважити, що інформаційну ковдру місцева влада на правах засновника й основного спонсора цих видань завжди перетягувала на себе.

Якісна редакційна робота деяких районних видань відмічалася державними відзнаками. Це, зокрема газета «Шаргородщина», що визнавалася кращою районною газетою в 1999, 2009, 2013 рр., газета «Бершадський край», яка була визнана кращою серед районних газет України в 2001, 2004 рр., кращою в області – в 2010 р. Серед її вихованців троє заслужених журналістів України – Дмитро Ткачук, Петро Маніленко, Федір Шевчук. Почесне звання заслуженого журналіста України присвоєно головному редактору газети «Прибузькі новини» Тетяні Котик.

Наступний етап в історії розвитку місцевої преси Вінниччини пов'язаний з історичними подіями, що відбулися після Революції Гідності та під час проведення АТО/ООС 2014 і подальші роки. Нова реальність внесла зміни у видавничо-редакційний процес створення часописів, як у плані тематики, так і щодо фінансових можливостей редакцій.

З 2014 р. на шпальтах районних газет з'явилася ще одна дуже болюча тема – війна. Саме з 2014 р. районні газети регулярно друкують статті та повідомлення про наших земляків, які загинули, відстоюючи незалежність України. А з початком повномасштабного вторгнення російських військ 24 лютого 2022 р. в Україну такі публікації становлять чималу частину інформаційного матеріалу місцевих друкованих ЗМІ. В полі зору творців місцевої преси також зведення про події на фронті, героїзм наших захисників, волонтерська діяльність громад, допомога ЗСУ, проблеми, що пов'язані з ліквідацією наслідків ворожих бомбардувань, допомога переселенцям, робота місцевої влади на вирішення викликів, що ставить перед країною воєнний стан. Хоча останнім часом мешканці Вінниччини поступово адаптуються до існування в умовах війни, і публікації з питань господарсько-економічного, культурного життя краю повертаються на сторінки газет.

З лютого 2014 року фахівці сектору газетної періодики відслідковують газетні публікації про полеглих вінничан під час Майдану, ООС/АТО, а тепер уже повномасштабної російсько-української війни. Переглядаються всеукраїнські й насамперед вінницькі та районні часописи з метою виявлення відповідних матеріалів. Ксерокопії статей упорядковуються в хронологічному порядку та зберігаються в папках «Вінничани, які віддали життя за Україну». Підібрані матеріали цих папок опрацьовуються авторським колективом для написання «Книги пам'яті полеглих за Україну. Вінницька область».

Що стосується фінансових можливостей місцевої преси, то вони суттєво почали погіршуватись ще до початку повномасштабної війни. Серйозну конкуренцію друкованим інформаційним виданням склав інтернет. Усе частіше споживач інформації шукає її в мережі в електронній версії. Проблеми з доставкою преси і закриття поштових відділень теж відіграють свою негативну роль, адже сільські мешканці позбавляються можливості передплатити звичні для них газети. Як результат, зменшується передплата на друковані ЗМІ в районах, що є одним із джерел доходів місцевих газет. Цілком виправданий і потрібний крок щодо роздержавлення місцевих комунальних видань, аби зменшити вплив органів влади на їх редакційну політику, і прийняття у 2016 році закону «Про реформування державних і комунальних засобів масової інформації». На жаль, це негативно відобразилося на фінансових спроможностях районних часописів. Газети хоч і стали незалежними, але позбулися ще одного стабільного джерела доходів. Зменшення кількості місцевих газет розпочалося саме з цього часу. Наприклад, у 2019 р. припинила своє існування одна з найстаріших районних газет (заснована у 1919 р.) «Жмеринський меридіан». Свій негатив принесли і зміни в адміністративно-територіальному поділі України. Відбулося скорочення районів, у Вінницькій області їх з 27 стало всього 6. Зменшилась і кількість районних газет: у 2019 бібліотека отримувала 46 місцевих видань, у 2020 – 42, у 2021 – 39. Про удар, який завдала пресі війна, годі й говорити. Зразу ж після віроломного вторгнення рашистів в Україну припинили свій друк

14 районних газет Вінниччини. На сьогоднішній день відновились 7 із них: «Трибуна праці» (Гайсин), «Наша газета» (Жмеринка), «Прапор перемоги» (Калинівка), «Липовецькі вісті», «Обрії Оратівщини», «Тулчинський край». Не знайшли можливості відновити свою роботу редакції навіть таких газет, як «Подільський край» (Бар), «Чечельницький вісник», «Вісник Тепличчини», «Маяк» (Тиврів), які десятиліттями інформували мешканців своїх районів про життя краю, не те що засновані кілька років тому газети селищних громад «Моя громада» (с. Джулинка, 2017) чи «Томашпільська громада» (2012). Наразі в 2023 р. сектор газетної періодики отримує 27 видань.

Проте завершити свою розвідку хочеться все-таки на позитивній ноті та висловити сподівання, що в державних органах влади знайдуться способи й засоби, аби підтримати місцеві друковані видання, адже нині використання потужних можливостей друкованих ЗМІ для подальшого згуртування нашого суспільства, стабілізації морально-психологічного стану українців є надзвичайно важливим.

Література

1. Гандзюк, В. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917–1920 рр.) : монографія / В. Гандзюк. – Вінниця : Данилюк В. Г., 2009. – 368 с.
2. Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». URL: <http://www.ukrbook.net/statistika/periodyka2022.pdf> (дата звернення: 20.08.23).
3. Огороднік, Н. І. Районні газети Вінниччини другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: з історії бібліотечного зібрання / Н. І. Огороднік // Поділ. книжник : альманах / Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2015. – Вип. 6 (2013) / 7 (2014). – С. 47–59. – (Нумерація сторінок до вип. 6).
4. Смовж П. «Трибуна праці» таки увійшла в «чорну полосу». URL: <https://mykyivregion.com.ua/blog/tribuna-praci-taki-uviiisla-v-cornu-polosu> (дата звернення: 21.08.23).

БІБЛІОТЕКАР: СУЧАСНІ ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 02-051:374.7] (045)

Інформальна освіта в системі координат професійних компетентностей бібліотекаря

*Слотюк Галина Миколаївна,
заступник директора з наукової роботи та інформатизації
ВОУНБ ім. В. Отамановського*

У статті розкрито важливість інформальної освіти в системі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Ключові слова: бібліотечна діяльність, інформальна освіта, освітні платформи, соціальні мережі, читання, підвищення кваліфікації.

The article highlights the importance of informal education in the system of professional development for librarians.

Keywords: library activities, informal education, educational platforms, social networks, reading, professional development.

*Результатом освіченості людини
є її здатність продовжувати навчатися.
Джон Дььюї*

Соціальним наслідком сучасного процесу глобалізації та інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій стало зростання безперервного навчання як складової формування суспільства знань. Навчання впродовж життя стало відповіддю на виклик сучасного світу, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення, підтримки та підвищення професійного рівня, а концепція «одна освіта на все життя» не працює.

Сучасному фахівцю необхідно постійно розвиватися в професійному плані та вміти орієнтуватися в системі загальнолюдських цінностей; долати вплив стереотипів; бути готовим вести міжкультурний діалог у загальній та професійній сферах спілкування. У 2000 році прийнято «Меморандум неперервної освіти» країн Європи, в якому сформульовано головні принципи розвитку освіти дорослих у сучасних умовах. Серед них – введення нових базових компетенцій, необхідних для життя в інформаційному суспільстві: комп'ютерна грамотність, іноземні мови, технологічна культура, соціальні навички, уміння орієнтуватися в інформаційному потоці, уміння адаптуватися до змін, уміння вчитися тощо [10].

Питання розвитку професійної компетентності бібліотечних фахівців в Україні, забезпечення їхнього професійного розвитку та підвищення кваліфікації розглядають як актуальні у своїх працях В. Бабич, О. Бруй, Є. Кулик, В. Пашкова, І. Шевченко та інші. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [8] система безперервної бібліотечної освіти постає як запорука гармонійного розвитку бібліотекаря.

В Україні виокремлюється три основні форми освіти: формальна, неформальна та інформальна. Формальна освіта – це дошкільна, загальна середня, професійна (професійно-

технічна), фахова передвища та вища, а також позашкільна та післядипломна освіта державною мовою в державних і комунальних закладах освіти. Неформальна освіта здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Акцентуємо на інформальній освіті: у п. 4 ст. 8 Закону України «Про освіту» зазначено, що «інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям» [4].

Інформальна освіта вирізняється автономністю і гнучкістю (за часом, місцем, формами та методами, змістом навчання). Умовами ефективною інформальною освіти є наявність якісних і доступних джерел та засобів навчання; володіння навичками організації навчальної діяльності; мотивація (внутрішня і зовнішня).

Професійні навички та вміння бібліотечних фахівців мають властивість швидко втрачати актуальність, тому для того, щоб повною мірою задовольняти потреби сучасних користувачів, знаходити релевантні відповіді на їхні запити, орієнтуватися в інформаційних потоках необхідно використовувати різні форми й методики інформальною освіти. Саме ця освітня форма є якісною платформою для поліпшення професійних знань, стимулом до формування нових навичок та умінь, що вимагає самостійної цілеспрямованою діяльності на зростання як професійного, так й особистісного розвитку. Бібліотечним працівникам необхідно брати участь у професійній комунікації через системну роботу з фаховою періодикою, відвідування тренінгів, проходження дистанційних онлайн-курсів, участь у майстер-класах, конференціях, вебінарах тощо.

Важливою формою самоосвіти є читання науковою, науково-популярною, навчальною, художньою та іншою літератури, періодичних видань.

Спектр самоосвітнього читання бібліотекарів визначається колом професійних завдань та рівнем поінформованості. Комунікації, дискусії в професійній пресі й під час семінарів, конференцій, круглих столів та інших форм підвищення кваліфікації є опосередкованим результатом професійного читання та формою професійного міжчитачького спілкування бібліотекаря [1].

Науковці довели, що читання різної літератури тренує різні ділянки мозку, зокрема читання художньої літератури розвиває мовні центри та допомагає створювати нові візуальні образи, а професійні книжки підсилюють аналітичні здібності й концентрацію [9].

Можливості рівного безплатного доступу до надбань української науки та культури нині забезпечують електронні бібліотеки, зокрема електронна бібліотека «Культура України», створена за ініціативи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (<https://elib.nlu.org.ua/>); електронна бібліотека Національної бібліотеки України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua/elibrary/>); електронна бібліотека ВОУНБ ім. В. Отамановського (<https://library.vn.ua/e-library/>); Бібліотека української літератури «УкрЛіб» (<http://www.ukrlib.com.ua/>); Українська електронна бібліотека «Libruk» (<https://libruk.com.ua/>); публічна електронна бібліотека української художньої літератури «УКРЛІТ.ORG» (<http://ukrlit.org/>) та інші.

Завдяки доступності нових комунікаційних каналів повсякденна професійна комунікація, яка є частиною інформальною освіти, стала можливою не лише в межах колективу окремою бібліотеки чи бібліотечною спільноти країни, а й поза її межами, відповідно до потреб бібліотекаря. Професійне спілкування відбувається у віртуальній площині соціальних мереж. Працівники бібліотек, які підтримують особисті профілі в соціальній мережі, мають можливість відстежувати новини за вподобаними бібліотечними сторінками та групами. Знайомлячись з інформаційним контентом, вони можуть мотивуватися або й навіть здобувати певні знання та навички. Однією з найпопулярніших у мережі «Фейсбук» є спільнота ВГО Українська бібліотечна асоціація – «Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association» (20,0 тис. підписників), «Тільки жваві бібліотекарі» (21,0 тис. підписників), «Школа молодих бібліотекарів УБА» (11,3 тис. підписників), «Записник бібліотекаря»

(11,2 тис. підписників), «Наукова бібліотека НаУКМА / Kyiv-Mohyla Academy Library» (5,9 тис. підписників), «Науково-методичний відділ НБУ ім. Ярослава Мудрого» (3,9 тис. підписників), «Вінницька ОУНБ ім. В. Отамановського» (2,8 тис. підписників), «Стратегії розвитку для бібліотекарів та бібліотек» (2,8 тис. підписників), «Бібліотеки, повні людей» (2,3 тис. підписників), «Бібліотеки Вінниччини і реформи» (1,4 тис. підписників) та інші.

Важливим інструментом реалізації концепції безперервної освіти стала дистанційна освіта у форматі масових відкритих онлайн-курсів, вебінарів, використання мобільних додатків, що нівелює межі часу та простору, а головним тут постає наявність технічних умов та відкритого доступу до освітнього контенту. Нині освітні платформи пропонують різноманітні актуальні та корисні курси для бібліотечних працівників. Навчальні курси сформовані з відеолекцій, практичних завдань та контрольних запитань. Розробниками є провідні викладачі закладів вищої освіти, бізнес-шкіл, громадського сектору, практиків з бізнесу та соціальної сфери.

Національна едьютейнмент освітня платформа актуальних знань та навичок «Дія. Освіта» (<https://osvita.diia.gov.ua/>) є важливою навчальною платформою, де, за даними дослідження, понад 2,5 млн людей з початковими цифровими навичками або їх відсутністю покращили свій рівень. Нині ставиться амбітна мета – зробити прорив не тільки в цифрових знаннях, а й загалом у навичках та вміннях, актуальних у сучасному світі. Серед запропонованих курсів є надзвичайно корисні для бібліотечних фахівців, зокрема «Тренінг для тренерів» (як навчати дорослих та дітей безпечно спілкуватися в інтернеті, створювати контент та захищати свій гаджет від загроз), «ChatGPT для підвищення власної ефективності» (про потенціал штучного інтелекту), «Датааналітик. Вступ до Excel», «Проектний менеджер. Як професійно втілювати проекти в життя», «TikTok, Instagram, Facebook: як залишатись у тренді» та інші.

Однією з найпопулярніших освітніх інтернет-платформ в Україні є «Вільний Університет Майдану (ВУМ)» (<https://vumonline.ua/>), де пропонуються такі значущі для бібліотекарів курси, як «Бібліотека – відкритий публічний простір», «Бібліотеки у досягненні Цілей сталого розвитку», «Особисте і суспільне у призмі класичних текстів», «Школа ефективного мислення», «Академічна доброчесність в університеті» та інші.

Платформа «Prometheus» (<https://prometheus.org.ua/>) пропонує низку курсів з фінансової грамотності, медіаграмотності, критичного мислення тощо.

Курс «Інструменти бібліотекаря для сучасного шкільного простору» пропонується на платформі «Iteacher» (<https://iteacher.com.ua/>) ГО «Платформа ОСВІТИ».

Онлайн-платформа неформальної освіти «Learn LifeLong. Навчайся впродовж життя» (<https://learnlifelong.net/>) створена для усвідомлення цінності та розвитку культури освіти впродовж життя; сприяння інформованості населення щодо освітніх програм, які реалізуються в Україні; створення умов для всебічної реалізації потенціалу особистості та підвищення її соціальної, громадянської активності та відповідальності.

Після успішного проходження онлайн-курсів учасники отримують сертифікати, які засвідчують їхню вмотивованість, дисциплінованість та здатність до організації самонавчання.

Неперервність інформальної освіти віддзеркалюється на професійному розвитку бібліотечного фахівця, який має бути зацікавлений у саморозвитку, підвищенні власної кваліфікації, набутті нових знань, форм та методів роботи. Нині існує безліч можливостей задоволення освітніх потреб у саморозвитку та самоосвіті професіоналів, які є менеджерами власного професійного зростання та удосконалення, є достатньо інструментів для вибудови індивідуальної траєкторії підвищення кваліфікації, становлення професійної успішності.

Література

1. Адаменко М. П. Самоосвітнє читання [Електронний ресурс]. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://surl.li/mgxoq> (дата звернення: 06.09.2023).
2. Аніщенко О., Лук'янова Л., Прийма С. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд XXI століття. *Рідна школа*. 2017. № 11–12. С. 3–7.
3. Бібліотеки в системі безперервної освіти: реалізація завдань інформаційної соціалізації через неформальну освіту [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&i

d=3547:biblioteki-v-sistemi-bezperervnoji-osviti-realizatsiya-zavdan-informatsijnoji-sotsializatsiji-cherez-neformalnu-osvitu&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 06.08.2023).

4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.09.2023).

5. Кулик Є. В. Інформальна освіта бібліотекаря: сучасні можливості набуття нових компетентностей. *VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири»* : зб. матеріалів. Київ. УБА. 2017. С. 35–39.

6. Миськевич Т. Бібліотеки в системі безперервної освіти: реалізація завдань інформаційної соціалізації через неформальну освіту. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 727–740.

7. Пекар І. Роль неформальної освіти в сучасному суспільстві [Електронний ресурс]. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/rol-neformalno> (дата звернення: 16.08.2023).

8. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс]. URL: <https://ula.org.ua/resursy/dokumenty-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotечноi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy> (дата звернення: 26.08.2023).

9. Що заважає отримувати задоволення від читання (і не тільки)? Історія бібліотекарки Альони Іванової [Електронний ресурс]. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast-early-cup/311553-rannya-chashka-ivanova> (дата звернення: 10.08.2023).

10. A Memorandum on Lifelong Learning [Electronic resource] // Commission of the european communities. Brussels. 30.10.2000. URL: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf (дата звернення: 02.09.2023).

УДК 023.4:17.022.1]:025.5

Сучасний імідж бібліотечного працівника в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування

Туровська Леся Олегівна,
наукова співробітниця,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Аналізується специфіка сучасної бібліотечної професії. Розкривається стратегія наукової організації праці бібліотекарів в умовах розвинення інформаційних технологій. Порушуються проблеми адаптації бібліотечного фахівця до зростаючих змін у навколишньому світі, піднесення його престижу та соціальної значущості, відповідності його образу та іміджу сучасним завданням бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Ключові слова: бібліотечний працівник, трансформація бібліотечної діяльності, електронні інформаційні ресурси, організація електронних бібліотечних виставок.

The specifics of the modern library profession are analyzed. The strategy of the scientific organization of the work of librarians in the conditions of the development of information technologies is revealed. Problems of adaptation of the library specialist to the growing changes in the surrounding world, elevation of his prestige and social significance, correspondence of his image and image are raised – modern tasks of library and information services.

Keywords: library employee, transformation of library activities, electronic information resources, organization of electronic library exhibitions.

Технологічні реалії інформаційного середовища спричинили трансформацію змісту бібліотечної діяльності. Кардинально змінилася сама філософія бібліотечної роботи: від принципу обслуговування фізичного користувача фізичним документом – до принципу доступу до бібліотечних фондів у віддаленому режимі. Це обумовило переосмислення понятійності бібліотечної професії; призвело до створення комплексу оновлених бібліотечних посадових функцій.

Перенавчання вчорашнього (рутинного) бібліотекаря – на освіченого фахівця віртуальної бібліотечно-інформаційної сфери обумовлює:

- організацію нової системи підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу;
- модернізацію системи бібліотечного навчання;
- професійну перепідготовку;
- самоосвіту;
- збільшення можливостей творчої самореалізації у професійній сфері;
- інтелектуалізацію бібліотечної професії зі сприйняттям її представників (бібліотекарів)

як частки наукової спільноти [3].

Сучасний статусно-рольовий тип бібліотечного фахівця – це освічена, творча, комунікабельна особистість, яка:

- сконцентрована на потребах віртуального користувача;
- наділена креативним інформаційним мисленням і навичками в галузі комп'ютерних технологій;
- спроможна оперативно орієнтуватися у віртуальних пошукових та навігаційних стратегіях;
- здатна надати віддаленому користувачу максимальну консультативно-методичну допомогу.

Саме такий бібліотечний фахівець стає працівником вищого кваліфікаційного рівня: експертом; консультантом з формування та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) та використання технологічних засобів; активним учасником процесів наукової комунікації; організатором е-науки та е-досліджень; реалізатором концепції інформаційно-комунікаційної діяльності у бібліотечній справі [1].

З метою оперативного та якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування працівники бібліотек мають:

- володіти методами автоматизованої обробки інформації;
- використовувати інформаційно-пошукову мову;
- опанувати технічні можливості автоматизованих систем;
- знати спеціальні команди для отримання релевантної інформації відповідно до бібліотечно-інформаційних запитів;
- вивчати нові інформаційні технології: видавничі, рекламні, гіпертекстові, мультимедійні, телекомунікаційні, електронізацію інформаційних ресурсів, комп'ютерну обробку інформації та ін. [2].

Все це повною мірою відноситься до створення ЕІР власної генерації, зокрема, до організації електронних бібліотечних виставок (ЕБВ), які зазвичай публікуються на бібліотечному вебпорталі та рекламуються в соціальних інтернет-мережах.

Організація ЕБВ вимагає від бібліотекаря, окрім креативності та професійних знань, певних навичок у галузі комп'ютерних (зокрема мультимедіа) технологій.

Створюючи ЕБВ, бібліотечні працівники виступають виконувачами докорінно нових функціональних обов'язків: інформаційних брокерів, модераторів, маркетологів, експертів. Така діяльність охоплює:

- організацію широкого публічного перегляду опублікованих ЕБВ на бібліотечному вебпорталі;
- формування кола спілкування біля опублікованих ЕБВ на бібліотечному сайті;
- розширення цього кола у співтовариствах прихильників бібліотеки в соціальних інтернет-мережах, блогах, соціальних медіа тощо;
- забезпечення надходження повідомлень про опубліковані ЕБВ до віддалених користувачів за допомогою електронних скринь (e-mail), у вигляді message-повідомлень, рекламних розміщень тощо;
- здійснення посередництва, тобто дистанційного інформаційно-бібліографічного консультування віддалених користувачів щодо використання ними певного масиву пропонованої інформації.

Оскільки віддалені читачі мають різний рівень знань, умінь та навичок роботи в інформаційно-пошукових системах, для бібліотечних працівників-організаторів ЕБВ набуває важливості розробка типових відповідей та підказувань щодо методики їх використання. Організація дистанційного консультування може відбуватися через електронну пошту, бібліотечний сайт, соціальні інтернет-мережі тощо.

В перспективі – складні завдання діагностики та прогнозування подальшої ролі сучасного бібліотекаря у створенні комфортного бібліотечного середовища, будівництва сервіс-орієнтованої моделі його діяльності в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування, розробка моделей та професіограм основних категорій бібліотечних працівників. Виникає й потреба пошуку нових форм організації праці, яка має відбуватися в єдиному просторі всіх бібліотек у цілому.

Бібліографія

1. Коваль Т. М., Туровська Л. О., Яковенко О. Г., Смоляр І. Е. Організація та популяризація електронних бібліотечних книжкових виставок в інтернет-просторі. *Підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах цифровізації* : наук.-метод. зб. / наук. ред. О. Г. Яковенко ; відп. ред. О. М. Василенко; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2022. С. 161–164.

2. Присяжна Л. В. Роль сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій у контексті розвитку бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2011. Вип. 30. С. 229.

3. Туровська Л. О. Сучасний бібліотекар у системі інформаційних технологій наукової бібліотеки. *Бібл. форум України*. № 3. 2006. С. 17–19.

УДК 023.5:[005.32:331.101.3

Мотивація кадрового персоналу бібліотеки як стратегічний пріоритет сьогодення

*Толочко Світлана Євгенівна,
завідувачка відділу обслуговування користувачів наукової бібліотеки,
Київський національний університет культури і мистецтв*

Розглянуто мотивацію персоналу бібліотеки щодо нововведень та перетворень у діяльності закладу вищої освіти загалом та професійній компетентності фахівців наукової бібліотеки зокрема. Доведено, що мотивація для кадрового персоналу бібліотеки – це складний процес саморозвитку, процес, вбудований у загальну програму перетворень у бібліотечній сфері, процес нарощування знань, умінь та навичок.

Ключові слова: мотивація персоналу бібліотеки, нововведення, стратегія мотивації.

The motivation of the library staff for innovations and transformations is considered. It is proved that motivation for the staff of the library is a complex process of self-development, the process is built into the general program of transformations in the library sphere, the process of increasing knowledge, skills, abilities.

Keywords: motivation of library staff, innovations, motivation strategy.

Сьогодення у сфері бібліотечної діяльності свідчить про те, що значущість освічених, обізнаних і навіть креативних фахівців бібліотечних закладів стає нормою та вимогою часу. На перший план виходять фахівці з динамічним сучасним мисленням. Персонал бібліотеки ХХІ століття – це високоорганізовані, освічені, вмотивовані сучасні фахівці, здатні до саморозвитку та самореалізації.

У процесі роботи існують внутрішні чинники, які спонукають та обумовлюють необхідність нових перетворень та нововведень. Цей процес пов'язаний з глибоким усвідомлен-

ням внутрішньої потреби або бажанням опрацьовувати нові напрями діяльності, підвищувати коефіцієнт корисної дії (ККД) праці, мотивацію співробітників бібліотеки, поліпшувати якість надання бібліотечних послуг, розгалужувати обсяг послуг та продуктів, зберегти кадровий потенціал тощо.

Слід зазначити, що основними джерелами нововведень у бібліотеці є:

- озброєність передовою бібліотечною практикою;
- корисні раціоналізаторські пропозиції бібліотекарів;
- опрацьовані наукові джерела;
- новітні інформаційні технології;
- досягнення з інших галузей знань (інформаційні технології, електронні мультимедійні ресурси тощо).

Таким чином, нововведення в бібліотеці сприяють інноваційній діяльності, яка у свою чергу спрямована на стимулювання розвитку бібліотечної справи в цілому й бібліотек зокрема за допомогою змістовного перевтілення, структурно-організаційного оновлення та модернізації бібліотечних процесів на підставі переведення на більш високий щабель технічного забезпечення. Все це відбувається одночасно й завдяки позитивним змінам у професійній свідомості бібліотекарів.

Щодо стратегії мотивації бібліотекарів слід зазначити, що цей процес здійснюється поетапно. Спочатку окреслюються довгострокові перспективи розвитку бібліотеки, її підрозділів й окремо кожного працівника. Поступово на етапі реалізації запланованих змін та нововведень викристалізуються заходи щодо здійснення стратегії та одночасно проводиться аналіз і контроль. Це дозволяє виявити основні проблеми та скорегувати мотивацію бібліотекарів на кожному етапі роботи.

Звернемося до більш детального розгляду означених процесів. Спочатку відбувається аналіз ситуації, що склалася на момент розроблення стратегічного плану подальшої роботи бібліотеки. Враховується історія бібліотеки, підпорядкованість (якщо це наукова бібліотека ЗВО), внутрішнє середовище, перелік досягнень та перелік помилок та недоліків. Заплановані заходи потребують оцінки, коли визначаються вартість і терміни виконання намічених планів. Відбувається кропітка робота, насамперед розумова діяльність щодо подолання інертності та небажання щось змінювати.

Мотивація кожного співробітника бібліотеки співвідноситься до плану стратегічного розвитку всієї бібліотеки в цілому (наприклад, опанування новітніх комп'ютерних програм, кадровий менеджмент). Одночасно природним є те, що стратегія перевтілень, розроблена керівництвом бібліотеки, була підтримана керівниками середньої ланки управління бібліотекою та всіма працівниками. Кадровий потенціал бібліотеки напряму залежить від поінформованості кожного щодо свого майбутнього. Повинна враховуватися вся палітра індивідуальності співробітників, їхня здатність і бажання рухатися в руслі інноваційних процесів. Без чіткого формулювання завдань буде важко згуртувати працівників бібліотеки. Тому для успішної мотивації керівник бібліотеки повинен чітко окреслити цілі та завдання й проаналізувати перспективи та можливість виконання планів кожним співробітником, провести відповідну психологічну підготовку персоналу щодо впровадження нововведень.

Безумовно, бібліотечні фахівці, стикаючись з необхідністю різного роду змін, відчують певні упередження та побоювання, і це цілком зрозуміло. Будь-які інновації, як кардинальні, так і такі, що спрямовані на покращення, викликають напругу та впливають на звичний хід подій бібліотечного життя, ускладнюють функціональні обов'язки персоналу.

Нововведення ставлять персонал перед необхідністю «нарощування» (поповнення) професійних знань, набуття нових умінь і навичок. Інноваційне середовище вимагає від кожного бібліотечного фахівця (керівника або співробітника) оцінки своїх сил і можливостей, свого місця в інноваційному процесі (Біловус & Васильків, 2021).

Психологічна підготовка працівників до впровадження нововведень має дуже важливе значення, оскільки впливає не лише на сам хід впровадження – гальмує чи прискорює його, а

й поширюється на ефективність діяльності всієї установи, змінює її психологічний клімат. Але треба розуміти, що будь-яке нововведення або інноваційне впровадження викликає відповідні стани ставлення. Це може бути:

1. Опір (пасивний, активний);
2. Пристосування (найпоширеніший випадок);
3. Бездіяльність (байдужість);
4. Уникнення;
5. Схвалення.

У процесі формування мотивації персоналу бібліотеки виникає природна усвідомлена потреба в задоволенні інформаційних потреб, потреба в додаткових знаннях, брак яких ускладнює, а інколи й унеможлиблює вирішення поставлених завдань. Інформація, яка є підґрунтям нового знання, здобувається завдяки процесу пізнання, і це нескінченний процес зчитування й обробки фактичних даних і перевтілення інформації в нове знання. Потреба отримання інформації супроводжує будь-яку людину впродовж життя. Це знання, що закладені в нас з генетичною пам'яттю, знання, які ми здобуваємо завдяки побутовій та професійній діяльності; знання, що ми здобуваємо впродовж соціалізації тощо. Якщо професійна діяльність бібліотекаря має повторювальний, так званий репродуктивний характер, заснований на професійних знаннях та життєвому досвіді, все ж таки потреба в зчитуванні інформації буде.

Процес мотивації персоналу бібліотеки в процесі бібліотечної діяльності зароджується й формується та планується у свідомості. Кінцевий продукт співвідноситься з установками, сформульованими на початку процесу праці.

Формування мотивів і зміна структури мотивації професійної діяльності – процес складний і тривалий. Тому неможливо швидко сформувати в бібліотечних фахівців умотивованість на саморозвиток, якщо її немає в структурі мотивів. Наявність цієї мотивації є однією з головних професійних якостей фахівців, здатних самостійно побудувати кар'єру й домогтися успіху в процесі якісних змін, інноваційних перетворень у професійній діяльності (Дікунова, 2015).

Отже, свідомість людини виступає як безпосередній механізм управління діяльністю, її спонукальною, регулюючою та контролюючою складовою. Працює зворотний зв'язок. Об'єктивна дійсність відображується у свідомості та формує суб'єктивний образ – ідеальну модель. Фактичні дані, знання, що здобуті ззовні, та внутрішні знання утворюють інформаційну модель у свідомості. Мотивація щодо реалізації моделі буде спонукати до здійснення тих чи інших дій та кроків стосовно реалізації поставлених завдань. Мотивація для кадрового персоналу бібліотеки – це складний процес саморозвитку, процес, вбудований у загальну програму перетворень у бібліотечній сфері, процес накопичення знань, закріплення вмінь та навичок відповідно до вимог інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Біловус Л., Васильків О. Створення інноваційного клімату як передумова управління нововведеннями у бібліотеці. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання* : монографія. Київ : НАУ, 2021. С. 178–186. URL: <http://surl.li/mumul> (дата звернення: 07.07.2023).
2. Дікунова О. А. Мотивація професійного саморозвитку бібліотечних фахівців: ключові концепти. *Розбудова громадянського суспільства: місія Української бібліотечної асоціації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 18–19 листоп. 2015 р. Київ : УБА, 2015. С. 45–48. URL: https://kdpu-library.ucoz.ru/Librarydocument/Nauk_metod/dikunova-motivation.pdf (дата звернення: 07.07.2023).

Бібліотечний апгрейд: ключові компетентності бібліотекаря майбутнього (з досвіду роботи Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова)

Бондарчук Ярослава Сергіївна,
завідувачка науково-методичного відділу
Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова

У статті представлено сучасні бібліотечні компетентності з огляду на тенденцію суспільних та інформаційно-технічних змін. Запропоновано ключові аспекти розвитку бібліотечного фахівця, які є запорукою розвитку професії в майбутньому. Представлено досвід роботи з підвищення кваліфікації працівників Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова та фахівців університетських бібліотек у рамках діяльності методичного об'єднання бібліотек ЗВО м. Вінниця.

Ключові слова: наукова бібліотека імені Гордія Палія, методичне об'єднання бібліотек ЗВО м. Вінниці, бібліотечні компетентності, фаховий розвиток, медіаграмотність, Школа медіаграмотності, штучний інтелект.

The article presents contemporary library competencies in the light of the trends in social and information-technical changes. The key aspects of library professionals' development that serve as a guarantee for the future growth of the profession are suggested. The work experience of enhancing qualifications among the staff of the Scientific Library named after Hordii Palii of Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University and specialists from university libraries within the framework of the methodical association of libraries of institutions of higher education in Vinnytsia is presented.

Keywords: Scientific library named after Hordii Palii, methodical association of libraries of institutions of higher education in Vinnytsia, library competencies, professional development, media literacy, Media Literacy School, artificial intelligence.

Сучасне цифрове суспільство, у якому інформація є одним з найбільш цінних ресурсів, невпинно розвивається. Інформаційні комунікації та технології полонили світ і відіграють ключову роль у житті людей та держав. У цьому глобальному динамічному процесі бібліотекар виконує важливу функцію посередника між інформацією та тим, хто її шукає. Як би не еволюціонував інформаційний світ, бібліотекар завжди буде здійснювати збір, збереження та організацію доступу до інформації, якої б форми вона не була. Однак швидкий прогрес у галузі штучного інтелекту й автоматизації впливає на багато професій і може призвести до змін на ринку праці.

Сучасні професійні компетенції бібліотекаря визначають його роль у нинішньому світі, який характеризується швидким розвитком технологій та змінами в сприйнятті інформації. Успішність бібліотекаря майбутнього визначається низкою ключових аспектів, які впливатимуть на зміст та характер його роботи.

Інформаційна грамотність. Бібліотекарю важливо володіти навичками медіаграмотності, вмінням оцінити та проаналізувати інформацію, визначити її правдивість та авторитетність, зрозуміти потреби користувача, швидко та точно виконати пошук інформації. Фахова спільнота університетських бібліотек міста розуміє, що медіаграмотність є необхідною складовою успішної освітньої, наукової та професійної діяльності. У 2018 р. в рамках роботи МО бібліотек ЗВО м. Вінниця було втілено актуальну ініціативу, спрямовану на підвищення рівня медіаграмотності серед бібліотечних фахівців та проведено Першу бібліотечну Школу медіаграмотності. Учасники заходу ознайомилися з поняттям, розібрались у темі авторського права та ліцензій Creative Commons, проаналізували ресурси та комунікаційні сервіси, які можуть бути корисними науковцям у роботі. Бібліотекар стає справжнім інформаційним

агентом, що володіє різноманітними компетенціями, необхідними для ефективної роботи в сучасному інформаційному суспільстві. Ця роль виникає з усвідомлення важливості інформаційних технологій і змін у форматах доступу до інформації.

Підтримка контенту. У світі активного розвитку соціальних мереж зросло прагнення бібліотекаря активно використовувати нові медіа для популяризації бібліотечної діяльності. Це надихнуло на проведення Другої бібліотечної Школи медіаграмотності «Я блогер». Програму заходу було побудовано довкола теми трендів у нових медіа та можливостей їх використання в бібліотечній роботі.

Зацікавленість креативними онлайн-платформами, які можуть допомогти в популяризації бібліотечної діяльності, спонукала фахове товариство провести Третю бібліотечну Школу медіаграмотності, яка переросла в щорічну ініціативу та гарну традицію. Цей захід охоплював цікавий цикл практичних тренінгів, таких як «Лонгрід – інструмент сучасної медіакommунікації», «Інтерактивні технології» та «Сервіс «Canva» в роботі бібліотекаря. Платформа ідей та дизайнерських рішень». У результаті практичних занять контент наукової бібліотеки в соціальних мережах доповнився коміксами та подкастами, тегами слів та інтерактивними виставками, лонгрідами та інформаційними постерами. Бібліотекарі розширили межі своєї творчості та креативу, викликали інтерес до своєї роботи ще більшого кола читачів.

Підтримка інформаційної безпеки. Бібліотекаря важливо бути обізнаним у цих питаннях, розуміти правила захисту конфіденційної та особистої інформації. Бібліотекар – це лідер думок, якого сприймають як освічену та думаючу людину, звертають увагу на його репости та коментарі, читають у соціальних мережах пости. Розуміючи важливість і цього аспекту, оголосившись від подій повномасштабного вторгнення, у межах роботи МО бібліотек ЗВО м. Вінниця організували Четверту бібліотечну Школу медіаграмотності «Безпека в інтернеті: що потрібно знати». Цей захід був особливо важливим у такий нелегкий час, адже безпека та захист нашої держави залежать від кожного з нас. Учасники обговорили механізм ворожої пропаганди, фейки та діпфейки, проаналізували основи ефективної комунікації у віртуальному світі, дізналися про джерела достовірної інформації, такі як «Білий список» онлайн-медіа Інституту масової інформації, отримали необхідні знання й інструменти для захисту своїх особистих даних та покращення цифрової безпеки віртуального середовища.

Постійне самовдосконалення. Сучасний світ швидко змінюється, тому бібліотекарі повинні бути готовими до постійного навчання, розвитку своїх знань та навичок. З цією метою 2023 року в межах роботи МО бібліотек ЗВО м. Вінниці фахівці бібліотеки провели П'яту бібліотечну Школу медіаграмотності на тему «Інформаційний контент в соцмережах». Під час заходу акцентували увагу на якісному та ефективному контенті, який відповідає новим тенденціям сучасності, проаналізували види контенту та правила його успішного розміщення в онлайн-сервісах «Інстаграм», «Фейсбук» та «ТікТок». Окрему увагу приділили промоції книги, читання та бібліотеки. Зосередили погляд на важливій темі, а саме: етичних аспектах інформаційного контенту та маркетингових стратегій під час війни. Професійний розвиток стає важливою темою й низки методичних видань серії «На допомогу бібліотечному фахівцю». В пріоритеті завжди актуальні теми, що відповідають проблемам сучасності, зокрема: «Медіаграмотність: практичні навички та перспективи розвитку», «Вебкомунікація та бібліотека: технології успішної взаємодії», «PR, маркетинг, реклама – інструменти розвитку бібліотеки». Ці видання демонструють практичний досвід використання різних онлайн-платформ у популяризації бібліотечної діяльності та культурної індустрії. Ілюструють практику того, як бібліотеки можуть успішно застосовувати інтернет-технології, соціальні мережі та інші онлайн-інструменти для залучення читачів, взаємодії з аудиторією, популяризації своїх ресурсів та послуг.

Збереження історії та культурної спадщини. Бібліотекарі забезпечують збереження й доступ до цінних та історичних документів, книг, рукописів та інших матеріалів. Займаються науково-дослідницькою діяльністю, результатом якої стають цікаві статті та монографії. Зокрема, активна робота фахівців бібліотеки ВНМУ здійснюється в напрямі медичного краєзнавства. Ця діяльність стала основою для написання проекту на конкурс «Бюджет громадських

ініціатив». Перемога в конкурсі дала змогу презентувати на рівні міста наукову монографію «Вінниця – місто послідовників М. І Пирогова», яка не лише називає імена відомих медиків Вінниччини, а й підкреслює значущість області та її лікарів у справі розвитку медицини країни, адже Вінниця стала містом, де спадкоємці Пирогова гідно працюють і втілюють важливі ідеї та принципи медичної практики. Вийшло друком ще одне цінне видання «Війна пройшлась по їхніх долях» – це перша частина Книги пам'яті медичного університету, на сторінках якої увіковічені імена лікарів, викладачів, студентів, які ціною власного життя боронили країну під час Другої світової війни.

Компетентності в ІТ. Розуміння ІТ допомагає сучасним бібліотекарям адаптуватись до швидкозмінного цифрового середовища, надавати нові сервіси, підвищувати ефективність роботи. ІТ-технології сприяють забезпеченню швидкого доступу до інформації, розвитку електронних сервісів, якісній аналітиці та ін. Тому бібліотекарі повинні розумітись на сучасних технологіях та вміти використовувати цифрові інструменти для збору, зберігання, організації та поширення інформації. З цією метою для фахівців бібліотеки було проведено заняття «Хто ти, ChatGPT», під час якого вони ознайомилися з сучасними досягненнями штучного інтелекту та його можливостями, які вже сьогодні можна застосовувати для урізноманітнення своєї роботи.

Соціальні навички. Створення позитивної атмосфери та розвинутого бібліотечного середовища сприяють побудові успішних взаємин з користувачами. Доцільно розвивати емпатію та комунікацію, бути адаптивними та гнучкими. У цьому напрямі фахівці бібліотеки активно комунікують у своїх профілях у соціальних мережах, адже саме там студентській молоді зручно спілкуватися. Додатково функціонує англійська сторінка фейсбуку для іноземних студентів. Особлива атмосфера панує на засіданнях творчої студії «Вежа». Комунікація цього гуртка налаштована так, що молодь, навіть коли не було змоги зібратися в стінах бібліотеки через карантин та війну, зустрічалася та обмінювалася ідеями на платформі Zoom. Студенти та їхня керівниця, бібліотекар І. В. Гулик, з великим захопленням спілкуються та вчаться один в одного, створюють комфортне середовище для спільної творчої діяльності.

Тому, незважаючи на розвиток штучного інтелекту та прогнози, які з ним пов'язані, відвідувачі завжди будуть потребувати дружньої розмови, щирої усмішки, підтримки та поради. Бібліотеки можуть використовувати нові технології для покращення своїх послуг та забезпечення сервісних зручностей користувачів, але гармонійне спілкування та взаємодія між бібліотекарем та користувачем залишаються невіддільною частиною створення позитивної атмосфери та успішного комунікаційного досвіду.

Взаємодія з громадою. Фахівці бібліотеки завжди радо відгукуються на ініціативи місцевої громади, університету та інших організацій, що сприяють розвитку освіти, культури та громадянського суспільства. Зокрема, знання в різних галузях, диплом не лише за фаховою освітою сприяють адаптації до потреб різних аудиторій. Наприклад, на Міжнародному медичному конгресі «Сучасні аспекти збереження та відновлення здоров'я жінки», організованому кафедрою акушерства та гінекології ВНМУ ім. М. І. Пирогова, було представлено історичний екскурс на тему «Історія акушерства та гінекології в мистецтві». Свою креативність та організаційну спроможність фахівці бібліотеки виявили під час проведення заходу з нагоди вшанування пам'яті професора кафедри суспільних наук ВНМУ ім. М. І. Пирогова, відомого професора, історика та краєзнавця А. Т. Давидюка. Для поважних гостей з Літинського краю – його малої батьківщини, дослідників, істориків, краєзнавців міста, працівників кафедри філософії та суспільних наук було підготовлено відеоролик – буктрейлер на книгу «Лікарська гекатомба» та представлено презентаційну доповідь про життя та наукові пошуки А. Т. Давидюка.

Експертна рада з питань відбору проєктів на присудження закладам вищої, фахової передвищої, професійної, загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти грантів Вінницької обласної Ради та Вінницької обласної державної адміністрації уже 3 роки поспіль довіряє компетентності директора бібліотеки Н. М. Кравчук в оцінюванні проєктів, які мають важливе значення для розвитку громади.

Активно взаємодіє бібліотека університету з іншими бібліотеками ЗВО міста не лише в науково-методичній роботі, а й у напрямі творчого та культурного розвитку. Зокрема, на міжвузівський рівень вийшов конкурс читців-декламаторів «Поетичні віражі». Вже не один рік цей конкурс об'єднує творчу молодь у спільній меті представлення українського поетичного слова та свого таланту.

Розвиток бібліотечної сфери. Бібліотекарі беруть участь у професійних семінарах, конференціях, публікують статті та допомагають вдосконалювати роботу бібліотек у світі. Бажання розвиватися, самовдосконалюватися розширює межі вмінь, досвіду та знань, якими хочеться ділитися. Надзвичайно цінною є співпраця з Вінницьким обласним навчально-методичним центром галузі культури, мистецтв та туризму. Одним із ключових напрямів цієї співпраці є участь бібліотекарів ВНМУ в ролі тренерів на навчальних заходах, семінарах та тренінгах, організованих навчально-методичним центром для працівників бібліотек міста й області. Під час таких заходів фахівці бібліотеки ВНМУ діляться своїми знаннями та досвідом стосовно медіаграмотності та ефективного використання онлайн-інструментів, різних аспектів бібліотечної роботи, презентують важливі напрями наукової, проєктної та інформаційної діяльності закладу.

Також цінною є довіра Донецького національного університету імені Василя Стуса, який неодноразово обирає бібліотеку ВНМУ як надійну базу для проходження фахової практики студентів. У рамках співпраці з університетом ДонНУ директор нашої бібліотеки Н. М. Кравчук була обрана головою державної екзаменаційної комісії захисту випускних кваліфікаційних робіт студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Ця ініціатива підтверджує високий рівень роботи бібліотеки, який є цінним в академічному просторі та в питанні професійного розвитку майбутніх фахівців.

Ще одним мотиваційним фактором для нашої команди стало те, що бібліотеки фахових медичних коледжів Вінницької області виявили бажання приєднатися до нашого методичного об'єднання бібліотек ЗВО м. Вінниця. Відтак спільно з бібліотеками Вінницького, Погребищенського, Гайсинського, Могилів-Подільського медичних фахових коледжів у професійній єдності продовжуємо планувати професійні заходи та зустрічі.

У сучасному світі, де інформація швидко змінюється, бібліотечний фахівець повинен постійно вдосконалювати свої знання та навички. Інновації в технологіях, комунікаціях та культурних трендах є тими викликами, які додають бібліотечному фахівцю важливих професійних ролей. Тому із впевненістю можна сказати, що бібліотекар – це вмілий педагог оратор, талановитий режисер, креативний СММ-фахівець та вебдизайнер, успішний журналіст, уважний редактор та майстерний фотограф. Особливо вагомого значення набуває компетенція у сфері ІТ.

Організація фахового навчання у професійних закладах різного рівня повинна враховувати ці різноманітні ролі та навички бібліотечного фахівця. Загальна фахова мета – зробити бібліотекаря спроможним відповідати на потреби та очікування сучасного суспільства. Своєю чергою здатність адаптуватися до змін, відкритість до інновацій та стійке прагнення до самовдосконалення становлять основу успіху сучасного бібліотечного фахівця.

Література

1. PR, маркетинг, реклама – інструменти розвитку бібліотеки / метод. центр бібліотек ЗВО м. Вінниці, Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова ; упоряд.: Я. С. Бондарчук, М. І. Мельник ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. Вінниця, 2021. 42 с.
2. Вебкомунікація та бібліотека: технології успішної взаємодії : метод. рек. / метод. центр бібліотек ЗВО м. Вінниці, Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова ; упоряд.: Я. С. Бондарчук, М. І. Мельник ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. Вінниця, 2020. 36 с. (Серія «На допомогу бібліотечному фахівцю»).
3. Вінниця – місто послідовників М. І. Пирогова : монографія / [О. А. Юрчишина, Н. М. Кравчук, Л. В. Сухарева та ін. ; Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова]. Вінниця : Нова Кн., 2020. 440 с.

Формування професійних компетентностей здобувачів освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Тульчинського фахового коледжу культури

*Моторна Ніна Іванівна,
викладач вищої категорії, викладач-методист
Тульчинського фахового коледжу культури*

У статті викладено основні завдання освітньо-виховного процесу та практичного навчання для підвищення професійної компетентності студентів на прикладі діяльності Тульчинського фахового коледжу культури.

Ключові слова: *Тульчинський фаховий коледж, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, освітній процес, практичне навчання, професійні компетентності, змістові модулі, інформаційні технології, соціальні мережі.*

The article outlines the main tasks of the educational process and practical training to improve the professional competence of students, based on the example of the activities of the Tulchyn Vocational College of Culture.

Keywords: *Tulchyn Vocational College, information, library and archival affairs, educational process, practical training, professional competences, content modules, information technologies, social networks.*

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування творчої особистості, здатної до самореалізації, до ефективної колективної взаємодії, самовизначення в реаліях нинішнього життя.

Кожна людина має величезний творчий потенціал як природну властивість особистості. Проблема полягає в тому, щоб його розвинути.

Сучасна педагогіка наголошує на особистісній орієнтації освітнього процесу, що сприятиме формуванню творчої особистості, не відкидаючи необхідність забезпечення засвоєння державного стандарту освіти кожним її здобувачем.

І чи не найголовніша роль у цьому процесі відводиться практичному навчанню, бо які б глибокі теоретичні знання не мав би здобувач освіти, на ринку праці сьогодні цінується запит на творчу особистість, індивідуальність, здатну на відміну від фахівця-виконавця самостійно мислити, нестандартно підходити до будь-якої справи, реалізовувати свої теоретичні знання в практичній діяльності, впроваджувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення, часом навіть йти на ризик.

Великий педагог Василь Сухомлинський стверджував, що «творча практична діяльність – це не сума знань, а особлива направленість інтелекту, особливий зв'язок між інтелектуальним життям особистості та проявом її сил в активній діяльності».

Якщо спробувати образно сформувати модель творчої особистості фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, то її складовими є: творчий пошук, творча активність, творче спілкування, творче мислення.

Практичне навчання в Тульчинському фаховому коледжі культури здійснюється відповідно до вимог ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», наскрізної програми дисципліни «Навчальна практика», робочої програми цієї дисципліни «Навчальна практика», навчальної програми «Виробнича практика» для галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр».

У мирний час професійних компетенцій здобувачі освіти набували в реальних умовах у процесі проходження декількох видів практики, які віддзеркалюють специфіку кожного з напрямів підготовки. Зміст та завдання програм практики реалізуються в провідних ділових службах, владних структурах, культурно-мистецьких установах, закладах рекреаційного простору та індустрії.

В умовах пандемії та воєнного стану (його критичних проявах) практичне навчання переноситься в дистанційний формат.

Навчальна дисципліна є органічним продовженням фахових спецдисциплін.

Метою навчальної практики є удосконалення і закріплення теоретичних знань із циклу гуманітарної, професійної та практичної підготовки, формування навичок практичної роботи в бібліотеках, архівах, музеях, органах НТІ, сприяння набуттю практичних навичок щодо просування інформаційних товарів на ринку з урахуванням потреб користувачів, маркетингового планування та здійснення рекламної діяльності ДІС. Практика спрямовує на подальше самостійне опрацювання нормативних, методичних матеріалів та фахової літератури з навчальної дисципліни.

Наскрізна програма з «Навчальної практики» охоплює декілька змістових модулів, які об'єднують усі фахові дисципліни, основні теми та вивчають теоретичні курси дисциплін: «Діловодство», «Основи документознавства та інформаційної діяльності», «Організація потоків і масивів документів», «Бібліографічна діяльність в ДІС», «Управління діяльністю в ДІС», «Основи аналітико-синтетичної обробки документної інформації», «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг», «Діловий документ», «Основи кадрового діловодства», «Основи проєктної діяльності в ДІС» та ін.

З першого року навчання на заняттях навчальної практики викладачі та здобувачі освіти відвідують кращі бібліотеки, музеї, архіви міста й області, ставлячи перед собою, крім навчальної мети, ще й презентацію студентам кращих баз практики – можливих місць їхньої виробничої практики, а в перспективі і місць їхнього майбутнього працевлаштування: Вінницьку обласну універсальну наукову бібліотеку імені Валентина Отамановського, Вінницьку обласну бібліотеку для юнацтва, кращі бібліотеки закладів освіти області – бібліотеку Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Вінницький обласний художній музей, Державний архів Вінницької області та інші.

Завдяки навчальній та виробничій практиці наші колишні студенти – випускники коледжу Діана Белоус, Юлія Бегас, Олена Калашнікова, Марія Глуха, Вікторія Воронцова, Ілона Ксьондз, Ярослава Самойленко, Анастасія Боднар, Катерина Цвігун, Аліна Боярська, Альона Сідлецька, Аліна Киценко, Юлія Спориш, Людмила Прус змогли працевлаштуватись і продовжити здобуття фахової вищої освіти.

Наші випускники сьогодні – це директори публічних бібліотек Тростянця, Бершаді, Немирова, Бара та новостворених територіальних громад: Неоніла Іванівна Шкурат – директор Джулинської публічної бібліотеки Гайсинського району; Аліна Боярська – директор КУ «Публічна бібліотека» Джуринської сільської ради та ін. У викладачів фахових дисциплін склалися тісні партнерські стосунки з випускниками, які працюють у бібліотеках Вінницької області.

Кожен студент презентує свою «Творчу візитку», творчу роботу «Я розкажу Вам про себе», готує творчі проєкти «Інформація в моєму життєвому проєкті», у яких звертаємо увагу на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості в здобутті фаху, творчих пошуків, наполегливості під час виконання завдань. Фахівці стверджують: «практика – критерій істини».

Складовими формування професійних компетентностей є і моделювання професійних виробничих ситуацій типу: «Ви працівник відділу обслуговування публічної бібліотеки. До Вас звернувся користувач... Ваші дії?»; «Користувач бібліотеки Ольга Антонюк, 17 років, навчається в технічному ЗВО на економічній спеціальності, захоплюється модельним бізнесом, фітнесом. Проживає з бабусею, мати працює в Італії. Які інноваційні послуги Ви змогли б надати користувачу?»; використання рольових ігор «Архіваріус – відвідувач»,

«Директор публічної бібліотеки – працівник відділу»; імітаційних ігор «Керівник – секретар», «Прибуток понад усе», «Як знайти вихід із ситуації», «Правильні рішення», «Робота не для слабких нервів»; використання методів інтерактивного навчання «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Коло ідей».

Усі студенти вміють користуватися Довідковою віртуальною службою бібліотек, є абонентами «Віртуальної довідки».

Сьогодні вже немислиме професійне навчання без використання інформаційно-комунікаційних технологій: а) операційних систем; б) офісних програм та баз даних; в) комп'ютерних мереж та інтернету; г) онлайн-сервісів для проведення занять (особливо в дистанційному форматі).

Звичайно, найчастіше ми звертаємося до сайтів бібліотек.

Одним із найпотужніших сайтів серед бібліотек України є сайт Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського.

У навчальній діяльності найбільше використовуються сайти та блоги бібліотек Вінниччини: сайт КЗ «Бібліотека для дорослих» Хмельницької міської ради, блоги Брацлавської публічної бібліотеки, сайт Барської публічної бібліотеки, блог Немирівської публічної бібліотеки, Липовецької публічної бібліотеки, методичні та практичні поради отримуємо і в нашій Тульчинській публічній бібліотеці.

Такі рубрики із головного меню сайтів, як «Віртуальна екскурсія», «Віртуальна довідка», «Віртуальна виставка», «Проекти бібліотек», «Відеоматеріали», «Електронний каталог» постійно використовуються при підготовці до занять.

Для формування професійних компетентностей досліджуємо і використовуємо: YouTube, Instagram, Facebook, Twitter, Google, Snapchat, Telegram, Viber, WhatsApp, Wikipedia, Zoom, Skype.

Для формування професійних компетентностей здобувачів освіти викладачі використовують і методику випереджувального вивчення матеріалу. Студенти отримують індивідуальні завдання зі збору інформації до наступної теми і готують їх у формі інформаційних повідомлень, відеопрезентацій, кросвордів і все це беруть із сайтів та блогів бібліотек, музеїв, архівних установ різних систем та відомств.

Інноваційною формою навчальної практики є й пошукова робота. З першого року навчання дисципліна розпочинається інформаційними калейдоскопами: «Увага! Новинка!»: нова книга, нова думка, нове дослідження, новий документ, новий конкурс, новий проєкт. Так народилися наші спільні проєкти: «Поети Тульчинщини боронять Україну словом», костюмована фотоімпреза «Книжкові герої серед нас», конкурсна програма «Молодіжне дефіле».

Загальновідомо, що хороший не той викладач, який дає готові рецепти на всі випадки життя, а той, хто стимулює студентів їх шукати.

Уже традиційними на заняттях з навчальної практики стали конкурси творчих робіт, які дають можливість здобувачу освіти професійно зростати, брати відповідальність на себе, формувати лідерство. Тематика конкурсних робіт різноманітна: «В об'єктиві Я і КНИГА», «Я долю вибрала сама», «Нова бібліотека моїми очима», «Нові формати діяльності ДІС».

Адже спеціалісти, які працюють в інформаційній та бібліотечній сфері, повинні добре володіти методами і принципами пошуку, переробки, збирання, збереження документів та інформації, використовувати інформаційно-аналітичні технології опрацювання інформації, створювати різноманітну інформаційну продукцію.

Здобуття освіти в коледжі – це щоденний творчий пошук, зокрема, на заняттях з практичного навчання. Вже звичними стали дослідження «Маловідомі сторінки історії мого роду», «Де українцям шукати своє коріння?», «Жива історія в світлинах», «Я вінничанка і цим пишаюсь».

На заняттях з навчальної практики підготовлено молодіжне бібліофолькпаті для молодих, активних, креативних, у межах якого організовано зустріч з випускниками, які закінчили Тульчинське училище культури 30 років тому, молодіжне дефіле, конкурси професійної майстерності

Свою неперевершену майстерню досвіду щодо організації навчальної практики має в коледжі заочна форма здобуття освіти. Студенти-заочники готують електронні презентації, відеоролики, буктрейлери, навіть знімають фільми про роботу бібліотек області (Бершадська публічна бібліотека, студентка О. Маліцька), свої унікальні напрацювання з навчальної практики має і студентка першого курсу заочної форми здобуття освіти Діана Степова.

Уже стало традиційним, що завершальним акордом вивчення дисципліни «Навчальна практика» серед здобувачів заочної форми стають найрізноманітніші соціокультурні заходи різних форм, тематики та змісту. Так, 25 травня 2022 року в Тульчинському фаховому коледжі культури в очно-дистанційному форматі відбулася презентація творчості поетеси з міста Ладижина, студентки ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», нині керівника Ладжинського міського громадського літературного об'єднання «Сонце в людях» Світлани Криничної-Гуменюк – поетичний вернісаж «Не забувай ніколи, звідки родом» (керівник проекту Євгенія Фолюшняк).

У нашій галузі, де йде живе спілкування з читачем, користувачем, відвідувачем, учасниками соціокультурних заходів, не менш важливою є й інша проблема, викликана глобалізацією та засиллям соціальних мереж, – різке зменшення суспільних контактів людей, особливо молоді. Непомітно руйнується усталений порядок взаємовідносин людини з людиною. Загнана у вузький коридор інтернету людина позбавлена можливостей бути разом у колі інших людей, спілкуватися. Людину влаштовує віртуальний простір. Віртуальний світ для неї комфортніший, він задовольняє всі її потреби. Інтернет перетворив сприйняття реальності у своєрідний музей. За дуже короткий час почуття навколишнього середовища трансформувалось і значно змінило людину. Через інтернет нас оточують речі, іміджі, бренди, а не інші люди.

У наш час людство постало перед багатьма лячними викликами: пандемія, локдаун, війна – дистанційне навчання...

Наразі ми маємо новий виклик – здобуття освіти в умовах воєнного часу, під час повітряних тривог, блекаутів, загроз життю і здоров'ю всіх учасників освітнього процесу.

Укотре підступність перейшла межу, і нам, українцям, знову довелося взятися за зброю – боронити свою державу, боронити себе, майбутнє своїх дітей.

Сьогодні ми всі працюємо в надскладних умовах, у яких ніколи раніше не доводилося працювати. Робота під час війни вимагає стійкості, витривалості, психологічної рівноваги.

Зараз кожен з нас – воїн, і в кожного своя лінія оборони.

Студенти Тульчинського фахового коледжу культури на собі відчули, що таке адаптуватися до освітнього процесу в жорстких умовах воєнного стану.

Заняття під час дистанційного навчання має свої особливості. Насамперед це віртуальна зустріч, а не реальна.

З 2020 року переформатовано відповідно до чинних обмежень у дистанційний формат і завдання програми виробничої практики. У 2020–2022 роках студенти змушені були проходити виробничу практику в онлайн-режимі. В онлайн-режимі вели документацію, в онлайн-режимі здійснювали й захист практики.

Дистанційний супровід виконання поставлених програмових завдань виробничої практики забезпечують керівники-консультанти від ТФКК та від бази практики.

Відповідно до програми виробничої практики студенти мають виконати навчальне навантаження, передбачене програмою виробничої практики – загалом 240 годин.

Можна було б організувати проходження виробничої практики, як в інших закладах освіти, на основі дуальної форми (за відповідною програмою, протягом навчального семестру в зручний для здобувача освіти час). Але це питання в нас ще не вивчено. Це питання – на майбутнє.

І насамкінець ще один виклик нашій спеціальності – її перспектива? Ми не готуємо зараз кадри суто для бібліотечної галузі. І якщо ще на заочну форму здобуття освіти до нас приходять в основному люди, які вже працюють у бібліотеках, і їм потрібні знання за фахом, то абітурієнтів на денну форму здобуття освіти ми набираємо зовсім по-іншому, наголошуючи,

що вони майбутні інформаційні працівники, документознавці, працівники музеїв, центрів зайнятості, секретарі-референти, працівники кадрових служб і т. д. В. Сухомлинський писав: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є у житті, – людиною. Від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості, залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя».

У нинішній час здобувачі освіти перебувають у непростих умовах, які ускладнюються щоденними стресовими ситуаціями і впливають на їхній фізичний та моральний стан. Відбувається переосмислення цінностей, життєвих орієнтирів, а звідси створюються нові виклики в освітніх процесах. Усвідомлення того, що на плечі саме цього покоління ляже весь тягар відбудови і розбудови нашої держави після Перемоги, зобов'язує кожного з нас помножити на сто свій професіоналізм і свою відповідальність у вирішенні тисячі «Як?» в умовах воєнного стану.

Наукове видання

БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ І КОНСТРУЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Матеріали IV Науково-практичної конференції

27 вересня 2023 року

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенник,
директор ВОУНБ ім. В. Отамановського

Редакційна колегія:

Г. М. Слотюк (голова редкол.), П. І. Цимбалюк (упоряд.), Т. П. Кристофорова (упоряд.), Л. Б. Борисенко, С. В. Лавренюк, А. В. Присяжнюк, К. А. Скомаровська, О. В. Стояльникова

Комп'ютерна верстка, дизайн, оригінал-макет, коректура А. В. Присяжнюк